

JYU DISSERTATIONS 640

Paula Salenius

Koulukotisijoitus ja miehen identiteetin rakentuminen

Tutkimus 1950–60-luvuilla Järvilinnan vastaanottokotiin ja Pernasaaren koulukotiin sijoitettujen miesten elämäkerrallisista narratiiveista

---

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ
FACULTY OF HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES

JYU DISSERTATIONS 640

Paula Salenius

**Koulukotisijoitus ja miehen
identiteetin rakentuminen**

**Tutkimus 1950–60-luvuilla Järvilinnan
vastaanottokotiin ja Pernasaaren koulukotiin
sijoitettujen miesten elämäkerrallisista narratiiveista**

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Historican luentosalissa H320
kesäkuun 16. päivänä 2023 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Jyväskylä,
in building Historica, lecture hall H320, on June 16, 2023, at 12 o'clock.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2023

Editors

Olli-Pekka Moisio

Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä

Päivi Vuorio

Open Science Centre, University of Jyväskylä

Cover photo by Paula Salenius.

Copyright © 2023, by the author and University of Jyväskylä

ISBN 978-951-39-9560-7 (PDF)

URN:ISBN:978-951-39-9560-7

ISSN 2489-9003

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9560-7>

ABSTRACT

Salenius, Paula

Reformatory School Placement and the Construction of Male Identities –Research on the Life Narratives of Men Placed into Järvinlinna and Pernasaari Reformatory Schools in 1950's and 1960's

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2023, 192 p.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 640)

ISBN 978-951-39-9560-7 (pdf)

The present doctoral thesis studies the construction of identities of nine men placed into reformatory schools as adolescents in the 1950s and 1960s. The research question is how men narrate their childhood and reformatory school experiences, as well as how they constructed their identities after reformatory school.

In this study, identity is understood to be constructed by means of language and communication and seen as a narrative identity following Paul Ricour's identity theory. The interviews have been analysed by means of narrative analysis. In the first phase, the life stories of men were constructed. The second phase focused on important common themes and turning points in their identity construction.

The results are presented in three chapters (Chapters 5-7): the first examines childhood before placement, the second the reformatory school period, and the third one focuses on life after reformatory school.

Several interviewees talked about missing their father in everyday familylife during their childhood. School was the first turning point in their identity construction. The stories about being placed into a reformatory school are divided into three categories: stories of very long, long, and short routes. The stories were told through everyday practices and actions associated with the desirable masculinities of the time, but also challenged those ideals. The stories included descriptions of abuse and neglect of the emotional needs of children. The reformatory school placement presented an important turning point in the construction of the identities of the men.

In descriptions of the life after reformatory school, various kinds of integration problems into civil life were brought up. Some of the men talked about themselves primarily in relation to their work-related masculine identity. Others told about serious substance abuse and criminal careers, but, conversely, also their successful struggles to escape these. Stories of survival appeared to be turning points in life, based on which they built their new identities. In the stories, fatherhood elicited a new masculine identity, which allowed a freer expression of emotions, compared to the masculine stereotypes in reformatory school. Men also talked about the traumatic effects of reformatory school experiences that affected throughout their later life.

Keywords: manhood, identity, narrative research, reformatory school placement

TIIVISTELMÄ

Salenius, Paula

Koulukotisijoitus ja miehen identiteetin rakentuminen - Tutkimus 1950- ja 60-luvuilla Järvilinnan vastaanottokotiin ja Pernasaaren koulukotiin sijoitettujen miesten elämäkerrallisista narratiiveista

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2023, 192 s.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 640)

ISBN 978-951-39-9560-7 (pdf)

Tämä sosiaalityön väitöskirjatutkimus tarkastelee yhdeksän koulukotiin 1950- ja 60-luvuilla lapsena sijoitetun miehen identiteetin rakentumista. Tutkimuksessa kysytään, mitä miehet kertovat lapsuudestaan ja koulukotiajastaan ja koulukodin kasvatuskäytännöistä sekä kuinka miehet rakensivat identiteettiään aikuisiällä koulukodin jälkeen?

Identiteetti ymmärretään tässä tutkimuksessa rakentuvan kielen ja kommunikaation avulla ja sitä tarkastellaan narratiivisena identiteettinä soveltaen Paul Ricoeurin identiteettiteoriaa. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa miesten haastatteluista koottiin elämäkertoja. Sen jälkeen kertomuksista etsittiin yhteisiä teemoja ja käännekohtia, jotka muodostuivat heidän identiteettinsä rakentumisen kannalta tärkeiksi. Tutkimustulokset esitetään kolmessa luvussa (luvut 5–7), joista ensimmäinen keskittyy miesten lapsuuteen ennen koulukotisijoitusta, toinen koulukotiaikaan ja kolmas miesten elämään koulukotiajan jälkeen.

Useat haastatellut miehet kertoivat lapsuudessaan eri syistä johtuneesta isän poissaolosta perheen arjesta. Koulu instituutiona oli miesten kertomuksissa ensimmäinen käännekohta, jonka kautta he rakensivat identiteettiään. Miesten koulukotiin sijoitustarinat on jaettu erittäin pitkän, pitkän ja lyhyen tuloreitin tarinoin. Koulukodista kerrottiin kasvatuskäytäntöjen ja arkisten toimintojen kautta, jotka liitettiin kyseisen ajan tavoiteltavaan maskuliinisuuteen, mutta niissä myös haastettiin tuota ihannetta. Miesten kertomuksiin sisältyi runsaasti kuvauksia väkivallasta ja lapsen emotionaalisten tarpeiden sivuuttamisesta. Koulukotisijoitus näyttäytyi merkittävänä käännekohtana miesten identiteetin rakentumisen kannalta.

Miesten koulukodin jälkeisen elämän kuvauksissa siviilielämään integroitumiseen liittyi jonkin asteisia vaikeuksia. Osa miehistä kertoi itsestään ensisijaisesti työhön sitoutuvan miesidentiteetin kautta. Osa kertoi vakavista päihdeongelmista ja rikoksiin syyllistymisestä, mutta myös päihteistä ja rikollisesta elämäntavasta irtautumisesta. Kertomukset selviytymisestä näyttäytyivät käännekohtana heidän elämässään, jonka varaan he rakensivat uutta identiteettiä. Miesten kertomuksissa isyys toi esiin uudenlaista, tunteita esiin tuovaa miesidentiteettiä, joka erottui koulukodin aikaisesta maskuliinisesta stereotypiasta. Miehet kertoivat myös koulukotikokemusten traumatisoivasta vaikutuksesta koko myöhempään elämään.

Avainsanat: mieheys, identiteetti, narratiivinen tutkimus, koulukotisijoitus

Author's address Paula Salenius
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä
Email paula.m.l.salenius@student.jyu.fi

Supervisors Professor Marjo Kuronen
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä

Professor emeritus Mikko Mäntysaari
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä

Reviewers Professor emerita Mirja Satka
Department of Social Research
University of Helsinki

Professor emeritus Leo Nyqvist
Department of Social Research
University of Turku

Opponent Professor Tarja Pösö
School of Social Sciences and Humanities
University of Tampere

ESIPUHE

Aluksi kiitän niitä yhdeksää miestä, jotka suostuivat haastateltaviksi tutkimukseeni, ilman teitä ei tätä tutkimusta olisi koskaan syntynyt. Vuosien varrella olen saanut huomata, että lastensuojelu, lastensuojelun sijoitukset, eletty elämä, kokemukset ja kerronta ovat tulleet kiinnostaviksi tutkimusaiheiksi.

Professori Aila-Leena Matthiasta kiitän opiskeluvuosista Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksessa ja innostamisesta opintojen pariin, pitkistä välimatkasta huolimatta kannatti matkustaa Kokkolaan!

Tutkimukseni pääohjaajana on toiminut professori Marjo Kuronen ja toisena ohjaajana professori emeritus Mikko Mäntysaari. Mikkoa haluan kiittää hyväksymisestä minut aikoinaan sosiaalityön jatko-opiskelijaksi ja kannustavista kommentteista esitellessäni alustavaa tutkimussuunnitelmaani. Marjoa haluan kiittää kaikista näistä vuosista ja herpaantumattomasta ja lempeästä ohjauksestasi. Kiitos Marjo myös yhteisistä konferenssimatkoista, keskusteluista ja hyvästä seurasta!

Professori emerita Mirja Satkaa ja professori emeritus Leo Nyqvistiä kiitän suostumisesta väitöskirjani esitarkastajiksi. Teidän molempien esitarkastuslausunnot ja väitöskirjaa koskevat kriittisetkin huomiot ovat napakoittaneet ja vieneet työtäni merkittävästi eteenpäin, ja samalla ne ovat ohjanneet tutkijaa oleellisen äärelle. Professori Tarja Pösöä kiitän suostumisesta väitöskirjatyöni vastaajaksi!

Jatko-opintojeni aikana perehtymistäni narratiivisuuteen tutkimusmenetelmänä syvensi narratiivinen lapsuudentutkimus -menetelmäkurssi KTKJ250 ajanjaksolla 19.4.-15.12.2013. Olin kesällä 2014 European Social Work Research Association (ESWRA) sosiaalityön kesäkoulussa, jonka aikana tutustuin eri puolilta Eurooppaa tulleisiin jatko-opiskelijoihin ja heidän tutkimusaiheisiinsa.

Olen erityisen kiitollinen professori Pirjo Markkolalle ja professori Marjo Kuroselle pääsystäni projektitutkijaksi syksystä 2014 kevääseen 2016 sosiaali- ja terveysministeriön teetättämään ja Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksen suorittamaan monitieteiseen *Lastensuojelun menneisyys selvityksen* -tutkimusryhmään. Kiitos teille kaikille yhdessä ja erikseen Kirsi-Maria, Johanna, Marjo, Antti, Janne ja Sanna, Viliina, Tytti ja Pekka yhteisistä matkoista ja mielenkiintoisista keskusteluista.

Kiitän kahdesta Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitokselta saamastani apurahasta sekä Suomalaiselta Konkordia-liitolta saamastani konferenssiapurahasta. Olen erityisen kiitollinen Lappeenrannan kirjaston työntekijöiden tarjoamasta avusta lähdekirjallisuuden etsinnässä. Vuosien varrella olenkin tullut kartuttaneeksi kaupungin kassaa useamman kerran kirjapinojen myöhästymismaksujen muodossa.

Sosiaalityön jatkokoulutusseminaarilaisia Ullaa ja Tyttiä haluan kiittää yhteisistä sosiaalityön jatko-seminareista. Olette olleet vuosien ajan ne kollegat, joiden kanssa olen saanut jakaa tutkimuksen tekemisen haasteita ja olen saanut teiltä hyviä kommentteja ja ohjeita työni eri vaiheissa!

Kiitos kaikille ihanille ystäväilleni ja sukulaisilleni, jotka ovat vuosien varrella eri projektien aikana kannustaneet minua ja tarjonneet aina auliisti yösijan matkalaukkujen kanssa kulkevalle reissunaiselle. Kaikista rakkaimmat Heikki, Sara Frida ja Amos te olette elämäni tärkeimmät ihmiset ja teidän kanssanne kaikki on ollut parasta, unohtamatta Hania!

Lappeenrannassa pääsiäisenä 9.4.2023
Paula Salenius

SISÄLLYS

ABSTRACT
TIIVISTELMÄ
ESIPUHE

1	JOHDANTO.....	11
2	KOULUKOTI MIEHEKSI KASVAMISEN YMPÄRISTÖNÄ.....	16
2.1	Suojelun ja kontrollin rajankäynti.....	16
2.2	Koulukodit lastensuojelun kentässä.....	22
2.3	Järvilinnan vastaanottokoti ja Pernasaaren koulukoti.....	29
2.3.1	Järvilinnan vastaanottokoti.....	29
2.3.2	Pernasaaren koulukoti.....	31
3	MIEHEN IDENTITEETIN RAKENTUMINEN.....	34
3.1	Identiteetin käsitteestä.....	34
3.2	Narratiivinen identiteetti.....	35
3.3	Mieheys ja identiteetti.....	39
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	43
4.1	Tutkimustehtävä.....	43
4.2	Miesten elämäkerrat tutkimuksen kohteena.....	44
4.3	Tutkimuksen tieteenfilosofiset sitoumukset.....	46
4.3.1	Kertomusten hermeneuttinen lähestymistapa.....	47
4.3.2	Paul Ricoeur'n kertomusteoria.....	48
4.4	Tutkimuksen miehet.....	51
4.5	Narratiivisten haastattelujen toteutus.....	52
4.6	Aineiston analyysi.....	56
4.7	Tutkimuksen eettiset haasteet.....	57
5	LAPSUUDEN KERTOMUKSET ENNEN KOULUKOTIA.....	62
5.1	1940-luvun pojat Kaarle, Eero ja Kari.....	62
5.2	1950-luvulla syntyneet Jaakko, Markku, Toivo, Petri, Reino ja Antti.....	66
5.3	Koulumuistoja.....	70
6	MIESTEN KERTOMUKSET HUOSTAANOTOSTA, SIJOITUKSESTA JA ELÄMÄSTÄ KOULUKODISSA.....	76
6.1	Tuloreitit koulukotiin.....	76
6.1.1	Erittäin pitkän tuloreitin tarinat.....	77
6.1.2	Pitkän tuloreitin tarinat.....	79
6.1.3	Lyhyen tuloreitin tarinat.....	82
6.2	Kertomukset saapumisesta koulukotiin.....	85
6.3	Miehet mieheksi kasvattamassa.....	89

6.3.1	Miehiset kasvatuskäytännöt ja äidin kaipuu	89
6.3.2	Kertomukset työnteosta	97
6.3.3	Väkivalta koulukodissa	103
7	IDENTITEETIN RAKENTUMINEN KOULUKODIN JÄLKEEN	113
7.1	Koulukodista "siviiliin"	114
7.2	Työnteko ja sitkeys	117
7.3	Päihteet ratkaisuna	123
7.4	Päihteistä rikoksiin	126
7.5	Selviytyjän identiteetin rakentaminen.....	132
7.6	Isyyden identiteetit.....	137
7.7	Väkivallan traumat identiteetin osana.....	143
8	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	149
8.1	Lapsuus ja koulukoti miehen identiteetin rakentajana	149
8.2	Miehisen identiteetin rakentuminen koulukotikokemusten varjossa	153
8.3	Narratiivisuuden merkitys sosiaalityössä.....	158
	LÄHTEET	161
	SUMMARY.....	185

1 JOHDANTO

Tämä väitöskirja on tutkimus miehistä ja siitä, miten he ovat rakentaneet identiteettiään elämänsä aikana lapsuuden ja nuoruuden kokemusten varjostamana. Tutkimuksen lähtökohtana oli tavoittaa haastateltaviksi miehiä, jotka olivat sijoitettuna Järvilinnan vastaanottokotiin ja/tai Pernasaaren koulukotiin 1950- ja 1960-luvuilla. Järvilinnan vastaanottokoti ja Pernasaaren koulukoti olivat pojille tarkoitettuja koulukoteja ja niiden tehtävä oli kasvattaa pojista miehiä.

Poikien koulukotisijoituksella on ollut merkittävä vaikutus heidän elämäänsä ja minäkuvaansa. Tutkimuksessani kysyn, mitä miehet kertovat lapsuudestaan ja koulukotiajastaan ja koulukodin kasvatuskäytännöistä sekä kuinka miehet rakensivat miesidentiteettiään aikuisiällä koulukodin jälkeen? Miehet ovat eläneet koulukodissa tietynä historiallisena ajanjaksona, jolla on ollut omat kulttuuriset kansalaiskäsitteet ja sen mukaiset kasvatusmenetelmänsä, jolla pojista on pyritty kasvattamaan yhteiskuntakelpoisia. Pösö, Jahnukainen ja Kekoni (2004, 5) toteavat koulukodin olevan erityinen koulutuksen, sosialisoinnin, lastensuojelun ja nuoruuden instituutio. Koulukodilla on myös oma kulttuurinen merkityksensä sukupolvien jatkumossa. Tutkimuksessani korostuu erityisesti miehenä kasvamisen mahdolliset vaihtoehdot. Kertominen on kulttuurisesti jäsentynyttä silloinkin, kun kerrotaan yksityisimmistä kokemuksista. Yksilöllisyys ja subjektiivinen merkitys avautuvat siis vain avaamalla kertomuksen sosiaalisesti jaettuun kerrokseen. Toisaalta subjektiivisuus liittyy siihen, että kertomus on tärkeä kokemuksen välittäjä. Yksittäisten miesten kertomukset ovat osa yhteistä kulttuurista kertomusta.

Sukupuoli, erityisesti mieheys, on tutkimuksessani keskeistä, sillä sukupuoleen perustuva jako tyttöjen ja poikien laitoksiin korosti sukupuolen merkitystä niin kasvatuksellisesti kuin moraalisesti läpäisten koulukotien jokapäiväisen arkisen toiminnan tavoitteet niiden perustamisesta alkaen (Pösö 1993). Huostaanoton ja sijoituksen koulukotiin voi nähdä myös aikansa legiiminä toimenpiteenä siirtää pojan kasvatus mieheksi yhteiskunnan ja sen instituutioiden tehtäväksi. Koulukotiin sijoitetun pojan oikeudet olivat laitoksen sisäisten sääntöjen ja henkilökunnan arviointikyvyn varassa. Poikien kou-

lukotikasvatukseen liittyi 1950- ja 60-luvuilla vahvoja sukupuolittuneita käsityksiä siitä, miten pahantapaisiksi ja myöhemmin sopeutumattomiksi määriteltystä poikia pyrittiin sosiaalistamaan kunnollisiksi työtä tekeviksi mieskansalaisiksi. Miehen identiteetti ja tavoiteltu miehuus ovat kytköksissä niihin tapoihin, joilla niitä tiettyinä aikakautena tuotetaan, uusinnetaan ja yhä uudelleen esitetään sosiaalisissa suhteissa. (Pösö 1993, 74.)

Tein tutkimukseni ensimmäisen alustavan tutkimussuunnitelman vuoden 2011 lopussa ja esitin tutkimussuunnitelmani vuoden 2012 helmikuussa Sosiaalityön tutkimuksen päivillä. Tuolloin minulla ei ollut aavistustakaan siitä, miten suuren mielenkiinnon koulukodit ja lastensuojelun sijoittamien lasten kokemusten tutkiminen ylipäättään tulisi lähivuosina saamaan. Tutkimuksellinen kiinnostukseni koulukotikokemuksia kohtaan on syntynyt eri lastensuojelulaitoksissa kertyneen työkokemuksen kautta. Olen ollut Pernasaaren koulukodissa ohjaana puoli vuotta kestäneen jakson 1980-luvun lopulla ja tämän jälkeen ohjaajana erityislastenkodissa lähes viiden vuoden ajan. Tällöin minulla oli myös mahdollisuus verrata laitosten hoiva- ja kasvatusta käytänteitä toisiinsa 1980- ja 90-lukujen taitteessa. Olen suorittanut ensimmäisen sosiaalihuoltajakoulutukseen liittyvän harjoittelujaksoni koulukodissa. Lisäksi olen työskennellyt harjoittelijana lastenpsykiatrian osastolla. Pitkä kokemukseni sosiaaliterapeuttina päihdetyön katkaisuhoidon ja kuntoutuksen yksikössä on ollut tavallaan näköalapaikka yhteiskuntaan. Työskentely eri ikäisten aikuisten kanssa on antanut sosiaalityöntekijälle mahdollisuuden tai paremminkin se on velvoittanut sosiaalityöntekijää kysymään ja kuulemaan myös eri aikoina eletystä lapsuudesta. Varsinainen alullepaneva sysäys väitöskirjani syntyyn oli vierailuni Järvilinnan taidekeskuksessa syksyllä 2011 avointen ovien päivänä, jolloin viivyin erityisen pitkään taidekeskuksen yläkerran kahdessa isommassa huoneessa. Huoneet olivat toimineet aikoinaan Järvilinnan vastaanottokodin toiminta-aikana poikien makuusaleina. Eteeni piirtyi jostain syystä kuva rautaisista sängyistä liki toisiaan ja tämän jälkeen ajatus entisten koulukotioppilaiden kokemusten tutkimisesta ei jättänyt minua rauhaan.

Väitöskirjaprojektini aloittamisen jälkeen sijaishuollon menneiden vuosikymmenten epäkohtia ja tapahtunutta kaltoinkohtelua ja väkivaltaa tutkittiin myös STM:n teettämässä *Lastensuojelun sijaishuollon menneisyys* -hankkeessa, joka kohdentui ensimmäisen lastensuojelun aikaan vuosiin 1937–1983 ja joka julkaistiin keväällä 2016 (Hytönen ym. 2016). Tähän selvitykseen perustuen Suomen valtio esitti valtiollisen anteeksipyyntönsä 21.11.2016 henkilöille, jotka ovat kokeneet kaltoinkohtelua, epäkohtia tai väkivaltaa lastensuojelulaitoksissa tai perhesijoituksen aikana. Olin tutkijana mukana tässä monitieteisessä Lastensuojelun sijaishuollon menneisyys -hankkeen tutkijaryhmässä, jossa haastatelimme pääosin kaltoinkohtelun uhreja sekä lastensuojelun parissa esimerkiksi eri laitoksissa työskennelleitä henkilöitä. Väitöskirjani haastattelut on kuitenkin kerätty ennen hankkeen alkamista. Tutkimukseeni haastatelluista miehistä osa haastateltiin myös Lastensuojelun menneisyys -hankkeeseen.

Vuonna 2016 ilmestyi myös kirja *Yhteiskunnan tahra? – Koulukotien kasvattien vaietut kokemukset*, jonka kirjoittajat Marjo Laitala ja Vesa Puuronen

keskittyivät koulukodeissa vuosina 1940–1985 asuneiden kokemuksiin sekä selvittivät laajasti koulukoti-instituution historiallisia rakenteita (Laitala & Puuronen 2016). Tutkimukseni asettuu osittain linjaan heidän tutkimuksensa kanssa, sillä analysoin myös tutkimuksessani koulukotiin sijoitettujen lasten ja nuorten vaiettuja kokemuksia. Laitalan ja Puurosen (2016) kirjaansa haastattelemat entiset koulukotien oppilaat olivat olleet sijoitettuina koulukodeissa 1940–1980-luvuilla, joten osa heistä kuvaa myös lähemmäs nykyaikaa tulevia koulukotikokemuksia kuin minun tutkimukseeni haastattelemat miehet. Lisäksi koen oman tutkimukseni, joka analysoi miesten identiteetin rakentumista koulukotisijoituksen jälkeen, tuovan tutkimukseen uutta miesidentiteetin ja koulukotikokemusten välistä yhteyttä.

Varhaisena koulukoteihin sijoitettuihin lapsiin kohdentuvana sosiaalityön tutkimuksena voidaan pitää Helmi Mäen (1944) sosiaalihuoltajan loppututkintoa varten kirjoittamaa opinnäytetyötä: *Pernasaaren kasvatuslaitoksen oppilasaines ja sen sijoittuminen yhteiskuntaan vuosien 1931–1940 aikana*. Mäen tutkimus käsitti 200 oppilasta, joista hän oli ollut henkilökohtaisesti kosketuksessa 100 oppilaan kanssa, muutoin oppilaiden tiedot oli kerätty Järvilinnan vastaanottolaitoksen ”Elämäkerralliset tiedot oppilaasta” -nimisestä kaavakkeesta. (Mäki 1944.)

Koulukotisijoituksen vaikutuksia sijoitettujen lasten ja nuorten elämään on Suomessa tutkittu sosiaalityön piirissä melko vähän. Tärkeitä varhaisia koulukotien jälkivaihetutkimuksia ovat Urho Rauhalan (1972) poikien koulukotisijoituksen jälkeistä aikaa kartoittanut tutkimus ja Pirjo Toivolan (1987) koulukotinuorten seurantatutkimus vuosina 1980–1982 kotiutetuista oppilaista. Lähemmäksi nykyaikaa tuleva jälkiseurantatutkimus on Markku Jahnukaisen (2004) vuosina 1996 ja 2000 valtion koulukodeista kotiutettujen nuorten koulukotikokemukset ja jälkiseuranta vuoteen 2002.

Tarja Pösö (1993) tutki tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytäntöjä koulukotietnografiassaan. Pösö (2004) jatkoi myöhemmin koulukotitutkimusta kahden koulukodin nuorten kokemusten tutkimuksella. Manu Kitiñojan (2005) erityispedagogiikan tutkimus käsitteli koulukoteihin sijoitettujen nuorten taustatekijöitä, kouluhistoriaa ja koulukotiin johtavia polkuja laajaan asiakirja-aineistoon perustuen. Sosiologian, nuorisotutkimuksen ja sosiaalityön tutkijat Päivi Honkatukia, Leo Nyqvist ja Tarja Pösö pysähtyivät kuuntelemaan koulukodeissa kasvavien nuorten näkemyksiä ja kokemuksia väkivallasta (Honkatukia ym. 2004). Markku Jahnukainen, Taru Kekoni ja Tarja Pösö (2004) julkaisivat teoksen *Nuoruus ja Koulukoti*, jossa koulukotia tarkastellaan historiallisesti, kulttuurisesti ja yhteiskuntapoliittisesti kahdentoista, eri tieteenaloja edustavan tutkijan voimin. Kyseisessä teoksessa ovat myös ruotsalaisen Claes Levinin ja virolaisen Judit Strömplin koulukotia vastaavia laitoksia käsittelevät artikkelit. Sosiaalityön tutkija Päivi Känkänen (2004; 2013) tutki taidelähtöisten menetelmien käyttöä koulukodissa oman osallistumisen, kokemusten ja havaintojen kautta.

Psykologi Pirkko Lehto-Salo (2011) selvitti koulukoteihin sijoitettujen nuorten oirekäyttäytymisen yleisyyttä ja hoitoa sekä hahmotteli lastensuojelulaitokseen sijoitettujen nuorten psykiatrisen yhdistelmä- ja yhteishoidon mallia. Marko Manninen (2013) puolestaan tutki psykologian alan tutkimuksessaan

koulukotiin sijoitettujen nuorten psykiatrasta oirekuvaa ja ennustetta. Elina Pekkarinen (2017a) selvitti koulukotien asemaa ja muutoksia ja hän selvitti erityisesti lastensuojelun sijaishuollon kenttään ja koulukotiin sijoitettujen nuorten kokemuksia (Pekkarinen 2017b).

Tutkimukseni lähtökohtana oli löytää haastateltaviksi miehiä, jotka olivat olleet Laukaassa sijainneissa Järvilinnan vastaanottodissa ja/tai Pernasaaren koulukodissa sijoitettuna 1950- ja 60-luvuilla. Olen haastatellut tutkimukseeni yhdeksää miestä. Tutkimustani lukiessa on kuitenkin huomioitava, että miehillä on ollut sijoitusjaksoja myös muissa valtion koulukodeissa ja kahdessa yksityisessä koulukodissa, jotka olivat toiminnassa tutkimukseni käsittävällä ajanjaksolla. Miesten koulukotikokemuksista tekemäni tutkimusanalyysi sisältää siis kokemukserontaa useista eri koulukodeista.

Tutkimusraportti etenee siten, että luvussa kaksi taustoitan tutkimustani tarkastelemalla koulukotien historiaa ja suojelun ja kontrollin rajankäyntiä Suomen lastensuojelun kehittämisessä aikaisemman tutkimustiedon valossa.

Keskeinen käsite ja näkökulma tutkimuksessani on identiteetti, jota käsittelen luvussa kolme. Ymmärrän identiteetin narratiivisesti rakentuvana haastateltujen miesten kertomusten kautta. Tarkastelen sitä, miten miehet rakensivat identiteettiään elämänsä eri vaiheissa. Analysoin tutkimuksessani mieheyttä ja erityisesti miehen identiteetin rakentumista koulukotisijoituksen aikana ja koulukodista vapautumisen jälkeen. Sovellan tutkimuksessani miesten identiteetin analysointiin ranskalaisen hermeneuttisen filosofin Paul Ricoeurin teoriaa persoonallisen identiteetin narratiivisesta rakentumisesta.

Luvussa neljä esittelen tutkimukseni toteutusta. Määrittelen tutkimukseni sekä konstruktivistiseksi että konstruktionistiseksi. Kertomukset voidaan nähdä konstruktivistisen tiedonkäsitteksen mukaisesti todellisuutta tuottavina ja tulkitsevinä, ei pelkästään sitä heijastavina (Riessman 1993, 4–5; Heikkinen 2010, 146–148). Tutkimukseni on narratiivinen tutkimus. Narratiivisuus voidaan nähdä kokonaan omana tutkimusparadigmanaan, ei ainoastaan yhtenä laadullisen tutkimuksen osa-alueena. Narratiivisen tutkimuksen ontologisiin, epistemologisiin ja metodologisiin lähtökohtiin liittyy tiettyjä erityispiirteitä. Narratiivinen tutkimus pyrkii laajentamaan ymmärrystä ilmiöistä henkilökohtaisten tapausten kautta. Se näkee sosiaalisen todellisuuden konstruoituna, sulavana ja moniäänisenä, mutta eroaa muista suuntauksista fokusoitumalla erityisesti ihmisen olemassaolon kerronnalliseen luonteeseen (Spector-Mersel 2010, 204–224). Miehet kuljettavat mukanaan omaa historiaansa, joka on osa heitä. Haastateltavien miesten henkilökohtaisessa historiassa on keskeinen rooli myös merkittävillä ympäristön ihmisillä ja miesten suhteella heihin. Koska elämäkerrallisessa tutkimuksessa jo lähtökohtaisesti pidetään kulttuurisen kontekstin ja ympäröivien ihmisten merkitystä olennaisena, tuntui luontevalta lähteä selvittämään tämän tutkimuksen tutkimusongelmaa narratiivis-elämäkerrallisen tutkimusotteen kautta. Luvussa neljä pohdin myös tutkimuksen eettisiä kysymyksiä.

Luvut viidestä seitsemään ovat tutkimukseni tuloslukuja. Luvussa viisi analysoin miesten kertomuksia heidän lapsuudestaan kodissa ja koulussa

koetusta. Luvussa kuusi analysoin sitä, mitä ja miten miehet kertoivat koulukotiajastaan ja päätymisestään sinne. Luvussa seitsemän analysoin miesten identiteetin rakentumista koulukodin jälkeen, joka vahvasti nivoutuu heidän kokemuksiinsa koulukodista. Luvussa kahdeksan esitän tutkimukseni tulosten pohjalta keskeiset johtopäätökset.

2 KOULUKOTI MIEHEKSI KASVAMISEN YMPÄRISTÖNÄ

2.1 Suojelun ja kontrollin rajankäynti

Suojelun ja kontrollin rajankäynti läpäisee suomalaisen lastensuojelun sen alkuaikojista aina nykypäivään saakka. Pahantapaisten lasten laitospedagogia oli muotoutunut pitkälti 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa Suomeen levinneen suojelukasvatustieteiden ideoille. Suojelukasvatusta pidettiin rikoksiin syyllistyneiden ja pahantapaisten lasten käyttäytymistä normalisoivana toimintatapana, jossa kasvatusta nähtiin parempana vaihtoehtona kuin punitiivinen rankaiseminen. Koulu-koti on suomalaisessa lastensuojelujärjestelmässä muovautunut kansainvälisten vaikutteiden pohjalta alaikäisiä rikoksentehtäjiä uudelleenkasvattavaksi instituutioksi. (Hämäläinen 2007, 123, 126–127; Pulma 1987, 107; Harrikari 2004a; Vehkalahti 2009.) Niiden toiminnalle oli tunnusomaista ankara kurinalaisuus, valvonta, totuttaminen säännölliseen elämään, työhön sekä kouluopetuksen ja ammattitaidon hankkimisen tärkeys (Tarvainen 1954, 177).

Euroopasta Pohjoismaihin levinnyt kriminaalipoliittinen reformiliike saapui Suomeen 1800-luvun lopulla ja suojelukasvatus sai kehitykselleen teoreettisen pohjan. Reformiliike toi uutta ymmärrystä siihen, kuinka rikollisuuden yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä syitä voidaan ymmärtää. Kansainvälisesti suojelukasvatustieteologiaa kehitettiin erityisesti oikeustieteilijöiden parissa, mutta Suomessa oli lasten suojelukasvatuksesta puhuttu jo 1890-luvulta alkaen niin oikeustieteilijöiden, opettajien ja ennen kaikkea sisälähetysheikkien pappien aloitteesta. Vuoden 1897 valtiopäivillä oli jo vaadittu valtion ryhtyvän toimiin kasvatustieteiden perustamiseksi siveellisessä suhteessa laiminlyödyille ja pahantapaisten lapsille. (Pulma 1987, 106; Harrikari 2004a, 133–135.)

Vuonna 1902 senaatti asetti Suojelukasvatustieteiden, jonka tehtävänä oli selvittää huonohoitoisten ja pahantapaisten lasten määrää maassamme paikkakunnittain ja tehdä ehdotus tarvittavasta lainsäädännöstä. Komitean

puheenjohtajana oli seminaarin johtaja Mikael Johansson (Soininen) ja sen jäsenenä oli muun muassa vaivaishoidontarkastelija Gustav Helsingius. Suojelukasvatuskomitean työn lähtökohta, niin kutsuttujen pakkokasvatuslakien luominen, perustui suojelua painottavaan ajatteluun (Harrikari 2004a, 135–137; von Bonsdorff 1923, 148). Suojelukasvatuskomitean työllä oli laaja eurooppalainen esikuva 1900-luvun vaihteessa, jonka osana työ Suomessakin käynnistettiin, erityisesti pohjoismaisia esimerkkejä seuraten. Mirja Satkan (2003, 131) ja Timo Harrikarin (2004a, 135) mukaan Suojelukasvatuskomitean työskentely sai vaikutteita uudemmasta kriminologista ajattelusta, joka erotti sen aiemmasta alaikäisten köyhäinhoidosta. Suojelukasvatuskomiteatyön tavoitteena oli luoda induktiivisesti muodostettuun, empiiriseen aineistoon pohjautuvat toimenpide- ja lainsäädäntöehdotukset, joissa tuli pohtia, mitenkä siveellisessä suhteessa huonosti hoidetuille ja pahantapaisille lapsille hankitaan valtion toimesta sovelias kasvatus. Suomen valtiollisen moraalisen kasvatuksen ja huollon tavoitteena oli ennen kaikkea preventiivisen työn kehittäminen. Suojelukasvatuskomitea näki lasten pahantapaisuuden taustalla olevan sekä yksilöllisiä että sosiaalisista olosuhteista johtuvia syitä. (Pulma 1987, 107–108.)

Suojelukasvatuskomitean mietintö (KM 1905: 9a & 9b) valmistui vuonna 1905. Tällä mietinnöllä korvattiin aikaisempi vaivaishoitoasetus (A 1879/10) vuodelta 1879, jonka nojalla lasten turvattomuuteen oli puututtu. Vaivaishoitoasetus oli keskittynyt vain turvattomuuden poistamiseen tukitoimin. Lasten ja nuorten epäsosiaalisuuden kitkemiseen sen sijaan käytettiin rankaisukeinoja, jotka perustuivat rikoslakiin. Suojelukasvatuskomitean ajatukset olivat aikanaan uusia ja yhdistivät sekä turvattomuuden ja epäsosiaalisuuden sekä niiden suhteet. Suojelukasvatusaatteen taustalla oli ajatus, että lasten huonohoitoisuus ja pahantapaisuus olivat yhteiskunnallinen vaara, jonka ehkäiseminen vaati erityisen suojelukasvatusjärjestelmän luomista (Piirainen 1974, 14–15).

Suojelukasvatuskomitea määräiti, että lastenkasvatuksen tulisi perustua vahvasti yhteiskunnan suojeluun pahantapaisilta lapsilta. Köyhäinhoidon tarkastaja Gustav Helsingius kuvasi prosessia ”siveellisen turmeluksen asteiksi”. (Helsingius 1909, 7–11; KM 1905: 9a, 164–185.) Timo Harrikari (2004a) on myöhemmin nimennyt nämä Suojelukasvatuskomitean työssään tuottamat kolme siveellisen turmeluksen positiota niin kutsutuksi siveellisen turmeluksen kronologiaksi, jolla ongelmallisesti käyttäytyvät lapset jaettiin eri kategorioihin: huonohoitoisiin, jotka voitiin sijoittaa yksityiskoteihin ja lastenkoteihin, ja joiden uskottiin ajan myötä siirtyvän koulusiirtoloihin¹ sekä turvakoteihin sijoitettaviin pahantapaisiin, jotka lopulta tulevat siirtymään alaikäisten lainrikkokojen kategoriaan ja sijoittumaan valtion kasvatustaloksiin. (Harrikari 2004a, 137–140.) Opillisesti vuosisadan vaihteessa pahantapaisuus ja rikollisuus käsitettiin yksilön

---

¹ Lievästi pahantapaiset, joiden pahantapaisuus johtui enemmän puuttuvasta kasvatuksesta ja kurista sekä muista olosuhteista kuin luonteesta, oli sijoitettava kasvatustalokuntien toimesta koulusiirtoloihin. Koulusiirtolalla tarkoitettiin järjestelmää, jonka mukaan lapsia oli sijoitettu maaseudulle toisiaan lähellä oleviin taloihin ja lapset kävivät niistä käsin joko yleistä tai vain heitä varten perustettua kansakoulua ja saivat mahdollisesti ammattiopetusta (Piirainen 1974, 15).

Vuoden 1921 Yhteiskunnan lasten ja nuorisonsuojelua pohtineen komitean mietintö (KM 1921: 15; Harrikari 2004b, 35) ei johtanut välittömiin lainsäädännöllisiin toimiin, mutta sen voi nähdä toimineen vuoden 1936 lastensuojelulainsäädännön pohjana. Vuonna 1937 voimaan astunut lastensuojelulaki (1936/52) määritteli lastensuojelun peruseriaatteen. Se asetti lastensuojelutoiminnan avainasemaan huoltolautakunnan, jonka tuli kunnassa vastata lastensuojelun hallinnosta ja toimenpiteistä. Lautakunta sai käyttöönsä asteittain koventuvien keinojen valikoiman. Vuoden 1936 lastensuojelulaki oli korostetusti huostaanottoa koskeva laki. Pakkohuostaanotosta oli olemassa säännökset jo vuoden 1898 holhouslaissa (L 34/1898). Holhouslautakuntien tehtävänä oli jo tuolloin ilmoittaa oikeudelle, jos vanhemmat olivat käyttäneet väärin vanhemman oikeuttaan tai heidän elämänsä oli muutoin siveetöntä, pahantapaista tai he olivat muutoin kykenemättömyytensä vuoksi laiminlyöneet lapsen kasvatuksen. Käytännön työstä vastasivat suuremmissa kaupungeissa ja maalaiskunnissa sosiaali- ja huoltolautakunnat ja pienemmissä kunnissa kunnallislautakunta. Lapsi voitiin ottaa vanhemmilta oikeuden päätöksellä, mutta laissa ei ollut mainintaa siitä, kuinka lapsen hoito tulisi järjestää. (Pulma 1987, 109.) Vuoden 1936 lastensuojelulain mukaan lapselle tai vanhemmille voitiin taloudellisen avun ohella antaa varoitus, lapsi voitiin sijoittaa tarkoituksenmukaiseen laitokseen, hänet voitiin määrätä suojeluvalvontaan tai ottaa lautakunnan huostaan kodin ulkopuolella kasvatettavaksi (Lastensuojelulaki 1936/52, 9 §). Lastensuojelulaissa (1936/52) määriteltiin tarkasti ne tilanteet, jotka edellyttivät yhteiskunnan toimenpiteitä eli huostaanottoa. (Harrikari 2004a, 177–185.)

Aiemmin köyhäinhuoltolaki oli velvoittanut kuntia huolehtimaan lasten elätkästä, nyt vuoden 1936 lastensuojelulaki velvoitti niitä kantamaan vastuuta myös lasten kasvatuksesta. Kuntien tuli huolehtia lasten ja nuorten ”yhteiskunnallisesta suojelusta ja huollosta”, ja valtion tuli sekä valvoa että ohjata kuntien toimintaa. Lain mukaan lapsi tuli ottaa suojelutoimenpiteiden piiriin, jos a) hän jäi orvoksi, b) hänellä oli sairauksia tai mielenterveydellisiä ongelmia, jotka edellyttivät erityistä hoitoa, c) vanhemmat laiminlöivät lapsen tarpeellisen hoidon ja kasvatuksen oman sairautensa, alkoholin käytön, ”ymmärtämättömyyden” tai muun syyn vuoksi, d) lasta pahoinpideltiin kodissaan tai hänen henkensä, terveytensä tai ”siveytensä” oli muusta syystä uhattuna kotona tai e) jos hän laiminlöi oppivelvollisuuttaan tai käyttäytyi koulussa huonosti tai jos hän toimi lapsille soveltumattomissa ansiotoimissa. (Lastensuojelulaki 1936/52.) Lastensuojeluasetus edellytti lisäksi, että seurantaan tuli ottaa myös ne lapset ja nuoret, jotka olivat suorittaneet rikoksia tai elivät irtolaisina tai kerjäten. (Lastensuojeluasetus 1936/203.)

Vuoden 1936 lastensuojelulaissa (52§) suojelukasvatus määriteltiin seuraavasti:

”Suojelukasvatus tarkoittaa niitä toimenpiteitä, joihin lautakunnan tulee ryhtyä, jos lapsi tai nuori on tehnyt rangaistavan teon, mikä hänen ikänsä tähden tai muusta syystä on jätetty panematta syytteeseen tai rankaisematta tai, jos hän kerjää tai havaitaan muuten irtolaiseksi taikka hänet on tavattu juopuneena eikä häneen nähden ole ryhdyttävä alkoholista säädettyihin toimenpiteisiin lisäksi, jos lapsi laiminlyö oppivelvollisuuslain mukaisen koulunkäynnin taikka käytöksellään rikkoo koulun

järjestystä vastaan eikä ole koulun kurinpitokeinoin ojennettavissa.” (Lastensuojelulaki 1936/52, 52§)

Lastensuojelulaki tuli voimaan vuonna 1937, mutta lastensuojelun laitoshuoltoa koskeneen sääntelyn osalta lain sisältö oli kuitenkin varsin niukka. Sijoitettujen lasten ja työntekijöiden välisiä sukupolvisuhteita säänneltiin muodollisesti ohjesäännöin (kts. luku 2.2. Valtion koulukotien ohjesäännöt 1924 ja 1960) ja muunlaisin tekstuaalisin hallinnollisin ohjeistuksin (vrt. Hoikkala 2020, 82; Ericsson 2015, 45; Ojakangas 1997, 39–40).

Sotien jälkeisenä aikana lasten ja aikuisten sukupolvisuhteita alettiin jäsentää uusien psykologisten ja psykiatrinen oppien, kuten psykodynaamisen tiedon ja John Bowlbyn äidinriistoteorian tunnetun opin leviämisen myötä (Satka & Moilanen 2004, 132–135). Tätä tietoa oltiin vasta omaksumassa ulkomaisten vaikutteiden kautta Suomeen, mutta se löysi vastakaikua lastensuojelun laitoshuollon kentällä nopeasti (Harrikari 2019, 234–235). Yksilöllisen sosiaalityön, kehityspsykologian ja lapsipsykiatrian diskurssien ideat olivat olleet Suomessa jo ennen sota-aikaa, mutta niitä alettiin soveltaa laajemmin vasta 1950-luvulla. (Satka 2003, 80–81; Hoikkala 2020, 80–81.)

Lastensuojeluun liittyneitä lainsäätämisaikaisia ja ammattikirjallisuuslähteitä analysoinut Timo Harrikari (2019) on erotellut neljä viitekehystä, jotka alkoivat muokata lasten suojelukysymystä ja sen hallinnan keinoja sotien jälkeisenä aikana. Hänen mukaansa näkemykset sosiaalisesta sopeutumattomuudesta, lapsen vuorovaikutussuhteiden häiriintyneisyydestä, sosiaalipsykologisesta joukkosielutieteestä ja huoltotyöntekijäprofession kehitymisestä ”siirtyivät jouhevasti ja luontevasti 1950-luvun lastensuojelun kehittämis- ja lainvalmistelutyöhön” (mt. 232).

Ensimmäisenä opillisena muutoksena oli pahantapaisuuden käsitteen korvautuminen 1950-luvun alusta alkaen lasten sosiaalisen sopeutumattomuuden käsitteellä, ja lasten turvattomuus ja sopeutumattomuus alettiin nähdä myös kytkeytyneenä toisiinsa. Suojelukasvatus oli kehittynyt rikollisuuden ehkäisykeinoksi ja oli näin vahvasti yhteydessä kriminaalipolitiikkaan. Turvattomuuden ja pahantapaisuuden välillä nähtiin selkeä ero sekä lastensuojeluideologisesti että organisatorisesti. Vasta 1950-luvulle tultaessa raja alkoi hiljalleen hämärtyä. Turvattomuuteen johtavat biologiset syyt, kuten vanhempien kuolema tai lapsen suoranaisten heitteillejätto vähenivät. Lasten ja nuorten poikkeavaa käyttäytymistä alettiin selittää yhä enenevässä määrin psykologisten tekijöiden ja sosiaalisten ongelmien yhteen kietoutumisen pohjalta. Lainsäätämisen käytännöissä alettiin puhua suojelu- ja parantamiskasvatusopista (heilpädagogik). (Harrikari 2019; 232–233; Hämäläinen 2007.)

Timo Harrikari (2019) mainitsee huonohoitosten lasten asemoinnin häviämisen suojeludiskurssista. Siveellisen turmeluksen kronologian ”pahantapaisuus” ja ”rikollisuus” korvautuivat vähitellen 1950-luvulla ”sosiaalisella sopeutumattomuudella”. ”Häiriintyneisyyden” käsite puolestaan korvasi ”huonohoitaisuuden”. ”Häiriintyneisyydellä” tarkoitettiin nimenomaan lapsen vuorovaikutussuhteiden häiriintyneisyyttä. Käsitteen taustalla oli psykologisen

näkökulman vahvistuminen suhtautumisessa lasten ongelmalliseen käyttäytymiseen. (Harrikari 2019; ks. myös Hoikkala 2020.)

Toinen merkittävä lastensuojeluopillinen muutos oli, että sosiaalipsykologian eli "joukkosielutieteen" selitysmalleja alettiin soveltamaan aikaisemmin käytettyjen yksilötasoisten selitysmallien sijaan. Helsingin kaupungin nuoriso- huoltajana vuodesta 1943 lähtien toiminut Kaarlo Helasvuo julkaisi vuonna 1954 teoksen Laitospoikien keskinäisestä väkivaltaisuudesta. Teoksessaan hän käsiteli nimenomaan kasvatuslaitospoikien sosiaalisia suhteita ja ryhmadynamiikkaa sekä erityisesti pennalismia ja poikien keskinäistä väkivaltaa (Harrikari 2019, 233–234).

Lasten pahantapaisuuden ja yleensä poikkeavuuden määrittäjinä 1950–1960-lukujen lastensuojelussa toimivat sosiaalityön lisäksi kriminologia, psykologia (sielutiede), kasvatustiede, erityispedagogiikka ja psykiatria. (Hämäläinen 2007.) Sitten erityiskasvatuksena tunnettu kasvatustieteellinen ajattelu keskittyi normaalista poikkeavien lasten kasvatukseen. (Helasvuo 1961, 45.) Suojelu- ja parantamiskasvatusopin leviämisen myötä sosiaalisen sopeutumattomuuden käsite alkoi korvata "pahantapaisuuden" käsitettä ja siihen kytkeytynyttä ajattelutapaa. (Harrikari 2019, 233.) Pahantapaisiksi lapsiksi määrittyivät alaikäisten lainrikkojien lisäksi kouluun sopeutumattomat ja esimerkiksi karkailutaipumuksia osoittaneet (esim. Saari 1951, 82–85). Lauri Tarvainen (1954, 166) määritteli pahantapaisuuden käytöshäiriöiksi, jotka ilmenevät lapsen tai nuoren sopeutumattomuutena yhteisön omaksumiin ja vaatimiin käytössääntöihin ja jossa on kyse ensi sijassa tunne-elämän häiriöstä. Panu Pulman (1987, 224) mukaan ongelmia alettiin psykologisoida ja samalla korostui perheiden sosiaalisten ongelmien merkitys lapsen tai nuoren ongelmien selittäjänä. (Ks. myös Satka 1995, 144–148; Hoikkala 2020, 80–81.)

Esimerkki psykologisoitumisesta on Turun kaupungin kasvatusneuvolan psykiatri Sakari Turusen esittämä vuoden 1967 Huoltaja lehdessä julkaistu artikkeli, jossa hän esitti huolen psyykkisesti häiriytyneiden lasten kasvavasta määrästä ja hoitopaikkojen puutteesta:

"Lastenkodit ovat täyttymässä poikkeavista lapsista, jotka eivät mahdu mihinkään muualle. Kuinka kauan voimme kieltäytyä tekemästä tästä mitään johtopäätöksiä? Luultavasti voimme tehdä niin aika kauan. Lapsen väkivaltaisuus voidaan kukistaa vahvemman voimin. Hänen sopeutumattomuutensa hoitokeinoina ovat nykytilanteessa rangaistukset, eristys ja moite, tai sitten hänet voidaan siirtää koulukotiin. Hänen arkuutensa ja pelkonsa voidaan osaksi peittää lääkkein tarvitsematta ryhtyä selvittämään ja poistamaan niiden syytä. Hänen kouluvaikeutensa voidaan kuitata sillä, että odotetaan hänen täyttävän 16 vuotta, jolloin hänen ei ole enää pakko käydä koulua. Puhe oppimisen oikeudesta ei koske poikkeavia lapsia nykytilanteessa. Ja yleensäkin on mahdollista siirtää psyykkisesti häiriytyneen lapsen hoito siihen asti, kunnes hän on aikuinen. Sitten hänet voidaan siirtää mielisairaalaan, vankilaan, työlaitokseen, ammattitaidottomille tarkoitettuihin hätäaputöihin jne., sillä aikuisille on kyllä hoitopaikkoja runsaasti eikä tällä sektorilla ole sanottavaa rahanpuutetta." (Turunen 1967, 373–374.)

Turunen näki omassa työssään lasten tunne-elämän ongelmien kasvun ja kantoi huolta siitä, ettei hoitopaikkoja lapsipotilaille ollut. Hänen mukaansa vuonna 1967 Suomessa oli noin 3000 lasta sijoitettuna lastenkoteihin ja näistä yli puolet oli "poikkeavia". Turunen ehdotti tuolloin erityishenkilökunnan palkkaamista

lastenkoteihin ja erityislastenkotien perustamista kuntainliittojen puitteissa erilaisia häiriötä poteville lapsille. Turusen arviot poikkeavien lastenkotilasten määrästä perustuivat Lastensuojelun Keskusliiton vuonna 1965 julkaisemaan tutkimukseen. (Mt., 374.)

2.2 Koulukodit lastensuojelun kentässä

Koulukodit olivat aikansa totaalisia instituutioita (Goffman 1961), joiden käytännössä laitosvalta johti siihen, että nuoren identiteetti ja sen kehitysvaiheet hävisivät ja korvautuivat laitosidentiteetillä. Erving Goffman (1961) korosti kirjoituksissaan instituutioiden vahvaa vaikutusta niissä olevien ihmisten identiteetin muodostumiseen. Tarja Pösön (1993, 62–63) mukaan laitosten perustamisesta lähtien niiden esikuvallisena ideaalina on ollut hyvin toimiva perhe. Laitoksia on kuvailtu perhetermein, ja tavoitteena on ollut luoda kodinomainen tunnelma samoin kuin perheenomaisia tunnesuhteita. Miten ja millaisia käytännön toteutuksia tämä retoriikka on saanut, on voinut vaihdella ajasta ja paikasta riippuen suurestikin. Laitoksiin liittyy yhä erityisyyden lisäksi myös monia tavallisuutta, rutiineja ja sosiaalisia suhteita tuottavia ja ylläpitäviä arkisia käytäntöjä, joita voidaan tuoda näkyviksi sekä lasten että työntekijöiden näkökulmista. (Eronen & Laakso 2009; Eronen 2012, 26–27.) Vuosikymmenten kuluessa koulukoteja koskeva hallinnollinen ja juridinen sääntely on useita kertoja muutettu.

Koulukodeista, joita aiemmin kutsuttiin kasvatuslaitoksiksi, muotoutui vuonna 1894 legitimoitu instituutio pahantapaisten lasten kasvatukseen ja rikollisuuden ja muiden sosiaalisten ongelmien kitkemiseen yhteiskunnasta. Rikoksen tehneet lapset kuuluivat 1800-luvulla ennen suojelukasvatusaatteen tuloa muovatun ja juridisesti vahvistetun toimintakäytännön mukaisesti vankeinhoitohallituksen alaan (Harrikari 2004a, 150). Vuoden 1866 väliaikainen rangaistusten täytäntöönpanoasetus määräsi alle 18-vuotiaat rikosentekijät kasvatuslaitokseen vankilan asemasta. (A 1866/28, 4 & 5 §.)

Vuonna 1894 (L 1894/17a) voimaan tullessa rikoslaissa ja asetuksessa rangaistusten täytäntöönpanosta määrättiin, että seitsemän vuotta täyttäneiden mutta alle 15-vuotiaiden lasten rikoksista ei tullut langettaa rangaistuksia, vaan heidät tuli saattaa vanhempien kuritettavaksi tai sijoitettavaksi yleiseen kasvatustilokseen. (Pulma 1987, 105–106; Harrikari 2004b, 26–30.) Vuonna 1889 säädettiin rikoslaki (L 1889/39) sekä asetus rangaistusten käytäntöönpanosta, joiden toimeenpanemiseksi tarvittiin laitoksia, jotka vastasivat alaikäisten rikostentekijöiden kasvatuksesta. Suomeen perustettiin tuolloin vankeinhoitohallituksen alaisuuteen laitoksia, joihin otettiin yksinomaan tuomioistuinten päätöksen perusteella rikoksiin syyllistyneitä pahantapaisia lapsia. Näistä laitoksista vanhin oli vuonna 1891 Keravalle perustettu Koivulan kasvatuslaitos, joka oli tarkoitettu 7–15-vuotiaille rikokseen syyllistyneille pojille. Tytöille tarkoitettu Vuorelan kasvatuslaitos aloitti toimintansa vuonna 1893 Vihdissä, ja Kotiniemen kasvatuslaitos perustettiin vuonna 1905 Vilppulaan. Sippolan kasvatuslaitos aloitti

toimintansa vuonna 1909 ja Ihantalan väliaikainen kasvatuslaitos vuonna 1913. (Harrikari 2004b, 33; Pulma 1987, 105–106.)

Vuonna 1922 (L 1922/293) astui voimaan laki valtion kasvatuslaitoksista (vuodesta 1946 koulukodit) ja niissä toimivien henkilöiden eläkeoikeuden perusteista, jolla haluttiin vahvistaa laitosten juridista asemaa ja samalla luotiin mahdollisuus sijoittaa lapsi mihin tahansa laitokseen kasvatustarpeensa perusteella. (Harrikari 2004b, 35.)² Vuonna 1924 säädettiin laki valtion kasvatuslaitoksista, jossa määriteltiin kasvatuslaitoksen hallintoa, laitokseen sijoittamisen perusteita ja sijoittamisen prosessia. Hakemus, jossa lapselle toivottiin oppilaspaikkaa kasvatuslaitoksessa, lähetettiin sosiaaliministeriölle, hakemuksen lähettäjänä saattoi olla kunnan viranomaistaho tai yksityishenkilö. Hakemuksiin tuli liittää kunnan viranomaisen lausunto laitokseen sijoittamisen perusteista, papintodistus, koulutodistus ja lääkärintodistus, jossa lain mukaan tuli selvittää mahdolliset tarttuvat taudit, muut vammat ja henkinen viallisuus. Hakemukseen tuli liittää selvitys sijoitettavan kotiolosta ja koulunkäynnistä, holhoojan suostumus sijoitukseen ja sitoumus suorittaa hoidosta perittävä hoitomaksu. (A 1924/72; L 1924/125.)

Aluksi kasvatuslaitosten toiminnasta huolehti vankeinhoitohallitus. Vuonna 1918 laitosten valvonta siirtyi kouluhallitukselle, mikä vahvisti kasvatuslaitosten asemaa osana lastensuojelua. Vuodesta 1924 kasvatuslaitokset olivat sosiaalihuollon alaisuudessa, ja samalla myös perusteet kasvatuslaitoksiin sijoittamiselle muuttuivat. Kasvatuslaitoksiin sijoitetuista lapsista yhä harvemmat olivat tuomioistuimen lähettämiä, vaan joukossa oli paljon lapsia ja nuoria, jotka oli sijoitettu kasvatuslaitoksiin muista käytösongelmista johtuen. Vuonna 2010 koulukodit siirtyivät Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisiksi lastensuojeluyksiköiksi. (Salminen 2001, 6–7; Pösö 1993, 66–67; Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä 1379/2010.)

Valtion kasvatuslaitosten ohjesäännöt määräisivät koulukotien johtajien tehtävät yksityiskohtaisesti. Johtajan tuli hoitaa laitoksen ja sen henkilökunnan valvonta sekä johtaa laitoksen toimintaa. Laitoksen oppilaat olivat hänen isäntävaltansa alaisia. Johtajan kuului pitää isällistä huolta oppilaistaan, valvoa ettei laitokseen kuulumattomat häiritse sen toimintaa, vastaanottaa ja kuitata kaikki laitokselle ja sen oppilaille lähetetyt kirjeet ja lähetykset. Johtajalla oli ohjesäännön mukaan suuri henkilökohtainen asemaan liittyvä vastuu koko laitoksen toiminnasta. (Valtion kasvatuslaitosten ohjesäännöt 1924.)

Koulukodit olivat pitkään aikansa patriarkaalisia yhteisöjä, joissa perheen päällä, isällä eli laitoksen johtajalla oli viime kädessä ehdoton päätösvalta kaikista asioista. Ohjesääntöjen mukaan johtaja oli se, joka viime kädessä valvoi, että laitoksessa vallitsi ”kuri ja järjestys”. Perhesuhteisiin viittaavat hallintotermit tekivät laitoksista vuosisatoja vanhan huoneentaulun mukaisen patriarkaalisen yksikön. Tämä oli laitosten yksi tärkeimmistä päämääristä, ja samalla se

---

² Laissa määriteltiin valtion kasvatuslaitoksiksi yleiset kasvatuslaitokset, turvakodit ja vastaanottolaitokset, joihin kaikkiin voitiin ottaa hoidettaviksi ja kasvatettaviksi alaikäisiä, jotka lainrikkoina oli määrätty yleiseen kasvatuslaitokseen taikka muutoin olivat siveellisessä kehityksessään vaaranalaisia tai harhaantuneita ja olivat täyttäneet seitsemän, mutta eivät vielä kuuttatoista vuotta. Erityisesti arvioitiin tarvittavan maininta siitä, että kaikkia laitoksia oli pidettävä rikoslain 3. luvun 1. §:n mukaisina yleisinä kasvatuslaitoksina. (L 1922/293, 1 §.)

välillisesti heijasteli vanhoja käsityksiä siitä, että pahantapaisten lasten ongelmat olivat pohjimmiltaan luonteeltaan moraalisia (Hytönen ym. 2016, 39–40; Haikari 2009, 37–39; Pulma 1994, 56; Vehkalahti 2004b, 88–89.)

Vuonna 1946 kasvatus- ja työlaitoskomitea kiinnitti huomiota kasvatustieteiden väliseen työnjakoon ja erikoistumiseen siten, että se vastaisi mahdollisimman tehokkaasti laitoksiin tulevien lasten luokitteluun. Kasvatustieteiden varsinaiseen kasvatukselliseen tehtävään komiteamietintö ei puuttunut. Vuoden 1946 kasvatus- ja työlaitoskomiteamietinnön näkyvä vaikutus oli laitosten nimen muuttuminen koulukodeiksi. (Harrikari 2004a, 233–235.) Valtion kasvatustieteiden laitokset, vuodesta 1946 koulukodit, ovat sijainneet maaseudulla ja muodostaneet oman maailmansa, joiden toiminta perustui pitkälti suojelukasvatus-ideologiaan sekä laitosten henkilökunnan tiukkaan yhteisöllisyyteen.

1950-lukua on aiemmissa tutkimuksissa kuvattu etenkin suojelukasvatuksellisten laitostyöntekijöiden paradigman muutoksen ajaksi (Pekkarinen 2010, 90; myös Hämäläinen 2007; Pulma 1987; Satka 1994). Tällöin kentällä levisivät ajatukset tehokkaan sopeuttamisen mahdollisuuksista (Harrikari 2004a; 2019) ja heräämisestä uudentyypin asiantuntija-avun tarpeeseen (Vehkalahti 2004b). Pedagogisen vallan ja kasvatuksen tekniikoiden historiaa analysoineen Mika Ojakankaan (1997, 220) mukaan kurinpidollisen valtamuodostelman rinnalle syntynyt terapeutin vallan muodostelma saavutti silloin asemansa. Tämä näkyi muun muassa yksilöllisemmän kasvatustieteen tavoittelussa ja toiveena siitä, että laitostyöntekijällä olisi keinoja ja ammatilliseen tietoon nojaavaa taitoa analysoida lapsen käyttäytymisen taustalla mahdollisesti vaikuttavia tekijöitä ja toimia sen mukaisesti (myös Siltanen 1990; Hoikkala 2020, 79.)

Vuoden 1958 koulukotikomitea noudatti pitkälti vuoden 1946 kasvatus- ja työlaitoskomitean pohdintoja. Komitean tehtävänä oli selvittää ja laatia ehdotuksensa toimenpiteiksi kasvatustieteiden ”kansakoulujen, oppilaiden sijoittelun, ammattiopetuksen ja laitostyöntekijöiden käytön tarkoituksenmukaista järjestelyä varten”.

Vuonna 1960 annettiin koulukotien ohjesääntö, joka ei kuitenkaan merkittävästi muuttanut koulukotien toimintaa, vaan vahvasti entisiä vakiintuneita käytäntöjä. Uutta vuoden 1960 ohjesäännössä oli, että se kehotti henkilökuntaa ylläpitämään oppilaiden yhteyksiä kotiin, joka toteutettiin oppilaiden kotilomilla. Kasvatuksellisesti tarpeellisina pidettyjä yhteyksiä koulukodin ympäristön muihin nuoriin pyrittiin myös lisäämään. Nuoren yksilöllistä kasvatusta myös korostettiin aiempaa selvemmin. Jokaiselle oppilaalle tuli laatia kasvatussuunnitelma, joka oli laadittava lapsen henkilökohtaisista tarpeista lähtien. (Valtion koulukotien ohjesäännöt 1960.)

Tutkimuksessani haastatellut miehet olivat sijoitettuna koulukodeissa 1950- ja 60-luvuilla, jolloin valtio ylläpiti kahdeksaa koulukotia pojille (Koivikko, Kotiniemi, Kylliälä, Käyrä, Pernasaari, Sippola, Östensö) ja kolmea tytöille (Vuorela, Yläne, Sairila). Koulukotien toiminta oli tuolloin hyvin vakiintunutta, eikä suuria sisällöllisiä muutoksia tapahtunut 1950- ja 60-lukujen aikana useiden komiteamietintöjen valmistumisesta huolimatta. (Pösö 1993, 68.) 1960-luvulla valmistui yhteensä neljä koulukoteja koskenutta lastensuojelun komiteamietintöä,

joista kolme oli lastensuojelukomitean osamietintöjä. (Harrikari 2004b, 44) Ensimmäinen lastensuojelukomitean osamietintö valmistui vuonna 1962. Mietinnössä tehtiin esitys uudesta koulukotilaista. Komitea näki, että koulukotien toiminta oli toistaiseksi välttämätöntä sopeutumisongelmista kärsivien lasten ja nuorten hoidossa. Samalla se halusi muuttaa koulukotien sijoitusperusteita välttämättömiksi (KM 1962:54). Lastensuojelukomitea työskenteli ripeästi, sillä jo seuraavana vuonna ilmestyi lastensuojelukomitean seuraava osamietintö. Siinä tehtiin muutamia täydennys- ja muutosehdotuksia edellisen vuoden koulukotilakiesitykseen sekä julkaistiin esitys koulukotiasetuksesta. Lisäksi komiteamietinnössä tarkennettiin muun muassa koulukotihenkilökunnan pätevyysvaatimuksia (KM 1963:3).

Lastensuojelukomitean osamietintöjen lisäksi 1960-luvulla valmistui nuorisolaitostoimikunnan mietintö (KM 1966: B2). Timo Harrikarin (2019) mukaan lastensuojelukomitean työ yhdistettiin komitean jäsenten välisten mielipideristiriitaisuuksien vuoksi sosiaaliministeriön vuonna 1964 asettaman nuorisolaitostoimikunnan työhön. Nuorisolaitostoimikunnan tehtävänä oli laatia ”sosiaalisesti sopeutumattomien lasten ja nuorten laitoshuollon ja siihen liittyvän jälkihuollon järjestämiseksi tarvittavien valtionapu ja muine säännöksineen”. Nuorisolaitostoimikunnan mietintöön liitettiin lastensuojelukomitean lausunto koulukotilakiehdotuksesta (Harrikari 2019, 243). Vuonna 1966 valmistui viimeinen lastensuojelukomitean osamietintö, joka sisälsi ehdotukset uudesta lastensuojelulaista sekä suojelukasvatuslaitoksia koskevasta laista (KM 1966: A). Uusi lastensuojelulaki, jonka valmistelu oli osa sosiaalihuollon kokonaisuudistusta, valmistui kuitenkin vasta vuonna 1983 (L 1983/683).

Vuoden 1966 nuorisolaitostoimikunnan mietinnössä näkyi jo painotuksia, joissa suhteita vanhempiin –erityisesti äitiin haluttiin säilyttää myös laitossijoituksen aikana. Laitokset haluttiin nähdä myös hoidollisena ympäristönä, jonka aikuiset tarjoaisivat lapselle varhaisen vuorovaikutuksen häiriöiden korjaamiseen mahdollistavia vuorovaikutussuhteita. (KM 1966: B2, 59; Harrikari 2004b, 41–42.)

Julkinen yhteiskunnallinen keskustelu ja poliittisten päättäjien mielenkiinto alkoi vähitellen 1960-luvun puolivälissä viritä koulukoteja kohtaan ja etenkin koulukodeissa vielä käytössä ollut ruumiillinen kuritus sai osakseen paljon kritiikkiä. (Harrikari 2019, 254.) Eduskunnan oikeusasiamies oli myös asettanut koulukotien ruumiillisen kurituksen käyttöoikeuden kyseenalaiseksi sosiaaliministeriölle antamassaan kertomuksessa, joka perustui hänen maamme koulukoteihin vuonna 1964 tekemään laajaan tarkastusmatkaan. (EOA 1965.) Hän vaati toimialaa ohjanneelta sosiaaliministeriöltä toimenpiteitä tilanteen korjaamiseksi. Ministeriö ryhtyiikin valmistelemaan lopullista vitsakurituksen kieltoa sekä valtion että kunnallisista ja yksityisistä koulukodeista. Vitsarangaistus kiellettiin vuonna 1965 koulukoteihin lähetetyllä yleiskirjeellä. Samassa yhteydessä otettiin

kantaa muihin kurinpitokäytäntöihin sekä koulukotisijoituksen pituuteen. (N:o Hvo 33853/976-65.)³

1900-luvun alusta asti eri komiteamietinnöissä oli pohdittu ruumiillisen kurituksen asemaa laitospasvatuksessa. Vielä vuonna 1966 valmistuneessa nuorisolaitostoimikunnan mietinnössä ruumiillinen kuritus nähtiin perusteltuna vaikeimmissa ongelmatilanteissa. Mietinnössä esitetyt käsitykset rangaistuskäytännöistä olivat kuitenkin aikaansa jäljessä, sillä edellisenä vuonna sosiaaliministeriö oli lähettänyt kaikkiin koulukoteihin yleiskirjeen (N:o Hvo 33853/976-65), jossa ruumiillinen väkivalta kurituksena ja rangaistuskeinona kiellettiin. Väkivallasta luopuminen rankaisukeinona koettiin koulukodeissa vaikeaksi ja ajateltiin sen johtavan yleiseen levottomuuteen. (Saari 1961; Harrikari 2004a.)

1960-luvun puolivälin jälkeen koulukotien kuten muidenkin laitosten toiminta sai paljon kritiikkiä osakseen. Lainsäätämiskäytännössä alettiin kiinnittämään huomiota kansalaisten tasa-arvoiseen asemaan ja yksilön oikeuksien turvaamiseen. Tällöin myös laitoksiin sijoitettujen oikeusturva nousi yhteiskunnalliseen keskusteluun. (Harrikari 2004b, 44-45.) Varsinaisena 1960-luvun

---

³ Kirjeessä ministeriö totesi: "vakavan järjestyshäiriön sattuessa" koulukotien toimihenkilöillä oli edelleen oikeus "käydä oppilaaseen käsiksi järjestyksen palauttamiseksi". Näissä tilanteissa tuli välttää "tarpeetonta väkivallan käyttöä".

Samassa kirjeessä ministeriö otti kantaa eristysrangaistukseen: "On muistettava, että eristysrangaistuskin on kasvatuksellinen toimenpide, joka on järjestettävä siten, että oppilas tuntee eristyksen aikanakin olevansa kasvatushenkilöstön myötätuntoisen ja välittävän huolenpidon kohteena. Eristyksessä olevalle oppilaalle on varattava tilaisuus haluamansa, mutta kuitenkin sopivan kirjallisuuden lukemiseen ja muuhun toimintaan. Samoin häntä on käytävä riittävän usein katsomassa ja keskustelemassa hänen kanssaan."

Yleiskirjeessä (N:o Hvo 33853/976-65) viitattiin myös laitosten kurinpitokirjoihin, joiden pitämisestä oli määräys laitoksen ohjesäännössä. Laitosten kurinpitokirjoihin tehdyissä merkinnöissä oli havaittu puutteellisuuksia, joten sosiaaliministeriö lähetti yleiskirjeen liitteenä mallin koulukodin kurinpitopäiväkirjaksi, joka tuli ottaa käyttöön 1.7.1965 lähtien.

Lisäksi yleiskirjeessä todettiin, että poikaoppilaita varten tarkoitetut koulukodit ovat tähän mennessä joutuneet turvautumaan usein vaikeimmissa kasvatustapauksissa asianomaisen oppilaan sijoittamiseen Pernasaaren koulukodin erityisosaston Leppäniemeen. Yleiskirjeessä todetaan, että näistä sijoituksista ei voida ainakaan toistaiseksi kokonaan luopua, on ne kuitenkin pyrittävä rajoittamaan mahdollisimman vähään, koska vaikeasti poikkeavien nuorten kasvatuksellisen huollon mahdollisuudet ovat Leppäniemessä sen nykyisellään ollessa jokseenkin vähäiset. Sosiaaliministeriön tarkoituksena onkin pyrkiä kehittämään erityisosastoa siten, että se vastaisuudessa voisi täyttää tähänastista paremmin paikkansa kasvatuksellisesti vaikeimman oppilasaineuksen sijoituspaikkana. Koulukotien on jo nykyisellään syytä pyrkiä vaikeimmissa tapauksissa turvautumaan tähänastista enemmän psykiatrialääkärin, kasvatustasvolain ja psykiatristen sairaalain lapsi- ja nuorisosastojen tarjoamaan apuun (N:o Hvo 33853/976-65).

Yleiskirjeessä kiinnitettiin myös huomiota koulukotisijoitusten pituuteen. Voimassa olevan lastensuojeluasetuksen (1936/203) 22 §:n mukaan on valtion koulukodin johtaja ja vastavasti se sosiaalilautakunta, jonka toimesta lapsi tai nuori henkilö on sijoitettu kunnalliseen tai yksityiseen koulukotiin, velvollinen, kun siihen on aihetta, ainakin kerran vuodessa tekemään esityksen niiden oppilaiden poistamiseksi koulukodista, joiden pitäminen laitoksessa voidaan lopettaa. Kun oppilasta ei ole syytä pitää laitoksessa yhtään kauemmin, kuin mitä hänen kasvatussuunnitelmansa toteuttamiseksi on tarpeellista ja välttämätöntä, on oppilaiden kotiuttamista syytä riittävän ajoissa ja huolella valmistella. Tässä mielessä koulukodin on oltava yhteistyössä sen sosiaalilautakunnan kanssa, jonka toimesta oppilas on koulukotiin sijoitettu. Sosiaaliministeriö tulee erikseen kehottamaan sosiaalilautakuntia täyttämään velvollisuutensa niiden toimesta koulukoteihin sijoitettuihin oppilaisiin nähden ja erityisesti valmistelemaan oppilaiden kotiuttamista koulukodista sekä huolehtimaan heidän jälkihuollonsa järjestämisestä". (N:o Hvo 33853/976-65.)

koulukotikeskustelun huipentumana voidaan pitää Lars D. Erikssonin Pakkoauttajat -teoksen julkaisua ja Noutajat - vapaudenriistoa Suomalaiseen tapaan -dokumentin esittämistä televisiossa vuonna 1967. (Pulma 1987, 238). Sosiaalihuollon toimintatapoihin liittyneen laajan julkisen keskustelun myötä perustettiin vuonna 1967 Marraskuun liike -niminen yhdistys, jolla oli keskeinen rooli 1960-luvulla käydyssä keskustelussa hallinto-oikeudellisesta vapaudenriistosta ja laitoshuollosta. Vuoteen 1971 asti toiminut liike ajoi erityisesti yksilönvapautta ja sosiaalisen kontrollin huollon alaisten marginaaliryhmien oikeuksia. Kritiikin kohteeksi joutuivat niin vankilat, mielisairaalat, alkoholistiparantolat kuin myös koulukodit. (Pösö 1993, 69; Vehkalahti 2004, 199.) Pakkoauttajat -teos (Eriksson 1967) tukeutui pitkälti Marraskuun liikkeen ideologiaan ja argumentointiin. Kirjassa julkaistuihin artikkeleihin lukeutui sosiologien Kettil Bruunin ja Pirkko Sirénin artikkelit. Bruun keskittyi artikkelissaan yleisemmin tarkastelemaan suomalaista sosiaalihuoltoa ja vapaudenriistoa, kun taas Sirén perehtyi koulukotijärjestelmän arviointiin. (Bruun 1967; Siren 1967.) Kettil Bruun oli alkoholipolitiikan tutkija, mutta hän otti kantaa myös sijoituspäätöksiä tekevien sosiaalilautakuntien toimintaan. Bruunin mukaan sosiaalilautakuntien jäsenet tekivät lasten sijoituspäätöksiä henkilökohtaisten moraalikäsitystensä pohjalta. Hän kritisoi myös koulukotien kasvatuksellisia toimintatapoja ja piti niitä kyseenalaisina ja koulukoteja lähes vankilan kaltaisina laitoksina (Bruun 1967). Siren kritisoi yleisesti koulukotien toimintatapoja, henkilökunnan vähäistä koulutusta ja koulukotien syrjäistä sijaintia maaseudulla, joka jo sinällään sopeuttaa laitosten asukkaat normaalista poikkeavaan elämään. (Sirén 1967).

Esimerkkinä koulukoteihin kohdistuneesta kritiikistä on alla oleva sitaatti, jossa Päivän Sanomat nimisen lehden toimittaja kuvaa Leppäniemen erityisosaston oloja:

"Ymmärrettävää on, että vaikeammat tapaukset käsitellään toisin tavoin kuin muut, mutta on käsittämätöntä, että nuoret pojat, riippumatta heidän rikkomuksiensa laadusta, on tällä tavoin jätetty kuin unohdettuina "Jumalan selän taakse". Avonaisen ja suljetun ryhmän välinen ero on syvästi järkyttävä. Täällä pojat loikoilevat petillään tai käytävän seinää vastaan, tuijottavat mykkinä ilmaan, ilman tietoja kaiken tarkoituksesta tai vielä vähemmän siitä, mitä on tulossa. Pernasaaren suljetut ovat unohdettuja ihmisiä, henkinen puoli on täysin laiminlyöty, ja henkinen rappeutuminen on silmään pistävä. On kuin lammikko, josta lemu vain leviää ilman poispääsytiä." (Päivän Sanomat 5.7.1964.)

Lehden Leppäniemen erityisosastoa kriittisesti kuvaava kirjoitus on linjassa Pakkoauttajat -teoksen (Eriksson 1967) Bruunin (1967) ja erityisesti Sirenin (1967) koulukotijärjestelmää arvioivien artikkeleiden kanssa.

1960-luvulle tultaessa koulukotien lainsäädäntökäytännöissä alettiin uskoa sosiaalisen vuorovaikutuksen parantavaan vaikutukseen ja laitostyötä koskevat mietinnöt alkoivat 1960-luvun puoliväliin tultaessa painottaa hoidollisia asenteita. Tavoitteena oli myös, että sosiaalisesti sopeutumattomat lapset ja nuoret voisivat käydä turvallisen aikuisen kanssa läpi vaikeita kokemuksiaan ja samalla saada kokemuksen turvallisen aikuisen läheisyydestä. (Harrikari 2004a, 270.) Uusien kasvatusihanteiden rinnalla koulukodeissa uskottiin kuitenkin työkasvatuksen ylivoimaisuuteen poikien sosiaalistajana ja se säilyi lähestulkoon

entisenlaisena, kunnes koulukodit alkoivat vähitellen luopua karjankasvatuksesta ja maanviljelyksestä.

Laitoksen johtaja Erkki Saari (1986) muisteli kirjoituksessaan koulukoteihin 1960-luvun puolivälissä kohdistunutta kritiikkiä, jossa hän tuo esiin sosiaalihalituksen ja sen silloisen pääjohtajan suunnitelmat lakkauttaa koulukodit:

”Kyseisenä ajankohtana oli tilanne kuitenkin tavallista vakavampi, koska yleinen kuuhunta vahvasti hyökkäilyä ja koska jopa vasta perustetun sosiaalihalituksen pääjohtaja Alli Lahtinen, julisti jo virkaan astuessaan tavoitteekseen koulukotien lakkauttamisen. Vaikka hän myöhemmin olennaisesti muutti kantaansa, olivat sosiaalihalituksen alkuvuodet ankaraa puolustustaistelua yhdistyksemme kannalta. Oli yritettävä joko torjua lakkauttaminen tai ainakin varmistaa, että lakkautetun laitoksen koko henkilökunta sai työpaikan. Kun vastassa oli alan hallintovirasto, sai yhdistyksemme johto käyttää kaiken kekseliäisyytensä selviytyäkseen tehtävästä. Turvauduin eduskuntaan ja ministeriöön. Järjestimme eduskunnassa kahvitilaisuuden, jossa selvitimme asioita. Saimme kaikki poliittiset puolueet tukemaan asiaamme. Sosiaalihalitukseen ei pysynyt toimeksi. Lamautettuaan Järvilinnan vastaanottokodin toiminnan, se ryhtyi lakkauttamaan Käyrän koulukotia. Järvilinnahan oli koulukotien tutkimuslaitos, jonka kautta kulkivat kaikki valtion koulukoteihin saapuvat pojat. Laitoksessa heitä tutkittiin ja tarkkailtiin keskimäärin kahden kuukauden ajan ja laadittiin kullekin oppilaalle kasvatussuunnitelma. Jos siihen sisältyi laitosvaihe, suositeltiin jotakin koulukotia. Asiakirjojen perusteella oli vaikea torjua vastaanottokodin tutkimukseen perustuvaa ehdotusta, minkä vuoksi tämä aina hyväksyttiin. Siirtämällä laitosten valinta sosiaalihalitukseen, voitiin oppilasvirtoja ohjailla.” (Saari 1986, 7–8.)

Edellä oleva Erkki Saaren muistelu koulukotien vaikeasta tilanteesta yhteiskunnan lastensuojeluun kohdistamissa muutospaineissa 1960-luvulla osoittaa paitsi sen millaisessa muutospaineessa koulukodit olivat, mutta toisaalta myös hyvin sen, miksi laitosmaailma pysyi niinkin samanlaisena aina 1970-luvulle asti. Koulukoteja lakkautettaessa entiset koulukotien ohjaajat siirrettiin johonkin muuhun laitokseen, jolloin kokemus kasvatuksesta ohjasi työntekijöiden käytäntöjä, eikä niinkään uudet kasvatusasenteet tai uusien koulutettujen kasvattajien ideat. Koulukotiin uusi johtaja tuli usein myös jostain muusta laitoksesta, jolloin kasvatusperinteitä siirrettiin uuteen työpaikkaan.

Ennen vuoden 1983 lastensuojelulakia (683/1983) rajoittavat toimenpiteet toteutettiin tavanomaisena kasvatusvastuuna ja laitosvaltana. Kaarlo Tuorin (1990, 140) mukaan kyse oli erityisestä vallanalaisuussuhteesta. Lapsen perusoikeuksia rajoitettiin ja laitoksissa käytettiin kurinpitorangaistuksia nojautuen laitosvaltaan, jolloin laitoksen sisäiset säännöt toimivat siis normalisoivan vallankäytön perustana (Hoikkala 2020, 33).

Käsitys sosiaalisesta sopeutumattomuudesta oli vakiintunut vallitsevaksi ajattelutavaksi perinteisten pahantapaisuus- ja suojelukasvatusdiskurssien rinnalla (esim. Harrikari 2019). Lapsen osallistumismahdollisuuksia sekä omien että yhteisöllisten asioiden käsittelyssä vahvistettiin määrätietoisesti 1960- ja 70-lukujen taitteessa, jolloin suhtautuminen lapseen toimivana subjektina ja suhteessa aikuiseen tasavertaisempana osapuolena alkoi vahvistua. (Hoikkala 2020, 165.)

Koulukotitoimintaa kohtaan kohdistui myös 1960-luvun puolivälin jälkeen paineita, jotka liittyivät yleiseen yhteiskunnassa käytyyn keskusteluun, jossa vaadittiin kansalaisten aseman parantamista ja yksilöiden oikeuksia. (Harrikari 2004b, 51.) Kuritusta kohtaan osoitetun kritiikin vahvistumiseen vaikuttivat myös yhteiskunnassa tapahtunut tasa-arvoistuminen, liberalisoituminen ja

demokratisoituminen, samoin kuin lääketieteen, psykologian ja pedagogiikan kehitys. Tunne-elämän painottaminen ja turvallisuuspuhe muuttivat suhtautumista ruumiilliseen kuritukseen laituskäytäntönä lopullisesti (Harrikari 2004a, 41–42).

2.3 Järvilinnan vastaanottokoti ja Pernasaaren koulukoti

Tutkimukseni lähtökohtana oli löytää haastateltavaksi miehiä, jotka olivat olleet 1950- ja 60-luvuilla sijoitettuna Laukaassa Leppäveden järven rannalla sijainneissa Järvilinnan vastaanottokodissa ja/ tai Pernasaaren koulukodissa. Järvilinnan vastaanottokoti ja Pernasaaren koulukoti valikoituivat tutkimuskohteiksi erityislaatuisuutensa vuoksi; Järvilinnan vastaanottokoti toimi ainoana vastaanottokotina valtion koulukoteihin sijoitettaville pojille ja Pernasaaren koulukodissa sijaitsi Suomen ainoa koulukotien erityisosasto Leppäniemi.

2.3.1 Järvilinnan vastaanottokoti

Yhteiskunnan lasten ja nuorisonsuojelua pohtinut komitea julkaisi mietintönsä vuonna 1921 ja samana vuonna perustettiin Järvilinnan vastaanottolaitos tutkimuslaitokseksi valtion kasvatustaloksiin saapuvia oppilaita varten. Vastaanottolaitoksen perustamisen aikoihin ajateltiin, että homogeenistä oppilasainesta olisi helpompi hoitaa yhdessä kuin hyvin erilaisia yksilöitä. Järvilinnan vastaanottokoti oli toiminnassa aina vuoteen 1970 saakka, jolloin sen toiminta siirrettiin Pernasaaren koulukodin tiloihin vastaanotto-osastoksi. (Järvilinnan vastaanottokodin arkisto.)

Kouluhallitus osti Leppäveden rannalla olevan Järvilinnan huvilatilan vuonna 1920 poikien vastaanottolaitosta varten. Huvila oli Viitasaaren tuomiokunnan tuomari Karl Johan Hjeltin vuonna 1891 rakennuttama. (Järvilinnan arkisto.) Järvilinnan ensimmäisenä johtajana toimi teologi Alperti Heimala vuosina 1921–1942. Järvilinnan vastaanottokodin johtajaksi valittiin vuonna 1942 Olavi Vuolle, joka toimi johtajana vuoteen 1945 asti. Vuodesta 1945 vuoteen 1970 Järvilinnan vastaanottokotia johti Erkki Saari.

Laitoskasvatuksen tarpeessa olevat suomenkieliset pojat jaoteltiin Järvilinnassa eri laitoksiin älykkyystason, iän ja kotipaikan mukaan. (Harrikari 2004a, 170–171.) Järvilinnan vastaanottokodin kautta kulki valtion koulukoteihin saapuvien poikien valtaosa vuosien 1921–1970 aikana. Järvilinnassa heille laadittiin kasvatussuunnitelma (Saari 1961). Järvilinnan vastaanottokodin johtajana vuosina 1945–1970 toimineen Erkki Saaren (1982, 196–197) mukaan Järvilinnan vastaanottokoti aloitti moderneissa merkeissä. Siellä tietävästi ensimmäisenä Suomessa suoritettiin oppilaille älykkyyskoe.

Vuoden 1946 kasvatustarpeiden ja työlaitoskomitean mukaan olisi tullut perustaa kaksi vastaanottolaitosta. Toinen laitoksista toimisi pojille ja toinen tytöille. Sieltä heidät jaoteltaisiin edelleen erilaisiin kasvatustaloksiin oman erityisyytensä

perusteella. Tyttöjen vastaanottolaitosta ei kuitenkaan koskaan perustettu. (Harrikari 2004a, 235.)

Järvilinnan vastaanottokodin johtajan Erkki Saaren vuonna 1951 ilmestynyt väitöskirja *Pahantapaisuus yksilön sopeutumattomuuden oireena* (1951) oli yksi aikansa merkittävistä suojelukasvatusta, pahantapaisuuden määrittelyä ja erityisesti koulukoteihin liittyvää tutkimusta ohjannut teos. Saaren tutkimuksen aineistona oli Järvilinnaan vuosina 1921–1927 ja 1945 saapuneiden 465 oppilaan tiedot. Sen lisäksi, että Saari toimi pitkään Järvilinnan vastaanottokodin johtajana, hän oli useita kertoja jäsenenä koulukoteja käsitelleissä komiteoissa sekä toimi Jyväskylän yliopiston suojelu- ja parantamiskasvatusopin ensimmäisenä apulaisprofessorina vuosina 1970–1983. (Tuunainen 1998, 29.) Saari oli tutkimuksellisesti tuottelias ja hänen mielipiteillään oli aikanaan suurta merkitystä, koska ne perustuivat hänen tutkimuksiinsa ja kokemuksellisiin tietoihin pahantapaisuuden määrittelyssä. Tietojen perustana oli useiden vuosien aikana vastaanottolaitoksen läpikulkeneiden poikien taustatiedot sekä heistä tehtyjen älykkyystestien tulokset. Lisäksi Järvilinnan vastaanottokoti mahdollisti useiden kasvatusalan opiskelijoiden tekemät opinnäytetyöt, joiden tutkimusaineistona he saattoivat käyttää vastaanottokodin pojista tehtyjä määrittelyjä.

Erkki Saari (1961, 32–45) julkaisi myös 1960-luvun alussa laitospasvatusta käsittelevän kirjan, jossa hän painotti sitä, että laitosten oppilasaines poikkesi normaalista nuorisosta sekä henkilökohtaisten ominaisuuksiensa että ympäristöllisten olosuhteittensa pohjalta. Näitä yksilöllisiä ominaisuuksia oli ensinnäkin poikien älykkyysosamäärä, jonka hän näki olevan kasvatuslaitospoikien osalta normaalin alarajalla tai sitä heikompaa. Luonne oli Saaren mukaan toinen keskeinen alue, jonka osalta "koulukotiaines" erosi normaalista nuorisosta. Poikia määriteltiin esimerkiksi käsitteillä "luonteeltaan poikkeava" ja "psykopaattinen" jne. Poikien kuulumisen tähän luonteeltaan poikkeavien ryhmään määritteli se, että luonteenlaatu johti pojan epäsosiaaliseen käyttäytymiseen. Fyysiseltä terveydeltään laitospasvato oli yleensä keskitasoa terveempää. Laitospasvorten kasvulosuhteissa oli myös huomattu puutteita; oli aviottomia, äiti- tai isäpuolen omaavia, kasvatuskodeissa ja laitoksissa kasvaneita tai lapsuus oli muutoin ollut poikkeava. Lisäksi enemmistö laitospasvorten oli kotoisin urbaanista ympäristöstä, kaupungeista tai liikekeskuksista. (Saari 1961, 32–45).

Vuoden 1965 Järvilinnan vuosikertomuksen tekstistä huokuu syvä huoli koko vastaanottolaitoksen jatkumisesta, joka liittyi koulukoteihin tuona aikana kohdistuneeseen kritiikkiin:

"Kertomusvuoden aikana on lehdistössä varsin runsaasti hyökkäilty koulukoteja vastaan. Tällainen heijastuu herkästi sekä sosiaalilautakuntien toimenpiteissä että oppilaiden vanhempien asenteissa. Sosiaalilautakunnat tulevat erityisen aroiksi koulukotijoitusten ollessa kyseessä. Tästä johtuu, että oppilaiden lukumäärä loppuvuonna oli normaalia vähäisempi. Sosiaaliministeriön kiellettyä toistaiseksi ruumiillisen rangaistuksen käytön seurasi laitoksessa jonkin verran levottomuutta, mikä ilmeni mm. runsaampana karkailuna ja nimenomaan koulutyössä hallintavaikeuksina." (Järvilinnan vastaanottokodin toimintakertomus vuodelta 1965, 1.)

Kasvatusneuvolatyön kehittäminen oli keskeisessä asemassa suojelukasvatuksen kehittämiskeskusteluissa 1960-luvulla. Panu Pulma (1987) on todennut, että

Järvilinnan vastaanottokodin lakkauttamisen taustalla oli halu siirtää valtiollisten laitosten ylläpito kunnille, jolloin lasten psykologinen testaaminen tuli kasvatusneuvoloiden vastuulle. (Pulma 1987, 227–228.)

2.3.2 Pernasaaren koulukoti

Pernasaaren kasvatuslaitoksena, myöhemmin koulukotina vuosina 1931–1994 toiminut tila oli aikaisemmin sotilasvirkatalo ja tilaa vuokrattiin pitkin 1800-lukua. Viimeisin vuokrasopimus päättyi vuonna 1920, jolloin maatalousministeriö päätti luovuttaa Pernasaaren kouluhallitukselle käytettäväksi opetusministeriön alaisena laitoksena lastensuojelutarkoituksiin. Poikien kasvatuslaitos aloitti toimintansa Pernasaaren tiluksilla vuonna 1931, mutta jo sitä ennen viereiseen Laukaan Järvilinnan vastaanottolaitokseen sijoitetut pojat olivat hoitaneet tilan viljelyksiä ja eläimiä (Heimala 1931).

Pernasaaren kasvatuslaitoksen rakennustyöt aloitettiin kesällä 1929. Kasvatuslaitoksen avoin puoli valmistui kesällä 1931 ja saman vuoden lopulla saatiin myös suljetun osaston rakennustyöt päätökseen. Pernasaaren kasvatuslaitoksen vihkiäisiä pidettiin 11.1.1931. (Mt.) Laukaa oli koulukotipoikien kasvatuksen kannalta ihanteellinen paikka: syrjäinen, rauhallinen maatila kaukana houkutuksista. Sieltä ei helposti karkuun päässyt. Tuolloin julkisessa keskustelussa pohdittiin vakavasti sitä, ”miten Suomen käy, jos nuoret, katalat konnat, kuten kellaripalojen syyttäjät, saavat liikkua vapaana. Eikö yhteiskunnalla ole keinoja suojella itseään tällaiselta”, kysyttiin (Heimala 1931).

Pernasaaren poikakodin ensimmäinen johtaja Alpertti Heimala ylisti avajaispuheessaan, miten kasvatuslaitoksen tehtävänä on kasvattaa Jumalaa pelkääviä, edellisen sukupolven työtä kunnioittavia ja isänmaataan rakastavia kansalaisia. ”Työ ei ole orjan taakka, vaan vapaan miehen oikeus”, julisti Heimala (Heimala 1931). Alpertti Heimala siirtyi johtajan tehtävään Järvilinnan vastaanottokodin johtajan tehtävistä. Heimala toimi johtajana vuodesta 1930 aina kuolemaansa saakka vuoteen 1943. Hänen jälkeensä johtajaksi valittiin Iisakki Oksala, joka toimi johtajana vuoteen 1958. Oksalan jälkeen Pernasaaren koulukodin johtajan tehtäviä hoiti lyhyen aikaa Risto Hallanoro, joka siirtyi Sippolan koulukodin johtajaksi. Ensio Kyppö tuli vuonna 1959 johtajaksi Pernasaaren koulukotiin toimien laitoksen johtajana aina vuoteen 1986 asti. Hänen jälkeensä Pernasaaren koulukotia johti Seppo Viinikainen koulukodin toiminnan päättymiseen saakka vuonna 1994. (Pernasaaren vuosikertomukset 1931–1964.)

Pernasaaren kasvatuslaitoksesta Laukaassa muodostui laitos, jossa varttuneemmat maaseudun pojat saivat perehtyä maatalousalaan. (Saari 1961, 183). Pernasaareen sijoitettiin kookkaimmat, vanhemmat ja enemmän kansakoulua käyneet normaaliälyiset maalaispojat. Poikiin liittyvät asiakirjat, joihin kuului myös Järvilinnan lausunto, aakkostettiin pojan sukunimen mukaan ja lukittiin Pernasaaren arkistokaappiin. Pernasaareissa pojat suorittivat kansakoulunsa loppuun ja paiskivat maataloustöitä. Laitos olikin kukoistava maatila. Silloin maatalousvaltaisessa Suomessa tarvittiin maataloustyöntekijöitä. Muodollisesti pätevää ammattikoulutusta ei Pernasaareissa saanut. (Mäki 2003, 512.)

Pernasaassa niin kuin muissakin koulukodeissa työkasvatuksella oli kouluopetuksen rinnalla tärkeä tehtävä. Vuoden 1955 vuosikertomuksessa painotetaan, kuinka oppilaat ovat koulukotiin tullessaan säännölliseen työhön totuttomia, jopa työtä karttelevia, siksi oli tärkeää saada heidät tottumaan siihen, että vain säännöllinen, ahkera työ voi taata ihmiselle menestyksen elämässä. Pernasaaren koulukodissa olikin hyvät mahdollisuudet tehokkaaseen työopetukseen, sillä tila käsitti noin 90 ha peltoa, 290 ha metsää, puutarhan, navetan, tallin, sikalan ja kanalan sekä sahan ja höyläämön, jotka tarjosivat jatkuvasti työtä vuodensajasta riippumatta. Lisäksi on muutamia oppilaita ollut suutarin työpajassa ja sepän apulaisena. (Pernasaaren koulukodin vuosikertomus vuodelta 1955.)

Pernasaaren koulukodin työjärjestys vakiintui Ensio Kypön ollessa johtajana vuosien 1959–1986 aikana niin, että aamupäivällä oli kolmesta neljään tuntia opetusta, iltapäivällä vuorostaan työkasvatusta tai päinvastoin. Koulukodin oppilaat oli jaettu kahteen ryhmään, jotka vuorottelivat koulun ja työnteon välillä. (Krogerus 1995, 54.)

Ansaliina Krogeruksen (1995, 1) mukaan ”Ole luja, ole mies” oli Pernasaaren motto. Lause oli tarkoitettu rohkaisuksi ja itsetunnon kohotukseksi. Miten pojat sen itse ymmärsivät ei ole lainkaan itsestään selvää. Pernasaaren koulukodissa pojat urheilivat paljon ja miehisyyttä rakennettiin muun muassa hyvien urheiluvaivutusten kautta. Lähiseudun tyttöjen tapaaminen ei ollut pojille sallittua ja salatapaamisista rangaistiin.

Leppäniemen erityisosasto aloitti toimintansa vuonna 1931. Se oli tarkoitettu koulukotien vaikeimmille oppilaille, karkureille, väkivaltaisille, tuhopolttajille ja tovereilleen vaarallisille oppilaille. Oppilaan rikkoessa toistuvasti koulukotien sääntöjä, hänet siirrettiin Leppäniemeen. Lähettävän koulukodin johtajan oli haettava oppilaan lähetysmääräys sosiaaliministeriöltä. Vuodesta 1971 alkaen siirroista muista laitoksista Leppäniemen erityisosastoon sopivat lähettävän laitoksen johtaja ja Pernasaaren johtaja suoraan keskenään nopeuttaakseen määräyksen toimeenpanoa (Krogerus 1995).

Kalteri-ikkunoineen, suljettuine ovineen ja jaloittelupihoineen Leppäniemi oli käytännössä vankila. Leppäniemen erityisosasto oli koulukotien päätepiste. (Krogerus 1995, 69.) Oppilaille tarkoitettuja huoneita oli 21 ja niiden ovet olivat raudoitettuja sekä ikkunoissa oli kalterit. Vasta 1960-luvun lopulla vankilamaisuutta hälvennettiin poistamalla ikkunoista kalterit ja muuttamalla ikkunoihin panssarilasit. Käytävän eli kongin molemmin puolin sijainneiden huoneiden ovet vaihdettiin myös puuoviksi ja ovet saivat olla päivisin auki.

Varsinaiset rangaistussellit sijaitsivat rakennuksen pohjoisiosassa eli ”siivellä”. Selleissä oli ylhäällä ikkuna, josta pojat eivät nähneet ulos, vuoteena toimi putkassa käytettävä kiinteä vuode ja vessanpönttö vedettiin putkan ulkopuolelta. (Mt.) Koulukodin oppilaalle karkaaminen oli hyvin yleinen syy sellirangaistuksen saamiseksi. Ensimmäisestä karkaamisesta rangaistus oli yleensä puoli vuotta, toisesta kerrasta rangaistus oli jo vuoden kestävä. Vanhat oppilaan rankaisemiseen perustuneet käytännöt loppuivat konkreettisesti vasta vuonna 1987, jolloin Leppäniemen suljettu osasto lakkautettiin. (Pösö 1993; Siltanen 1990.)

Koulukotipoikien jälkihuollon puutteesta oli puhuttu koulukotien yhteydessä vuosikymmeniä. Pernasaaren koulukodin johtaja Ensio Kyppö oli perustamassa jälkihuoltoyhdistys Veljesvastuu ry:tä, jonka perustava kokous pidettiin vuonna 1964. Yhdistyksen tarkoituksena oli auttaa niitä nuoria, joita sosiaalihuollon yleinen järjestelmä ei tavoittanut (Kyppö 1989, Krogerus 1995).

3 MIEHEN IDENTITEETIN RAKENTUMINEN

3.1 Identiteetin käsitteestä

Identiteetin ja minuuden käsitteiden alkuperä on filosofiassa, kuten monien muidenkin sosiaalitieteellisten ja psykologisten käsitteiden. Olennainen ajallinen viitepiste sijoittuu 1900-luvun alkuun. Modernin minäpsykologian aloittajana on pidetty amerikkalaista psykologia ja filosofia William Jamesia. (Rautio 2006, 16–17.) William Jamesin minäteorian merkittävä kehittäjä ja jatkaja amerikkalainen filosofi ja yhteiskuntatieteilijä George H. Mead (1963, 173) erotti minän kehityksessä kaksi puolta: subjektiminän ”I” ja objektiminän ”me”. Subjektiminään sisältäyty itsetietoisuus, yksityinen kokemus, joka syntyy aistimusten ja tuntemusten kautta. Objektiminä on sosiaalinen puoli, joka on muodostunut yksilön sisäistämistä muiden ihmisten asenteista. (Mead 1963, 173–178, 192–200.) Tutkijat ovat kiistelleet identiteetin prosessimaisesta luonteesta, kunnes ovat enenevässä määrin tulleet siihen tulokseen, että identiteetissä on kyse enemmän prosessista ja erilaisuudesta kuin samanlaisuudesta. (Fornäs 1998, 277). Erilaisuudesta kyse on siinä mielessä, että identiteettiä ei löydetä eikä se pysy elämänsä aikana samanaikaisena, vaan muuttuu ja sitä prosessoidaan elämän aikana kysellen jatkuvasti kuka minä olen, kuka minä olen ollut ja millaiseksi minä olen tulossa? (Hall 1999, 223–225; Fornäs 1998, 277; Burr 1995, 30–31).

Muun muassa sosiologi Anthony Giddensin (1991), sosiologi ja kulttuurintutkija Stuart Hallin (1999) ja filosofi Charles Taylorin (1995) määritelmät identiteetin olemuksesta painottavat jatkuvan kertomuksen ja dialogin roolia. Giddensin mukaan identiteetti tarkoittaa yksilön kykyä ylläpitää kertomusta itsestään (Giddens 1991, 54).

Kulttuurintutkija Stuart Hallin (1999, 23) postmodernin subjektin määrittely kuvaa identiteettiä ”liikkuvaksi juhlaaksi”. Tällä hän tarkoittaa sitä, että huomioitaviksi tulevat muun muassa kulttuuristen järjestelmien sekä ajalliset että

paikalliset prosessuaaliset vuorovaikutukset yhdessä toisten subjektien kanssa sekä vuorovaikutuksissa tuotetut representaatiot ja tavat, jotka tuottavat meille erilaisia, jopa ristiriitaisia identiteettejä. (Ks. myös Fornäs 1998, 268–280.) Ihmiset eivät jäljennä mitään suoraan eivätkä identifioidu mihinkään suoraan, vaan he refleктоivat näkemäänsä ja kuulemaansa, tekevät valintoja ja toimivat (useimmiten) valintojensa mukaisesti (Fornäs 1998, 260.) Refleksiivisyys on kyky, jolla yksilö rakentaa ja työstää identiteettiään (Fornäs 1998, 62). Hallin mukaan ”todellinen minä” muotoutuu suhteessa kokonaiseen joukkoon muita kertomuksia. Identiteetti muodostetaan siinä kohdassa, jossa ääneen lausumattomat subjektiiviteettiä koskevat tarinat tapaavat historian ja kulttuurin kertomukset. Jos koemme, että meillä on yhtenäinen identiteetti kohdusta hautaan, tämä johtuu siitä, että olemme rakentaneet vain lohduttavan minäkertomuksen itsestämme (Hall 1999, 11–15).

Charles Taylor (1995) taas puhuu samasta asiasta sanoen, että käymme hiljaista keskustelua niiden identiteettien kanssa, jotka tärkeät läheisemme meissä näkevät. Taylorin mukaan identiteetti määrittelee sen, keitä olemme ja mistä olemme kotoisin. Tätä taustaa vasten tarkasteltuna mieltymyksemme, toiveemme, mielipiteemme ja pyrkimyksemme ovat ymmärrettävissä. Identiteetin luominen pysyy dialogina koko elämämme ajan. Ennen globalisaatiota ihmisellä oli yhteiskunnassa tietty paikka, johon liittyi tietty rooli tai tehtävä. Omaan sosiaaliseen paikkaan synnyttiin ja siinä kuoltiin. Postmodernin kehityksen myötä ihmisten identiteetit ovat irtautuneet näistä vanhoista rakenteista. Moderni minuus on jatkuvaa identiteetin uudelleen rakentamista. (Mt, 74–75.) Tämä autenttisuuden ihanne antaa suuren arvon läheisille ihmissuhteille, jotka nähdään itsensä tutkimisen ensisijaisiksi ympäristöiksi. Tämän ihanteen mukaan yksilön pitäisi löytää oma elämisen tapansa, jota hän ei voi saavuttaa automaattisesti perustuen yhteiskunnalliseen asemaansa, vaan joka täytyy itse sisällään kehitellä. (Mt, 44–46, 73, 74–75.)

Tutkimuksessani ymmärrän, että identiteetti on jatkuvassa muutoksessa: sitä luodaan, ylläpidetään ja ymmärretään (Giddens 1991; 52–53; Saastamoinen 2006, 146). Henkilökohtainen identiteetti rakentuu kielen ja kommunikaation avulla. (Burr 1995.) Lähestymistapanani on tarkastella identiteettiä narratiivisena identiteettinä.

3.2 Narratiivinen identiteetti

Länsimaisessa kulttuurissa yksilön korostamisella on pitkät juuret. Individualismi arvosuuntauksena korostaa yksilön autonomiaa, yksityisyyttä ja yksilöllistä ihmisarvoa (Helkama ym., 2001, 383). Individualismi on voimistanut yksilölle asettuvaa haastetta vastata kysymykseen ’kuka minä olen’ (Hänninen 1999, 42). Giddens (1991, 32–33) väittääkin, että myöhäismodernissa yhteiskunnassa identiteetin ja minuuden löytämisestä on tullut jatkuva projekti tasapainotellessa ontologisen turvallisuuden ja eksistentiaalisen epävarmuuden välillä. Henkilökohtainen tai persoonallinen identiteetti ilmaisee yksilön erityislaatuisuuden

suhteessa muihin, sen miten hän erottuu muista ja miksi hän on juuri hän. Yksilöllä on myös moraalinen identiteetti ikään kuin ideaalisena hahmona, ja siinä voi olla kyse niin moraalisisista periaatteista, tavoitetasosta erilaisten asioiden suhteen kuin yleisemmästä olemisen tyylistä. Refleктоitu tai refleksiivinen identiteetti taas vastaa kysymykseen 'kuka minä olen' ja se muodostuu yksilön elämäntarinan kautta. (Giddens 1991, 32, 52; Hänninen 1999, 61.) Refleksiivinen identiteetti edellyttää yksilön tietoisuutta itsestään, tämän kykyä tarkastella itseään ja elämänsä kulkuaan. Se on siis taso, jossa on mahdollista luoda jatkuvuutta ja tuottaa muutosta. Identiteetin eksistentiaalinen olemus sitoutuu yksilön itselleen esittämän elämäntarinan haurauteen. Yksilön identiteetti ei ole tietynlaista käytöstä, eikä se ole riippuvainen toisten reaktioista, vaan kyky pitää elämäntarinaa, tiettyä narratiivia käynnissä. Se turvaa identiteettiprojektin jatkuvuuden. (Mt, 53–54.)

Edellä esitetyt identiteetin muodot sisältyvätkin kaikki narratiiviseen identiteetin ajatuslinjaan, jossa minuutta ei nähdä pysyvänä ja olemuksellisenä, vaan kulttuurisesti muuttavana ja moniulotteisena prosessina sekä tarinallisena luomuksena. Narratiivinen identiteetti ankkuroituu yksilön sisäiseen tarinaan, ihmisen mielen sisäisen prosessiin, jossa hän tulkitsee omaa elämäänsä tarinallisen merkityksen kautta. (Hänninen 1999, 20, 60–61.) Gergen (1994, 187) täsmentääkin, että nykyinen identiteettimme on elämäntarinan tulosta.

Yhtenä narratiivisen identiteetin käsitteen teoreetikkona nähdään ranskalainen hermeneuttinen filosofi Paul Ricoeur. Ricoeur (1992) korostaa itseyden, samuuden ja koherenssin käsitteitä teoriassaan. Keskeistä on myös ajallisuuden ja kertomuksen suhde; ajallisuus jäsentää kertomusta. Kertomus ei ole siis vaan tapahtumien kuvaamista, vaan juonellistamista ja kertojajenkilön paikallistamista kertomuksessa. Sovellan tutkimuksessani miesten identiteetin analyysissä Paul Ricoeurin persoonallisen identiteetin narratiivista rakentumista. Hänen identiteettiteoriaansa mukaan ihmiset samalla selittävät identiteettiään kertoessaan erilaisia kertomuksia. Kertomuksen kautta syntyy tulkinta itsestä eli itseymmärrys. (Ricoeur 1992, 114).

Lähtökohtani miesten identiteetin rakentumisen tutkimisessa on "koetun elämän" ja "kerrotun elämän" yhteen nivoutumisen teesi. Eletty elämä ei voi koskaan irrota kerrotusta elämästä, kuten Jerome Bruner (1990, 31) sanoo. Kyse ei ole koskaan vain siitä, millaista oli, vaan miten menneisyys tulkitaan ja uudelleen tulkitaan, kerrotaan ja uudelleen kerrotaan. (Mt.) Tämä ajatus elämän kokemisen kertomuksellisuudesta ja elämän kertomuksena esittämisen tärkeydestä ihmisen identiteetille toistuu hiukan eri muodoissa lukuisissa viime vuosikymmenten teoksissa (Ricoeur 1984–1985; Carr 1986; McAdams 1988; Bruner 1990).

Tutkimukseni perustuu yhdeksän miehen elämäkerrallisiin haastatteluihin. Tutkimukseni kannalta on tärkeää, että miehet pystyvät kuvaamaan sekä lapsuuttaan ja nuoruuttaan että aikuisen miehen elämäänsä avoimesti. Hyvärisen (2006, 1) mukaan kertomusten kautta voimme ymmärtää ja hallita menneisyyttä, ihmisten identiteetit rakentuvat suurelta osin kertomuksina ja kertomukset suuntaavat toimijoita tulevaisuuteen. Kertomus on tietämisen muoto, joka on kenties ihmisen tärkein väline ajallisuuden ymmärtämisessä. Kertomus on

kommunikaatiota ihmisten välillä. Kertomukset auttavat meitä jäsentämään eettistä paikkaamme maailmassa. Kertomus on myös vuorovaikutuksen väline, sillä kertomalla jaetaan ja tehdään ymmärrettäväksi kokemuksia, luodaan luottamusta ja ylläpidetään ryhmiä. Kertomus on vastaus kysymykseen, kuka minä olen (mt. 2-3). Kertomalla ihminen työstää identiteettiään sekä itselleen että kuulijoille.

Tarinoiden työstäminen voi olla vastaus kysymykseen "minkälainen minä olen"? Muiden ihmisten tarinat voivat olla myös apuna omaa identiteettiä rakennettaessa (Heikkinen, 2001). Tarinoiden avulla ihminen voi tavoitella eheyttä ja jatkuvuutta elämään. Tietoisuus elämän jatkuvuudesta on edellytys psyykkisen tasapainon säilyttämiseksi. Me muokkaamme jatkuvasti identiteettiämme kulttuurisessa prosessissa, kun ihminen kertoo tarinaansa ottaen malleja yhteisen kulttuurimme tarinavarastosta (Hall 1999, 11-12; Heikkinen, 2010; Hänninen, 1999). Hännisen mukaan (1999) elämisen prosessi muovautuu tarinoiden pohjalta; ihminen soveltaa kokemuksista omaksuvia tarinoita (henkilöhahmoja ja juonen kulkua) eläessään omaa ainutkertaista ja ainutlaatuista tarinaansa. Täten itsestämme kerrottu kertomus muovaa meidän elämäämme ja sen eri mahdollisuuksia. Toisaalta tarinat rakentavat sitä todellisuutta, missä elämme ja toimimme. Todellisuus näyttäytyy niiden tarinoiden muodossa, jotka olemme kulttuuristamme omaksuneet ja itsestämme kertomamme intentionaaliset tarinat, joiden mukaan elämme ja toimimme, ylläpitävät tai muokkaavat ympäröivää kulttuuria ja todellisuutta. (Bruner 1986; 1987; 1990; 1991.)

Tarinat vaikuttavat siten kahdella tasolla ihmisen elämässä. Ensimmäinen tarina on se väline ja muoto, jonka kautta ihmisen toimintaa ja kokemuksia, niin omia kuin muiden, ymmärretään ja tehdään merkityksellisiksi. Tässä mielessä tarina on eräänlainen representaatio todellisuudesta. Muun muassa Anthony Giddensin (1991), Stuart Hallin (1999) ja Charles Taylorin (1995) määritelmät identiteetin olemuksesta, joita käsitelin luvussa 3.1. painottavat jatkuvan kertomuksen ja dialogin roolia.

Elämän käänneissä ja kriiseissä elämäntarina, joka muutoin on olemassa eräänlaisena itsestään selvänä elämän pohjavirtauksena, sisäisenä tarinana (Hänninen 1999), tulee tietoisemmaksi. Tarinan uudelleen kerronnasta tulee kriisistä selviytymisen ja käänneen tekemisen väline, ja käänne toteutuu siinä, missä kertoja arvioi kuvaamansa päähenkilön muuttuneen, missä hän vaihtaa näkemyksiään ja elämänmetaforiaan (Hyvärinen 1994, 117-121; Komulainen 1998, 83; Denzin 1989, 71).

Paul Ricoeur (1992) erottaa identiteettiä käsitellessään toisistaan itseyden (ipse) ja samuuden (idem). Itseys liittyy kysymykseen "kuka minä olen? tai keitä olemme?" Samuudessa on kyse samanlaisuudesta, tai paremminkin samana pysymisestä siitä huolimatta, että ihmisen elämässä tapahtuu muutoksia. Tällöin etsitään vastauksia kysymyksiin "mikä" ja "minkälainen"? Itseydessä olennaista on itsestä kerrottavien kertomuksien välittämä itseymmärrys. (Ricoeur 1992; myös Kaunismaa & Laitinen 1998, 168-172; Heikkinen 2001, 117-118.)

Ricoeurin mukaan ipse on identiteetin narratiivinen osa ja idem sen substantiaalinen tai formaalinen puoli. Ipse, itseys -identiteetti vastaa

kysymykseen ”kuka minä olen”, tai luontevasti myös kysymyksiin ”mistä tulen”, mihin kuulun”. Itseys on luonteeltaan temporaalinen, se on hetkeen sidottu ihmisen kokemus itsestään. Käsitys itsestä ei ole muuttumaton, vaan itseymmärrys rakentuu aina uudelleen, ja tätä identiteetin liittymistä aina uudelleen kerrottaisiin kertomuksiin kutsutaan identiteetin narratiivisuudeksi. Vastauksena voi olla luettelo luonteenpiirteitä, ominaisuuksia tms., jolloin vastaus on kuvaus. Kuvaukset ovat samuuksia – todellisia, oletettuja tai kuvitteellisia – jotka koskevat per-soonaa. Ipse -identiteetti tulee kuitenkin erottaa kuvauksesta: kaikki se, mitä olen tai mitä minusta voidaan sanoa, ei kuulu persoonalliseen identiteettiin. Siihen kuuluvat vain itselleni merkitykselliset asiat. Identiteetin kannalta olennaista on se, minkä voin kokea ja vahvistaa merkitykselliseksi omasta näkökulmastani. Tärkeää voi olla, että pidän itseäni jonakin tai jonkinlaisena: identiteetti on produktiivinen itsen ymmärtämisen keino. Kun ymmärrän itseni jonkinlaisena, se voi myös tehdä minut sellaiseksi. (Ricoeur 1992, 21–23; Kaunismaa & Laitinen 1998, 169–170; Heikkinen 2001, 118.)

Samuusidentiteetin (idem) Ricoeur määrittelee puolestaan neljän näkökulman kautta. Ricoeurin samuusidentiteetti merkitsee ensinnäkin samuutta, toiseksi laadullista samanlaisuutta, kolmanneksi samana pysymistä vähittäisten muutosten kautta eli keskeytymätöntä jatkuvuutta ja neljänneksi pysyvyyttä ajassa eli samana säilymistä suuristakin muutoksista huolimatta. Pysyvyys ajassa ei ole keskeytymätöntä jatkuvuutta, vaan rakenteiden pysyvyyttä ajallisesta muuttumisesta huolimatta. Esimerkkinä pysyvyydelle ajassa on esine, jonka kaikki osat vaihdetaan, mutta sen rakenne säilyy kuitenkin samana. (Ricoeur 1992, 115–118; Kaunismaa & Laitinen 1998, 170–173.)

Ricoeurin perustelujen mukaan idem ja ipse tulee erottaa huolellisesti toisistaan, joka paljastaa ipsen sisäisen kaksijakoisuuden. Toisaalta Ricoeur painottaa, että itseyden merkityksen näkökulmasta ihminen on itseään tulkitseva ja tällöin itseyden sisällä vallitsee samuutta ja samanlaisuutta, jonka Ricoeur käsittää luonteen pysyvyydeksi. Yksilön ominaisuudet ovat toisin sanoen kuitenkin sitä, mitä hän on, eikä niitä voida sivuuttaa vastatessa kysymykseen ”kuka hän on?” Toisessa ääripäässä sen sijaan ipse on täysin vapaa idem-identtisyystään. Vaikka henkilön taipumukset, tavoitteet ja mielipiteet muuttuvat, hän voi silti pitää lupauksensa. Tätä ääripäätä Ricoeur havainnollistaa lupauksen antamiseen ja pitämiseen liittyvällä itsepysyvyydellä. (Ricoeur 1992, 119.)

”Näiden kahden persoonia koskevan pysyvyyden mallin kaksinapaisuus johtuu siitä, että luonteen pysyvyys ilmaisee idemin ja ipsen lähes täydellistä päällekkäisyyttä, kun taas uskollisuus itselleen sanansa pitämisessä merkitsee äärimmäistä kuilua itsenä ja samana pysyvyyden välillä ja siten vahvistaa näiden kahden redusoitumattomuutta toisiinsa” (Ricoeur 1992, 119).

Ricoeurin edellä esittämäni käsitys narratiivisesta identiteetistä pohjaa hänen kertomusteoriaansa. Ricoeurin (1990/1992) mukaan kertomus on ensisijainen tapa tulkita itseyttä. Itseymmärrys on tulkintaa, ja tulkinta itsestä välittyy kertomuksen kautta (mt., 114).

Narratiivinen identiteetti voidaan siis käsittää prosessin tuloksena, jossa itsestä muodostetaan tulkinta kerrottujen kertomusten välityksellä.

3.3 Mieheys ja identiteetti

Miehen identiteetti ja tavoiteltu mieheys ovat kytköksissä niihin tapoihin, joilla niitä tietynä aikakautena tuotetaan, uusinnetaan ja yhä uudelleen esitetään sosiaalisissa suhteissa. Käsittelen tutkimuksessani mieheyttä ja miehen identiteettiä haastateltujen miesten kertomuksen kautta. Miehet rakensivat identiteettiään elämänsä eri vaiheissa tilanteittain asettumalla eri identiteetteihin.

Yksilöt luovat sukupuolista todellisuuttaan subjektiivisesti, toisaalta ottaen vaikutteita aina vallitsevista diskursseista. Jotta voidaan ymmärtää sukupuolen sosiaalista rakentumista, ovat nämä kummatkin osa-alueet otettava huomioon. Niitä on myös kyettävä tarkastelemaan kontekstisidonnaisesti, eli pohtien mitä yksilöiden sukupuolinen todellisuus on tietyssä kulttuurillisessa paikassa ja historiallisessa ajassa merkinnyt (Alsop ym. 2002, 93).

Tietyssä historiallisessa ajassa ja paikassa tietyn kulttuurin jäsenet merkitsevät, merkityksellistävät ja representoivat tekoja, eleitä, asioita ja ilmiöitä maskuliiniseksi. Subjektin maskuliinisuus rakentuu näiden tekojen ja eleiden toisista. Mikko Lehtosen (2003, 26–27) mukaan oletus sukupuolen biologiaan kytkeytyvästä luonteesta synnyttää performatiivin, joka taas vahvistaa kulttuurista oletusta ja tällöin biologisen sukupuolen nähdään edeltävän sosiaalista sukupuolta. Teoria sukupuolen sosiaalisesta rakentuneisuudesta ei siis pyri kiistämään biologiasiaa tai ihmisen materiaalista ruumiillisuutta, mutta se näkee myös biologisen sukupuolen kulttuurisesti rakentuneeksi totuudeksi. (Butler 2006; Rossi 2010, 21–24.)

Sukupuolen teoretisointi on noudatellut 1900-luvun ihmistieteissä vallinneita paradigmoja. 1900-luvun alun ihmistieteellisessä tutkimuksessa Sigmund Freudin kehittämällä psykoanalyttisellä teorialla oli hallitseva asema. Freud rikkoi ensimmäisenä sukupuoleen liitettyjä biologisia selityksiä esittäessään, ettei yksilön minuus kumpua suoraan kehosta, vaan että se rakentuu lapsuuden vuorovaikutussuhteissa (Connell ym., 2005, 5). Freudin teorian mukaan miehestä ei tule miestä ilman varhaista isän mallia. Ainoastaan kokeneemmat miehet voivat osoittaa pojille tapoja itsenäistymiseen ja perheestä erottautumiseen (Badinter 1993, 104).

Sukupuolen sosiaalista perustaa tarkasteltiin ensimmäisenä sosiaalipsykologisessa teoriassa. G. H. Mead ja muut tuon ajan sosiaalipsykologit toivat Freudin ideoihin mukaan sosiaalisten ja kulttuuristen tekijöiden merkityksen ja rakennefunktionalismin käsityksiin nojaten he muotoilivat sukupuoliroolin käsitteen (sex role). Miehelle ja naiselle sopiva käyttäytyminen määriteltiin sukupuolirooleina, jotka oli sisäistetty sosialisatiossa rooleina tai identiteetteinä, johon sisältyi kulttuuristen normien mukaisia käsityksiä miehelle ja naiselle sopivasta käyttäytymisestä. (Connell ym., 2005, 5.)

Rooliteoriaa kritisoitiin sen tavasta rinnastaa rooli ja identiteetti ja selittää käyttäytymistä suoraan näillä normeilla. Suurin feministisen kritiikin kohde oli kuitenkin sukupuolirooliteorian kyvyttömyys selittää sukupuolten sisäisiä ja niiden välisiä valtasuhteita. Miehet eivät ainoastaan käytä valtaa, vaan historiasta

kumpuavat maskuliinisuuteen liitetyt käsitykset auktoriteetista, voimasta ja aktiivisuudesta, feminiinisyteen taas alistuneisuudesta ja passiivisuudesta pitävällä valtasuhteilla eli patriarkaattia. (Kimmel 1987, 12–13.)

1970-luvulla alkanut miestä koskeva tutkimus on saanut alkunsa naistutkimuksen aloittamaan tradition pohjalta (ks. Segal 1990). Teoreettisesti kyse oli naistutkimuksen aloittamasta sukupuolijärjestelmän ja sukupuolen tutkimuksesta, mutta teoreettisen perustutkimuksen lisäksi naistutkimus oli tarkastellut jo alusta saakka myös miestä ja maskuliinisuutta. Naistutkimuksessa mies on yleensä esiintynyt tekijänä, joka on esteenä naisen elämälle. Jeff Hearnin (1997) mukaan kriittinen miestutkimus yhtäältä jatkaa ja toisaalta uudistaa tätä feministisen tutkimuksen traditiota. Keskeinen ero on siinä, että kun nainen tutkii miestä, hän ei kuulu samaan sukupuoliseen kategoriaan eikä jaa tutkimuskohteen kanssa yhtäläisiä sosiaalisia kokemuksia. Sen sijaan mies, joka tutkii miestä vaikkapa naisteoreetikkojen kehittämien feminististen näkemysten avulla, kuuluu kohteensa kanssa sukupuolen kannalta samaan kategoriaan. (Hearn 1997, 51; ks. myös Jokinen 1999, 20–21.)

Miestutkimus vastaa sukupuolen- ja naistutkimuksen esittämään haasteeseen ja tarkastelee maskuliinisuutta sosiaalisesti ja historiallisesti tuotettuna problemaattisena sosiaalisen sukupuolen rakenteena (gender) ja toimintana, eikä suinkaan essentiaalisena ja biologisena sukupuolena (sex). Miestutkimus asettaa samanlaisia kysymyksiä miehestä ja maskuliinisuudesta, mitä naistutkimus on esittänyt naisesta ja feminiinisydestä. Miestutkimus ei yritä sivuuttaa, korvata tai kumota naistutkimusta, vaan päinvastoin, miestutkimus on lisä joko sukupuolentutkimuksen kenttään tai feministisen tutkimuksen kenttään. Riippuu täysin tutkijan orientaatiosta, kokeeko hän tekevänsä sukupuolentutkimusta vai feminististä tutkimusta. Kenties keskeisin miestutkimuksen koulukunnan jakaja onkin suhde feminismiin. (Jokinen 1999, 22.)

Robert Connell on ollut kehittämässä hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä. Se esiteltiin vuonna 1985 Robert Connellin, Tim Carriganin ja John Leen yhteisartikkelissa *Toward a new sociology of masculinity* (Carrigan, Connell & Lee 1985/2002.) Hegemonisen maskuliinisuuden käsite on alkujaan kuvaillut miesten maailmaa sosiaalisten suhteiden rakenteena, jonka perustana on miesten maailmanlaajuinen valta-asema naisiin nähden. Hegemonisen maskuliinisuuden mukaan miehisen maskuliinisuuden ihanteena pidetään heteroseksuaalia valkoista miestä. Hegemoninen maskuliinisuus on patriarkaattien patriarkaatti, miehisyyden ideaali, johon liitettäviä määreitä hyvin harva mies elämässään pystyy kuitenkaan saavuttamaan. (Connell 1995.) Hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä käyttävien tutkijoiden mukaan tietynlainen maskuliinisuuden ideaali on johtavassa, normatiivisessa asemassa, ja miehet vertaavat itseään ja toisia miehiä siihen, vaikka ideaalia on sinällään mahdoton saavuttaa (Connell & Messerschmidt 2005, 838; Slevin & Linneman 2009, 485).

Suuri osa miehistä ei täytä tai halua täyttää näitä vaatimuksia, ja lisäksi mieskuvan moninaistuminen horjuttaa hegemonisesta maskuliinisuudesta ammentavien ideaalityyppien voimaa. Esimerkiksi vanhojen miesten on yhtäältä todettu asettuvan oppositioon suhteessa hegemoniseen maskuliinisuuteen ja iän

lisääntyessä miesten on yhä vaikeampi vastata edellä luetellun kaltaisiin ihanteisiin (Hänninen 2006, 67–74). Mieheyden, maskuliinisuuden ja hegemoniseen maskuliinisuuden käsitteet eivät ole ongelmattomia. Mieheyden käsitteellä viitataan miehenä olemisen kokemuksiin, kun maskuliinisuuden ja hegemonisen maskuliinisuuden käsite ilmaisee erilaisia miehisyyden kriteerejä eli idealisoituja ja normatiivisia käsityksiä siitä, miten miehen tulee toimia (ks. Ojala & Pietilä 2013, 22). Seidler on todennut, että hegemonisen maskuliinisuuden käsite piilottaa ristiriitoja, jotka liittyvät miesten tunteiden kaksijakoisuuteen suhteessa ”perittyyn” maskuliinisuuteen. (Seidler 2004, 13.)

Connell on määritellyt maskuliinisuuden seuraavasti: maskuliinisuus on sosiaalinen prosessi ja sen aika ja paikkasidonnainen tulos. Maskuliinisuus on konfiguraatio (kenttä tai alue), joka pakottaa ja houkuttelee miehiä omaksumaan tiettyjä miehisiä määreitä, mutta se ei ole yksittäisen miehen persoonallisuuspier- teiden summa. (Connell 1995, 67–71; Jokinen 2003, 14.)

Länsimaisessa kulttuurissa maskuliinisia piirteinä pidetään toiminnallisuutta ja suoriutumista, hallitsevuutta, valtaa ja voimaa, tunteiden hallintaa ja rationaalisuutta, menestystä ja kilpailullisuutta sekä voimaa ja väkivaltaa (Jokinen 2003, 8–9, Nieminen 2013, 51). Vastakkaisena näille voidaan pitää puolestaan yhteisöllisyyttä, emotionaalisuutta ja empaattisuutta, jotka kaikki mielletään länsimaisessa kulttuurissa feminiineiksi. Sukupuolittuneet käsitykset vaihtelevat kulttuureittain ja yhteiskunnittain, mutta selvää on, että sukupuolittunut ruumis ja psykososiaaliset määritelmät sukupuolesta muovautuvat riippuvaisina toisistaan, mikä ilmenee yhteiskuntaan rakentuneena sukupuolirooliajatteluna. (Jokinen 2003, 13.) Maskuliinisuus ja feminiinisyys eivät ole sidoksissa sukupuoleen niin, että kumpikaan sukupuoli edustaisi yksistään joko maskuliinisia tai feminiinisiä piirteitä, vaan piirteet sekoittuvat sukupuolesta riippumatta yksilöittäin. Kuitenkin kulttuurisena odotuksena on, että miehet omaavat maskuliinisia piirteitä naisia enemmän, kun taas naiset edustavat feminiinisiä piirteitä. Arto Jokinen toteaa (2003, 10) feminiinisuuden tekevän mieheyden määrittelystä ongelmallista, sillä maskuliininen normi ei tällöin tule täytetyksi. Voidaan ajatella, että mies näyttäytyy tällöin jopa epämiehenä, kun hän on piirteiltään normin vastainen. Maskuliinisuuden käsitteellä voidaan hahmottaa mieheyden ideaalia, jolloin käsitteen määrittely piirteiden avulla avaa myös käsitystä hegemonisesta mieskuvasta ja sen ympärille muodostuvista muista maskuliinisuuksista.

Historioitsija George L. Mosse on kuvannut teoksessaan *The Image of man* (1996) länsimaisen modernin maskuliinisen mieskuvan kehittymistä 1800-luvun loppupuolella, ja esittänyt, että se on pysynyt hyvinkin samanlaisena aina viime vuosikymmeniin saakka. Nationalistista modernia maskuliinisuutta määriteltiin vihollis- ja vastakuvien (countertypes) kautta. Kunnan mieheyden vastakuvaa tuotettiin erityisesti juutalaisten, homoseksuaalien, romanien, irtolaisten, rikollisten, hullujen ja niin sanottujen seksuaalisesti poikkeavien epäkelpoutta, erilaisuutta ja naismaisuuutta korostamalla (Mosse 1996, 56–76). Modernin maskuliinisuuden käsitys toimi myös suojamuurina yhteiskunnan rappeutumista vastaan korostamalla miehistä tahdonvoimaa ja rohkeutta. Luonteeltaan ideaalimies on lojaali, rehellinen, tottelevainen, kurinalainen ja rohkea. (Mt, 169–170.) Mossen

mukaan lääketiede toimi myös modernin mieskuvan määrittelyssä yhdistämällä terveen ruumiin ja mielen, jolloin ne olivat erottamattomat ja toimivat rinnakkain. Miehen vartalosta täytyi muotoilla standardisoitu ihanne, mikä johti urheilun painottamiseen suhteessa poikien ja miesten kasvatukseen. Tämän taustalla lääketieteen edustajat määrittelivät sairauksiksi sellaisia ominaisuuksia, jotka eivät sopineet järjestäytyneeseen yhteiskuntaan, jolloin fyysisistä sairauksista tuli myös uhka yhteiskunnan hyvinvoinnille. (Mt.)

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen porvarillisen, modernin maskuliinisuuden haastajaksi nousi Keski-Euroopassa kuitenkin myös uudenlainen, ”pehmeämpi” miehisuus, joka vastusti sotaa ja kannatti ihmisten välistä solidaarisuutta. Lisäksi se vastusti miesten ylemmyyttä ja kannatti sukupuolten välistä tasa-arvoa. Myös urheilussa vastustettiin porvarillista kilpailuhenkisyyttä. (Mosse 1996, 120–123.) George L. Mosse esittää, että yksi nykymieheyden muutoksen kulmakivistä on ollut se, että yhä useampi pystyy tunnistamaan sukupuolistereotypioita, joita miehiin liitetään. Vasta tällainen stereotyyppien tunnistaminen mahdollistaa niistä irti pääsemisen ja toisin toistamisen. (Mosse 1996, 193–194.)

Normien vastustamisen lisäksi on pyritty vastustamaan feminiinisen ja maskuliinisen jaon luonnollisuutta. Connellin tapaan myös Hearn ja Collinson toteavatkin, että miehillä itsellään on parhaat mahdollisuudet vaikuttaa muutokseen. Etenkin kulttuurisesti dominoivassa asemassa olevien miesten panosta tarvitaan muutoksen aikaansaamiseksi. Heillä esimerkiksi voidaan katsoa olevan pääsy miesyleisöjen eteen, jolloin on mahdollista vaikuttaa juuri miehiin itseensä. (Hearn & Collinson 1994, 229.)

Yksi miestutkimuksen vakiintunut keskeinen käsite on Michael Kimmelin (Kimmel 1996, 7) ”homososiaalinen esitys” (homosocial enactment). Kimmel pohtii homososiaalisuuden käsitteen avulla, miten miesten keskinäiset suhteet tulevat merkityksellisiksi. Homososiaalisuudella tarkoitetaan sitä, että ihmisten on usein helpompi ymmärtävää ja tukeutua oman sukupuolensa edustajiin. Miehet voivat esimerkiksi muodostaa sukupuolisidonnaisia ja sukupuolittuneesti painottuneita ystävyys-suhteita ja verkostoja. Homososiaalisuuteen voidaan miestutkimuksessa yhdistää myös machokulttuurit ja sitä ilmentävät miesvaltaiset yhteisöt, jollaisia on muodostunut esimerkiksi vankiloihin tai armeijaan. (Mosse 1996.) Miehet esittävät miestä toisille miehille ja kaipaavat näiden kunnioitusta. Homososiaalisuus näkyy miehistä toveruutta julistavissa yhteenliittymissä, jatkäsakeissa, herrakerhoissa jne. (Jokinen 2003, 15–16.)

Edellä esiteltyjä voi pitää esimerkkinä vertikaalisesta homososiaalisuudesta, jollaiseksi Nils Hammarén ja Thomas Johansson (2014) kutsuvat miesten hegemonian uusintamiseen pyrkivää miessidosta. Heidän mukaansa on olemassa myös horisontaalista homososiaalisuutta, joka viittaa sellaisiin kumppanuuden muotoihin, joilla tavoitellaan läheisyyttä ilman ryhmän sisäistä kilpailua, hierarkiaa ja hegemonisen maskuliinisuuden uusintamista.

Tutkimuksessani analysoin haastateltujen miesten narratiivisen miesidentiteetin rakentumista koulukotisijoituksen jälkeen tukeutuen edellä esittelemiini teorioihin mieheydestä ja maskuliinisuudesta.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksessani tarkastelen, *miten 1950- ja 60-luvuilla koulukotiin sijoitettuna olleet miehet kertovat elämästään identiteetin rakentamisen näkökulmasta koulukotikokemusten kautta*. Tutkimuksen keskiössä ovat miesten koulukotikokemukset ja koulukotisijoituksen jälkeisen elämän kerronta.

Tutkimukseni on sosiaalityön tutkimus, joka yhdistelee narratiivista elämäkertatutkimusta, miestutkimusta ja lastensuojelun historian tutkimusta. Tutkimuksessa keskustelen haastateltujen miesten kokemusten, lastensuojelun historiallisen tutkimuksen, miestutkimuksen sekä erityisesti miehen identiteettiä koskevan teoreettisen keskustelun kanssa.

Koulukoti oli 1950- ja 60-luvuilla lapsia ja nuoria yhteiskuntaan sosiaalistava instituutio. Sukupuoli, erityisesti mieheys, on tutkimuksessani keskeistä, sillä sukupuoleen perustuva jako tyttöjen ja poikien laitoksiin korosti sukupuolen merkitystä niin kasvatuksellisesti kuin moraalisesti läpäisten jokapäiväisen arkisen toiminnan tavoitteet. Huostaanoton ja sijoituksen koulukotiin voi selittää myös aikansa legiiminä toimenpiteenä siirtää pojan kasvatusta mieheksi yhteiskunnan ja sen instituutioiden tehtäväksi. Koulukotiin sijoitetun pojan oikeudet olivat laitoksen sisäisten sääntöjen ja henkilökunnan arviointikyvyn varassa. Poikien koulukotikasvatukseen liittyi 1950- ja 60-luvuilla vahvoja sukupuolittuneita käsityksiä, siitä miten pahantapaisia ja sopeutumattomia poikia sosiaalistettiin kunnollisiksi työtä tekeviksi mieskansalaisiksi.

Miehen identiteetti ja tavoiteltu miehuus ovat kytköksissä niihin tapoihin, joilla niitä tiettyinä aikakautena tuotetaan, uusinnetaan ja yhä uudelleen esitetään sosiaalisissa suhteissa. Yksilöt luovat sukupuolista todellisuuttaan subjektiivisesti, toisaalta ottaen vaikutteita aina vallitsevista diskursseista. Sukupuolen sosiaalisen rakentumisen ymmärtäminen edellyttää kummankin osa-alueen

huomioon ottamista. Niitä on myös kyettävä tarkastelemaan kontekstisidonnaisesti, eli pohtien mitä yksilöiden sukupuolinen todellisuus on tietyssä kulttuurillisessa paikassa ja historiallisessa ajassa merkinnyt (Alsop ym. 2002, 93).

Keskeinen käsite tutkimuksessani on identiteetti, jota käsittelin luvussa 3. Ymmärrän identiteetin tässä tutkimuksessa siis narratiivisena identiteettinä, joka rakentuu miesten kerronnan edetessä. Käsitys itsestä ei ole muuttumaton, vaan itseymmärrys rakentuu aina uudelleen, ja tätä identiteetin liittymistä aina uudelleen kerrottaviin kertomuksiin kutsutaan identiteetin narratiivisuudeksi. (Ricoeur 1992, 114.) Käsittelen tutkimuksessani mieheyttä ja miehen identiteetin rakentumista elämänkulun eri vaiheissa haastateltujen miesten kertomusten kautta.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mitä miehet kertovat lapsuudestaan ja koulukotiajastaan ja koulukodin kasvatuskäytännöistä?
2. Kuinka miehet rakensivat miesidentiteettiään aikuisiällä koulukodin jälkeen?

4.2 Miesten elämäkerrat tutkimuksen kohteena

Tutkimukseni on narratiivista neljällä tapaa, ensinnäkin metodologisilta sitoumuksiltaan, toiseksi haastattelujen toteuttamisen tavalta, kolmanneksi niiden analyysin tavalta ja neljänneksi siten, että olen sitoutunut narratiivisen identiteetin käsitteeseen. Narratiivisen tai tarinallisen lähestymistavan perusajatus on, että tarinoilla on keskeinen merkitys ihmisen olemassaololle, ajattelulle ja toiminnalle (Hänninen 1999, 15).

Olen kiinnostunut siitä, mitä miehet kertovat elämästään koulukodissa ja siitä minkälaista elämää he ovat viettäneet koulukodista lähdön jälkeen, jolloin kiinnostukseni kohde on kertomusten sisältö. Tutkimukseni tavoitteena on erilaisten kertomusten tai äänten kuuntelu, analysointi ja tutkimuksen avulla tämän tiedon välittäminen lukijoille. (Heikkinen 2010, 129–130.)

Kertomuksen sosiaalitieteellisen tutkimuksen idea on pitkälti siinä, että kertomuksilla on kulttuurisesti jaetut mallit, perinteet ja lajityypit. Kertomus ei ole siis koskaan itsestään selvästi vain yksityinen, vain subjektiivinen. Kertominen on kulttuurisesti jäsentynyttä silloinkin, kun kerrotaan yksityisimmistä kokemuksista. Yksilöllisyys ja subjektiivinen merkitys avautuvat siis vain avaamalla kertomuksen sosiaalisesti jaettuun kerrokseen. Toisaalta subjektiivisuus liittyy siihen, että kertomus on tärkeä kokemuksen välittäjä. (Gubrium & Holstein 2002, 21–22; Hyvärinen 2006 1, 2.) Tällöin oma kertomus liitetään kulttuuriseen kertomusvarantoon.

Ihmisen kokemus itsestään ja elämästään juontuu siitä tarinasta, jonka valossa hän kulloinkin kokee olevansa tulossa jostakin ja etenemässä jotakin kohti (Hänninen, 1999). Miesten elämäntarinoissa oli paljon sellaisia tarinoita, joita he eivät muistaneet tai he eivät halunneet muistella. Esimerkiksi tutkimukseeni haastattelemissa miehistä osa oli tuomittu koulukotisijoituksensa jälkeen tekemistä rikoksista, ja he olivat kärsineet vankilatuumion tai tuomioita. He kertoivat

vankilassa vietetystä ajasta avoimesti, mutta sivuuttivat vankilaan sijoittuvan yksityiskohtaisen kertomisen. Vankilan muurien sisälle kätkeytyi tapahtumia, joita ei haluttu liittää omaan kertomukseen. Jacques Lacan (Lehtovuori 2010 ref. Lacan 1966) painottaa, että sanojen merkityksessä on olennaista se, mitä ei sanota – se, mitä sanat kätkevät. Sanojen taakse kätkeytyy maailma, joka kertoo myös paljolti ei-torjutusta tiedostamattomasta, jota ei voida suoraan sanoittaa.

”en mä enempää näistä vankila, niistä ois paljon, mutta semmosia, joista mä haluan olla vaiti. Että, mä en kerro niistä asioista.” (Markku)

Koska väitöskirjatutkimukseni perustuu haastateltujen miesten osittain vuosikymmenten takaisin kokemuksiin, tulee niihin historiallisen totuuden näkökulmasta suhtautua varovaisesti, sillä muisti on alttiina vaikutuksille ja elämäkokemus on saattanut muokata muistoja (Korkiakangas 1999, 170). Narratiivista tutkimusmenetelmää käyttävät tutkijat eivät yleensä oletakaan kertomusten olevan yksinkertaisesti raportteja todellisuudesta, vaan tiettyjä näkökulmia, joista kertoja houkuttelee kuulijoitaan asioita katsomaan (Riessman 2008, 187). Narratiivisen tutkimuksen tarkoitus ei ole faktojen tuottaminen, vaan sen ymmärtäminen, mitä tietyt asiat merkitsevät ihmisille tai ryhmille. En voi tietää, onko todellisuus tapahtunut juuri sellaisena kuin miehet siitä kertovat. Miesten kertomukset kuvaavat kuitenkin todellisuutta, kun todellisuutena pidetään miesten koulukotikokemuksia, kokemusta omasta elämäkulusta, hetkellä, juuri siinä ajassa ja paikassa, jossa he siitä kertovat (mt., 193–195). Vaikka narratiivinen tapauskertomukseen perustuva tutkimus ei ole yleistettävissä, sen pohjalta voidaan sekä laajentaa aiempaa tietämystä, että kyseenalaistaa aiemmin itsestäänselvyyksiksi ajateltuja asioita. (Riessman 2008.)

Hyödynnän tutkimuksessani Paul Ricoeurin (1984) kolmivaiheisen mimesiksen teoriaa, joka havainnollistaa ymmärrystä maailmasta ja inhimillisestä toiminnasta, jolloin yksittäisestä ja irrallisesta sattumuksesta tulee enemmän kuin vain yksittäinen tapahtuma ja se saa merkityksensä juonentamisen (eng. emplotment) kautta. Juoni siis kokoaa yksittäiset peräkkäin luetellut tapahtumat ja sattumukset yhdeksi kokonaisuudeksi, jotka saavat lopullisen tulkintansa vastaanottajan ymmärryksessä. Juonellistaminen, jonka Ricoeur näkee ihmisen perustoimintana suhteessa ajan kokemukseen ja siitä kertomiseen kuuluu kaikkeen kertomuksellistettuun historiankirjoituksesta fiktion. Paul Ricoeurin mukaan kertomus on myös ensisijainen tapa tulkita itseä, eli muodostaa persoonaa tai yhteisöä-kokevaa identiteettiä. (Ricoeur 1992.) (Katso luvut 3.2. ja 4.3.2.)

Lähestymistapani miesten elämäkertoihin sisältää ajatuksen siitä, että poikien koulukotisijoituksella on ollut merkittävä vaikutus heidän elämäänsä ja identiteettiinsä. Miten miehet ovat rakentaneet elämäänsä, minkä varaan he rakentavat omaa miesidentiteettiään? Miehet ovat eläneet koulukodissa tiettyinä historiallisena ajanjaksona, jolla on ollut omat kulttuuriset kansalaiskäsitteet ja sen mukaiset kasvatustapahtumansa, jolla pojista on kasvatettu yhteiskuntakelpoisia.

Korkiakankaan (1996) mukaan lapsuuden muisteleminen rakentuu vahvasti henkilökohtaisista muistoista, jotka ovat juuri itse koettujen tapahtumien mieleen palauttamista. Yksilö kokee henkilökohtaiset muistot vahvasti

todellisina ja muistellessaan elää tapahtumia eräällä tavalla uudelleen. Henkilökohtaiset muistot kietoutuvat useimmiten yhteisesti jaettuihin muistoihin ja käsityksiin. Omaelämäkerralliset kertomukset ovat erinomainen tapa saada kertojalle tärkeitä ja merkityksellisiä tapahtumia esille. Omaelämäkerrallinen muistettu yksittäinen tapahtuma voi olla myös pohjana yleisille käsityksille maailmasta ja elämästä. Henkilökohtaisesti koettujen tapahtumien kautta on näin voitu oppia yleinen käsitys vastaanottokodista ja koulukodista, vaikka yleistä käsitystä ei enää voidakaan palauttaa kokemuksen muotoon. (Korkiakangas 1996, 26–28.)

Muistelu on ominaisluonteeltaan retrospektiivistä, jolloin menneisyyttä tulkitaan uudelleen nykyhetken näkökulmasta (Rogers 2007, 126). Kertomukset mahdollistavat tutkimukseeni osallistuneille miehille menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden kudelman yhtenä kokonaisuutena.

Me olemme tottuneet lukemaan suuria kertomuksia ja niin kutsuttuja sankaritarkoituksia, joihin voimme samaistua ja joita voimme pitää esikuvina. Ympäristön yhteiskunnan asettamat normit ja roolimallit luovat kaavan tavoiteltavalle elämäkertomukselle. Sosiologi Anthony Giddensin (1984) mukaan yksilön ja yhteiskunnan välinen suhde on hahmottunut dialektisen projektin kautta, jolloin ihminen on samalla sekä aktiivinen toimija, jolloin hän rakentaa aktiivisesti sosiaalista maailmaa ja on samalla yhteiskunnan asettamien rajoitusten alainen. Käsitän tutkimukseni miesten kertomuksilla olevan tietyn historiallisen todellisuuden, jolla on oma totuutensa ja subjektisuutensa.

4.3 Tutkimuksen tieteenfilosofiset sitoumukset

Määrittelen tutkimukseni sekä konstruktivistiseksi että konstruktionistiseksi. Kertomukset voidaan nähdä konstruktivistisen tiedonkäsityksen mukaisesti todellisuutta tuottavina ja tulkitsevinä, ei pelkästään sitä heijastavina (Riessman 1993, 4–5; Heikkinen 2010, 146–148). Konstruktivismiin mukaan ihmiset rakentavat tietonsa aina aikaisemman tietonsa ja kokemustensa varaan. Tietomme ja käsityksemme asioista eivät ole muuttumattomia, vaan meillä on mahdollisuus uusien kokemusten kautta sekä muiden ihmisten kanssa keskusteltuaamme muuttaa käsityksiämme. (Heikkinen 2010, 146.) Sosiaalisella konstruktionismilla taas tarkoitetaan sitä, että yksilön havaitsema todellisuus merkkeineen, symboleineen ja tarkoituksineen on syntynyt ihmisten välisen vuorovaikutuksen kautta eli todellisuuden hahmottaminen on syntynyt sosiaalisesti. (Berger & Luckman 1994, 11–13.) Konstruktionismissa on kyse siitä, että maailma ja sen oliot eivät suoraan ja välityksettä ole subjektin havaintojen kohteena, vaan ne rakentuvat vuorovaikutuksessa sosiaalisesti kielen välityksellä. Ricoeur (1988, 128) painottaa, että kertomusten kautta ihminen artikuloi niin päivittäisiä toimiaan, paikkansa historiallisessa yhteisössään kuin katoavaisuuttaan suhteessa kosmiseen aikaan. Olenaisessa määrin narratiivien kautta tapahtuu myös historiallisen ja sosiaalisen todellisuuden hahmottaminen.

Tutkimukseni on narratiivinen tutkimus. Narratiivisuus voidaan nähdä kokonaan omana tutkimusparadigmanaan, ei ainoastaan yhtenä laadullisen tutkimuksen osa-alueena. Narratiivisen tutkimuksen ontologisiin, epistemologisiin ja metodologisiin lähtökohtiin liittyy tiettyjä erityispiirteitä. Narratiivinen tutkimus pyrkii laajentamaan ymmärrystä ilmiöistä henkilökohtaisten tapausten kautta. Se näkee sosiaalisen todellisuuden konstruoituna, sulavana ja moniäänisenä, mutta eroaa muista konstruktionistisista suuntauksista fokuksittomalla erityisesti ihmisen olemassaolon kerronnalliseen luonteeseen (Spector-Mersel 2010, 204–224). Narratiivisella tutkimusparadigmalla on oma epistemologinen lähtökohtansa, käsitys tiedon alkuperästä ja tiedon muodostumisesta. Alasdair MacIntyren (1981, 97) mukaan narratiivisen tutkimuksen ontologisuudella tarkoitetaan sitä, että ihmisen olemisen, elämän ja tarinan välillä nähdään vallitsevan perustavanlaatuisen yhteys, jolloin ihmisen olemassaolo on olemukseltaan tarinallista jolloin: ”tarinat eletään ennen kuin ne kerrotaan” (MacIntyren 1981, 97). Olemassaolomme ja käsitys elämän jatkuvuudesta on kertomuksellisesti jäsenyttyä. (McAdams 1993.) Ihmiset muokkaavat sekä omaa henkilökohtaista identiteettiään, että yhteistä kollektiivista identiteettiään kertomusten avulla. (Mt.) Sukupolvet toisensa jälkeen liittyvät kertomusten kautta yhteiseen tarinavarantoon. Kansakunnat ja uskonnolliset yhteisöt muokkaavat tietoa ja traditioita yhteisöjen sisällä jaettujen kertomusten kautta yhteiseksi kulttuuriksi. (Smith & Sparkes 2009, 3; MacIntyre 1981, 201; Gubrium & Holstein 2002, 21–22.)

Tutkimukseni lähestymistapa on myös hermeneuttinen eli ymmärtävä ja tulkitseva. Hermeneuttinen ymmärtäminen tarkoittaa esiymmärrystä, ilmiöiden merkityksen oivaltamista eli ymmärtäminen tulkintana ja aiemmin ymmärretyn perustalle rakentuvana (Gadamer 2004, 35), joka kuvaa myös tätä tutkimusta ja omaa näkemystäni siitä. Käsitän hermeneuttisuuden niin kuin Gadamer ja myöhemmin Ricoeur ovat sitä pohtineet. Ricoeur’in (1984, 53) mukaan hermeneuttisen kääntein tehtävä on rekonstruoida teksti elämän syvyyksien ja kärsimyksen yläpuolelle tai näyttää elämä sellaisena kuin se on kärsimyksineen. Kuvaan tarkemmin kertomuksen hermeneuttista lähestymistapaa luvussa 4.3.1.

4.3.1 Kertomusten hermeneuttinen lähestymistapa

Narratiivinen ajattelu pohjautuu Brunerin (1996) mukaan perimiltään hermeneuttiseen totuuskäsitykseen, jossa tieto ja siihen kytkeytyvät tulkinnat muotoutuvat ja uusiutuvat jatkuvasti. (Bruner 1996, 6.) Parhaiten kertomus avaa hermeneuttisen kokemuksen, jos sen tutuus mahdollistaa kuulijan tai tulkitsijan tulemisen tarinan kehälle, mutta samalla puhuttelee kuulijaa jollain ennestään vieraalla ja uudella. Tarinan toiseuden kohtaaminen lisää uutta kuulijan aikaisempaan ymmärrykseen, jolloin hermeneuttinen avautumisen prosessi todella alkaa. (Heikkinen ym. 1999, 48).

Hermeneuttisessa filosofiassa tulkinnan käsite ja käsitys siitä, että elämä ja kertomus liittyvät sisäisesti yhteen ovat keskeisiä. Filosofit R. G. Collingwood (1994) ja Hans-Georg Gadamer (2004) näkevät, että kertomuksia tulee tulkita nykyisyydestä käsin ja ne voidaan näin asettaa uuteen kontekstiin.

Collingwood (1994) on kuvannut sitä, kuinka historioitsija tulkitsee menneisyyden tapahtumia nykyhetkestä käsin. Kun yksilöt kertovat tarinoita menneistä tapahtumista, ovat ne rekonstruktioita menneestä elämästä, jolloin aika ja etäisyys tekevät menneisyyden tapahtumien tulkinnan paremmin ymmärrettäviksi. Tällöin oleelliset asiat nousevat epäoleellisten asioiden edelle ja saavat uuden tulkinnan kertojan elämässä. (Collingwood 1994, 282–301.)

Gadamerin (2004) mukaan ei ole olemassa mitään alkuperäistä merkitystä. Jokainen uusi tulkinta ei ainoastaan terävöitä käsitystä tulkitusta kohteesta vaan myös muuttaa tulkinnan kohteen merkitystä. Gadamerille ajallisen etäisyyden eli etäännyttämisen merkitys on suurempi kuin Collingwoodille (1994), joka selittää, ettei oleellinen ilmiö sinällään muutu ajallisen etäisyyden vaikutuksesta. Juuri tekstin etäisyys toiminnan ja elämisen maailmasta tekee mahdolliseksi sanoa jotakin uutta, jotakin muutakin kuin vain sen, mikä toiminnan tilanteessa on ollut mahdollista. (Widdershoven 1993, 11,12; Nikander 2005, 244–246.)

Hermeneutiikassa on tärkeää ajallinen etäisyys ja sen merkitys ymmärtämiselle. (Gadamer 2004, 37–38.) Ymmärtäminen alkaa, kun jokin puhuttelee meitä ja saa meidät ottamaan asiasta selvää. Gadamer kuvaa teksteissään ”hermeneuttisen kehän” käsitettä, jonka mukaan kokonaisuus ymmärretään yksittäisestä ja yksittäinen kokonaisuudesta. Hän tarkentaa hermeneuttisen kehän merkitystä kuvaamalla, kuinka tutkija ei koskaan lähde tyhjästä, vaan taustalla on aina jotain, joka antaa perustan ymmärtää tutkittavaa asiaa. Hermeneuttiseen kehään kuuluu esiyymmärrys, horisontti, ennakkoluulo ja traditio. Olemme siis aina sidoksissa johonkin perinteeseen ja tämä ns. ymmärryshorisontti vaikuttaa kaikissa kohtaamisissamme. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettemmekö oli avoimia uudelle, kuten uuden kulttuurin kohtaaminen? (Mt., 29.)

Omassa tutkimuksessani on keskeistä nähdä ilmiöiden ja tilanteiden ainutlaatuisuus. Koen, että minulle on tärkeintä päästä miesten tässä hetkessä kerrotujen kertomusten ”kehälle”, niin, että pystyn tavoittamaan heidän kokemustensa ilmaisut mahdollisimman aitoina ja sitä kautta päästä kertomusten ytimeen ja ymmärtämiseen. Tutkimus koostuu eri vaiheista, joissa tutkija liikkuu hermeneuttisella kehällä ja käy dialogia hankkimansa tutkimusaineiston ja oman itseymmärryksensä kanssa. Vähitellen, tutkijan itseymmärryksen syventyessä, hän kykenee ottamaan yhä enemmän etäisyyttä omiin lähtökohtiinsa.

4.3.2 Paul Ricoeur'n kertomusteoria

Luvussa 3.2. tarkastelin Ricourin narratiivista identiteettiä. Tässä luvussa puolestaan käsitelen hänen kertomusteoriaansa. Paul Ricoeurin kolmiosainen *Temps et récit*-teos (Ricoeur I-III 1984-88, englanninkielinen käännös *Time and Narrative I-III* 1984-88) analysoi historiallisten ja fiktiivisten kertomusten kautta ajallisuutta. Teoksen 1 ja 2 osassa Ricoeur kehittää mimesis-käsitystään ja 3 osassa hän tavallaan tekee yhteenvetoa aikaisempaan tuotantoonsa nähden ja antaa samalla myös vastauksia historiankirjoituksen ja fiktion väliseen eroavaisuuteen.

Kuvaan seuraavaksi Paul Ricoeurin kolmevaiheista mimesis-käsitettä ja tämän pohjalta kehittyvää ajan ja narratiivin hahmottumista, joita käytän tutkimuksessani.

Paul Ricoeurin mimesisteorian juuret ovat Aristoteleen Runousopissa (Aristoteles 2000), jossa hän käytti käsitteitä *mythos* ja *mimesis*. Aristoteleelle *mimesis* tarkoitti tekemisen jäljittelyä. Paul Ricoeur käsittää ajan ja kertomuksen artikulaatioksi (vrt. Hänninen 1999 sisäinen puhe) jota hän havainnollisti jo aikaisemmin tulkinnallaan Aristoteleen Runous-opista kolmivaiheisen mimesiksen avulla. Aristoteleen runousopista on jo löydettävissä kertomuksen alkukohta, keskikohta ja loppu. Ricoeur (1984, 52–53) kuvasi Aristoteleen mimesisajattelua luovaksi jäljittelyksi. Ricoeurin mukaan Aristoteles ei ole ottanut huomioon tuotannossaan juonellistamisen ajallista luonnetta. (Mt., 54.)

Aristoteleen *mythos* on käsite, jota Ricoeur kutsuu juonellistamiseksi (eng. *emplotment*). Juonellistaminen on prosessi, joka yhdistää irralliset tapahtumat kokonaisiksi kertomuksiksi. Juonellistaminen, jonka Ricoeur näkee ihmisen perustoimintana suhteessa ajan kokemukseen ja siitä kertomiseen, kuuluu kaikkeen kertomuksellistettuun historiankirjoituksesta fiktion. *Mythos* jäsentää irrallisia ajallisia tapahtumia ja yhdistää niitä toisiinsa.

Kolmivaiheisen mimesis-mallin avulla Paul Ricoeur kuvaa ajallisen kokemuksen muotoutumista narratiiviksi ja miten narratiivi vaikuttaa ajalliseen kokemukseen. Hänen mimesis-mallinsa kolme vaihetta ovat esiymmärrys (*prefiguration*), koostaminen (*configuration*) ja uudelleenahmottaminen (*refiguration*). Hän nimittää näitä mimesis 1 mimesis 2 ja mimesis 3. (Mt. 52–87.)

Mimesis 1 on enemmän tai vähemmän selkeästi artikuloitu ymmärrys inhimillisen toiminnan kentästä yleisemmillään, toiminnan motivaatioista ja merkityksistä yhteisössä vallitsevan maailman- ja ihmiskäsityksen pohjalta. Kysymys on kulttuurisesta kodifioitumisen prosessista, joka ensinnäkin mahdollistaa mielekkään toiminnan ylipäättään ja toiseksi toiminnan kuvaamisen ja siihen liittyvien arvojen välittämisen toiminnan representaation kautta.

Ricoeurin mukaan alustava ymmärrys ihmisten toiminnasta on esiymmärrystä ja hän nimeää sen mimesis 1: ksi. Tämä esiymmärrys on luonteeltaan hajanaista, fragmentaarista ja vain osittain kielellistä. Mimesis 1 viittaa siihen, että kertomusten juoni ”perustuu toiminnan maailman, sen merkityksellisten rakenteiden, sen symbolisten resurssien ja sen ajallisen luonteen esiymmärrykseen” (Ricoeur 1984, 54). Mimesis 1 tarkoittaa toimintaa sinänsä ja saman hetken toimijoiden näkökulmaa siihen. Nämä tarinat voivat olla keskenään ristiriitaisia, siis erilaisia tulkintoja samasta asiasta tai tila-ajasta. Me emme kertomuksia kertoessamme pelkästään jäljennä tapahtumia, tee dokumentaatioita tapahtumista siinä järjestyksessä, kun ne ovat tapahtuneet. (Mt.)

Mimesis 2 viittaa siihen, miten kerrottu juoni jäsentää uudelleen, menneen toiminnan ja tapahtumat yhdeksi kokonaisuudeksi. Toiminnasta tai sattumuksesta tulee enemmän kuin vain yksittäinen tapahtuma ja se saa merkityksensä juonentamisen kautta. Juoni siis kokoaa yksittäiset peräkkäin luetellut tapahtumat ja sattumukset yhdeksi kokonaisuudeksi. Juonentaminen yhdistää silloin sellaisia erilaisia asioita kuin toimijat, päämäärät, keinot, olosuhteet, vuorovaikutukset ja odottamattomat tulokset yhdeksi kertomukseksi. Toisaalta juoni tuo lopetuksen ja sen merkityksen kautta uuden kokonaismerkityksen kuvattuihin, mahdollisesti kronologisesti kuvattuihin tapahtumiin. Juonen avulla on

mahdollista ymmärtää erilaisten tapahtumien syy- seuraussuhteita. Mimesis 2 on edellisen metaforista mallintamista yhtenäisen tarinan muodostamisen kautta. Tämä taso on oikeastaan koko mimeettisen prosessin ydin, sillä se toimii välittäjänä kahden muun tason kesken. Mimesiksen kokonaisuutta luova funktio asettuu episodisuutta vastaan ja muuttaa tapahtumien peräkkäisyyden juoneksi, jossa on potentiaalisesti nähtävissä jokin pelkän tarinan kertomisen ylittävä symbolinen merkitys ja joka asettaa mimesis 1 tasolla tapahtuvan merkityksellistämisen alati uusiin kehyksiin kutsuen siten uudelleen arvioimaan ihmisten toimien ja toimintojen merkityksiä. (Ricoeur 1984, 64–70.)

Mimesis 3 kuvaa puolestaan tapahtumaa, jossa me olemme kertomuksen lukijoita ja vastaanottajia. Kertomuksen lukeminen, Ricoeur sanoo, ”on jo itsessään aina elämistä teoksen aktiivisessa maailmassa”. Ricoeurille yksilön kokemus itsessään on esikerronnallista. Koska kokemus ei ole valmiiksi kertomus, määrätty ja rajattu, olemme kertomusten lukijoina, kuulijoina ja katsojina avoimia niille, voimme löytää itsemme ja kokemuksemme monesta kertomuksesta. Kertomukset voivat vaikuttaa meihin monella tavalla. Kertomukset näyttävät, kuka voisimme olla, mitä voisimme tehdä, miten voisimme kertoa itsestämme. Tämä auttaa meitä kuuntelemaan ja ymmärtämään esimerkiksi erilaisuutta. Kertomusta lukiessa kykenemme kuvittelemaan itsemme kokonaan nykyisyydestä poikkeavaan tilanteeseen. Kertomus muokkaa sitä, mitä pidämme mahdollisena ja toivottavana itsellemme. Tällä mimesiksen tasolla yksilöllä on mahdollisuus ikään kuin kääntää kertomukset takaisin toimintaan, omiin suunnitelmiinsa ja elämäänsä.

Mimesis 3 on toisin sanoen perustelu sille, että kertomuksilla on käytännön seurauksia. Kokemuksestaan huolimatta ihmiset voivat valita erilaisen tavan kertoa siitä, ja näillä erilaisilla tavoilla on vaikutuksia monille valinnoillemme myöhemmässä elämässä esimerkiksi ihmissuhteissa ja suhtautumisessa koko elämään. Kertoessaan elämästään miehet valitsivat kerrontaansa sellaisia tapahtumia, että heidän oli mahdollista muodostaa yhtenäinen kokonaisuus. Ricoeur painottaa, että epäselvyys ja ristiriitaisuus kuuluvat kuitenkin elämään eikä niitä voi välttää myöskään tutkimuksessa. (Ricoeur 1992, 140–168; 1988, 180–192.)

Paul Ricoeur (1984) jakaa siis kertomuksen (mimesis) kolmeen tasoon. Niistä ensimmäinen taso on kertomuksen viittaussuhde kuvattuun toimintaan. Tutkijan tulee hallita toiminnan semantiikka sekä syntagmaattinen tietoisuus, jotta hän kykenee antamaan objektiivisesti neutraaleille tapahtumille merkityssällön. Toinen taso on tutkijan tekemä juonellistaminen, jossa tutkija laatii heterogeenisestä (elämän) aineistosta yhtenäisen, ajallisesti etenevän kertomuksen. Kolmas taso syntyy tutkimuksen lukijan esiymmärryksestä ja tulkinnan kontekstista (Ricoeur 1984, 54–87.) Voidaan puhua siis kolmiyhteydestä omaelämäkertatietoisuus – kertominen – tulkinta (Vilkko 1990, 83). Teksti ei tästä näkökulmasta katsottuna ole olemassa ennen kuin tapahtumille annetaan merkitys, tapahtumat muokataan kertomukseksi ja tutkimusta mahdollisesti lukeva henkilö tulkitsee kertomuksen.

4.4 Tutkimuksen miehet

Tutkimukseni aineistona ovat lapsuudessa ja nuoruudessa koulukotiin sijoitetuna olleiden miesten kertomukset heidän omasta elämästään. Kertomukset koostuvat muistoista ja niiden tuomisesta osaksi heidän nykyistä kertomustaan. Olen haastatellut yhdeksän Järvilinnan vastaanottokodissa ja Pernasaaren koulukodissa 1950- ja 60-luvuilla ollutta miestä.

Etsiessäni haastateltavia miehiä tutkimukseeni olin yhteydessä sekä sähköpostitse että puhelimitse muutamaankin yksittäiseen henkilöön ja yhdistykseen, joilla tietojeni mukaan oli yhteyksiä koulukodeissa 1950- ja 60-luvuilla olleisiin miehiin. Aineiston keruun menetelmäni oli niin sanottu sovellettu lumipallomenetelmä. Tätä kautta etsintäni ei kuitenkaan tuottanut toivomiani tuloksia. Saamani yhteydenotot olivat henkilöiltä, jotka olivat olleet sijoitettuna koulukodissa, mutta eivät Järvilinnan vastaanottokodissa tai Pernasaaren koulukodissa. Lopulta löysin internetin keskustelupalstan, jonka kautta sain kaksi haastateltavaa miestä, jotka olivat olleet Järvilinnan vastaanottokodissa ja/ tai Pernasaaren koulukodissa sijoitettuna tutkimuksessani käsiteltävällä ajanjaksolla. Otin miehiin yhteyttä ja esitin heille alustavan tutkimussuunnitelmani. Näiden miesten kautta löysin viisi muuta haastateltavaa. Lisäksi yksi haastateltavista miehistä oli saanut yhteystietoni maakunta-arkistosta (Kansallisarkisto) hakiessaan koulukotisijoitustaan koskevia arkistoasiakirjoja. Kyseinen mies oli ollut yhteydessä samaan aikaan hänen kanssaan koulukodissa olleeseen toiseen mieheen, joka myös otti minuun myöhemmin yhteyttä puhelimitse. Olin myös puhelimitse yhteydessä kahteen koulukodissa olleeseen mieheen, joiden yhteystiedot olin saanut yhden haastattelemani miehen kautta. He eivät halunneet osallistua haastatteluun, koska eivät kertomansa mukaan enää halunneet, eivätkä jaksaneet muistella koulukotisijoitusvuosiaan. Kunnioitin heidän päätöstään, enkä ottanut heihin enää yhteyttä. Ihmisillä on myös oikeus viedä muistot mukanaan ja koen, että minulla ei ole oikeutta mennä häiritsemään heidän yksityisyyttään.

Tein miesten tutkimushaastattelut vuoden 2012 marraskuun ja vuoden 2013 syyskuun välisellä ajanjaksolla, jolloin haastatellut miehet olivat haastatteluhetkellä noin 59 ja 72 ikävuoden välillä. Kaksi haastateltavaa oli ollut sijoitettuna koulukotiin 1950-luvulla ja seitsemän 60-luvulla. Haastateltavien miesten koulukotikertomusten paikantuminen kahdelle vuosikymmenelle oli täysin sattumanvaraista.

Haastattelujen lisäksi olen tutustunut Järvilinnan vastaanottokodin ja Pernasaaren koulukodin arkistoihin. Tutkimuksessani käytän kyseisten laitosten arkistoiduista asiakirjoista laitosten vuosikertomuksia, joiden avulla paikannan koulukotikäytäntöjä tutkimukseni ajanjaksolla 1950- ja 60-luvuilla.

4.5 Narratiivisten haastattelujen toteutus

Ottaessani ensimmäistä kertaa yhteyttä tutkimuksessani haastateltuihin miehiin, kerroin alustavasti tutkimukseni yksityiskohdista. Puhelinkeskusteluissa kerroin haastateltaville tutkimussuunnitelmastani ja että olin tekemässä tutkimusta elämäkerrallisella menetelmällä, jossa kerronta keskittyy miesten koulukotikokemuksiin ja sen jälkeiseen aikaan. Osa haastateltavista miehistä kertoi jo puhelun aikana mieleen palautuneita muistoja sijoituksestaan koulukotiin.

Tekemieni tutkimushaastattelujen toteutustapaa määritti pitkälti se, keitä tavoitin haastateltaviksi ja keitä päädyin lopulta haastattelemaan. Miehet olivat jo lähtökohtaisesti halukkaita kertomaan elämästään, kokemuksistaan lastensuojelun asiakkaina ja koulukodissa vietetyn ajan merkityksestä heidän myöhemmässä elämässään. Haastateltavien vastaanottokoti-/koulukotisijoitusajasta oli kulunut 50–60 vuotta, joten heillä oli tarpeeksi etäisyyttä kertomiensa tapahtumien uudelleen mieleen palauttamiseen.

Elämäkertahaastattelu on yksi narratiivisen haastattelun muoto. Gabriele Rosenthalin (2004) kehittämä elämäkerrallis-kerronnallinen haastattelumalli tuntui luontevalta valinnalta miesten haastatteluissa. Olin kertonut miehille jo ensimmäistä kertaa heihin yhteyttä ottaessani tutkivani nimenomaan heidän koulukotikokemuksiaan ja myöhemmän elämän kulkua, joten heille oli jo haastattelutilanteessa selvää, mistä he kertoisivat.

Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005) myös kuvaavat artikkelissaan Gabriele Rosenthalin (2004) kehittämää elämäkerrallis-kerronnallista haastattelumallia, joten käytän näitä lähteitä osittain limittäin kertoessani miesten haastattelujen toteutumisesta. Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005, 189) toteavat, että kertomus on tietämisen muoto, joka on yksi ihmisen tärkeimpiä välineitä ajallisuuden ymmärtämisessä. Kertomalla jaetaan ja tehdään ymmärrettäväksi kokemuksia. Kertomuksen avulla välitetään sanatonta tietoa ja jaettuja oletuksia kulttuurista olettamalla asioita tunnetuiksi. Kertomus on vastaus myös kysymykseen, kuka minä olen. Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005, 189–191; 199) jatkavat, että kerronnallisen tutkimuksen intressinä on saada kokemuksellisia kertomuksia yleisten pohdintojen sijaan.

Suunnittelin tutkimukseni kerronnallisen haastattelun toteutuksen Rosenthalin (2004) ja Hyvärisen ja Löyttyniemen (2005, 195–197) menetelmää mukailen kolmen toisiaan seuraavan vaiheen kautta. Kerronnallisella haastattelulla ymmärretään tutkijan pyytävän kertomuksia, antavan tilaa kerronnalle ja esittävän sellaisia kysymyksiä, joihin hän saa vastaukseksi kertomuksia. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 191.) Kerronnallisen haastattelun juuret ovat Shützen (1977) yhden kysymyksen haastattelussa. Pyytämällä yhdellä kysymyksellä kokonaista elämäkertaa tutkija jättää haastateltavan päätettäväksi, mistä hän kertomuksensa aloittaa, mitä, miten ja missä järjestyksessä hän elämästään kertoo. Rosenthalin mukaan yhden, keskeytymättömän pääkertomuksen ajatus korostaa hermeneuttisen kokonaishahmon antamisen näkökulmaa. Yhden keskeyttämättömän pääkertomuksen merkitystä perustellaan sillä, että näin kertoja joutuu

mahdollisimman pitkälle jäsentämään itse tarinansa, valitsemaan mitä siihen ottaa, mitä painottaa ja miten hahmottaa kokonaisuuden. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 195–197.)

Tutkimukseni kohdistuu miesten vuosikymmenten takaisiin kokemuksiin, joten koin elämäkerralliskerronnallisella haastattelulla saavuttavani miesten kokemusmaailman. Haastattelujen painotus oli kuitenkin miesten kertomushetkellä antamassa kokemusten merkityksenannossa – tarinassa ja kertomuksessa – ja toisaalta elämänhistoriassa, menneissä tapahtumissa ja alkuperäisissä kokemuksissa, joihin oli pääsy vain haastateltavilla miehillä (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 195). Miehet tulkitsivat menneiden tapahtumien koettua kulkua haastatteluhetken tulkintoihin perustuen ja tätä kautta he kierivät auki identiteettinsä muodostumista.

Aloitin haastattelut Gabriel Rosenthalia mukaillen yhdellä avoimella kysymyksellä. Rosenthal käyttää haastattelujen ensimmäisestä vaiheesta termiä: "Period of main narration", joka viittaa siihen, että tämä ensimmäinen kysymys toimii koko haastattelun pohjana ja näin ikään kuin pääkertomuksena tutkimukselle (Rosenthal 2003, 917–918).

Aloitin haastattelut kysymyksellä: Minkälainen merkitys vastaanottokoti-/koulukotisijoituksella on ollut elämässäsi? Lisäksi esitin kysymyksiä ja johdatteja, kuten: Voit aloittaa kertomuksesi siitä kohtaa lapsuudesta, kun se tuntuu itsellesi merkitykselliseltä. Milloin tulit vastaanottokotiin/koulukotiin?

Haastattelun edetessä minun osuuteni olivat lähinnä hyväksyntää osoittavia "niin hymähdyksiä". Ensimmäisen haastatteluvaiheen aikana minun tehtäväni oli osoittaa kannustusta ja ennen kaikkea kiinnostusta haastateltavan kertomuksen edetessä. Haastattelijan tehtävä oli olla aktiivinen kuuntelijana. Silloin kun haastateltavan kertomus käsitteli vaikeita ja traumaattisia muistoja, minun tehtäväni oli auttaa häntä pääsemään näiden tilanteiden ylitse. Usein tällaisen tilanteen kohdalla haastattelussa pidettiinkin tauko ja keskustelimme asiasta vasta haastateltavan niin halutessa. (Vrt. Rosenthal 2003, 920.)

Tein haastattelut ja nauhoitin ne siten, että miehet saivat kertoa elämästään vapaasti tietyn pituisen ajan, jonka jälkeen pidimme tauon. Nauhurin käyttö tuntui kaikkien haastateltavien kohdalla luontevalta eikä mitenkään haitannut heidän kertomuksensa luonnollisuuden tuntuisuutta. Taukojen aikana kerroin, että voimme jatkaa nauhoitusta, kun haastateltavalle sopii. Haastateltavat saattoivat ilmaista haastattelutauon tarpeen kehottamalla minua katkaisemaan haastattelun.

Haastattelun toisessa vaiheessa esitin kysymyksiä, joita miehet olivat ottaneet esille jo pääkertomuksessaan, mutta halusin heidän tarkentavavan kertomustaan näiltä osin (ks. Rosenthal 2003, 918), kuten: Minkälaisena koit vastaanottokodin/koulukodin henkilökunnan? Minkälaisia poikien keskinäiset suhteet olivat? Kysymykset eivät olleet toisessa vaiheessa enää neutraaleja vaan ne suuntasivat miesten kerrontaa minun intressieni ja ennakkoteorian mukaisesti. Rosenthalin (2003) käyttämä termi haastattelun toiselle vaiheelle on: "Internal narrative questions".

Haastattelun kolmannessa vaiheessa kysyin haastateltavilta asioita, joita he eivät olleet kertoneet aikaisemmin ja joihin halusin tutkimuksessani keskittyä. Tällainen kysymys oli esimerkiksi: Minkälaisena olet kokenut oman isyytesi? Tätä kolmatta haastattelun vaihetta Rosenthal (2003, 918) nimittää termillä "external narrative questions".

Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005, 192) painottavat, että kerronnallisuutta voi olla enemmän tai vähemmän, se voi olla tiheää tai ohutta, aivan sen mukaan, missä määrin puhe välittää kokemuksellisuutta. He toteavat, että raja strukturoidun ja strukturoimattoman haastattelun välillä on aina suhteellinen. Kaikkea jäsenystä ei koskaan voida poistaa kysymyksistä tai ne eivät pian enää merkitse mitään.

Haastateltavat tuottivat kokemuksellista kerrontaa kukin omalla tavallaan, toiset haastateltavat kertoivat elämästään vuolaasti noudattaen yhden kokonaisen kertomuksen kaavaa, ja minä tein vain tarkentavia kysymyksiä. Kaikki haastateltavat eivät olleet yhtä valmiita pukemaan kokemuksia sanoiksi, jolloin tehtäväni oli aktiivisempi ja jopa johdatteluvampi. Gubrium ja Holsteinin (2002, 15) näkemys haastattelusta on vuorovaikutuksellinen yhteisprojekti, jossa sekä haastateltava että haastattelija osallistuvat yhteistyöhön, jossa merkityksiä tuotetaan. Tutkijana minun oli luotava kerronnan mahdollistava tila, jossa haastateltava saattoi turvallisesti kertoa ja eläytyä kertomukseensa. Tutkijana tehtäväni oli osoittaa myötätuntoa ja ymmärrystä tilanteissa, joissa haastateltava ei liikutukseltaan pystynyt jatkamaan kertomustaan. (Vrt. Riitta Granfelt 2017, 381.) Koulukotikertomuksiin sisältyi osalle haastateltavista hyvin ahdistavia muistoja, joihin palaaminen vaati sellaisen kerronnallisen tilan luomisen, jossa haastateltavalle välittyy tutkijan aito kiinnostus hänen kokemuksiaan kohtaan. (Vrt. Granfelt 2017, 381; Kvale & Brinkmann 2009, 16; Kiuru 2015, 69; Romakkaniemi 2011, 70–73.)

Pääsääntöisesti miehet kertoivat hyvin spontaanisti elämästään. Ennen haastattelujen aloittamista mietin paljon, kuinka traagiset kokemukset nousevat haastateltavilla pintaan 50–60 vuoden jälkeen. Olin kuullut puhuttavan, että yleensä koulukotien ankarasta arjesta ei haluta puhua. Luonnollista oli, että sain yhteyden juuri niihin miehiin, joilla oli tarve kertoa elämästään. Voisi kuvitella että 60–70 vuoden iän myötä ihmisen itsetuntemus kasvaa ja hän osaa tarjota muistivarastostaan tutkijalle juuri ne merkittävät kokemukset omasta elämästään, jotka ovat muovanneet hänen identiteettiään. Miehet tuottivat kertomuksia vasta kertomisen hetkellä, ja heille syntyi mahdollisesti uusi näkemys itsestään. Minulla oli haastattelijana vastuu ohjata kertomus pois "traumaattisesta tilanteesta" ja suunnata keskustelu kertojan selviämisen historiaan. Rosenthal (2003, 915) toteaaakin ihmisen elämänkokemuksia käsittelevän haastattelun olevan myös psykologinen interventio, jolloin tutkijan esittämät kysymykset saavat haastateltavan pohtimaan elämäntilanteiden merkityksiä uusilla vaihtoehtoisilla tavoilla.

Kaksi miehistä haastattelin heidän kodeissaan, kaksi yliopiston tiloissa ja viisi erilaisissa virastotiloissa. Tehdessäni haastatteluja haastateltavien kotona, pääsin näkemään miesten henkilökohtaista arjen elinpiiriä. Kotona tehtyihin

haastatteluihin liittyi toisen haastateltavan miehen kotona yhteinen kahvihetki, jossa oli mukana hänen aikuinen tyttärensä lapsineen. Tytär toi esiin kiinnostuksensa isän lapsuuden kokemuksiin kohtaan ja hän halusi isän kerronnan kautta ymmärtää isän elämässään tekemiä valintoja. Toisen kotona haastatellun miehen luona minua oli odottamassa hänen valmistamansa lounas. Hänellä oli myös valokuvia koulukotiajoilta, joita katselimme haastattelun kuluessa. Miehen koulukodissa otettujen valokuvien näkeminen toi koulukotimuistot lähemmäksi ”normaalia” lapsuuden muistelua, ei vaan institutionaalisenä osana miehen elämää. Hän esitteli koulukodin ympäristöstä ottamia kuvia ja muisteli samalla niihin liittämiään tapahtumia ja henkilöitä. Valokuvien katseleminen yhdessä haastateltavan kanssa toi esiin sen, miten tärkeitä dokumentteja kuvat hänen lapsuudestaan olivat. Miehen minulle näyttämät valokuvat olivat myös todisteena siitä, miten koulukoti oli tarjonnut osalle sen oppilaista mielenkiintoisen harrastuksen. Valokuvaaminen ja kuvien kehittäminen ei ollut vielä 1950- ja 60-luvuilla mahdollista monelle vanhempiensa kanssa eläneelle lapselle.

Kolmella haastatelluista miehistä oli haastattelussa mukana koulukotisijoitusta koskevat lastensuojeluasiakirjat, joihin saatoinkin myös tutustua. Yksi haastateltu mies lähetti minulle koulukotisijoitusta koskevat lastensuojeluasiakirjat haastattelujen jälkeen. Hänen asiakirjansa sisälsivät myös miehen lapsuuden aikaisen kotikunnan sosiaalihuollon lastensuojeluasiakirjat koulukotisijoitusta edeltäneeltä ajanjaksolta. Yksi haastatelluista miehistä lähetti minulle haastattelujen jälkeen itse nauhoittamaansa kerrontaa muistitikulla sekä täydensi myöhemmin tarinaansa kirjoittamalla ja lähetti kirjoituksia minulle sähköpostitse. Hän palasi kerronnassaan vielä koulukotivuosiin ja tarkensi muistojaan, jotka olivat palanneet hänen mieleensä haastattelun jälkeen. Kaiken kaikkiaan koulukodissa vietetyn elämän muistelu ei aina mahdollistunut miehille yhdellä haastattelukerralla vaan kokemukset ja miesten niihin liittämät tunteet avautuivat pitemmän ajanjakson aikana. Yksi haastateltu lähetti myöhemmin minulle kirjoitettua tarinaa lapsuudestaan ennen koulukotisijoitusta. Tapasin myös osan miehistä haastattelujen jälkeen, jolloin jatkoimme keskustelua samoista teemoista. Yhden haastattelemani miehen kanssa kävin myös Järvilinnan taidekeskuksessa (entinen Järvilinnan vastaanottokoti) ja Laukaan varavankilassa (entinen Pernasaaren koulukoti). Hänen haastattelunsa sai tämän vierailun myötä uutta elävyyttä. Toisen haastattelemani miehen kanssa teimme puolestaan vierailun Laukaan varavankilaan (entinen Pernasaaren koulukoti) sekä toiseen koulukotiin, jossa haastateltava mies oli ollut sijoitettuna. Näillä vierailuilla kertomukset paikantuivat kyseisiin laitoksiin aivan uudella tavalla. Miehet muistivat laitoksissa oloajastaan uusia yksittäisiä asioita, mutta osittain vierailuilla laitoksiin saattoi olla myös traumaattisia muistoja pintaan nostava vaikutus. Olin puhelimitse yhteydessä osaan haastatelluista miehistä, jolloin keskustelin koulukotimuistoista heidän kanssaan ja keskustelut toivat myös uutta näkökulmaa heidän muisteluunsa. Koin keskustelut osoituksena miesten halusta kertoa koulukotikokemuksistaan ja tarkentaa yksittäisiä tapahtumia liittyen koulukotisijoitukseen. Tulkitseen osan miehistä ottaneen minuun yhteyttä myös siksi, että tutkimushaastattelu

oli nostanut heillä pintaan traumaattisia muistoja, joista he halusivat jatkaa keskustelua.

Yksittäiset haastattelut olivat kestoltaan noin kahdesta kolmeen tuntia. Nauhoitin kaikki haastattelut, jonka jälkeen litteroin ne sanatarkasti. Litteroituna aineiston laajuus on yhteensä 109 sivua. Aineiston litteroinnissa on kirjasintyyppinä käytetty Times New Romania, fonttikoko 12. Tekstityksen riviväli on 1,5. Varsinaisten tutkimushaastattelujen lisäksi minulle kertyi tutkimuspäiväkirjan muistiinpanoja miesten kanssa tehtyihin koulukotivierailuihin ja miesten kanssa käymiini puhelinkeskusteluihin liittyen.

4.6 Aineiston analyysi

Paul Ricoeurin (1992, 114) identiteettiteorian mukaan ihmiset samalla selittävät identiteettiään kertoessaan erilaisia kertomuksia. Kertomuksen kautta syntyy tulkinta itsestä eli itseymmärrys. Narratiivisessa analyysissä tuotetaan aineiston kertomusten perusteella uusi kertomus, joka pyrkii tuomaan aineiston kannalta keskeisiä teemoja esiin. (Hänninen 1999, 118; Heikkinen 2001, 122.) Ymmärränkin narratiivisen lähestymistapaan sisältyvän ihmiskäsityksen kuten Hänninen (1999), joka korostaa ihmistä aktiivisena ja merkityksiä antavana toimijana. Kertomuksilla sekä tuotetaan sosiaalista todellisuutta että heijastetaan sitä. (Hänninen 1999, 14–15.)

Narratiivisuudella voidaan viitata myös aineiston käsittelytapaan. Donald Polkinghorne (1995, 6–8) jakaa narratiivisuusaineiston käsittelytapana kahteen kategoriaan, jotka hän erottelee narratiivien analyysiin (analysis of narratives) ja narratiiviseen analyysiin (narrative analysis). Ne ovat hänen mukaansa kategorisesti täysin erilaisia narratiivisen tutkimuksen tapoja. Narratiivien analyysi kohdistaa huomion kertomusten luokitteluun erilaisiin luokkiin esimerkiksi tapaustyyppien, metaforien tai kategorioiden avulla. Narratiivisessa analyysissä painopiste on uuden kertomuksen tuottamisessa aineiston kertomusten perusteella. Käytän tutkimuksessani viimeksi mainittua aineiston käsittelytapaa.

Tutkimus on toteutettu aineistolähtöisesti narratiivisen analyysin menetelmiä käyttäen. Analysoin aluksi miesten elämäkertoja kokonaisuuksina ja etsin ymmärrystä tutkimaani ilmiöön sitä kautta. Kirjoitin jokaisesta miehestä oman elämänkerran hänen kertomuksensa perusteella juonentamalla. Miehet kuvasivat eri siirtymävaiheita ja käännekohtia elämässään ja sitä, miten koulukotiaika oli vaikuttanut heidän sen jälkeisen elämänsä kulkuun. Mitkä asiat he näkivät esimerkiksi seurauksina koulukotisijoituksesta. Näissä elämäkertoissa tuli selkeämmin esiin miesten elämässä tapahtuneet käännekohdat, siirtymät, katkokset ja niiden vaikutukset miesten myöhempään elämään. Elämäkertojen jatkumollinen ja ajallinen hahmottaminen auttoi myöhemmässä analyysissä nostamaan esiin niitä asioita, jotka olivat yhteisiä useamman miehen kertomuksessa ja toisaalta seikkoja, joiden saattoi nähdä poikkeavan niin sanotusta "koulukotipojan kertomuksesta". Miesten yksittäiset elämäkerrat eivät ole luettavissa sellaisenaan

tulosluvuissa, koska niiden yksilöllisten elämän käännteiden auki kirjoittaminen voisi vahingoittaa miesten henkilöllisyyden paljastumista.

Lähtökohtana analyysissäni on, että kertomuksilla on keskeinen merkitys identiteettimme muotoutumiselle. Ricoeurin (1992) mukaan itseymmärrys on tulkintaa, ja tulkinta itsestä löytää kertomuksesta ensisijaisen välittymisen muodon: ihmiset tekevät selkoa identiteetistään toimiessaan erilaisten kertomusten kertojina. Siten tieto maailmasta ja itsestä on jatkuvasti muuttuva kertomus (Ricoeur 1983). Kerronta ei ole vain tapahtuminen tai toimintojen kuvaamista, se tarkoittaa myös niiden suhteuttamista ja järjestämistä juoniksi sekä henkilöhahmon liittämistä niihin. Henkilöhahmon identiteetin luo kertomuksen identiteetti, eikä päinvastoin. (Ricoeur 1992.) Kertomukset eivät tapahdu kaikille todellisessa maailmassa, vaan kertoja rakentaa niitä mielessään (Ricoeur 1983).

Haastatellut miehet aloittivat oman elämäkertansa kertomisen lapsuutensa eri vaiheista. Osa haastatelluista miehistä kertoi laajasti jo varhaislapsuudestaan ja osa aloitti kertomuksensa vasta koulukotiin sijoittamisesta. Tähän oli varmaan vaikutuksensa sillä, että käytin haastatteluissani Rosenthalin (2003, 2004) haastattelumenetelmää, jossa yhdellä kysymyksellä pyysin kokonaista elämäkertaa (kts. luku 4.4). Myös sillä saattoi olla vaikutusta, että alustavasti ottaessani yhteyttä miehiin, kerroin tutkimukseni koskevan nimenomaan heidän koulukotisijoitustaan. On hyvin ymmärrettävää, että osa miehistä hahmotti minun haluavan juuri koulukotikertomuksia ja varhaislapsuus ikään kuin jäi näiden kokemusten varjoon.

Analyysin toisessa vaiheessa etsin elämäkerroissa usein toistuvia teemoja ja analysoin niitä muiden samaan aihepiiriin kuuluvien tutkimusten valossa siinä sosiaalisessa ja ajallisessa kontekstissa, missä miehet kulloinkin elivät.

Narratiivinen eli kerronnallinen identiteetti rakentuu aikaisempien elämäntapahtumien merkityksiä arvioitaessa ja niistä kerrottaessa. Identiteetin rakentamisen kannalta on olennaista, minkä ihminen itse kokee ja vahvistaa merkitykselliseksi omasta näkökulmastaan (Ricoeur 1992, 21–23). Merkitykset eivät kuitenkaan synny yksinomaan koetusta, vaan siitä, miten koettua tulkitaan kielen, kulttuurin ja sosiaalisen avulla ja keinoin (Ricoeur 1983).

4.7 Tutkimuksen eettiset haasteet

Valta, vastuu ja etiikka ovat tutkimukseni keskeisiä kysymyksiä. Etiikka ja moraalit ovat vahvasti läsnä arkojen ja henkilökohtaisten kokemusten tutkimuksessa, jonka toteuttaminen vaatii tutkijalta erityistä eettistä harkintaa ja taitoa edetä vaikeasti tavoitettavan aineiston hankinnassa, käsittelyssä ja tulkitsemisessa. Tämä luonnollisesti vaikutti tutkimukseni tekemiseen ja siihen, miten toin tutkimuksessa esiin miesten kertomusta elämästään. Tutkimukseen haastattelemani miehiä yhdistävä tekijä oli koulukotisijoitus 1950- ja 60-luvuilla, johon peilaten he elämästään kertoivat. Miesten koulukotisijoitukset olivat useiden vuosikymmenten takaisia tapahtumia, mutta kaikki miehet eivät olleet puhuneet

koulukotimuistoistaan edes perheenjäsenille tai muille läheisille (vrt. Hytönen ym. 2016; Laitala & Puuronen 2016).

Sosiaalitutkimuksen tulee suhtautua asiaankuuluvalla huolella ja arvostuksella tutkimukseen osallistuvia kohtaan ja välttää haittojen ja riskien aiheuttamista tutkittaville (ks. Kvale 1996; Peled & Leichtenritt 2002; Josselson 2004, 543–544). Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009) mukaan ihmistieteisiin luettavaa tutkimusta koskevat eettiset periaatteet on jaettu kolmeen osa-alueeseen: tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuojat. Tarkastelen seuraavassa omaa tutkimustani suhteessa näihin.

Ennen haastattelua kerroin miehille, että heidän tuottamaansa nauhoitettua ja litteroitua haastatteluaineistoa tulen käyttämään luottamuksellisesti ja vain tähän kyseiseen tutkimukseen, jonka jälkeen hävitän haastatteluilla keräämäni aineiston. Litteroituja haastatteluja olen säilyttänyt tietokoneella salasanan takana. Tutkimukseeni liittyvä muu aineisto, kuten haastateltujen yhteystiedot, tutkimuspäiväkirjat ja tekemäni muistiinpanot olen säilyttänyt muiden henkilöiden ulottumattomissa. Tutkimukseeni liittyvän muun aineiston muistiinpanot ja tutkimuspäiväkirjan olen kirjoittanut käsin ja säilyttänyt niitä lukollisessa kaapissa, joten ne on suojattu ulkopuolisten henkilöiden mielenkiinnolta.

Haastatteluihin sitoutuminen oli haastatelluille täysin vapaaehtoista ja heidän oma valintansa. Kerroin haastateltaville tutkimuksestani ja sen tarkoituksesta jo ennen haastattelujen toteuttamista ottaessani heihin puhelimitse yhteyttä. Varasin aikaa sekä tutustumiskeskusteluun haastateltavan kanssa että keskusteluun tutkimuksen yksityiskohdista ennen jokaisen haastattelunauhoituksen aloitusta. Tein haastateltujen miesten kanssa suullisen sopimuksen tutkimukseen osallistumisesta. Tein tutkimukseni haastattelut vuoden 2012 marraskuun ja vuoden 2013 syyskuun välisellä ajanjaksolla, tällöin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009) normit eivät edellyttäneet tutkittavien kanssa tehtävän kirjallista sopimusta. (Vrt. Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019.) Tuolloin ei myöskään edellytetty tutkimuksen eettistä ennakkoarviointia.

Jokaisen haastattelun alussa kerroin käyttämästäni haastattelumenetelmästä, jolla kysyin miehiltä yhdellä kysymyksellä heidän kokemuksistaan koulukodista ja sen vaikutuksista heidän myöhempään elämäänsä, jonka jälkeen esitin heille tarkentavia kysymyksiä. Tavoitteenani oli antaa tilaa jokaisen miehen omalle puheelle ja kunnioittaa jokaisen kertojan yksilöllistä kertomisen tyyliä. Ennen jokaista haastattelua kerroin haastateltavalle, että hän voi halutessaan keskeyttää haastattelun milloin tahansa. Jokainen haastattelu oli omalla tavallaan ainutlaatuinen kohtaaminen, kuten kahden toisilleen tuntemattoman ihmisen kohtaaminen aina on. Kaikkien haastateltavien miesten kanssa olin keskustellut puhelimesta ennen haastattelua ja puhelun aikana haastateltava oli jo kertonut itsestään ja kokemuksistaan.

Kerronnallinen tutkimusote tuottaa hyvin henkilökohtaista ja yksityiskohtaista tietoa ihmisten elämästä, jolloin tutkimuksessa korostuvat tutkijan vaitiolovelvollisuus ja tutkittavien anonymisointi (Ruusuvaara & Tiittula 2005, 41). Tutkimukseeni haastateltujen miesten henkilöllisyys on pseudonymisoitu

tunnistettavuuden estämiseksi. (Ks. Kuula 2011, 201.) Olen korvannut haastattelujen miesten nimet peitenimillä, jolloin heidän yksittäisten tarinoidensa esittäminen näyttääytyy elämäkertatutkimuksellisenä jatkuvuutena läpi tutkimuksen. Käyttämäni esitystapa asettaa tutkimuksen kululle haasteita ja osaltaan myös määrittää, mitä ja miten kerron yksittäisistä tapahtumista. Miesten nimien poistamisen lisäksi olen poistanut aineistosta heidän perheenjäseniinsä ja paikkakuntaan yhdistettävissä olevia tietoja.

Elämäkertatutkimus sijoittuu sosiaaliseen ja historialliseen kontekstiin ja aiheen vaikeus ja henkilökohtaisuus ei koske pelkästään kertojaa itseään, vaan myös kertomuksen muita. Miesten kertomukset olivat kontekstuaalisia ja sijoittuvat heidän ihmissuhteidensa verkostoon ja tiettyihin laitoksiin ja niiden henkilökuntaan. (Vrt. Hänninen 2008, 134.) Tutkijana olin kuitenkin vastuussa, miten laajasti hyödynsin miesten kerrontaa tutkimusraportissani.

Tutkimuksen raportointiin elämäkertahaastattelujen yhteydessä liittyy erityisiä kysymyksiä haastateltavien tunnistettavuudesta, jota tutkimuksessani joudun miettimään. (Vrt. Kallinen ym., 2015, 166–173.) Tunnistettavuus liittyy myös tulosten kirjoittamisen tapaan. Negatiivista, yksipuolista ja epäkunnioittavaa tapaa kirjoittaa tutkimukseen osallistuvista tulee luonnollisesti välttää. (Kuula 2011, 201–214; Kuula ja Tiitinen 2010, 452.) Eettisesti kestävä sosiaalityön tutkimuksen tulisi paitsi välttää vahingon aiheuttamista, mutta myös pyrkiä olemaan hyödyllistä ja rakentavaa tutkimukseen osallistuville ihmisille. (Pohjola 2003, 6, 54; 2007, 11–12; Rauhala ja Virokannas 2011, 238.) Jouduin karsimaan tutkimuksessani kerättyä haastatteluaineistoa tutkimusraporttia kirjoittaessani, koska kertomukset jo lähtökohtaisesti liittyivät tiettyihin laitoksiin. Olin etsinyt tutkimukseeni haastateltavia miehiä juuri perustuen siihen, että he olivat olleet sijoitettuna Järvilinnan vastaanottokotiin ja/tai Pernasaaren koulukotiin. Miehet olivat tosin sijoitettuna muissakin koulukodeissa ja heidän kertomuksissaan on kokemuskerrontaa myös liittyen näihin laitoksiin.

Kuten Honkatukia, Nyqvist ja Pösö (2006, 298–299) artikkelissaan toteavat, koulukodin oppilaana oleminen on vahva sosiaalinen asema, josta käsin haastateltavat neuvottelevat suhdettaan esimerkiksi väkivaltaan, väkivallan muistot ja tulkinnat nousivat myös tekemissäni haastatteluissa laajasti esiin. Koulukoti on ollut aikanaan totaalinen instituutio, joka on muodostanut sosiaalisen, hierarkkisen ja diskursiivisen järjestyksen näiden miesten elämässä. Koulukoti oli mahdollistanut miehille tiettyjä asioita, mutta koulukoti lapsuuden mahdollisuuksien toteutumisen suhteen toimi vahvasti rajoittavana tekijänä. Sosiaalityön tutkijan eettisenä velvollisuutena on kuulla ja kuvata institutionaalisia käytäntöjä sekä niihin sisältyvää hyvää ja pahaa eri näkökulmista. (Vrt. Laitinen & Hurtig 2002, 16.)

Tutkimukseni on elämäkertatutkimusta, jossa tutkin miesten elämää suhteessa koulukoti-instituutioon. Käyttäessäni kerronnallista tutkimusta oli tavoitteenani saada miesten kokemuksellisia kertomuksia eletystä elämästä kietoutuen koulukodissa koettuun ja sille annettuihin merkityksiin. Käyttämäni tutkimusmenetelmä antoi heille suhteellisen vapaat kädet valita, mitä he minulle tutkijana halusivat kertoa ja mitä jättivät kertomatta. Elämäkertatutkimus sisältää

kuitenkin vallan käyttöä toisen elämästä kirjoittamiseen. Diane Wolfin (1996, 25) mukaan valtakysymykset ovat tutkimuksessa mukana sen kaikilla kolmella tasolla: tutkijan ja tutkittavien taustoissa, heidän kohtaamisessaan ja tutkimuksen kirjoittamisessa. Tutkijan valta-asemalla on selvä eettinen, mutta myös tiedollinen merkitys, johon perustuen tutkija saattaa hienovaraisesti painostaa haastateltavaa kertomaan asioista, joista hän ei haluaisi puhua ja ohjata puheen sisältöä haluamaansa suuntaan (Hänninen 2008, 128–129).

Elämäkertahaastattelut tuottavat syvällistä ja emotionaalisesti latautunutta tietoa haastateltavien elämästä. Miesten koulukotikokemusten henkilökohtaisten muistojen tutkimisen eettiset kysymykset ovat paljon muutakin kuin tutkimusetiikan normatiivisten sääntöjen noudattamista. Kertomiseen voi liittyä kipua ja ahdistavia tunteita, jolloin tutkimushaastattelut vaativat erityistä sensitiivisyyttä. Sensitiiviset tutkimusaiheet kattavat laajuudessaan sekä yksilötason kokemuksia, kulttuurillisia ja yhteiskunnan rakenteisiin liittyviä aiheita (Lee 1993). Keskinäisen luottamuksen syntyminen tutkijan ja tutkittavien välille on tärkeä edellytys sensitiivisiä aiheita käsittelevän haastattelun onnistumisessa. (Laitinen & Uusitalo 2007, 325; Hytönen & Salenius 2017, 91–94.) Tutkijana koin pystyväni empaattiseen kohtamiseen haastatelllessani miehiä, joilla oli traumaattisia muistoja lapsuudessa koetusta väkivallasta. Haastateltavan tunteet purkautuivat usein katkeruutena ja vihana aikansa epäoikeudenmukaisia laitostäytäntöjä kohtaan. Katkeruutta miehet kokivat erityisesti niistä rangaistuksista, jotka eivät olleet sallittuja heidän sijoitustensa ajankohtana. Tutkijana halusin myös tuoda selkeästi esiin, että tuomitsin edellä kuvatut epäoikeudenmukaiset ja väkivaltaiset käytännöt ja että haastateltavan vihan tunteet olivat oikeutettuja ja minun tehtäväni oli löytää rakentavia tapoja keskustelun eteenpäin viemiseen. (Ks. Hytönen & Salenius 2017; Laitinen & Uusitalo 2008.) Tutkijana jouduin luovimaan ristiriitaisten näkemysten ja tunteiden keskellä, joka jo sinällään nähdään yhtenä edellytyksenä eettisesti kestävänsensitiivisen tutkimuksen tekemiselle. (Laitinen & Uusitalo 2007.) Haastattelutilanne piti saada turvallisiksi, jotta tutkittava saattoi puhua mahdollisimman vapautuneesti kokemuksistaan ja tunteistaan. Minulla oli haastattelijana päävastuu ilmapiirin luomisesta turvallisiksi. Kerroin haastateltaville itsestäni ja ammatillisesta taustastani sosiaaliterapeuttina (erityissosiaalityöntekijä) ja perheterapeuttina päihdehuollossa ja valmiudesta kohdata ihmisiä erilaisine ongelmineen ja taustoineen. En voi olla hyvää tarkoittavista yrityksistäni huolimatta varma, miten syvälle muistoihin miehet palasivat haastattelujen jälkeen. (Esim. Hytönen & Salenius 2017, 93; Kvale 1996, 125; Laitinen & Uusitalo 2007.)

Kun haastatteluja tehdessäni pyysin miehiä kertomaan heidän kokemuksistaan vastaanottokodista/koulukodista, tulin samalla vieneeksi heidät symbolisesti kertomusten kautta näihin rakennuksiin, jotka olivat olleet joskus koulukoteja, laitoksia, joiden olisi pitänyt pystyä tarjoamaan heille kodiksi kutsuttu paikka. He olivat viettäneet siellä lapsuutensa ja nuoruutensa tärkeimmät kehitysvuodet. Minun piti pystyä auttamaan heitä myös palaamaan sieltä, niin etteivät he jääneet näihin muistoihin. Osalle miehistä muistot ovat traumaattisia, jotka palautuvat mieleen ja tulevat uniin silloinkin, kun he eivät niitä erityisesti

halua muistella. Tutkimuksen eettisyyden kannalta oli tärkeää, etten yrittänyt tarkentaa kysymyksiä liian yksityiskohtaisiksi ja samalla saada selville asioita, joiden pohtimiseen haastateltavat eivät olleet valmiita. Haastateltavat jäivät kuitenkin useimmiten haastattelun jälkeen yksin. Haastattelun aikana mieleen nousee tunteita liittyen lapsuuden traumaattisiin tapahtumiin ja vaikeasti käsiteltävät tunteet olisivat aktivoituessaan vaatineet kuuntelijaa. Kysyin miehiltä haastattelujen kuluessa, olivatko he käsitelleet lapsuuden kokemuksiaan kenenkään ammattiauttajan kanssa ja sain vastaukseksi yleensä toteamuksen, etteivät he olleet puhuneet kokemuksistaan. Pidimme taukoja haastattelussa etenkin silloin, kun haastateltava kuvasi kerronnassaan voimakkaita tunnereaktioita sisältäviä tapahtumia koulukodista. Miesten tapahtumien kuvaukseen liittyvät tunteet saattoivat vaihdella itkuna ja vihan purkauksina. Osaan haastateltavista olin yhteydessä varsinaisen haastattelun jälkeen ja kävimme läpi tunteita, joita kokemuksista kertominen oli heissä herättänyt. Kerroin heille myös mahdollisuudesta saada keskusteluapua esimerkiksi paikallisesta Mielenterveysseuran Kriisikeskuksesta.

5 LAPSUUDEN KERTOMUKSET ENNEN KOULUKOTIA

Miehet kertoivat kertomustaan aloittaen lapsuudestaan, toiset aloittivat kerronnan varhaisemmasta lapsuudesta ja toisten kerronta alkoi vasta kouluvuosista. Miehet kertoivat lähtöperheestään ja sen elinolosuhteista yrittäen samalla paikantaa niitä tekijöitä, jotka johtivat heidän kohdallaan huostaanottoon ja kodin ulkopuoliseen sijoitukseen. Kodin kuvaus on samalla miesten kertomuksessa mukana kulkevan (sisäisen) lapsen identiteetin hahmottamista. Lapsuuden kodin tunne- ja elinolosuhteita sekä lapsena koettuja kiintymyssuhteita voidaan pitää miesten identiteetin kehittymisen kulmakivenä. (Erikson 1959; 1980; Bolwby 1969.) Miehet kuvasivat kertomuksensa jatkuessa lapsuuden ja nuoruuden vaiheita, jotka poikkeavat niin sanotusta normaalista, kun normaalina pidetään elämistä kodissa, johon kuuluvat äiti, isä ja sisarukset.

5.1 1940-luvun pojat Kaarle, Eero ja Kari

Tutkimukseeni osallistuneista miehistä Kaarle ja Eero olivat syntyneet sodan aikana, Kari puolestaan pian sodan jälkeen 40-luvun lopulla. Kaarle ja Eero kertoivat lapsuudestaan 1940- ja 1950-lukujen taitteen sodan jälkeisessä maalaispitäjässä, jossa luokkarajat olivat jäykät ja niiden ilmiasu silmiinpistävä. Oli tilalliset ja tilattomat. Molempien poikien perheet kuuluivat tilattomaan väestöön, jotka tekivät palvelustyötä varakkaille kyläläisille. Tuolloin oli myös tarjolla metsätöitä tilallisten metsissä. Suomi oli jakaantunut talollisiin, siis talonpoikiin, jotka omistivat talon ja maata ja niihin, jotka eivät omistaneet. (Pulma 1987, 116–117.) Metsätalous oli tuolloin työvoimavaltaista ja tarjosi elantoa maaseudun tilattomalle väestölle puun käsittelyssä sekä kuljetuksessa. Työsuhteet olivat lisäksi kausiluonteisia ja lyhytaikaisia. (Kupiainen 2007, 144–145.) Varsinaisia teollisuustyöpaikkoja ei maalaiskunnissa juurikaan ollut (vrt. Uljas 2012, 122–123; Malmberg 2009, 34). Elintason erot eivät olleet pelkästään paikkakuntien sisäisiä eroja ihmisryhmien välillä, vaan vauraus jakaantui eri paikkakuntien välillä,

riippuen missä päin Suomea kunta sijaitsi. Osa maalaispitäjistä oli täysin agraari-perustaisia, jolloin tilaton väestö eli satunnaisten työsuhteiden varassa.

Pojat identifioivat itsensä ja perheensä alhaiseen sosiaaliluokkaan ja köyhyyteen, ja tämä on heidän kokemuksellinen, subjektiivinen käsityksensä, jolla he tekivät näkyväksi lapsuuden olosuhteitaan ja samalla he kuvasivat erilaisuutta ja eriarvoisuutta. Miehet määrittävät itsensä kuuluviksi köyhien luokkaan jo ennen kouluikää. Miesten lapsuuden minäkuvan tai identiteetin voi nähdä muodostuneen pääsääntöisesti heidän yhteiskunnallisen, sosiaalisen aseman ja hierarkioiden mukaan.

Eero on syntynyt sodan aikana ja hänen ensimmäiset muistikuvansakin liittyvät sotavuosiin. Suurten ikäluokkien, 1940-luvulla syntyneiden miesten isät olivat tyypillisesti rintamamiehiä, jotka palasivat sodasta perheittensä luo (Hoikkala 2008, 74.) Aallon (2010, 28–30) katsaus sodanjälkeisen ajan isyyttä koskeviin tutkimuksiin tuo selkeästi esiin sen, miten sotakokemukset ovat lyöneet leimansa tuon ajan isiin sekä perheiden elämään. Eero kertoo:

”Semmonen että mä neljävuotiaasta mä muistan. Se oli silloin, kun tuota mun isä tuli sodasta. Tai näin että mun eno tuli sodasta ensiksi ja sitten isä tuli sodasta. Hän oli Lapin sodassa.” (Eero)

Perhe asui hyvin pienessä mökissä, joka käsitti noin 20–25 neliön tilan. Samassa taloudessa asui äiti, isä, kuusi lasta ja perheen mummo. Vanhin veli oli syntynyt vuonna 1930 ja hänet oli jo sodan loputtua sijoitettu kasvatustalokseen. Pian Eeron perhe muutti taloon, joka oli toiminut suojeluskunnan ampumaratana. Eero muistelee perheen köyhyyttä ja kuinka pienellä heidän oli tultava toimeen. Äiti ja mummo tekivät palvelustyötä kunnan ”kermalle” eli niin sanotusti virkka-tekeville. He pesivät pyykkiä, siivosivat, järjestivät häitä ja hautajaisia. Äidin kuten muidenkin kotirintamalla eläneiden naisten elämä oli tuolloin työntäyteistä ja vaati sitkeää luonnetta ja jatkuvaa uurastusta, että perhe pysyi leivässä. Eero kertoi olleensa äidin ja mummon mukana heidän työreissuillaan ja hän muisteli, kuinka mukava oli saada syödä leivonnaisia, hän kun on ollut aina ”imelän perään”.

Miehet kuvasivat vanhempiaan lähinnä työn tekemisen kautta, ei niinkään lasten ja vanhempien välille syntyvien ja ylläpidettävien tunnesuhteiden kautta. (Vrt. Leino & Viitanen 2003, 195.) Sodan jälkeisen ajan maaseutuvaltaisissa yhteisöissä työt jaettiin pääsääntöisesti edelleen naisten ja miesten töihin. Miehet tekivät töitä perinteisissä maataloustöissä ja metsätöissä, naisille kuului pääsääntöisesti kotitalouteen ja lastenhoitoon liittyvät tehtävät. Sodan aikana naiset olivat joutuneet tarttumaan myös perinteisiin miesten töihin. (Nevala & Hytönen 2015, 157–158.)

Perhesosiologi David Morgan (1996, 53) on todennut, että perhesuhteet ovat syvässä merkityksessä samalla luokkasuhteita ja perheiden sisällä muokautuvat ymmärrykset luokasta. Täten on helpompi ymmärtää poikien perheitä ja köyhyyttä kuvaavien tarinoidenkin kehystämistä luokan kautta. On myös huomattava, että luokkakehyksestä käsin puhuessaan pojat puhuvat nimenomaan lapsuudenkodin sosiaaliluokasta ja sen lähtökohdista, eivät nykyhetken luokasta, joka voi olla aivan eri heidän aikuisiässään. Luokka ei tällöin koske yksittäisiä

perheenjäseniä vaan lapsuuden perhettä kokonaisuutena. Sen sijaan sosiaaliluokan yksioikoinen "periytyminen" ei siis ole tarinoissa millään tavalla väistämöntä tai todennäköistä (Morgan 1996, 56).

Kaarle syntyi välirauhan aikana. Sota vaikutti monella tapaa myös lasten elämään. Pelko oli aina läsnä. (Vrt. Näre & Kirves 2010, 13–19.)

"No, se on se pelko, hirveä pelko, se on kerta kaikkiaan semmosta, että siis tänä päivänä ei kukaan käsitä, mitä se silloin oli? Ja sitten oli sodan pelko, kato kun minä muistan, kun ikkunaverhot lyötiin kiinni, ettei sitä saanu valoa mistään saanut näkyä. Peloteltiin aina, oli kaiken moinen. Minun äiti sitten niillä piruilla ja kummituksilla ja kaikella helvetillä se pelotteli meitä lapsia." (Kaarle)

Kaarlen kertoo, että hänen kotinsa oli itäsuomalaisessa maalaispitäjässä. Perheen asuinpaikka muuttui vuoden välein, syytä siihen hän ei tiedä. Kaarlen varhaista lapsuutta kuvaa äidin raju väkivalta Kaarlele kohtaan.

"Niin minä kun olen syntynyt, niin äiti on minut syntymästä lähtien kironnut. Se on minun isäni kironnut ja tämä kirous on jatkunut, tänäkin päivänä minä tunnen sen kirouksen. Ja tuota se hakkasi ja löi minua silloin kun isä oli poissa, Ja isä, mä en muista, missä isä oli, hän oli tukkisavotoilla tai semmosilla, oli jossakin. [Kaupungin nimi] tai missä hyvänsä olikaan. Niin sinä aikana äiti löi minua, aina hakkasi." (Kaarle)

Kaarle kertoo äidin väkivallan olleen rajua, eikä hän myöhemmin ole saanut mitään selitystä sille, mikä aiheutti äidin raivon pientä poikaa kohtaan. Kaarle ei puhunut äitinsä ja isänsä välisestä suhteesta ja olisiko sillä ollut mahdollisesti vaikutusta äidin vihamieliseen suhtautumiseen Kaarleen. Kaarle ei kertonut kurruttiko äiti myöhemmin syntyneitä sisaruksia niin kuin häntä. Äidin väkivaltaisuutta Kaarle kuvasi "äidin langettamana kirouksena" joka oli seurannut häntä läpi elämän tähän päivään saakka.

"Kaksivuotiaana, niin sanottiin nurkkamökiksi, savottamökissä asuttiin hautausmaan lähellä, niin äiti lukitsi minut sinne ja minä siellä kaksivuotiaana sitten kun minä paskansin lattialle, äiti löi mua sen jälkeen, että, mitä minä olen tehnyt. Siis mun lapsuus on niin ankara, että minkä takia minä jouduin tuonne laitokseen, jouduin sitten." (Kaarle)

Sota-ajan lapsuutta on kuvattu kirjallisuudessa kaikilla tavoin poikkeavaksi. Hyvin pienetkin lapset ovat jääneet paitsi emotionaalista, niin myös fyysistä turvaa ja huolenpitoa. (Näre & Kirves 2010, 19–20.) Poikkeusolosuhteiden kuten sodan vaikutus jo ennestään niukkoihin elämisen ehtoihin oli luomassa lasten ja vanhempien välillä kiintymyssuhteille, jotka olivat vältteleviä, ristiriitaisia ja jopa osittain jäsentymättömiä, kuten Kaarlen kohdalla, joka joutui äitinsä pahoinpitelemäksi, milloin mistäkin syystä.

Elämän varhaisina vuosina koetun väkivallan vaikutusta lapsen myöhemmän sosioemotionaaliseen kehitykseen ovat 1900-luvun alkupuolella selittäneet Sigmund Freud ja hänen jälkeensä myös Winnicottin (1988) ja Bowlbyn (1969) psykologiset teorit. Heidän teoriansa keskittyivät lapsen varhaisvaiheisiin. Erityisesti äidin ja lapsen suhde lapsen elämän alkuvaiheessa nousi tuolloin tarkastelun kohteeksi (Vuori 1991, 52–53). Lapsen psyykinen ja emotionaalinen kehitys ja kyky luoda ihmissuhteita muotoutuvat teorioiden mukaan tuon suhteen pohjalta. (Vuori 2001, 38–39.) Varhaisen vuorovaikutuksen teorioihin ollaan

jälleen palaamassa nykyisessä psykologisessa selittämiskulttuurissa, joskin myös isän varhainen suhde lapseen nähdään merkittävänä.

Bowlbyn (1969) mukaan lapsi kehittää ensimmäisen elinvuotensa aikana sisäisiä työskentelymalleja, joiden avulla hän on suhteessa muihin ihmisiin. Lapsen ja äidin välinen suhde, sen sisältämät tunneilmaukset ja äidin käyttäytyminen suhteessa lapsen tarpeisiin ja tunteisiin muodostavat lapsen sisäiset työskentelymallit. Näiden mallien avulla lapsi pyrkii ennakoimaan tulevaa ja oman toimintansa seurauksia. Hänen ajatuksensa on, että lapsen kokema äidinriisto ja rakkauden menetys voivat uhata lapsen kehitystä. Lapsen ensimmäinen vuorovaikutussuhde on hänen tulevan persoonallisuutensa peruskivi.

Kaarle kuvasi oman isänsä olleen hyvä isä hänelle: "Isä oli lukutaidoton, mutta kerta kaikkiaan isä oli isä." Kaarlen perhe muutti asumaan uuteen paikkaan, josta perheen tuttaviiin kuulunut mies haki Kaarlen omalle maatilalleen asumaan, kun Kaarle oli seitsemänvuotias. Mies olisi halunnut Kaarlen omaksi pojakseen ja Kaarle olisi viihtynyt naapurin miehen hoteissa. Miehellä ei ollut vielä omia lapsia, joten hänellä oli mahdollisuus ottaa Kaarle kasvatettavakseen. Täällä asuessaan Kaarle teki maatilan töitä: äesti peltoja ja ajoi maitoja meijeriin. Sodan jälkeen kaikkien kansalaisten työpanosta tarvittiin. Lapset joutuivat tekemään ilmaisia halkoja ja Kaarlekin oli koivupuuta karsimassa ja paikasta toiseen kantamassa. Naapurin miehen hoivissa Kaarle oli kahdesta kolmeen vuotta. Kaarle oli niin sanotun kasvattilapsen asemassa asuessaan naapurin miehen luona. Lopulta äiti tuli hakemaan Kaarlen takaisin kotiin.

"Äiti haki minut pois, koska halusi lapsilisät itselleen. Kaikki sortui aina rahaan minun kohdallani." (Kaarle)

Lapsilisää alettiin maksaa vuonna 1948. Vuosia tuttavamiehen hoivissa Kaarle kuvaa hyväksi ajaksi, jolloin hän joutui tekemään töitä maatilan eri tehtävissä, mutta sai myös työhön kaipaamaansa opastusta ja isällistä huolenpitoa. Kaarlelle oli jäänyt hyvä muisto noista vuosista ja hän pohtii, että jos olisi saanut jäädä tuttavamiehen kasvatettavaksi, ei olisi tarvinnut kokea raskasta koulukotielämää lainkaan. Kaarle kertoi, että syy koulukotiin lähettämisesä oli täysin äidin väkivaltaisuudessa ja osaamattomuudessa kasvattaa poikaansa.

Karin kertomus poikkeaa Eeron ja Kaarlen lapsuudenkertomuksista. Kari kertoo, että hän oli syntynyt pääkaupunkiseudulla 1940-luvun lopulla. Hänen isänsä vanhemmilla oli oma talo ja Karin perhe muutti siihen asumaan. Myöhemmin Karille syntyi vielä pikkuveli.

"Meillä oli iso piha-alue, jossa oli omenapuita ja marjapensaita. Äiti oli kotiäiti ja isä kävi töissä satamassa. Hän oli kova juoppo, mutta ei ollut väkivaltainen. Äiti oli paljon vahvempi luonteeltaan ja pystyi pitämään järjestystä. Isämme ei minua ja pikkuveljeä komennellut. Äiti sen sijaan oli aika tiukka ja häneltä saatiin silloin tällöin vitsaakin. Meillä kävi monasti naapurit kylässä ja varsinkin ne ukot juopottelemassa. Isä sai sitä viinaa sieltä satamasta helposti." (Kari)

Kari kertoo, että hänen isänsä oli satamatöissä ja välillä heidän perheessään asui myös äidin veli, joka oli merimies. Lajojen tullessa satamaan, ne olivat paikoillaan aina noin kaksi viikkoa. Kari kertoi enon tuoneen aina paljon tuliaisia matkoiltaan hänelle ja nuoremmalle veljelle. Eno toi myös alkoholia, jota eno ja Karin

isä tapasivat ryyppiskellä. Välillä ryyppyseurueeseen liittyi myös muita lähistön miehiä. Kari muistelee, etteivät miesten yhteiset kokoontumiset olleet mitenkään pelottavia, vaan hän piti veljensä kanssa miehiä ihan "hyvinä tyypeinä".

Kari muistiin ovat piirtyneet myös perheen yhteiset vierailut isovanhempien sekä enon perheen luona. Eno oli aikanaan eronnut vaimostaan ja perheessä oli Karia vanhempi serkkupoika, joka omisti moottoripyörän. Serkku kyyditsi joskus Karia ja nuorempaa velipoikaa "prätäkällä", joka on jäänyt hienona muistikuvana Karin mieleen.

5.2 1950-luvulla syntyneet Jaakko, Markku, Toivo, Petri, Reino ja Antti

Jaakko, Markku, Toivo, Petri, Reino ja Antti ovat syntyneet 1950-luvun alussa ja he kuuluvat niin sanottuihin suuriin ikäluokkiin ja lähiöiden sukupolveen. (Roos 1987, 56.) Nämä kertojamiehet ovat syntyneet lähes kaikki kaupunkilaisperheisiin. He ovat asuneet lapsuutensa teollistuneissa kaupungeissa tai teollisuustaa-jamissa. Miesten kuvausta heidän perheidensä asumisolosta yhdistää yleisesti ottaen asuntojen pienuus ja kaikkinaisen puutteellisuus. Ahtaasti asuminen oli yleistä vielä 1950-luvulla. Ahtaasti asumisen on nähtykin vaikuttaneen monien sosiaalisten ongelmien taustalla. Ahtauden kokemusta on saattanut lisätä vielä levoton, meluisa ja tiheästi asuttu asuinympäristö. (Malinen 2014, 100–102.)

Jaakko oli syntynyt 50-luvun alussa teollisuustaa-jamaan. Jaakon lapsuuden perheessä oli yhteensä kymmenen lasta. Hän kertoo perheen asunto-oloista näin:

"Se meni sitten niin levottomaks, se elämän touhu, me asuttiin ja pappa omisti sen kaksikerroksisen talon, omakotitalon. Ja se ei jaksanu sitä touhua seurata, niin se sano meidät tavallaan niin kun irti. Me jouduttiin semmoseen pieneen parakkimalliseen taloon asumaan niin kun tän pesueen kanssa. Niin tuota, siinä oli yks huone ja tuota puulämmitteinen, vedet haettiin jostain kilometrin päästä." (Jaakko)

Jaakko kertoo perheen elämän muuttuneen traagisesti Jaakon isän päätyessä itsemurhaan Jaakon ollessa 11-vuotias. Hän kuvaa, miten perhe joutui asumaan pieneen parakkimalliseen taloon. Talossa oli yksi puulämmitteinen huone ja vedet haettiin talouteen noin kilometrin päästä. Nuorin perheen lapsista syntyi kaksi kuukautta isän kuoleman jälkeen. Äidin mahdollisuudet lastensa kasvattamiseen olivat heikot. Äiti oli jo alkoholisoitunut ja hänen uusi tuleva puolisonsa oli Jaakon kertoman mukaan "täysi juoppo". Parin yhdessäolo kesti yhteensä kolmekymmentä vuotta. Jaakon ja vanhempien sisarusten koulunkäynti oli mahdotonta rauhattomissa oloissa.

Markku oli syntynyt 1950-luvun alussa kaupunkilaisperheeseen. Perheeseen kuului äiti, isä ja viisi lasta. Koko perhe asui pienessä parakkiasunnossa. Kodin ahtautta kuvaavat Markun muistot siitä, kuinka he nukkuivat veljensä kanssa hetekassa jalat vastakkain Markun pää toiseen suuntaan ja veljen pää toiseen suuntaan. Markku pohtii, ettei hän ajatellut perheensä köyhyyttä mitenkään

poikkeavaksi muihin naapuriperheisiin verrattuna, kaikki muutkin lähipiirin lapset tulivat lähes samankaltaisista kotioloista.

"Joo, niin, että ensimmäisenä niin haluan sanoa, että mun koulukotiin joutumisella mun vanhemmilla ei ollut minkäänlaista osuutta. Mulla oli hyvät vanhemmat. Isä oli jonkun verran alkoholisoitunut, mutta isä oli kova tekemään töitä ja aivan hyvä oli. Mä, mua ei koskaan kuritettu kotona silläi, että mä olisin selekään saanu." (Markku)

Markku kertoi isänsä olleen sotainvalidi, jolla oli kranaatin sirpaleet lonkassa ja olkapäässä. Isä oli töissä rakennuksilla betoni- ja metallityöntekijänä. Isä teki aina iltaisin käsitöitä päivätyönsä lisäksi, joita hän möi torilla tarvitseville. Lisätienestit olivat tarpeen, että perhe pysyi leivässä. Isä kärsi sodan fyysiset sekä henkiset kivut omalla hiljaisella tavallaan. Mitään erityistä kuntoutusta isä ei Markun mukaan vaivoihinsa saanut, lukuun ottamatta viikonloppureissua Peurungan kuntoutuslaitokseen. Markku muistelee isänsä suutuspäissään turhautuneena heittäneen kunniamerkkitkin parvekkeelta lumihankeen.

Markku oli hankkinut itseään koskevat lastensuojeluasiakirjat ja niiden määritelmä isästä tuntui loukkaavalta. Markku kertoi, kuinka isää oli luonnehdittu lastensuojelun asiakirjoihin kuuluneessa henkilötutkintalomakkeessa työtä vie-roksuvaksi alkoholistiksi.

Markku kertoi isän lauleskelleen kapakasta tullessaan hyväntuulisena: "Juokse sinä humma." Markun kerronnassa ilmeni aikuisen miehen ymmärrys hänen isänsä niin kuin muidenkin aikalaisten sodasta palanneiden rintamamiesten tarpeesta jakaa ja muistella sotakokemuksiaan muiden samojen muistojen kanssa kamppailevien miesten kanssa. Hyvin usein muistelu onnistui miehiltä vain alkoholin avulla. Toisaalta Markku kertoi isän istuneen aina iltaisin käsitöidensä ääressä ja isältä Markku kertoi myös perineensä kädentaidot.

Toivo oli syntynyt 1950-luvun alussa kymmenlapsiseen perheeseen nuorimmaisena. Hän kertoo vanhempiensa väkivaltaisesta kurituksesta:

"Minä olin pojista nuorin, pienin ja pahin, niin kuin sanotaan pojista. Isä oli töissä kaupungilla ja hän kävi usein töiden jälkeen nukkumaan. Joka sunnuntai käytiin kirkossa. Vanhemmat olivat uskovaisia ja isä oli ankara, piiskaa ei säästetty. Isä löi silytsraudan johdolla. Peloteltiin maailmanlopulla. Joskus sain parikin kertaa päivässä piiskaa. Kuritus jäi äidille. Isä oli syntynyt vuonna [syntymävuosi] ja hän täytti 60-vuotta, kun menin koulukotiin. Ei ollut minkäänlaista vapautta. En ole vanhemmille katkera." (Toivo)

Toivo kertoo haastattelussa, ettei hän ole ollut isälle katkera tämän ankarasta kasvatuksista. Toivo on selventänyt itselleen, että hänen vanhempansa olivat oman aikansa kasvatteja ja heihin oli syvään juurrutettu vanhempien velvollisuus noudattaa kristillisen kasvatuksen oman aikansa kirjaimellisia tulkintoja:

"Joka kuritta kasvaa, se kunniaa kuolee. Joka vitsaa säästää, se lastansa vihaa." (Toivo)

Lasten ruumiillista kurittamista pidettiin vielä 1950-luvulla suorastaan suositeltavana kasvatustapahtumana. Kuritusväkivalta liittyy autoritaarisen kasvatuksen perinteeseen, joka vallitsi Suomessa sotien jälkeen ja muuttui hitaasti kohti 1900-luvun loppua. (Sariola 2006.)

Petrin ensimmäiset lapsuuden muistot sijoituivat noin kolmen ikävuoden tienoille. Tuolloin hänen äidillään ja isällään oli riitoja ja pian vanhemmat

erosivat. Petri jäi avioerossa äidin kasvatettavaksi. Hänellä oli ollut koko ajan hyvät välit isäänsä, ja hän on tavannut tätä säännöllisesti. Isä perusti uuden perheen ja Petrillä on myös kaksi velipuolta. Petri arveleekin, että hänen ongelmansa, jotka johtivat lastensuojelutoimenpiteisiin, johtuivat siitä, että äidillä oli ollut vaikeuksia pitää häntä järjestyksessä jäätyään eron jälkeen kasvattamaan poikaansa yksin.

"Faija ois varmaan ottanu korvista kiinni. Avioero se on varmaan se suurin syy, en mä tiedä, muuta." (Petri)

Petrin lapsuudessa heidän perheensä tuttavapiiriin kuului paljon ihmisiä eri kansallisuuksista, joka ei ollut ihan tavanomaista 50-luvun Suomessa. Petrin isän puolen sukulaisissa oli paljon eri alan taiteilijoita, joka myös toi oman erilaisuutensa perheen arkeen. Tällä kaikella on ollut merkityksensä siihen, että Petrille kaikenlainen erilaisuuden hyväksyminen ja eri tilanteisiin mukaan meneminen on tuntunut helpolta.

Petri kertoo, että hänen lapsuuden kesiinsä kuului seitsemästä yhdeksään vuotiaana kesäsiirtolakuukaudet.

"Ne oli kuitenkin hauskoja aikoja, sai leikkiä inkkaria päivät, ei tarvinnu mitään työtä tehdä. Neljä kertaa päivässä oli ruoka ja loppuaika oli vapaata. Sai uida ja mäyrästää niin paljon, kun huvitti, pelata koronaa ja sulkapalloa ja kaikkee niin kun. Metsää oli vaikka kuinka paljon, järvenrantaa kilometrin verran. Se oli ihan kivaa aikaa kesäsiirtola." (Petri)

Ero äidistä oli Petrin kertoman mukaan kuitenkin aina yhtä raastavaa. Ensimmäinen ilta ja yö jossain maaseudulla kaukana tutuista kotiympyröistä oli lapselle aluksi kova paikka. Kesäsiirtolat oli tarkoitettu vähävaraisten kaupunkilaisperheiden lapsille. Lapset pääsivät kesäisin maalle terveeseen elämään, kuten tuolloin ajateltiin. Petri kertoo, kuinka heidät vietiin bussilla johonkin isoon kartanoon tai vanhaan kouluun. Kesäsiirtolassa oli samaan aikaan aina noin 40–50 lasta ja niitä kutsuttiin haastateltavan mukaan tuolloin "nälkäleireiksi". Lapset olivat iältään seitsemästä kymmeneen vuotiaita. Kesistä on jäänyt Petrille hyviä muistoja. Lasten ei Petrin kertoman mukaan tarvinnut tehdä mitään työtä kesäsiirtolassa.

Reino puolestaan kertoo menettäneensä isänsä kuoleman vuoksi. Isä oli kuollut hänen ollessaan vain kolmen tai neljän kuukauden ikäinen vuonna [syntymävuosi], joten hänellä ei ole muistikuvia isästä.

Reino: "Isä kuoli, kun mä olin kolme tai neljä kuukautta."

Paula: "Tiedätkö sää mihin sun isä kuoli?"

Reino: "Se kuoli varmaan tuohon tuberkuloosiin tai johonkin semmoseen. Keuhkotautiin ja semmoseen se kuoli. Mulla oli niin, kun neljä sisarta oli sitten. Kolme veljeä ja kaksi siskoa ja kaksi oli niin kun siitä välistä kuollut, että."

Reinon isä oli kuollut tuberkuloosiin, joka säilyi toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan asti tuhoisimpana yksittäisenä kansantautina. Suomessa tuli vuonna 1948 tuberkuloosilaki, joka paransi tuberkuloosin hoitoa: calmetterokotus, tuberkuliinikokeet ja keuhkojen pienoISRöntgen määrättiin pakollisiksi.

Ensimmäiset sairauteen tehoavat lääkkeet tulivat markkinoille Suomessa 1950-luvun kynnyksellä. Vasta vuonna 1961 tuberkuloosilakiin sisällytettiin ilmaisten lääkkeiden saatavuus kaikille potilaille. (Vuori 2016, 92–93.)

Reino kertoo, että isän kuoleman jälkeen hänen äitinsä meni uudestaan naimisiin:

Paula: "Äiti meni niin kun uusiin naimisiin sitten, niinkö?"

Reino: "Kyllä, se meni uusiin naimisiin. Se oli semmosta aika ristiriitaista, siitä mä en oikeastaan muista mitään. Sen mä kuitenkin muistan, se oli isokokonen se mies ja sen nimi oli [miehen nimi] ja semmosta."

Reinon kertoman mukaan hänen ja isäpuolen välille ei päässyt syntymään merkityksellistä tunnesuhdetta. Reinon muistikuvat ajasta äidin uuden miehen tultua perheeseen ovat ristiriitaisia ja pyyhkiytyneet osittain pois hänen mielestään.

Antin isä puolestaan hylkäsi perheensä. Antti oli syntynyt 1950-luvun alussa. Perheessä oli neljä lasta, joita perheen äiti jäi huoltamaan isän lähdettyä ja jätettyä perheen.

"... niin [paikkakunnan nimi] lastenkotiin jouduin joskus, mitä minä olin kuusi-seitsemänvuotias. Meitä oli neljä lasta. Isä oli lähtenyt [kaupungin nimi] ja sille tielleen jäänyt ja." (Antti)

Antti tulkitsee, että äidillä oli vaikeuksia kasvattaa vanhimpia lapsiaan ja Antti sijoitettiin lastenkotiin. Antin muistikuvat tuolta ajalta eivät olleet kovin yksityiskohtaisia ja hän onkin tutustunut itseään koskeviin varhaisiin tietoihin lastensuojelun dokumenttien kautta.

Kahden ensimmäisen haastatellun miehen, Kaarlen ja Eeron kertomukset kuvasivat lapsen elämää maaseutuyhteisössä 1940-luvulla ja he olivat tilattoman väestön lapsia. Karin lapsuuden kertomus sijoittui 1950-luvulle. Jälkimmäisten haastateltujen miesten kertomukset sijoittuivat 1950- ja 60-lukujen kummallekin puolelle ja he olivat kaupunkien ja taajamien ammattitaidottomaan väestön lapsia. Suojelukasvatuksen piiriin ajautuneiden lasten sosioekonominen tausta ei näiden tarinoiden valossa vuosikymmenen kuluessa ollut juurikaan muuttunut. (Vrt. Pulma 1987, 116–117.)

Miesten kertomukset erosivat toisistaan heidän kuvaamiensa lapsuuden tapahtumien ja olosuhteiden osalta. Niissä näyttäytyi kuitenkin usein köyhyys, huonot asunto-olot ja väkivalta. Yhteisiä miesten lapsuuden perheisiin liittyviä tekijöitä oli, että viiden miehen lapsuudessa toinen vanhemmista jäi yksin huolehtimaan perheen arjesta pojan ollessa varsin nuori. Eeron äiti kuoli Eeron ollessa seitsemänvuotias, Reinon isä kuoli Reinon ollessa vasta muutaman kuukauden ikäinen, Jaakon isä kuoli Jaakon ollessa 11-vuotias, Petrin äiti ja isä erosivat Petrin ollessa iältään noin kolmevuotias, ja Antin isä jätti perheensä Antin ollessa iältään kuuden ja seitsemän vuoden välillä.

Kertomuksissa korostui eri tavoin isien poissaolo perheen arkipäivän elämästä, joko työn, eron tai kuoleman vuoksi. Tutkimukseeni haastateltujen 1940-luvulla syntyneiden miesten kertomuksissa isien poissaolo lastensa elämästä selittyi sodalla ja pitkillä työkomennuksilla toiselle paikkakunnalle. Vastaavasti

nuoremman ikäluokan miehet, 1950-luvulla syntyneet kertoivat isistä, jotka olivat jättäneet perheensä kokonaan.⁴

5.3 Koulumuistoja

Yleinen oppivelvollisuuslaki astui voimaan Suomessa 1921 (Laki oppivelvollisuudesta 1921. As. 101/1921). Saara Tuomaala (2004) on kuvannut, kuinka oppivelvollisuuden myötä siirryttiin agraarilapsuudesta moderniin sekä vanhasta isäntävallasta valtiopatalnismiin yhteiskunnallisen kurin kautta. Agraariyhdisteisö oli vaalinut ihmisihannetta, johon kuului eläminen kunnollisena perheenjäsenenä, ahkerana työntekijänä ja nöyränä kristittynä. Talonpoikainen ruumiillisen työn merkitystä korostava elämäntapa ja arvomaailma sopivat hyvin myös kansakoulun pedagogiikan lähtökohdaksi, johon lisättiin kansallisvaltion tarpeisiin sopivia ideaaleja, kuten kansallisen yhtenäisyyden, puhtauden ja terveyden vaateet. Kansalaiskasvatuksessa korostui isänmaallisuus ja maanpuolustushenki. Lapsiväestön kasvatus ja valvonta vahvistui monella tapaa ja kasvatuksen haluttiin ulottuvan myös maalaislasten koteihin. (Tuomaala 2004, 348–351.)

Kansakoulu laajentui vuoden 1921 oppivelvollisuuslain myötä koko ikäluokan käsittäväksi kouluksi. Lain toimeenpanolle annettiin kuitenkin siirtymäaika, joka oli kaupungeissa viisi ja maalaiskunnissa jopa 16 vuotta. Vuonna 1937 Suomessa oli vielä noin 70 000 oppivelvollisuusikäistä lasta vailla kansakouluopetusta, mikä oli enemmän kuin joka kymmenes. Vuonna 1947 astui voimaan uusi oppivelvollisuuslaki, jolloin kaikki syrjäseutujenkin lapset otettiin oppivelvollisuuden piiriin (Malinen & Tamminen 2017, 314).

Kun pojat aloittivat kansakoulun, he samalla jättivät jokainen oman yksityisen elämänpiirinsä ja tulivat osaksi ensimmäistä julkista instituutiota, joka samalla määritteli heidän elämänsä.

"Ja sitten kävi, että mä menin ensimmäiselle luokalle niin kouluun, niin vihanpitoa alko opettajan suhteen, että me oltiin kauhean epäsuosittuja ja isän takia, sehän oli maalaispitäjä, jossa kaikki oli keskustapuolue tai maalaisliitto, mikä se silloin oli, kaikki oli meidän naapureita. He olivat maanviljeliöitä tavalla tai toisella. Ja se vihanpito alko heti siellä sitten kun minä menin kouluun."(Eero.)

Kansakoulun opettaja oli pojille ensimmäinen kodin ulkopuolinen identiteetin muokkaaja ja vallitsevaan yhteiskuntaan sosiaalistaja. Opettajan tehtävä oli siirtää tiedon lomassa tavoiteltavia ja vallitsevia yhteiskunta- kuten moraaliarvoja oppilaille. Kansakoulun opettajien sitoutuminen kulloisiinkin yhteiskuntapolitiisiin käsityksiin ja ideaali-identiteetteihin on ollut vahva. Tätä tavoiteltavana pidettyä identiteettiä voisi Manuel Castellsia (1997; ks. myös Ojakangas 1997;

---

⁴ Urho Rauhalan (1972) tutkimus Koulukotipoikien ja nuorisovankien myöhemmät elämäntaiheet selvitti viidestä valtion koulukodista vuosina 1963 ja 1964 poispäässeiden (N=191) ja Keravan nuorisovankilasta 1964 (N=233) poispäässeiden poikien elämää viiden vuoden seuranta-ajan jälkeen. Rauhalan tutkimus sijoittuu oman tutkimukseni tarkastelujakson sisään, joten se on mielenkiintoinen tutkimukseni kannalta. Rauhalan tutkimuksen mukaan puolet tutkituista pojista tuli koulukotiin muodollisesti 'ehjistä kodeista'.

Heikkinen & Huttunen 2007, 25–26) mukaillen kuvata luonteeltaan legitimoivaksi: opettajakunnalta odotettiin, että he sisäistävät yhteiskuntapolitiikassa tuotetut ideologiset totuudet ja kontrollin muodot ja oikeuttavat ne omalla toiminnallaan. Kansakoulun opettajan vallankäyttö oli näkyvää ja perustui kuriin sekä ruumiillisen kurituksen oikeuteen. Opettajan henkilökohtaisella suhtautumisella oppilaaseen ja hänen perheeseensä oli myös suuri merkitys oppilaan koulumenestyksen arviointiin. Lapsen asema opettajan silmissä saattoi riippua paljolti hänen perheensä sosiaalisesta asemasta tai vanhempiansa suhteesta opettajaan ja päin vastoin.

"Sitten se oli se oikein, tässä on se [tytön nimi], mikä oli meijeri-isännöitsijän tyttö. Voit ja kermat ja kaikki kanto ja opettajalle, kun sen vieressä oli meijeri. Meijeri oli siinä vieressä. Niin kyllä se oli, yks riimushan se oli." (Kaarle.)

Katsoimme Kaarlen vanhoja valokuvia ja vanha luokkakuva muistutti häntä vieläkin lasten välille syntyneestä eriarvoisuudesta koulussa. Toisilla lapsilla oli kotitilan tai yrityksen tuotteita, mitä viedä opettajalle, toisilla ei.

Poikien aloitettua kansakoulun tulivat heidän yksilölliset sopeutumisoingelmansa ja kotiolojen puutteellisuus viimeistään esille ja opettajan ja luokkatovereiden tietoon. Kaarle kertoi edellä koskettavasti, kuinka hän pelkäsi omaa äitiään, joka kuritti Kaarlea milloin mistäkin syystä. Kaarle ei uskaltanut mennä koulun jälkeen kotiin, vaan yöpyi heinäladoissa ja joutui varastamaan koulukavereilta eväitä nälkänsä.

"Niin sittenhän minä muistan tammikuun ja muahan sitten koulukiusattiin hirviästi tuota. Ja mä luulin, että lapsena mä en ollut yökastelija enkä mikään ollut, mutta kun sitten tää äiti sai tämmösen pelon päälle, niin sitä ei uskaltanut sitten enää, sitä tuli semmonen yökastelija tuli sitten. Äiti aina pieksi minua. Ja minä aina tahoin isän mukaan. Ja, ja tällain ja tuota minä pelkäsin, ja kun isä tuota oli töissä ja minä jo kansakoulussa olin, isä oli [paikkakunnan nimi]:ssa oli töissä. Ja tuota [tehtaan nimi] tehtaalla oli töissä ja tällain ja tota ja äiti pieksi mua jatkuvasti. Koulun jälkeen mä en uskaltanut kotia mennä, mä olin milloin missäkin heinäladossa piileskelin, yökaudet olin siellä. En uskaltanut mennä kotiin. Ja sitten tietenkä näläkä oli, sitä tuli otettua luvottomasti, varastettua tällain koulukavereilta, jolla oli evästä tai koti parempi, houkutella hakemaan ruokaa sieltä." (Kaarle)

Eero puolestaan kertoi, miten tuon ajan opettajat eivät aina rangaistuksia jakaessaan kohdelleet oppilaita yksilöinä eikä tasa-arvoisesti, vaan saattoivat rangaista ketä tahansa saman perheen sisarusta enempi tapaukseen perehtymättä:

"Ja sitten tuota yläkoulun opettaja oli semmonen, että minun yksi veljistä oli ollut tämän opettajan luokalla aikasemmin. Hän oli ollut kasvattina siinä samalla [kylän nimi] kylällä. Ja hän oli tehnyt kaikkea kiusaa, kiusaa, niin tämä opettaja kosti minulle niitä. Tapahtu semmonenkin, että oli talvea tai se oli semmosta kevättalvea ja oppilaat, mä olin vieras siellä kylässä, niin mä jouduin jatkuvasti siihen sakinhivutukseen, koulukiusaamiseen. Katolle meneviin tikkaisiin ja sitten tuota jääpaloilla pommittivat minua siihen niin. Tämä yläluokan opettaja seiso rappusilla kädet selän takana, eikä tehnyt eletäkään. Silloin mä päätin, että äijä mä kostan, mä kostan tän. Mä huomasin, että hän on sen takana. Sen mun kiusaamisen takana. En mä tiennyt, mistä se johtuu ja tuota sitten minä sain selville sitten, mistä se johtuu. Tämä minun veljeni oli tehnyt temput tämän opettajan tyttären kanssa. Ja siitä sitten jatku se, että kaikki mitä hän oli tehnyt, niin lisättiin niin kun minun tekemiksi. Tästä justiin, että mun koulunumerot siitä kolmannesta luokalta, mulla oli kahdeksikkoo melkein kaikki numerot oli kahdeksaa, käytös 10 ja kaikki oli ok. Että mulla ei ollut siellä käytöksessä ja mikä tämä toinen numero nyt on on? Huolellisuus ja tarkkaavaisuus. Mulla ei ollut niissä numeroissa

pudotuksia. Ja sitten minä olin, paitsi kuutonen oli, minä olin kouluaihana hirveen huono laskemaan. Mulla oli kuutonen siellä laskussa. Mutta kaikki muut, sitten kun mä jouduin neljännelle luokalle, niin kahden numeron pudotus ja, ja sitten minä aloin ymmärtämään, mikä johti tähän, että mä, tämä opettaja pisti minun tekemiksi ne, jotka mun vanhempi veli oli tehnyt. Että, olin epäsuosittu." (Eero)

Edellä oleva Eeron kuvaus kertoo yksittäisten perheiden leimaamisesta ja syrjinnästä kyläyhteisössä. Pienissä maalaiskylissä opettajat tunsivat yleensä hyvin oppilaidensa perhetaustan ja varallisuuden, jonka mukaan oppilaaseen suhtauduttiin. Opettaja saattoi jakaa oppilaansa yhteiskuntaluokan mukaan rikkaisiin ja köyhiin, kunnollisiin ja kunnottomiin. Eikä ollut mitenkään harvinaista, että tämä ei-virallinen luokkatietoisuus oli yli sukupolvien kulkevaa tietoa ja sen mukana siirtyvää yksilöiden leimaamista.

1950- ja 60-lukujen taitteessa kansakoulua käyneiden poikien tarinat kertovat tuon ajan elämästä sekä kaupungeissa että taajamissa. Heidänkin kotinsa olivat köyhiä ja heillä oli vaikeuksia sopeutumisessa koulunkäyntiin. Näissä tarinoissa on jo selkeästi erilaisia juonenkulkuja, jotka johtavat miesten kohdalla ongelmien kasautumiseen ja heidän erilaisuutensa määrittelyyn.

Markku kertoo kansakouluajoistaan, että hän kävi koulussa aina silloin, kun siltä tuntui tai huvitti. Etupäässä hän heitti koulureppunsa talon alle ja lähti kaupungille pyörimään.

"Olin jännittäjä, punastuin ja minulla oli jatkuvia vatsakipuja." (Markku)

Markku ymmärtää nyt olleensa koulukiusaaja. Hän arvioi jälkikäteen toisten oppilaiden kiusaamisen olleen hänen ratkaisunsa jännitystiloihin ja epävarmuuden tunteisiin. Markku antoi kertomansa mukaan kavereille oikein kunnolla selkään eikä hän juuri opettajien puhetta uskonut. Joskus kävi myös niin, että hän lähti kesken tunnin pois luokasta. Pelko oli pojan elämässä heikkouden osoitus, joka piti yrittää peittää ja kompensoida toiminnalla, jolla saa hyväksyntää muiden poikien joukossa.

Kari aloitti koulun vuonna 1956 ja hän pärjasi hyvin koulussa ja oli lahjakas kirjoittaja:

"Vuonna 1956 aloitin sitten kansakoulun ja se meni aika hyvin. Ainoa, jossa sain huonoja numeroita, oli laskento. Taas äidinkielessä, maantiedossa, historiassa sain oikein hyvät numerot. Voitin myös pari kertaa raittiuskilpajoituksen, joita järjestettiin siihen aikaan kansakouluissa. Kävin siis sitä kuusi luokkaa ja sen jälkeen jatkoluokille eli seitsemännelle luokalle." (Kari)

Kari oli kuudennella luokalla, kun hän kuitenkin joutui vakavaan liikenneonnettomuuteen. Hän oli kertomansa mukaan kolme vuorokautta sairaalassa tajuttomana. Onnettomuus aiheutti Karille myös näköhermon vioittumisen, jonka seurauksena hän menetti toisen silmän näön lopullisesti. Kari oli kuukauden verran toipumassa sairaalassa vammoistaan, jonka jälkeen hän pystyi taas liikkumaan. Hänet lähetettiin kotiin, mutta Kari kertoi, että hän käytöksensä oli muuttunut täysin onnettomuuden seurauksena. Kari kuvasi käyttäytymistään epänormaaliksi, jonka vuoksi hän joutui siirtyessään seitsemännelle luokalle vaihtamaan koulua. Koulunkäynti jäi lyhyeksi ja Kari sai koulusta potkut ja hän kuvaili käytöksensä muuttuneen väkivaltaiseksi.

Jaakko muisteli elämän olleen rauhatonta; isän ryyppykaverit tulivat ryyppäämään ja majoittuivat heidän kotiinsa viikonloppuisin. Ryyppykavereita tuli myös ulkopaikkakunnilta. Kodin lähistöllä oli kaksi baaria ja lisäksi lähipaikkakunnilla oli viinakaupat. Meteli pienessä mökissä oli niin kovaa, ettei lapsilla ollut mahdollisuutta keskittyä koulun käyntiin.

”En jaksanut käydä koulua ja vieraannuin kaikista kavereista.” (Jaakko)

Haastatelluista miehistä Toivo, Reino ja Markku joutuivat tarkkailukouluun. Miesten kertoman mukaan rikollinen käytös oli heidän kohdallaan ilmennyt sopeutumisvaikeutena koulukuriin ja sen vastustamisena. Suomen apukouluyhdistys perustettiin vuonna 1926. Se ajoi suomalaisen, omaleimaisen apukoulupedagogiikan luomista. Turussa otettiin seuraavana vuonna käyttöön älykkyystestit erityisopetussiirtojen yhteydessä. (Tuunainen & Nevala 1989, 34–49, 71–72.) Apukoulun toimintaa säätelevä asetus oli annettu vuonna 1952, jonka jälkeen tarkkailuopetus sai virallisen aseman lailla vuonna 1957, jolloin nähtiin myös häiritsevien oppilaiden lisääntyvä ongelma. (Jahnukainen ym. 2012, 1617; Kivirauma 2001, 29.) Mallia oli otettu Ruotsista, jossa tarkkailukoulua oli jo kehitelty pitempään. Aluksi erityisoppilaan piti olla luokassa tarkkailtavana sopivan erityisopetuksen muodon määrittämistä varten. Tarkkailuopetus jäi monesti pysyväksi, koska muuta sijoituspaikkaa ei oppilaille ollut. (Jahnukainen ym. 2012, 16–17.) Kasvatusneuvolalla oli merkittävä rooli tarkkailukoulujen perustamisessa ja kasvatusneuvolan aloitteesta oli saatava tarkkailuopetus ”luonnevikaisille lapsille eli psykopaattilapsille” (Kivirauma 1989, 207). Käytöshäiriöt olivatkin perusteluna tarkkailuopetuksen tarpeelle. (Mt. 283.)

Markku ja Toivo kuvasivat omaa käytöstään ja lapsuuden aikaista vilkasta luonnettaan sekä levottomuuttaan ja vertaavat sitä tämän päivän puheeseen lapsista, joille on annettu vastaavissa tapauksissa heidän käytöstään selittävä neuropsykologinen diagnoosi⁵. Toivo ja Markku pohtivat molemmat vilkasta käytöstään alla olevissa sitaateissa hyvin samankaltaisesti:

”Siihen aikaan ei diagnosoitu ADHD, mikä se on se juttu, niin minä kävin kasvatusneuvolassa, olin vilkas oppilas, kolmannelta luokalta jouduin jo tarkkailukouluun. Tuota niin vilkkauden ja vähän aggressiivisuudenkin takia, en tyhmyyden takia, koska oli hyvä muisti ja järki, mutta tuota jouduin tarkkailukouluun tuota noin kolmannelta luokalta tosiaan ja se tarkkailukouluhan oli helppo paikka. Siellä tuota opiskelu suju hyvin ja sain hyviä numeroita.” (Toivo)

”Että se koulukotiin joutuminen oli siitä, mä olin lapsena semmonen ylivilkas. Ehkä nykyään sille olis jonkunlainen diagnoosi löytynyt.” (Markku)

Reino puolestaan kertoi tarkkailukouluajasta, jolloin hän itse oli kiusaamisen ja väkivallan kohteena:

---

⁵ Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöillä (ADD, attention deficit disorder, ja ADHD, attention deficit and hyperactivity disorder) tarkoitetaan ikätasoon sopimatonta jatkuvaa tarkkaamattomuutta ja impulsiivisuutta, johon voi liittyä myös yliaktiivisuutta. Toiminnanohjauksen ongelmat ovat keskeisessä roolissa, mikä käytöksen tasolla näkyy keskittymisen ongelmina. ADHD yhdistyy useiden tutkimusten perusteella käytöshäiriöön. (Manninen 2013, 29.)

"Mä voin kertoa tän tarkkailukouluajan, mikä oli. [Koulun nimi] kun mä jouduin ja mä olin kolmatta päivää siellä, kun opettaja vei mut tuonne keittiöön ja laski kylmää vettä niin kauan mun päähän, että mulla lähti taju kerta kaikkiaan. Sitten ei pitänyt jalat enää alla, kun mä menin luokkaan ja sen jälkeen mä luulin, että mun pää oli kipeänä monta viikkoa, ehkä kuukauttakin." (Reino)

Reino kuvaa tarkkailukouluajan olleen rauhatonta, monet hänen luokkatovereistaan olivat hyvin levottomia ja väkivaltaa ja kiusantekoa oli paljon, myös opettajan käyttämät kurinpitotoimet olivat väkivaltaisia, jolloin väkivalta ja sen hyväksyminen tarkkailuluokan arjessa tehtiin sallituksi käyttäytymiseksi ja oppilaiden välisten ongelmien ratkaisukeinoksi.

"Ja kerran mä istuin koulussa aivan rauhallisesti istuin pulpetissa ja mä en oikein tiennyt mitä tapahtui ja se takaapäin hiipi ja löi niin kun kynällä mua päähän tälle, että se uppos oikein tänne takaraivoon ja sit mä heräsin siitä lattialta ja opettaja lähti viemään mua lääkäriin. Mutta ne vei mut johonkin, mä en muista, mutta ne vei jollekin vanhalle miehelle tutkittavaksi ja mun piti salata sitten koko ajan se asia. Ja mulla ei silloinkaan jalat pitänyt pitkään aikaan... Mä en toipunut siitä moneen kuukauteen. Ja siitä ei saanut niin kun tavallaan puhua enää kellekään, koska mä taas pystyin niin kun taas elämään normaalisti. No sitten näitten kaikkien tapahtumien jälkeen tuli kaiken näkösiä omaisuusvarkauksia, kaiken näköstä. Koulua ei jaksanut käydä, koska pelotti mennä sinne ja, mutta kuitenkin mulla ei ollu sillai koulupinnaamista, mutta se muuten vaan jotenkin heijastu eri lailla siihen ja sitten jouduin poikakotiin." (Reino)

Markku siirrettiin ensin apukouluun ja myöhemmin tarkkailukouluun. Riitely jatkui tarkkailukoulussa sekä opettajien että muiden oppilaiden kanssa. Markku jatkoi koulunkäyntiä entiseen malliin silloin kun häntä huvitti. Oli myös päiviä, että Markku ei mennyt kouluun ollenkaan. Markkulla oli yksi vanhempi kaveri, joka kuskasi Markkua ympäri kaupunkia ja opetti hänet samalla myös näpistele-mään. Sama kuvio toistui usein; kaveri jäi aina moottoripyörän kanssa odotta-maan kaupan eteen ja Markku kävi varastamassa jonkun banaanitertun tai suk-laarasian. Markku muistelee, että elettiin vuotta 1963 tai 64 ja kaupungin sosiaa-litarkkailija tuli kotiin:

"...siellä oli semmoinen sosiaalitarkkailija, kun [sosiaalitarkkailijan nimi]. Tää [sosiaali-tarkkailijan nimi] oli semmoinen oikein pirullinen nainen ja mä muistan, kun se kävi äitiä haukkumassa, että äitissä ois niin kuin syy minun käyttäytymiseen." (Markku)

Koulu-aikaan liittyi miesten kerronnassa tihentymiä, jotka näyttävät köyhyyden ja toiseuden kokemuksen henkilökohtaisuuden ja sen vaikutukset itsen määrit-tämiseen juuri näiden tunnekokemusten kautta. He tekevät selviä eroja muihin asuinalueen lapsiin oman puutteellisen kodin ja sen aiheuttaman marginaalisuu-den kautta. Miesten kerronnassa koulu ja opettajat eivät olleet tasoittaneet poi-kien tietä eteenpäin, vaan lisäsivät heidän häpeäänsä ja leimautumista muiden lasten silmissä.

Nuoremmat miehet kertoivat koulukokemuksistaan ja toivat esiin lapsena kokemaansa henkilökohtaista vaikeutta keskittyä koulun tarjoamaan arvomaailmaan ja järjestykseen. Koulun ja kodin ulkopuolinen maailma ja kaveripiiri nähtiin houkuttelevampana. Miehet rakensivat osittain omaa identiteettiään yhteis-kunnan hyväksymien yhteisöjen ulkopuolella, koska nämä tarjosivat oman iden-titeetin peilaamisen ja rakentamisen paikkoja. Miesten valitsemat yhteisöt tarjo-sivat heille juuri kyseisenä ajankohtana samaistumiskohteita, jotka tukivat

parhaiten heidän identiteettinsä rakentamista ja loivat mahdollisuuksia, joissa miehet kokivat itsensä hyväksytyiksi. Miesten kerronnassa koulu oli ensimmäinen instituutio, joka määritteli heidän käytöstään poikkeavaksi ja samalla koulu oli miesten kertomusten käännekohta, joka määritteli heidän identiteettinsä rakentumista.

Miesten kertomusten perusteella ei voinut varmuudella päätellä milloin ja minkälaisia yhteiskunnan väliintuloja heidän perheisiinsä oli tehty ennen kuin sosiaalilautakunta oli huostaanottanut ja sijoittanut lapsen. Perheiden taloudellista ahdinkoa oli saatettu helpottaa kunnan taholta köyhäinhoidon piirin kuuluvien avustuksin ja myöhemmin huoltoapulain (Huoltoapulaki 116/1956) voimaan tulon jälkeen huoltoavulla. (Pulma 1987, 215–216.) Miehet kuvasivat kerronnassaan lapsuuden olosuhteitaan (luvut 5.1. ja 5.2.) monilta osin perheensä köyhyyden kautta. Taloudellinen köyhyys kietoutui myös muihin elämän osa alueisiin ollen osa laajempaa moniongelmaisuuutta ja huono-osaisuutta. Lastensuojeluasiakkuuden alku ei ole aina selkeästi määriteltävissä, vaan on enemmänkin liukuva ja prosessinomainen. (Kivinen 1994, 120; Heino 1997, 378.)

Harrikarin (2004a) mukaan lastensuojelun asiantuntijat olivat arvioineet lasten epäsosiaalisuusilmiöiden lisääntyneen merkittävästi 1960-luvun alkuvuosina. Epäsosiaalisten lasten ja nuorten määrän lisääntymisen ohella kyseisenä aikana nähtiin myös kasvatuksellisesti ja hoidollisesti vaikeampien lasten ja nuorten määrän kasvu. Vuoden 1966 nuorisolaitoskomitea oli pohtinut yhteiskunnassa yleisesti tapahtuneita sosioekonomisia muutoksia, jotka olivat johtaneet myös mittavaan muuttoliikkeeseen. Lisääntyvä teollistuminen ja sen mukanaan tuoma väestön siirtyminen maalta kasvaviin taajamiin, liikenteen vilkastuminen ja väestön aineellisen elintason kohoaminen nähtiin tekijöinä, jotka lisäsivät suojelukasvatustapausten määrää. Lasten turvattomuuden lisääntymisen syyksi arveltiin myös perhe-elämässä tapahtuneita yleisiä muutoksia, kuten äitien lisääntyvä työssäkäynti. Koulukotien oppilailla nähtiin keskimääräistä enemmän älyllistä rajoittuneisuutta, mutta yleisesti arvioitiin heidän sopeutumisvaikeuksiensa taustalla olleen tunne-elämän estyneisyys ja häiriytyneisyys. (Harrikari 2004a, 252–253.)

6 MIESTEN KERTOMUKSET HUOSTAANOTOSTA, SIOITUKSESTA JA ELÄMÄSTÄ KOULUKODISSA

Analysoin tässä luvussa miesten kuvaamia eri tuloreittejä koulukotiin ja 1950- ja 60-lukujen koulukoti-instituutiota ja sen luomaa elämismaailmaa lapsen/nuoren kasvuympäristönä ja identiteetin muokkaajana. Luvussa 6.1. analysoin miesten kerronnassa esille tulleita tuloreittejä koulukotiin ja luvussa 6.2. käsittelem miesten kerrontaa saapumisesta koulukotiin. Luvussa 6.3. tutkin miesten muistoja koulukotien miehisistä kasvatuskäytännöistä ja miesten sijoituksensa aikana kokemaa äidin kaipuuta. Luvun pääasiallisena analyysin kohteena ovat miesten kertomukset heidän koulukotikokemuksistaan. Miesten kertomukset eivät paikannu yksinomaan Pernasaaren koulukotiin, vaan koulukotikuvauksissa on miesten muistoja useista valtion koulukodeista sekä kahdesta yksityisestä pojille tarkoitettuista koulukodista. Muiden tutkimuksessa esiintyvien koulukotien nimiä kuin Pernasaaren koulukoti ei tekstissä erikseen mainita. Järvilinnan vastaanottolaitosta ja poikien sijoitusta siellä analysoin erikseen laitoksen ainutlaatuisuuden vuoksi. Samoin käsittelem erikseen tutkimuksessani Leppäniemen erityisosastoon sijoitettavia miesten kertomuksia, koska Leppäniemi oli aikanaan ainut vankilaan verrattava laitos Suomen lastensuojelun käytännöissä.

6.1 Tuloreitit koulukotiin

Miehet puhuivat paljon sijoitustapahtumasta ja pohtivat syy-yhteyksiä, jotka johtivat mahdollisesti huostaanottoon ja sijoitukseen kodin ulkopuolelle. Miesten kerronnassa huostaanotto ei näyttäytynyt heille selkeänä tapahtumana eivätkä miehet olleet aivan varmoja huostaanotto-prosessin etenemisestä 1950- ja 60-luvuilla. Osa miehistä oli kuitenkin käynyt tutustumassa heitä ja heidän sijoitustaan koskeviin asiakirjoihin, joiden kautta he olivat saaneet käsitystä siitä, miten heidän lastensuojeluasiakkuutensa on edennyt. Heidän muistikuvansa liittyivät erityisesti ensimmäiseen sijoituspaikkaan ja sen ihmissuhteisiin. Useimmat miehet kertoivat laajasti niistä hetkistä, kun heidät vietiin syntymäkodistaan

ensimmäiseen sijoituspaikkaan. Miehet kuvasivat kodin jättämistä ja omasta perheestä erkaantumista elämänsä merkittävänä käännekohtana, joka oli vaikuttanut heidän myöhempään elämäänsä ja identiteetin muodostumiseen. Koti edusti miesten puheessa jotain tuttua ja pysyvää, josta lähteminen oli myös yhden oven sulkeutuminen lopullisesti heidän elämässään, vaikka kaikkien miesten kerronnassa kotikaan ei ollut aina turvallinen paikka (luvut 5.1. ja 5.2.). Miehet kuvasivat kuitenkin muistoissaan kotiolut paremmaksi vertaillaessaan niitä karuihin laitosolosuhteisiin.

Osa pojista oli perhesijoituksessa ja/tai lastenkodissa ennen koulukotiaikaa ja heidän oli aina pitänyt sopeutua uusiin ihmisiin ympärillään. Miehet kertoivat, miten heidän oli vaikea luoda pysyviä kiintymyssuhteita heitä hoitaviin aikuisiin, koska he tiesivät jo ennalta, ettei sijoituspaikka ole välttämättä pysyvä. Kertomuksissa sijoituspaikat ja niihin liittyvät tapahtumat ennen varsinaista koulukotisijoitusta jäivät kuitenkin tavallaan koulukotikertomuksen varjoon. Poikkeuksena oli Eeron kuvaus sijoitusperheestä (luku 6.1.1).

Erityispedagogiikan väitöskirjatutkimuksessaan *Kujan päässä koulukoti* Manu Kitinoja (2005) tutki vuosina 1996 ja 2000 koulukoteihin sijoitettuja nuoria, heidän lastensuojeluasiakkuuttaan ja kouluhistoriaansa sekä erilaisia koulukotiin sijoittamisen reittejä ja lapsityyppejä sijoitukseen liittyvien asiakirjojen avulla. Hän jakoi koulukotiin sijoitetut nuoret kolmeen erilaiseen tyyppiin: erittäin pitkän, pitkän ja lyhyen tuloreitin lapsiin. Hyödynnän tätä jaottelua. Erittäin pitkän tuloreitin lapset oli sijoitettu ensimmäisen kerran jo alle 10-vuotiaina, pitkän tuloreitin lapset oli sijoitettu ainakin kerran ennen koulukotiin tuloa ja lyhyen tuloreitin lapset sijoitettiin suoraan koulukotiin. Jokaisessa tyyppissä löytyi yhteisiä nimittäjiä, vaikka tarinat eivät olleetkaan täysin toistensa kaltaisia.

Tutkimukseni miesten elämään tehdyt lastensuojelun toimenpiteet sijoittuvat 1950- ja 60-luvuille eivätkä siten ole täysin verrattavissa Kitinojan tutkimuksen tyypittelyyn johtaneiden lapsen sosiaalisten olosuhteiden ja muiden yhteiskunnallisia oloja määrittävien tekijöiden kanssa. Kitinojan tutkimuksen ajanjakso kuvaa myös aikaa, jolloin lastensuojelun ja -käytöshäiriöiden määrittelykäytännöt olivat lähentyneet neuropsykologisia ja psykiatrisia määrittelykäytäntöjä. Tutkimukseni miesten koulukotisijoitukseen johtaneissa tuloreiteissa oli kuitenkin löydettävissä samat kolme ryhmää ja niiden analysoimisessa oli hyödyllistä käyttää Kitinojan (2005) edellä esittämää jaottelua. Olen jakanut miesten koulukotiin sijoitustarinat kolmeen ryhmään: erittäin pitkän, pitkän ja lyhyen tuloreitin tarinoihin. Kolmessa seuraavassa alaluvussa kuvaan miesten etenevää taivalta kohti koulukotia.

6.1.1 Erittäin pitkän tuloreitin tarinat

Haastatelluista miehistä nimesin Petrin tarinan erittäin pitkän tuloreitin tarinaksi. Petrin kertomus matkasta kohti koulukotia sijoittuu 1960-luvulle. Kuvasin edellisessä luvussa Petrin kertomusta lapsuudestaan, vanhempien avioerosta ja jäämisestä äidin kasvatettavaksi, joilla hän näki olevan vaikutusta hänen lukuisiin lastensuojelusijoituksiin.

Petri kertoi, että hänet sijoitettiin ensimmäisen kerran vastaanottokotiin, kun hän oli 11-vuotias. Hän oli silloin pienin kyseiseen vastaanottokotiin sijoitettua lapsista. Petri kertoo, miten isommat lapset pitivät hänestä hyvää huolta, eikä hän muista koskaan joutuneensa esimerkiksi kaltoinkohdelluksi. Vastaanottokotisijoitus ei kuitenkaan onnistunut Petrin kohdalla. Hän muistaa, miten aina kun pääsi kaverien kanssa lomille, niin ensimmäiseksi "*vedettiin pää sekasin*". 60-luvun alussa oli Petrin kertoman mukaan trendi, että lapset ja nuoret söivät unilääkkeitä. Petrin mukaan Unipan oli yksi lääkemerkki, kymmenen tabletin pieni putki, jonka sai ihan vapaasti ostaa apteekista. Petri kertoo, ettei hänellä ja hänen kavereillaan ollut sekakäyttöä, vaan he vetivät yhtä ainetta kerrallaan. Myöhemmin nuoret käyttivät Petrin kertoman mukaan myös kodeiinipohjaisia valmisteita. Päihteiden käyttö, erityisesti alkoholinkäyttö olikin lisääntynyt 1960-luvulle tultaessa huomattavasti nuorten keskuudessa varsinkin suurissa kaupungeissa. Kasvavat lähiöt eivät pystyneet tarjoamaan mielekästä tekemistä alueiden nuorisolle ja yhteen kokoontuvia nuorisolaumoja pidettiin suoranaisena ajan ongelmana, johon yhteiskunnan tuli puuttua. (Pulma 1987, 219.)

Petri kertoi, kuinka loma vastaanottokodista oli päättynyt ja oli aika palata takaisin, hän muistaa miten kaverit herättelivät häntä vastaanottokodin pysäkin kohdalla. Poikien palatessa vastaanottokodin ohjaajatkään eivät huomanneet usein mitään outoa poikien käytöksessä, vaikka tokkura oli silmiin pistävä.

"Mutta oltiin me aika vekkuleita. Mut sit meissä oli mun ajan nuorissa se hyvä puoli niin ku, että me ei käytädytty ihmisiä kohtaan huonosti. Niin kun silleen, että oltais, niin ku piesty ihmisiä tai niin kun huvikseen hakattu tai jotain muuta tällasta. Sellasta ei oikein ollu siihen aikaan, muuta, kuin muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Ne oli sitten muutenkin jo valmiiks kotoo lähtiessään sekopäitä, et niitä oli jo aika paljon hakattu kotonakin. Luulisin näin. Muahan ei koskaan kotona oo piesty. Ei isä eikä äiti kumpikaan." (Petri)

Petri kertoo, että hänet sijoitettiin seuraavaksi sijoitusperheeseen. Tämä sijoitus jäi kuitenkin lyhyeksi, Petri oli perheessä vain yhden koululukukauden. Hän karkasi perheestä ja meni kotiin äidin luo. Seurasi taas sijoitus samaan vastaanottokotiin, mistä Petri oli perheeseen sijoitettukin. Petrin elämä jatkui samanlaisena: hän pääsi lomille kotiin ja palasi takaisin aina huonossa kunnossa. Petri sijoitettiin jälleen uuteen perheeseen, jossa hän oli kokonaisen kouluvuoden. Hän karkasi jälleen perhesijoituksesta äidin luo kotikaupunkiin ja tutuille kulmille. Tästä seurasi taas sijoitus tuttuun vastaanottokotiin.

Petri päätettiin sijoittaa vastaanottokodista Pernasaaren koulukotiin. Petri muistelee, kuinka kuraattori oli sitä mieltä, että pojan alkava alamäki oli pysäytettävä ja näin sijoituspaikaksi valikoitui koulukoti. Petri muistelee, että isä vei hänet Pernasaareen.

Petrin tarina erosi selkeästi kaikista muista tarinoista pitkän koulukotiin tuloreitin suhteen. Petri kuvasi kertomuksessaan synn lukuisiin lastensuojelusijoituksiin olleen vanhempien avioerolla ja jäämisellä äidin kasvatettavaksi. Petrin tarinassa nousi esiin myös karkaamiset sijoitusperheestä ja varhain alkanut päihteidenkäyttö, jonka suhteen tarinan kulku myös poikkesi muista tarinoista. Päihteidenkäyttö lisääntyi selkeästi 60-luvun loppua kohti nuorten keskuudessa ja oli usein myös yhtenä synnä koulukotisijoitukseen (Pulma 1987, 219).

6.1.2 Pitkän tuloreitin tarinat

Pitkän sijoitusreititin tarinoiksi nimesin Eeron, Antin, Karin ja Toivon tarinat. Eeron kertomus sijoittuu 1950-luvulle ja Antin, Karin ja Toivon tarinat sijoittuvat 60-luvulle.

40-luvun alussa syntynyt Eero kertoi äitinsä kuolemasta Eeron ollessa vasta seitsemänvuotias. Äidin kuoleman jälkeen Eero sijoitettiin varakkaampaan maalaistaloon. Eero oli nyt äiditön poika ja sijoitus kasvattilapiseksi tarkoitti renkipojaksi lähettämistä tilallisen perheeseen. Sijoitus ei kuitenkaan onnistunut vaan seurasi lähettäminen koulukotiin.

Eero kertoi pitkästi, miten yläkoulun opettajan lausunto osaltaan vaikutti hänen joutumiseensa koulukotiin.

"Nyt kun mä oon luku ne kuulustelupöytäkirjat, niin ne on kaikki, niin kun minun tekemiä. Ja opettaja on siellä ollut, joka on kirjottanut, että minä oon laiska ja mä oon kehitysvammanen. Ja minulla oli kaikkea, että minun älykkyysosamäärä 92, että minä olin keskitasoa heikompi älykkydessä. Ja tuota siellä on niin negatiivista asiaa, että mä siis kerta kaikkiaan mä hämmästyin, miten näin voi olla. Mä tykkäsin, että mä oon killtti ihminen. Mä oon vieläkin. Ja, että se järkytti, se järkytti mua niin paljon siellä, että mä en oikein. Mä tunsin, että jos mä olisin 40 vuotta sitten tienny nää asiat, niin mä olisin tappanu jonkun. Siis, sitä ei usko kukaan, että mitenkä ihmiset voi valehdella? Viranomaiset, sosiaali...siis ne valehteli, ja se minua otti kauheesti, että mun isää ja äitiä ja minun sisaret kaikki on leimattu siellä papereissa rikollisiksi. Isä on leimattu psykopaatiksi. Lääkäri, joka ei ole ikinä käynyt siellä lääkäriillä, niin papereissa lukee, että se on psykopaatti. Ja äiti on huolimaton, laiska. Minulla oli ahkera äiti. Kuka olis kymmentä lasta hoitanut, jos ei olis ollut ahkera? Mummo ja äiti oli ahkeria. Ja sitten kävi näin, että näiden kaikkien syytösten jälkeen ja sitten tammikuun kahdeksas päivä mut siirrettiin sitten Pernasaareen, Järvilinnaan. Ja, jos mä olisin tienny, että mua viedään kasvatustalokseen, niin mä olisin Haapamaella karannu." (Eero)

Eeron kertomus koulukotiin lähettämiseen johtaneista tapahtumista kertoo 1950-luvun alun maalaispitäjän hierarkiasta kyläläisten keskuudessa. Eero oli lukenut huostaanottoaan ja koulukotiin lähettämispäätöstään koskevat asiakirjat, joissa hänen äidistään ja isästään on käytetty loukkaavia määritelmiä. Vielä 1950-luvulla ja pitkälle 60-luvulle saakka oli hyvin tavallista, että lapsen huostaanotosta ja sijoituksesta päättivät sosiaalilautakunnan maallikkojäsenet (Satka 1994, 316–317). Kaikissa kunnissa ei välttämättä ollut edes sosiaalityöntekijää, jolloin opettaja, pappi ja lääkäri määrittivät lapsen ja hänen perheensä älykkyyttä, moraalista ja terveydentilaa.

Määritykset lapsesta tai hänen perheenjäsenistään saattoivat tuolloin olla degeneraatioteoriaan ja psykopatiaan viittaavia, kuten Eero edellä kuvaa vanhemmistaan henkilötutkintaan tehtyjä merkintöjä. (Vrt. Laitala & Puuronen 2016, 53–58.) Lisäksi sijoitusperheen antamat tiedot Eeron käytöksestä sijoituksen aikana olivat aivan erilaisia kuin Eeron itsensä kokemus sijoituksen kulusta ja siihen johtaneista syistä. Eero koki, että se miten häntä oli asiakirjoissa (Henkilötutkinta: Esitutkintakaavake N:o 1.) kuvattu, oli vahvasti ristiriidassa sen kanssa, millaiseksi Eero itsensä ja identiteettinsä mielsi.

Eero ja Kaarle (Kaarlen tuloreitistä luku 6.1.3) olivat syntyneet sodan aikana. Molemmilla miehillä oli hallussaan heitä koskevat lastensuojelun asiakirjat ja oli huomion arvoista, että molempien miesten henkilötutkintalomakkeessa oli

maininta: "Sodalla ei vaikutusta toan kotioloihin tai elämään." Heille oli tehty henkilötutkinta heidän tullessaan Järvilinnan vastaanottokotiin. Olen tulkinut sodan vaikutusten näkymättömyyttä 1950-luvun lastensuojeluasiakirjoissa kyseisen ajan yleisenä suhtautumistapana lasten ongelmien taustalla oleviin tekijöihin. Tällöin viranomaiset eivät tulkinneet poikien koulukotisijoitukseen liittyviä syitä sodan läheisyydellä, vaan heidän sijoitustensa taustalla oli puutteelliset kotiolot ja pahantapaisuus. (Vrt. Haikari 2009.) Isien poissaolo⁶ lapsen elämästä sodan aikana tai heidän kipunsa ja traumansa sodan jälkeen olivat luultavammin monen lapsen arkea. (Vrt. Kivimäki 2007, 187–213.)

Antti kertoo perheessään alkaneista ongelmista isän lähdettyä ja jätettyä perheensä ja miten viranomaiset alkoivat puuttua perheen elämään:

"Ja minuthan ne huomas ensimmäiseks siinä, että ku jotain tein ja siitä tuli sanomista alakuunsa. Sitten kaikkea muuta pientä tuli sitä koululintsausta ja sen takia ja laittovat sitten, sosiaalihuolto oli kirjoitettu lappuja, minä en tiedä, mistä ne oli saanut tietonsa ja. Nehän aina jostain tonkii, vaikka se on toisen käden tietoa, niin olivat laittaneet kaiken näköstä kirjoitusta siihen, että niin semmonen ja tämmönen. Äidin puolelta oli merkattu sinne papereihin vielä se, että niin on avioton lapsi tai ei, mutta niin siellä ei ollut suvusta muka tietoa. Kun olisivat saaneet, kun olisivat ettineet. Sitten niin, että hän ei pysty kasvattamaan meitä vanhempia poikia. Sitten yks kaunis ilta, niin tuli sosiaalihuollon työntekijä tuonne noin ja auton kanssa ja siinä on, oli joku muu näitä lastenkodin henkilökunnasta. Sano, että lähetäänpä käymään tuolla pohjosessa päin. Ja ajeltiin siitä silleen, että oltiin aamusta täällä [koulukodin nimi] poikakodissa ja kai siinä ihmeissään oli, että mites minä tänne nyt..." (Antti)

Antin kertoman mukaan hänen äitinsä jäi yksin neljän lapsen kanssa, jolloin vanhimmat pojat sijoitettiin lastenkotiin. Antti muisteli olleensa kuudesta seitsemään vuotias, kun hänet sijoitettiin lastenkotiin. Antti kertoi tullessa kiusatuksi koulussa ja vähitellen mukaan tuli myös koulusta poissaoloja. Näiden tapahtumien jälkeen Antti sijoitettiin yksityiseen koulukotiin. Antti ei kertonut lastenkotisijoituksesta niinkään muistoihin piirtyneenä elämänvaiheena, vaan hän on tarkistanut yksityiskohtia sijoitusta koskevista asiakirjoista: äiti jäi yksin kasvattamaan lapsiaan, jolloin kasvatusvaikeudet nähtiin ensisijaisena syynä sijoittaa vanhimmat pojat lastenkotiin. Koulukotisijoitus oli jo selkeänä muistikuvana Antin mielessä. Hän täytti pian koulukotiin sijoittamisen jälkeen yhdeksän vuotta.

Kari kertoi aloittaneensa jatkoluokat eli seitsemännen ja kahdeksannen luokan, mutta hän sai syksyn 1962 aikana kolmesta koulusta potkut huonon käytöksensä vuoksi. Kari oli tutkittavana myös mielisairaalassa, mutta hän ei saanut vapautusta oppivelvollisuudesta. Kari oli sytytellyt latoja palamaan ja joutui taas mielisairaalaan. Mielisairaalassa hän oli vain kaksi viikkoa, josta Kari toimitettiin koulukotiin. Koulukotisijoitus jäi kuukauden mittaiseksi. Karin käytös muuttui koulukodissa huonompaan suuntaan, jonka seurauksena poliisit toimittivat hänet Leppäniemen erityisosastoon.

---

⁶ Janne Haikari (2009) on myös kiinnittänyt huomiota sodan näkymättömyyteen poikien asiakirjoissa Sippolan koulukodin historiikissa 1909–2009. *Latu auki elämään*. Ainoana sotaan liittyvänä kielteisenä tekijänä, joka mainittiin Sippolaan tulleiden poikien asiakirjoissa, oli Haikarin mukaan sotalapsisirto Ruotsiin. Ruotsista palanneita poikia oli vuonna 1950 Sippolaan tulleista pojista lähes joka neljäs, jolloin pojan ongelmien taustoja voitiin selittää myös sodalla. (Haikari 2009, 109–111.)

Toivo muisteli olleensa koulussa vilkas oppilas ja hän joutui tarkkailukouluun kolmannelta luokalta 1950-luvun loppupuolella. Hän kävi sekä lastenpsykiatrisella osastolla että myöhemmin kasvatusneuvolassa testeissä. Kasvatusneuvolassa keskusteltiin Toivon sen hetkisestä tilanteesta ja tehtiin Toivon kertoman mukaan *"kallonkutistus"* (aivosähkökäyrätutkimus):

"[Lastenpsykiatrisen hoitolaitos]: ssa oli ensimmäiset testit, että mä [asuinalueen nimi]: Itä kävelin [lastenpsykiatrisen hoitolaitoksen nimi]: aan, oli syksy ja hieno ruska aika, että mä mieluummin melkein siellä mehtässä, kuin olisin menny sinne neuvolaan. En muista tarkkaan, mitä siellä keskusteltiin, mutta kaikkea yleensä siitä tilanteesta ja missä ollaan menossa ja mutta näin, mutta sitten jossain vaiheessa otettiin aivosähkökäyräkin, mulla on semmonen muistikuva, että kotia kävelin [paikan nimi]: en yli ja nautin luonnosta ja sitten vielä jouduin käymään kasvatusneuvolassa. Olikohan se sitten, että se olis siellä otettu se, se kallonkutistus, että ne laitto ne piuhat päähän, mutta kuitenkin se tehtiin kuitenkin, tehtiin ennen sinne oppilaskotiin joutumista. Ja mä pidin sitä ihan luonnollisena. Kai sitä tehdään kaikille tällainen tutkimus, että tuota en mä sitä pitänyt mitenkään epänormaalina tutkimuksena. Mää ajattelin, että se kuuluu niin kun vähän niin kun lääkärintarkastus. Ja sitten jonkun ajan päästä tuota niin vanhemmat sano, että oppilaskotiin siihen [paikan nimi]." (Toivo)

Toivon kertomus ilmentää kasvatusneuvolatoiminnan ja psykiatrisen ymmärryksen yleistymistä lapsen ongelmallisen käyttäytymisen selittäjänä. Kasvatusneuvolatoiminta yleistyi kaupungeissa ja kasvatusneuvolatyön kehittäminen oli keskeisessä asemassa suojelukasvatuksen kehittämiskeskusteluissa 1960-luvulla (Pulma 1987, 224–225). Varsinaisesti kasvatusneuvolatoiminta vakiintui koko maata kattavaksi toiminnaksi vuonna 1972 voimaan tulleen kasvatusneuvolalain (568/71) myötä, jonka perusteella kasvatusneuvolat saivat valtiosuutua kunnan kantokäylyluokan mukaan.

Toivo kertoi, että hänet sijoitettiin kasvatusneuvolassa tehtyjen tutkimusten perusteella oppilaskotiin (nykyisin nuorisokoti) hänen ollessaan 15-vuotias.

"Ja sitten jouduin oppilaskotiin 15-vanhana tuohon [paikan nimi]:en laitaan [kadun nimi] kadulla oli valmistunut oppilaskoti, se oli semmonen vapaa paikka, missä oli omat huoneet. Käytiin koulua ja sai olla iltasin ulkona omilla teillä tai silleen, että se oli vapaa paikka. Meillä oli siellä hyvät harrastukset, hyvät ohjaajat oli meillä. Meillä oli mikroautot, moottoripyörät siellä talon puolesta ja [paikan nimi] ajettiin rallia ja hirveen mukava paikka oli. Sai vapaasti käydä jääkaapilla, syyä siellä ja omat huoneet oli siellä ja sauna oli joka ilta sähkösauna oli siellä. Sitten minua varten oli, oikein alakerrassa tehtiin porukalla, rikottiin petonilattiat, saatiin sinne syvemmäks kellaria ja tehtiin sinne punttihuone, kun mä tykkäsin painonnostosta ja, ja siellä oli tosiaan mukavaa. Ja iltasin sitten poikien kanssa ajettiin moottoripyörällä tai mikroautolla tai sitten käytiin kaupungilla niin sanotusti naisia kahtelemassa ja yöks taas sinne ja tuota kymmenen aikaan yhentoista aikaan piti niin kun olla siellä oppilaskodissa ja sitten aamulla kouluun ja ihan kaiken kaikkiaan hyvät muistot on oppilaskodista." (Toivo)

Toivo kertoo viihtyneensä oppilaskodissa, joka oli juuri rakennettu ja uudenlainen laitos. Hän kuvaili oppilaskotia hyvin vapaaksi paikaksi: pojilla oli omat huoneet, ruokaa oli vapaasti saatavilla ja henkilökunta oli panostanut poikien harrastusmahdollisuuksiin. 1960-luvun alusta lähtien suojelukasvatusajattelussa ja -työssä ruvettiin korostamaan avohuoltoa ja -hoitoa, jolloin perustettiin myös kunnallisia suojelukasvatuslaitoksia. Aluksi niitä perustettiin Helsinkiin, mutta myöhemmin myös muihin suuriin kaupunkeihin. Kasvatusneuvolat ja kunnalliset suojelukasvatuslaitokset (nuorisokodit ja vastaanottokodit) lisääntyivät 1970-luvulla, mutta avohuollon saatavuus oli jakautunut alueellisesti epätasaisesti.

(Pulma 1987, 225–226.) Oppilaskoti, johon Toivo sijoitettiin, oli kunnallinen suojelukasvatuslaitos, josta käsin hänen olisi ollut mahdollista käydä koulunsa loppuun.

Toivon kertoman mukaan sijoitus oppilaskotiin ei kuitenkaan tuonut toivottua parannusta hänen rauhattomaan käytökseensä. Toivolla olisi ollut vain reilu kuukausi kahdeksatta luokkaa käymättä ja koulu suoritettuna. Toivo lintasasi koulusta, käytti alkoholia ja haisteli tinneriä. Lopulta Toivo päätettiin sijoittaa Järvilinnan vastaanottolaitokseen.

6.1.3 Lyhyen tuloreitin tarinat

Haastateltujen miesten tarinoista lyhyen tuloreitin tarinoiksi nimesin Kaarlen, Jaakon, Reinon ja Markun tarinat. Kaarlen sijoitustarina paikantuu 1950-luvulle ja nuorempien miesten Jaakon, Reinon ja Markun tarinat 60-luvulle.

Kaarlen kertomus lapsuudesta oli traumaattinen. Kaarlen äidin väkivaltaisuus ja suoranaisten lapsen heitteillejätto kuvasi Kaarlen varhaislapsuutta. Kaarlen isä liikkui vaihtuvien työmahdollisuuksien perässä paikkakunnalta toiselle eikä pystynyt olemaan Kaarlen turvana. Hän kaipasi isäänsä ja tämän huolenpitoa.

Kaarle kertoi joutuneensa koulukotiin äidin väkivallan ja välinpitämättömyyden vuoksi. Hän kertoi nälän ja kodin puutteellisuuden saaneen hänet syylistymään myös varkauksiin. (Ks. luvut 5.1. ja 5.3.)

"Ja tuota tammikuun 21 vuonna 1953 tuli auto ja otti minut sitten ne sosiaalihoitaja tai se mies. Tai se oli mun entisen opettajan mies, joka sitten lähti viemään Järvilinnaan. Kova pakkanen oli tammikuussa. Sitten ne [kaupungin nimi] ottivat mukaansa jonkin tarjoilijan. Jotakin sotilottia se oli... ja jonkun toisen miehen ne kanssa ottivat mukaan. Minusta tuntuu, että niillä oli semmonen, mikä heidän suhteensa sitten oli, mut jäi vaan semmonen mielikuva ja sitten se nainen rupes itkemään, kun minä sitten lauloin siellä. -Ja minä taas sitten märissä vaatteissa siellä. Äiti ei koskaan, talvipakkasellakin olin kastellut yöllä kaikki talvipakkaseen kouluun, jäätyvät matkalla ja äiti pisti semmonsena minut taas menemään sitten sinne ja minä lauloin laulun: "Ei kotini ovi edes narahtanu, poika kun maailmalle lähti, syyttävän katseen vain evääksi sain, vaan yksi ei syyttänyt, ymmärsi vain.." Se nainen alko itkee. Jyväskylään tultiin pimiästä sitten ja sieltä sitten opastettiin Järvilinnaan." (Kaarle)

Kaarle muistaa matkasta Järvilinnan vastaanottokotiin paljon yksityiskohtia, ja tunteet tulevat hänellä pintaan kerronnan aikana. Kaarle koki häpeää, koska hänen äitinsä oli välinpitämätön eikä huolehtinut lapsensa perushygieniasta.

Jaakko puolestaan kertoo:

"...se koulunkäyntihän siitä ei ollut mitään saumaa ja sitten nää sosiaalivirkailijat viisaudessaan päätti, että hajotetaan se pesue ja tuota nuoremmat laitettiin lastenkotiin ja sitten meidät vanhemmat kolme vanhinta veljestä laitettiin kasvatuslaitokseen. Eli tuota meitä niin kun tavallaan rangaistiin siitä, kun ei pystytty käymään niistä tiloista koulua. Niitten neuvot oli silloin 60-luvulla aika vähissä. Mä jouduin yksityiseen koulukotiin. No mä sitten kun yksityiseen koulukotiin menin, niin sehän oli alussa semmosta vähän outoa tai olinhan mä jo kuullu niistä juttuja minkälaista ne on. ... Ja tuota vanhin veli joutui Järvilinnaan ensin ja sitten [koulukodin nimi] koulukotiin sieltä. No [veljen nimi] sitten kolmas veli se vähän aikaa sai olla tuolla lastenkodissa, mutta sitten se heitettiin Järvilinnaan ja siitä [koulukodin nimi] koulukotiin. Ja siinä hän se oli tuota, että siinä sosiaalitoimisto niin kun ohjas meidät sinne." (Jaakko.)

Jaakko kertoo, että hänen äitinsä oli alkoholisoitunut ja hän otti uuden puolison, joka oli myös alkoholisti. Perhe eli monella tapaa hyvin puutteellisissa oloissa. Sosiaalityöntekijät tekivät perheeseen kotikäynnin ja totesivat, että asuinolosuhteet ja vanhempien runsas alkoholin käyttö olivat lapsille sopimaton kasvuympäristö. Erityisesti äidin alkoholin käyttö katsottiin sopimattomaksi ja lapsen turvallisuutta ja kasvua vaarantavaksi. Tästä seurasi perheen nuorimpien lasten sijoitus lastenkotiin ja kolmen vanhimman veljeksien koulukotiin sijoittaminen. Jaakko sijoitettiin yksityiseen koulukotiin hänen ollessaan 13-vuotias.

Reino puolestaan kertoi, että hänen koulunkäyntinsä ei sujunut toivotulla tavalla ja hänet siirrettiin tarkkailukouluun Reinon ollessa neljännellä luokalla.

”No sitten näitten kaikkien tapahtumien jälkeen tuli kaiken näkösiä omaisuusvarkauksia, kaiken näköstä. Koulua ei jaksanut käydä, koska pelotti mennä sinne ja, mutta kuitenkin mulla ei ollu sillai koulupinnaamista, mutta se muuten vaan jotenkin heijastu eri lailla siihen ja sitten jouduin poikakotiin, mikä oli loppujen lopuksi mulle iso helpotus.” (Reino)

Tarkkailukoulussa Reino kertoo kokeneensa kiusaamista muiden oppilaiden taholta ja jopa pelänneensä ajoittain kouluun menoa. Reino alkoi kertomansa mukaan varastella, jonka jälkeen hänet sijoitettiin Järvilinnan vastaanottokotiin.

Markku kertoi, että hänet oli siirretty koulunkäyntivaikeuksien vuoksi ensin apukouluun ja myöhemmin tarkkailukouluun. Hänellä oli ollut kertomansa mukaan paljon poissaoloja koulusta, kaupungilla pyörimistä ja häiriköintiä tunteilla. Markku liikkui myös kaveriporukoissa ja he varastelivat. Markku kertoi käyneensä kasvatustieteiden tutkittavana ja hänet oli sijoitettu myös lastenpsykiatriseen hoitolaitokseen noin puoleksi vuodeksi. Markulla ei ole juurikaan muistikuvia lastenpsykiatrisesta hoitolaitoksesta. Markun kertoman mukaan kasvatustieteiden psykiatrin lausunto oli merkittävä hänen koulukotiin lähettämisenä kannalta: hän painotti Markun tilanteen edellyttävän pitkää suojaavaa ja opastavaa kasvatusta jossain valtion koulukodeista.

”...siellä oli semmoinen sosiaalitarkkailija, kun [sosiaalitarkkailijan nimi]. Tää [sosiaalitarkkailijan nimi] oli semmoinen oikein pirullinen nainen ja mä muistan, kun se kävi äitiä haukkumassa, että äitissä ois niin kuin syy minun käyttäytymiseen. Mutta tosiaan niin isää ja äitiä niin haluan sanoa, mulla on hyvät kuvat heistä, että heillä ei ollu siihen mitään.” (Markku)

Markku kuvailee kertomuksessaan sosiaalitarkkailijan käyntejä perheen kotiin. Markun mukaan sosiaalitarkkailija oli korostanut erityisesti äidin osuutta Markun huonoon käytökseen ja ongelmien kasaantumiseen. Markku kertoo, että hänet lähetettiin suoraan valtion koulukotiin. Koulukotiin lähettämisen syynä oli sopeutumattomuus koulun järjestykseen, kuljeskelu kaveriporukoissa ja syyllistyminen varkauksiin.

Edellä jaottelin miesten kertomukset koulukotiin tuloreittien perusteella kolmeen ryhmään, joissa määrittävänä tekijänä oli heille tehtyjen sijoitusten määrä. 1950- ja 60-luvuilla oli yleistä, että sijoitus johonkin valtion koulukodeista oli lapsen ensimmäinen lastensuojelusijoitus, ja että sitä edelsi tarkkailujakso Järvilinnan vastaanottokodissa. Rauhalan (1972) tutkimuksessa noin puolet pojista sijoitettiin koulukotiin suoraan kodista. Haastatelluista miehistä Jaakko

sijoitettiin suoraan kotoaan yksityiseen koulukotiin ja samoin Antti lastenkotisijoituksen jälkeen.

Pojan siirtäminen tarkkailukouluun koulunkäyntivaikeuksien vuoksi ennen koulukotisijoitusta nousi esiin kolmen miehen kertomuksessa. (ks. luku 5.3.) Markku, Toivo ja Reino kuvasivat kertomuksissaan tarkkailukouluun siirtoa ja tarkkailukoulun oppilasaikaansa 1960-luvulla. Markun ja Toivon kertomuksissa tulkitsin kasvatuseurolakäyntien liittyneen tiiviisti tarkkailukouluun sijoittamiseen. Kasvatuseurolailla olikin merkittävä rooli myös tarkkailuopetuksen tarpeen lisääntymiseen (Kivirauma 1989, 207). Syynä oppilaan siirtoon tarkkailukouluun oli yleensä heillä ilmenneet käytöshäiriöt. (Mt., 283.)

Kaikki koulukoteihin sijoitetut pojat eivät edellä kerrottujen tarinoiden valossa olleet aluksi Järvilinnassa, vaan sijoitus koulukotiin oli perustunut pojan kasvatuseurolakäynteihin perustuviin tutkimuksiin ja lääkärinlausuntoihin tai lastenpsykiatrisen hoitolaitoksen tutkimusjaksoon. Tällöin suojelukasvatuksen tarpeen määrittivät kasvatuseurolan psykologiset testit ja kokeet sekä psykiatriset määrittymiset suojelukasvatuksen tarpeesta. (Vrt. Pulma 1987, 224–225; Taskinen 2003.) Psykologinen ja psykiatrinen arviointi ja toimenpidesuositukset lisääntyivät vähitellen 1950-luvulta lastensuojelukäytännöissä kasvatuseuroloiden myötä. (Pulma 1987, 224–226; Saurama 2002, 229–230; Harrikari 2004a, 238–242).

Yhteistä kaikille edellä kuvatuille miesten kertomuksille oli heidän perheidensä arjen olosuhteiden kuormittavuus ja poikien ongelmien jatkuminen sosiaalihuollon väliintuloista ja aiemmista lastensuojelusijoituksista huolimatta, jolloin heidät sijoitettiin koulukotiin. Koulukotiin sijoitettava lapsi määriteltiin 1950-luvun alkuun asti pahantapaiseksi suojelukasvatusta tarvitsevaksi. Sosiaalisesti sopeutumattoman identiteetti korvasi vähitellen pahantapaisuuden. (Vrt. Harrikari 2004a, 238–242.) Sosiaalisen sopeutumattomuuden käsite kattoi alleen edelleen pahantapaisen käyttäytymisen, mutta käsitteen kattavuus oli laajempi, jolloin sopeutumattomuuden muodoiksi ja oireiksi ymmärrettiin niin koulunkäynnin laiminlyöminen, kuljeskelu kuin rikollisuuskin. Lapsen ja nuoren kokemalla turvattomuudella nähtiin selkeä yhteys hänen häiriintyneisyyteensä ja jopa yksilön koko loppuelämän käyttäytymiseen. (Mt., 268–269.) Poissaolot koulusta, elämä kadulla, päihteet tai pikkurikokset riittivät syyksi määritellä lapsi sosiaalisesti sopeutumattomaksi, suojelua tarvitsevaksi ja sijoitettavaksi koulukotiin.

Miesten kerrontaan sisältyi useita institutionaalisia väliintuloja ja identiteetin määrittelyn paikkoja, joiden kautta poikia oli leimattu sosiaalisesti sopeutumattomaksi. Poikkeavilla urilla ajatellaan olevan paitsi subjektiivinen, myös rakenteellinen puolensa. Erving Goffman (1961, 127–128) nimittää sosiaalisesti uraksi prosessia, jossa kontrolloivat instituutiot määrittävät yhtäältä yksilöä poikkeavaksi ja toisaalta, miten yksilö kokee saamansa määrittymisen. Edwin Lemert (1967) puolestaan käsittelee sosiaalista poikkeavuutta kahdessa merkityksessä. Hänen mukaansa primaariksi poikkeavuudeksi voidaan määritellä mikä tahansa yksilön ominaisuus, joka herättää instituutioiden kielteisen reaktion. Primaarista poikkeavuudesta voi kehittyä sekundaaria poikkeavuutta yksilön

omaksuessa hänelle tarjotun poikkeavan identiteetin. (Vrt. Kääriäinen 1994, 18–20, 76–84; Kivivuori 2006, 175–176; Pekkarinen 2010; 34–36.) Sosiaalisten reaktioiden vuorovaikutusjatkumot syntyvät yleensä jo hyvin varhain lapsuudessa ja muotoutuvat nuoruudessa, jolloin omaa elämää suunnitellaan ja näiden suunnitelmien pohjalta tehdään elämän valintoja.

6.2 Kertomukset saapumisesta koulukotiin

Vuodesta 1924 alkaen oppilaiden vastaanottamisesta valtion koulukotiin päätti sosiaaliministeriön lastensuojelutoimisto, kunnan koulukotiin sijoittamisesta kunnan sosiaaliviranomaiset ja yksityiseen koulukotiin sijoitus voitiin tehdä ilman sosiaalilautakunnan päätöstäkin, jolloin lasta ei oltu välttämättä huostaanotettu lainkaan. (Nieminen 1974; Laitala & Puuronen 2016, 90–91.)

Koulukoti näyttäytyi miesten kertomuksissa 1950- ja 60-luvuilla vahvasti marginalisoivana ajanjaksona heidän elämässään. Tarja Pösö ym. (2004, 10) ovatkin todenneet, että koulukoti ei ole vain palvelujärjestelmän hallinnollistoiminnallinen osa vaan nuorten arjen ympäristö. Haastattelemistani miehistä kahdella 1950-luvulla ja yhdellä 60-luvulla sijoitetuilla miehillä koulukoti muodostui kasvuympäristöksi, jossa he viettivät seitsemän vuotta lapsuudestaan. Koulukotisijoitukset olivatkin 1900-luvun alkupuolelta aina 50-luvulle asti useita vuosia kestäviä sijoituksia, jonka jälkeen sijoitukset ovat lyhentyneet lähestyttäessä nykyä. (Pösö 2004; Pekkarinen 2017.)

Haastatelluista miehistä osa kertoi saapumisestaan koulukotiin, ja heille oli jäänyt tarkkoja muistikuvia laitoksen luomasta ensivaikutelmasta. Ensivaikutelma koulukodista liittyi joko koulukotirakennukseen, koulukodin henkilökuntaan tai muihin poikiin. Tunteet, joita miehet kuvasivat, olivat piirtyneet heidän muistiinsa niin, että ne herättivät voimakasta reagoitua vielä kertomushetkellä.

Esimerkiksi Eero kertoi hyvin yksityiskohtaisesti saapumisestaan Järvilinnan vastaanottokotiin:

”Niin tästä Järvilinnaan tulosta, niin se oli kylmä talvinen päivä ja sitten jäätiin, siellä Järvilinnan seisakkeella jäätiin junasta pois. Ja sitten tämä [henkilöm nimi], joka toi minua sinne, niin muistan, että siinä kun käveltiin Järvilinnaa kohti, mä vielä siinä vaiheessa katsoin, että on tuo hieno paikka, että jotenkin minun oloni paranee siellä. Ja sitten oli koulun merkki, niin lumipallo oli heitetty siihen k:oon kohdalle, niin siinä luki, että oulu. Ja sitten mentiin sinne Järvilinnaan, niin tuota ensimmäisenä siellä tuli tää johtaja Saari vastaan ja sitten tuli sairaanhoitaja ja riisuttiin kaikki omat vaatteet pois ja tuota sitten vietiin, se oli siellä yläkerrassa semmonen huone, joka oli tuota, siellä oli iso kamera, sitten siellä oli semmonen tyyny, jossa oli mustetta. Siellä ensiksi otettiin, meistä otettiin sormenjäljet kaikista sormista. Ja sitten laitettiin lappu kaulaan ja siinä lapussa lukee, että Järvilinna ja sitten siinä on numerot. Se valokuva oli siellä papereissa, mutta sitten ei ollut näitä sormenjalkia ja muita semmosia. Ja se pusero, mikä laitettiin päälle, niin se oli aivan, kun mä oon nähnyt vangeilla, vangeilla että siinä oli raitoja, raitoja...” (Eero)

Eeron sitaatissa kauniin rakennuksen herättämä toiveikkuus vaihtui vankilatyypiseen vastaanottoon sormenjälkineen ja valokuvauksineen. (Erving Goffman (1961, 12–19) kuvaa totaalisia laitoksia (esimerkiksi vankilat), jotka riisuvat

asukeiltaan ihmisarvon viemällä mahdollisuudet määritellä ja tukea omaa identiteettiä esimerkiksi yksilöllisellä pukeutumisella tai muulla henkilökohtaisella omaisuudella tai ominaisuuksilla. Totaalisen laitoksen asukilta puuttuu yksityisyys, hän on jatkuvasti esillä, ja hänellä on niin sanottu "totaalinen identiteetti". Järvilinnaan saapuneet pojat olivat vasta lapsia, nuorimmat kahdeksasta yhdeksään vuotiaita, joiden leimaaminen "rikollisen identiteetillä" oli vahvasti liioiteltua. Järvilinnan vastaanottokotiin saapumisrutiinit vaikuttavat jopa groteskeilta lasten ikään nähden.

Kaarle muisteli tuloaan Järvilinnan vastaanottokotiin häpeän tunteiden kautta, jotka liittyivät hänen kokemukseensa puutteellisesta äidin hoivasta ja suoranaisestä heitteillejätöstä:

"No siellähän oli sitten kun minä olin semmosissa vaatteissa, kun olin, siellä hoitaja ensimmäisenä kauhistu, miten voi tämmösenä tuoda lasta? Lasta, niin sinne, mutta se oli sitä." (Kaarle.)

Kaarlen mieleen on jäänyt elävänä muistikuvana, miten Järvilinnassa häntä vastaanottamassa ollut hoitajakin oli ihmeteltyt, miten lapsi voitiin tuoda laitokseen märissä vaatteissa.

Kaarle oli tämän jälkeen jonkin aikaa sijoitettuna koulukotiin, josta hänellä oli hyviä kokemuksia, mutta ilmeisesti sen lakkauttamisen vuoksi hänet ja 12 muuta poikaa siirrettiin Pernasaareen. Pojat saapuivat Pernasaareen, jossa johtaja oli heitä vastaanottamassa. Kaarle kertoo, kuinka heille kaikille annettiin uudet kutsumanimet:

"minä sain Jussi nimen minä siellä sitten, uuden kasteen ja tuota 47 numero oli mulla sitten." (Kaarle)

Identiteetin riisuminen meni 1950-luvun koulukotisijoituksessa niinkin pitkälle, että pojan nimi saatettiin muuttaa koulukotiin tullessa, kuten Kaarle edellä kertoo. Kaarlen kertomuksessa koulukoti näyttäytyi totaalisena laitoksena, jonka institutionaaliset käytännöt koettelivat lapsen yksityisyyden ja yksilön identiteetin olemassaolon rajoja.

Reino puolestaan kuvaa kertomuksessaan Järvilinnan vastaanottokotiin saapumisestaan 1960-luvun puolivälissä:

"Sitten mentiin Järvilinnaan ja siellä sitten mitattiin ja punnittiin. Ensin vähän pelotti mennä, siellä oli varmasti siellä olisiko ollut 30–40 poikaa samassa huoneessa siellä isossa huoneessa, mihin tuli kaikki nää sai vaatteet ja kaikki semmoset, hiihtohousut, mitkä ne oli ja oman kaapin. Ja sitten siellä vaan nurkassa kahteli ja... Siellä oli yksi tuttu kaveri, mikä oli vähän aikasemmin joutunu, niin sen kanssa sitten meni jutteleen ja siitä se sitten vaan lähti käyntiin." (Reino)

60-luvulla sormenjäljet ja valokuvaus oli vaihtunut mittaukseen ja punnitukseen mutta Reinon kuvaama tulotilanne oli silti melko karu.

Jaakko ja Antti sijoitettiin suoraan yksityiseen pojille tarkoitettuun koulukotiin, joita olivat 1950- ja 60-luvuilla Lausteen koulukoti Turussa, Pohjolan koulukoti Muhoksella, Hämeenpuiston koulukoti Tampereella ja Suvilinnan koulukoti Turussa.

Antti kertoo 1960-luvulla yksityiseen koulukotiin saapumisestaan ja miten häntä sosiaalistettiin heti poikien keskinäiseen hierarkiaan:

"...että siitä alko tämä, että ensimmäisenä iltana laittoivat yhden tämä muu porukka näistä pojista saman kokosen suurin piirtein, että niin minua niin kuin turpaan vetelemään siinä. Kas kummaa se ei onnistunutkaan silleen, kun ne oli ajatelleet sen, luulivat, että en minä vastaan pistä. No, meistä tuli hyvät kaverit tämän pojan kanssa sitten." (Antti)

Markku puolestaan kertoi, kuinka hänet sijoitettiin suoraan valtion koulukotiin vuonna 1964. Taustalla oli tutkimusjakso lastenpsykiatrisessa hoitolaitoksessa ja käyntejä kasvatusneuvolassa, joissa Markun tilanteen katsottiin edellyttävän pitkää suojaavaa ja opastavaa kasvatusta jossain valtion koulukodeista.

"...ilmeisesti ne katto, että mä oon niin hirvee, että mut viedään suoraan sinne [koulukodin nimi]. Ja tuota niin muistan vielä, kun veivät [paikkakunnan nimi]: iin semmosella 50-luvun Wartburgilla. Ja muistan sen menon aivan selvästi sinne ja tuota se oli jo sinänsä se meno sinne ja sitten, kun näin sen paikan, semmonen oikein kolikko paikka. Ja totta kai pikkupoika, jännitin hirveesti sitä. ... ja ensimmäisenä vietiin johtajan juttusille ja muuten oli sen niminen johtaja, kun [johtajan nimi] tai [johtajan nimi]. En ole ihan varma siitä. Niin mä kysyin siltä johtajalta, että kuinka kauan mä joudun täällä olemaan? Niin johtaja sano, että puol vuotta, jos oot kunnolla, niin pääset pois. Ja mä pyrin sen puol vuotta." (Markku)

Markku niin kuin muutkin haastatellut miehet kertoivat ajatelleensa koulukotisijoituksen vain lyhytaikaiseksi, eräänlaiseksi kurinpalautusjaksoksi elämässään, jonka jälkeen olisi voinut jatkaa normaalia nuoren elämää. Totuus sijoitusten kestosta ja epämääräisyydestä selveni heille aikanaan. Usein pojat olivat sijoitettuna koulukotiin täysi-ikäisyyteen saakka.

Karin kerronnassa vaihtelivat koulukotiin ja mielisairaalaan sijoittamisen vaihtoehdot, jotka loivat kuvaa hänen ongelmiansa määrittelyn vaikeudesta:

"Sitten ne vei mut sieltä sinne [paikkakunnan nimi] lääkärin, psykiatrin vastaanotolle. Se haastatteli, sitten takasin ja sit se meni jo, se oli 62 loppuvuonna sit ilmoitettiin, että lähdet pois täältä, viedään sut [mielisairaalan nimi] mielisairaalaan, [paikkakunnan nimi]. Mut sitten kuljetettiin, vietiin, pitkä matkahan se oli, mutta [mielisairaalan nimi] ja sieltä pistettiin kuukauden kuluttua pois sitten. Sit mä tein taas niitä pahoja, niin poliisit vei takasin tonne Pernasaareen. Ja taas pistettiin pois [mielisairaalan nimi]. Mä en tiedä, miksei mua pidetty hullujenhuoneella sitten kun ihan pikkusen aikaa. Ja kolmannen kerran sitten taas tai toisen kerran poliisit vei taas sinne [mielisairaalan nimi] ja sit ne rupes vähän mun kanssa jutteleen enemmän siellä ja siellä meni sitten, ei se kauaa mennyt, se oli pari kuukautta siellä." (Kari)

Kari kertoo, että hänet sijoitettiin ensimmäisen kerran koulukotiin 1960-luvun alussa lyhyen mielisairaalahoitajakson jälkeen. Ensimmäinen koulukotisijoitus jäi kuitenkin lyhyeksi ja Kari lähetettiin Leppäniemen erityisosastoon. Karin kertomus sijoituksestaan osoitti, kuinka koulukoti toimi aikanaan ja toimii yhä edelleen viimesijaisena sijoituspaikkana monien lasten ja nuorten kohdalla, joiden käyttäytymistä pidetään yhteisöllisesti sopimattomana. Ongelmien kuvaamista sen sijaan on vaihdellut vuosien varrella. (Vrt. Vehkalahti 2004a; Harrikari 2004a; Strömpl 2004; Pösö, Jahnukainen & Kekoni 2004; Pösö 2004.) Karin useiden mielisairaalahoitajaksojen perusteella voi päätellä, että hänen ongelmiaan oli pidetty ainakin osittain psykiatrisina. Karin ongelmien taustalla oli hänen kertomuksensa mukaan joutuminen vakavaan onnettomuuteen (katso luku 6.1.2.).

Karin kertomus sijoituksestaan toi esiin, miten häntä ”palloteltiin” lastensuojelun ja psykiatrisen hoidon palvelujen välillä. Hänen sijoituksensa Leppäniemen erityisosastoon loi ympäristön, jossa hänet identifioitiin pahantapaiseksi ja vahvoja rajoja tarvitsevaksi nuoreksi, mielisairaala puolestaan loi tilan määritellä Karin ongelmat sairautena. Kari koki tilanteensa kannalta tärkeimmäksi, että mielisairaalaan hänen kanssaan keskusteltiin, jota vastaavasti koulukodissa ei tehty. Koulukodin tehtävä oli nähtävissä jo 60-luvulla lastensuojelun ja psykiatrian rajapinnoilla toimijana. Ensimmäiset varsinaiset nuorten hoitoon tarkoitetut psykiatriset sairaalaosastot perustettiin Pitkaniemen sairaalaan vuonna 1959 ja Hesperian sairaalaan 1961. (Pylkkänen 2006, 18.)

Tämän päivän ymmärryksen mukaan lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle nähdään tapahtumana, joka on merkittävä käännekohta lapsen elämässä (Hämäläinen 2012, 130; Känkänen 2009, 235). Myös jo 1950- ja 60-luvuille sijoituvissa aikalaiskirjoituksissa sijoituksiin liittyvien siirtymävaiheiden merkitys lapsen elämään tunnistettiin (Hytönen ym. 2016; Piirainen 1962, 510; Törnudd 1956). Miesten kertomukset sisälsivät kuitenkin muistikuvia yht’äkkisistä lähdöistä ja saapumisista kolkkoihin laitostekomplekseihin, joissa vastaanottorituaalit olivat enemmänkin riisuttuja kaikesta tunteellisuudesta: menneen lapsuuden totaalisesta riisumisesta vankilamaisiin rituaaleihin ja nopeaa sopeutumista koulukodin säänneltyyn arkeen. Miesten kerronnan mukaan integroituminen koulukodin arkeen jäi lapsen oman sopeutumiskyvyn varaan.

Poikien sijoitukset koulukotiin tapahtuivat ilman, että heitä olisi ennalta valmistettu ja selitetty syytä kodista ja lähipiiristä irtautumiseen. Koti vaihtui koulukodiksi ja institutionaalinen kuri ja järjestys määrittivät heidän jokapäiväistä elämäänsä. Sijoitetun lapsen ja nuoren traumatisoitumista lisää tuttuun ihmissuhteiden vaihtuminen useisiin, uusiin ihmissuhteisiin. Sijoituksen mukana katoaa usein pala koko hänen elämänhistoriastaan. Lapsi tarvitsee identiteettinsä rakentamiseen kertomalla tuotettuja ja ylläpidettyjä muistikuvia itseltään elämän eri vaiheissa. Pojilla ei juurikaan ollut omia tavaroita sijoituspaikoihin tullessaan ja koulukodeissa heiltä riistettiin loputkin kodista muistuttavat tutut tavarat. Näin toimimalla poikien uskottiin kotiutuvan paremmin laitokseen eivätkä he ikävöisi vanhempiaan ja sisarusiaan. Poikien kotona päälle puettavat vaatteet riisuttiin ja heidät puettiin laitoksen armeijamaisiin ”univormuihin” ja kenkiin.

Sijaishuoltopaikkaan tuloon tiedetään liittyvän useita jännitteitä. Koulukotiin tullessaan poikien olisi pitänyt rakentaa suhteita laitoksen henkilökuntaan ja muihin poikiin, poikien mieli oli vielä myllerryksessä joutumisesta eroon vanhemmista, sisarusista ja kavereista. Siirtyminen sijaishuoltopaikkaan herättää lapsissa monia tunteita, kuten pelkoa, vihaa, ahdistusta ja surua. (Andenaes 2012, 493–496; Mitchell & Kuczynski 2010.) Tulovaiheessa lapsi voi kokea paikan itselleen vieraaksi ja olonsa yksinäiseksi. (Mitchell & Kuczynski 2010, 440–443.) Sarianna Reinikainen (2009, 52–54) on tutkimuksessaan nuorisokotiin sijoitettujen tyttöjen kokemuksista sivunnut myös heidän kokemuksiaan tulosta sijaishuoltopaikkaan. Tutkimus osoitti, että laitokseen tulovaiheessa työntekijät helposti sivuuttivat lapsen kokeman hämmennyksen, epätietoisuuden ja jännityksen

tunteet tulevaan sijoitukseen liittyen, ja sen sijaan he keskittyivät sijoitusta koskeviin käytännön asioihin.

Riitta Laakson ja Rosi Enroosin (2016) tulkinta aikaisemmin tehtyjen tutkimusten pohjalta painottaa, että lapsen sijaishuoltopaikkaan tulossa on läsnä sekä institutionaalinen että henkilökohtainen ulottuvuus. Sijaishuollossa lapsen henkilökohtainen elämä (Eronen 2012; Smart 2011, 98–108) kietoutuu osaksi julkista, institutionaalista toimintaa (Laakso & Enroos 2016). Haastattelemieni miesten kertomusten pohjalta voi päätellä, että heidän 1950- ja 60-luvuilla tapahtuneet tulonsa koulukoteihin painottuivat täysin institutionaalisiin käytänteisiin, siivuttaen ja jopa katkaisseen lapsen yhteydet aikaan ja elämään ennen laitosta.

6.3 Miehet mieheksi kasvattamassa

Tässä luvussa käsittelen koulukodin kasvatusmenetelmiä ja mieheksi kasvattamista. Miesten kertomukset olivat kuvausta heidän koulukodissa kokemistaan tapahtumista, ilmiöistä ja tunteista, joiden kautta luonnollistetut mikrotason valtahierarkiat sekä miesten toiseuden kokemukset suhteessa normaaliin lapsuuteen tulivat sanoitetuiksi. Miehet toivat kerronnassaan esiin koulukodin käytänteissä vallinneen hegemonisen maskuliinisuusihanteen (Connell 1995) erilaisia ilmenemismuotoja ja miten he niihin sosiaalistuivat ja missä määrin heillä oli mahdollisuutta haastaa niitä. Pojille tarkoitetuissa koulukodeissa varsinainen kasvatustehtävä oli miesohjaajien työtä ja se jo itsessään loi pojille kasvuympäristön, jossa poikien vuorovaikutus aikuisiin rakentui lähes yksinomaan suhteessa miehiin. Koulukodin sisään oli rakentunut vuosikymmenten aikana miesten ja poikien maskuliinisia arjen käytänteitä, jotka vähitellen vakiintuivat. Pahantapaisuuden määrittely oli vahvasti sukupuolittunutta, samoin kuin pahantapaisten hoito ja kasvatus. (Ks. Saari 1961a; Salmensaari 1921; Harrikari 2018.)

6.3.1 Miehiset kasvatuskäytännöt ja äidin kaipuu

Perhesuhteisiin viittaavat hallintotermit tekivät laitoksista vuosisatoja vanhan huoneentaulun mukaisen patriarkaalisen yksikön, jossa perheen päällä, isällä eli laitoksen johtajalla oli viime kädessä ehdoton päätösvalta kaikista asioista. Koulukotien järjestys noudatti normatiivisesti talonpoikaisyhteiskunnan patriarkaalista traditiota. Ohjesääntöjen mukaan johtaja oli se, joka viime kädessä valvoi, että laitoksessa vallitsi ”kuri ja järjestys”. Tämä oli laitospelämän yksi tärkeimmistä päämääristä, ja samalla se välillisesti heijasteli vanhoja käsityksiä siitä, että pahantapaisten lasten ongelmat olivat pohjimmiltaan luonteeltaan moraalisia.

Kaarle kertoi tunteistaan liittyen sijoituksensa alkuvaiheen 1950-luvun patriarkaaliseen koulukodin ”isään” ja johtajaan.

”Mutta se alko Pernasaassa se täyshelveti. Se oli Suomen pahimpia paikkoja, mitä siihen aikaan oli. [Johtajan nimi] oli silloin johtajana Pernasaassa. Hän oli toisaalta olevinaan semmonen hyvä johtaja, opettaja, isä, toisaalta...” (Kaarle)

Kaarle kuvaamat tunteet johtajasta olivat ristiriitaisia ja ne saivat vain vahvistusta hänen tulevien sijoitusvuosiensa myötä. Kaarlen kertomuksen kiteytyys koulukodin johtajan persoonallisuuden dikotomisesta luonteesta toi hyvin esiin haastatteluhetken tunteet, jotka Kaarle liitti koulukotikokemuksiinsa ja niiden epäoikeudenmukaisuuteen.

1950- ja 60-luvuilla kaikki Pernasaaren koulukodin katsastajat –myöhemmin nimitys muuttui ohjaajaksi – olivat miehiä. 60-luvulla siellä oli myös muutama naisohjaaja, jotka tulivat laitokseen hoitajan työnimikkeellä, mutta heidänkin nimikkeensä vaihdettiin myöhemmin ohjaajaksi. Katsastajat ohjasivat poikien työntekoa kukin oman erityisalansa työtehtävissä, kuten maataloustyö, puutarhanhoito ja erilaiset käsityöammatit. Sekä Järvilinnan vastaanottokodissa että Pernasaaren koulukodissa oli yksi naisopettaja, jotka kumpikin olivat silloisten johtajien vaimoja. Järvilinnan vastaanottokodissa oli 1950-luvulla osa-aikainen naispuolinen sairaanhoitaja, hänen viikoittainen työaikansa piteni täysiaikaiseksi tultaessa 1960-luvulle. (Järvilinnan vastaanottokodin vuosikertomukset 1953–1968; Pernasaaren koulukodin vuosikertomukset 1953–1964.) Merkittävä naistyöntekijä vastaanottokodissa oli haastattelemini miesten usein kertomuksissa mainitsema apulaiskanslisti. Koulukodin henkilökuntaan kuului toki enemmänkin naisia, mutta he olivat esimerkiksi työssä keittiön emäntänä, pesulanhoitajana ja pyykkärinä. Pojat osallistuivat talous- ja siivoustöihin myös heidän ohjauksessaan. (Pernasaaren vuosikertomukset 1960–1964.) Naisohjaajien tehtävät koulukodeissa liittyivät kodinhoitoon, kuten vaatehuoltoon ei niinkään suoraan naisesti poikien kasvatukseen. Koulukoti instituutiona piti yllä patriarkaattista stereotyyppistä asetelmaa, jossa miesten ja naisten työt ovat vahvasti segregoitujen, että julkinen, kodin ulkopuolinen maailma määrittyy maskuliinisesti ja kuuluu miehille, kun taas koti määrittyy feminiinisesti.

Pernasaaren koulukodin johtajana toiminut Ensio Kyppö (1989, 101–102) kuvasi muistelmissaan, kuinka ohjaajat valitsivat osastojen esimieheksi keskuudesta ohjaajia, jotka nauttivat muiden ohjaajien luottamusta. Heillä ei ollut välttämättä kuin muutaman kuukauden mittainen sosiaalialan koulutus. Kypön mukaan ohjaajien sosiaalialan koulutuksen puutteen korvasi heidän luontainen ihmistuntemuksensa ja heidän karismaattiset kykynsä viedä suunnitellut toimenpiteet päätökseen. Koko hoitotoiminnan runko muodostui tämän kaltaisten miesten toimesta. Koulukotiin sijoitettujen poikien ongelmana nähtiin ”äidin helmoissa” eläminen, ja myöhemmät lapsuuden instituutiot, päiväkotit ja koulu jatkoivat poikien kasvua naisten ympäröimänä. Koulukodin miehet olivat miehen malleja ja niitä pojat tarvitsivat, korosti Kyppö muistelmissaan (Kyppö 1989, 239–246).⁷

---

⁷ Pernasaaren koulukodin johtaja Ensio Kypön muistelmien kuvaus on 1970-luvun alusta, jolloin henkilökunnan määrää koulukotiin oli tuntuvasti lisätty. Osastojen esimiesten eli vastaavien ohjaajien nimittäminen mahdollistui henkilökunnan lisäyksen myötä. Omahoitajajärjestelmä vakiintui Pernasaaren koulukodin käytännöksi vuonna 1973, joka mahdollisti, että jokaisella pojalla oli omahoitaja, joka oli perehtynyt hänen asioihinsa ja kenen puoleen poika voi ongelmissaan kääntyä. (Kyppö 1989, 101–103.) Ennen 1970-lukua koulukodissa ei ollut omahoitajajärjestelmää, mutta tarve poikien henkilökohtaisten ongelmien hoitoon ja kuuntelijaan olisi ollut ehdottoman tärkeää.

Tarja Pösön (1993) mukaan poikien kasvatukseen erikoistuneisiin koulukoteihin oli valikoitunut eniten miehiä, joiden fyysiset ominaisuudet olivat etusijalla. Näillä ominaisuuksilla luonnollisesti haluttiin myös turvata koulukodin kuria ja järjestystä. Miesohjaajien vahva fyysisyys palveli koulukotien toiminnan profiloitumista raskaaseen työntekoon ja harrastusten painottuessa etupäässä urheiluun.

Ansaliina Krogerus (1996, 46) kirjoitti erityispedagogiikan laudaturtyösäänsä *Ole luja, ole mies! Pernasaaren koulukoti 1930–1994*, kuinka Pernasaaren koulukodin katsastajia valittaessa tärkeämpää oli soveltuvuus kuin muodollinen pätevyys. Krogeruksen laudaturtyö pohjautui pitkälti hänen haastattelemiinsa Pernasaaren johtajana toimineen Ensio Kypön ja katsastajina toimineiden miesten haastatteluihin sekä Pernasaaren vuosikertomuksiin. Krogeruksen mukaan katsastajat viihtyivät pitkään Pernasaaren koulukodissa ja kantoivat syvää vastuuta pojista, joilla ei ehkä ollut turvallista isähahmoa kotioloissa. Haastateltujen mukaan he pyrkivät täyttämään kasvattajan tehtävänsä mahdollisimman hyvin, heidän tavoitteenaan oli löytää kullekin pojalle sopivia työtehtäviä. He asettivat tavoitteet ja vaatimukset yksilöllisesti silloinkin, kun vielä elettiin vanhaa, yleisten ja yhtäläisten kasvatustavoitteiden aikaa (Krogerus 1996, 46). Koulukodin katsastajilla ei ollut erityistä koulutusta, joka olisi tähännyt lasten kasvatukseen, lukuun ottamatta johtajaa ja apulaisjohtajaa, joilta vaadittiin tehtävään soveltuva koulutus. Ensimmäiset lyhyet kaksiviikkoiset lähikasvattajakurssit käynnistettiin 1970-luvun alkuvuosina koulukotien ja sosiaalihuollituksen yhteisvoimin. (Siltanen 1990, 107.)

"Puhuttaessa psykologien ja psykiatrien tarpeellisuudesta on sanottava, että heidän mahdollisuuksiaan työssä helposti yliarvioidaan samalla kun muun henkilökunnan panos tulee aliarvioiduksi. Oppilaitten kohdalla on usein kysymys luottamuksesta ja inhimillisestä läheisyydestä. Tämä kaikki luodaan oikeilla ihmissuhteilla ja vasta toisessa sijassa tulevat tiede, menetelmät, aika ja traditiot." (Kyppö 1967, 239–246.)

Edellä oleva lainaus Pernasaaren pitkäaikaisen johtajan Ensio Kypön artikkelista, joka julkaistiin *Huoltaja*-lehdessä vuonna 1967, kuvaa mielestäni hyvin selkeästi sitä, miten koulukodin ohjaajien kasvatusta nähtiin aikanaan poikien kehitystä tukevana. Pahantapaisuus, joka vähitellen muuttui sosiaalisesti sopeutumattomuudeksi, nähtiin ongelmavyyhdeksi, jota työntekijöiden lomassa syntyneillä ohjaajien ja poikien välisillä suhteilla voitiin parhaiten ehkäistä ja hoitaa. Lainaus Kypön artikkelista on 60-luvun loppuvuosilta, jolloin psykologisen ja psykiatrisen ymmärtämisen merkitystä lasten kehityksen ja siinä ilmenneiden erilaisten häiriöiden synnyssä alettiin asiantuntijoiden osalta painottamaan. On ilmeistä, että koulukotimaailma puolusti omia kasvatustavojensa erilaisten suuntausten rinnalla.

Koulukotiin sijoitetut pojat kuuluivat ulkoapäin heille annettuun pahantapaisten, sosiaalisesti sopeutumattomien ja poikkeavien kategoriaan ja he identifioivat kertomuksessaan itsensä suhteessa tähän marginaaliin kukin omalla tavallaan. Miehet rakensivat identiteettiään identiteettineuvotteluna suhteessa henkilökuntaan ja vertaisiin eli muihin poikiin samalla hakien paikkaansa yhteisön jäsenenä.

Miehet kertoivat harrastuksista koulukodeissa, jotka painottuivat suurimaksi osaksi urheiluun. Ruumiillisen työn ohella urheilulla tavoiteltiin kurinalaista toistoihin perustuvaa kehon ja mielen hallintaa (Mosse 1996, 60.) Urheilulla on ollut Suomessa 1900-luvun alussa olennainen tehtävä kansakunnan rakennustyössä ja kansanvalistuksessa (Hentilä 1989, 213–216). Urheilun katsottiin kasvattavan yksilöitä paitsi omasta kunnostaan ja toimintakyvystään huolehtimiseen myös kilpakenttien ulkopuolisten normistojen noudattamiseen ja kunnioittamiseen. Liikunta oli jo varhain laajasti organisoitunutta ja nuorisourheilu oli korostuneesti poikien toimintaa. (Itkonen 2003, 333–334.) Urheilu oli koulukodissa tärkeä elämänalue, jossa miehisyttä määriteltiin ja jossa sen maskuliinisinta puolta tuotiin näkyväksi. Lukuisten urheiluharrastusten avulla poikien oli mahdollista tavoitella miesihannetta, johon yleisesti liitetään voima ja kestävyys.

Sekä koulukodin johtaja Ensio Kyppö (1989, 58–56) että historian tutkija Janne Haikari (2009, 121) ovat kuvanneet koulukotien välisten urheilukilpailujen olleen koulukotiliikunnan suurkatselmus. Kesäkisat olivat yleisurheilua ja talvikisat sisälsivät paini- ja hiihtokilpailuja. Kypön (1989, 58) mukaan lahjakkaat urheilun harrastajat pyrittiin saamaan myös mukaan paikallisten urheiluseurojen toimintaan. Poikien osallistuminen kisoihin oli vapaaehtoista, mutta niihin osallistuttiin innolla.

Eeron kerronnassa painikilpailut saivat kuitenkin humoristisia piirteitä:

"...oli Keski-Suomen piirinmestaruuspainikisat ja minusta tuli Keski-Suomen piirinmestari sillä tavalla, että minä puin trikoon päälle ja menin matolle, niin käsi nostettiin. Minä voitin ilman, että olin paininut yhtään. Se riitti, että mä menin matolle. Ja, ja sitten mä jouduin vuosi myöhemmin puolustamaan tätä mestaruutta, mutta niin mä jouduin laihduttamaan niin paljon, että mä pääsen siihen samaan sarjaan, kun mä olin. Enhän mä pärjänny. Saunassa piti laihduttaa neljä ja puoli kiloa, niin mähän olin niin rätkiväsynyt, että ikinä voi olla, että vuorokauden sisällä, vajaan vuorokauden sisällä piti pudottaa neljä ja puoli kiloa painoa. Minä hävisin sitten ilman muuta sen osan, niin [ohjaajan nimi] piti semmosen saarnan, että mies lehmääntyy ...nauraa ja kyllä se näin varmaan oli. Minä olin lehmääntynyt, minä en jaksanut. Ei ja siihen oli niin vähän aikaa siitä punnituksesta, että piti mennä sitten juoda jotain, mutta kun ei ennen sitä ottelua pystynyt edes juomaan. Vähän ennen, kun mennään matolle, piti mennä puntarin kautta." (Eero)

Markku puolestaan kuvaa harrastaneensa painonnostoa:

"Ja no, siinä se [koulukodin nimi] koulukodin aika varmaan teki sen, että kun mä Leppäniemessä nostelin painoja, harjoittelin vielä, jaksoin harjotella tuota niin vielä töiden jälkeeseen, vaikka sitä sementtivalimon raskasta työtä." (Markku)

Harrastukset eivät kuitenkaan rajoittuneet pelkästään urheiluun. Lisäksi Markku kertoo kokemuksestaan koulukodin ohjaajasta, jolta hän sai opastusta käsitoihin.

"Niin se Leppäniemi tosiaan, vaikka sitä raskasta työtä siellä tehtiin, niin se ei ollu niin henkisesti. Ja sitten siellä oli ne vartijat. Voi, että mulla on hyvä kuva niistä esimerkiksi siellä oli semmonen, joka opetti mut noihin lovileikkaustoihin, semmonen, kun [ohjaajan nimi]. Leppäniemen johtaja tää [johtajan nimi], joka vei sitten Jyväskylään johonkin niitä myyntiin ja käsityönäyttelyihin. Mä voitin monet käsityökilpailut. Rukinlapoja ja lampetteja tein. Sitten Laukaasta vielä joku käsityönopettaja toi mulle, se oli tehnyt lastensängyn päädyt ja pyyti, että mä veistäisin niihin ihan oman pään mukaan kuviot. Ja niistä jonkun verran sai sitä rahaakin Meillä ei ollu muuta mahdollisuutta sitä rahaa käyttää, tää [johtajan nimi] haki Pandan tehtaalta karamelliä ja suklaata. Sitä

kyllä mätettiin, ei kyllä paino noussu, siellä oli sen verran rankkaa se työ, että tota.” (Markku)

Markku kertoo, että hänet sijoitettiin rankkaisutoimenpiteenä Leppäniemen erityisosastoon, jossa oli tiukka kuri, mutta hän koki Leppäniemeen sijoituksen kohdallaan helpotuksena. Aikaisemman koulukotisijoituksen aikana hän kertoi pelänneensä jatkuvasti katsastajien ennalta arvaamatonta väkivaltaa. Leppäniemen erityisosastossa oloaikanaan hän sai ohjausta tekemiinsä lovileikkaustöihin. Markku kertoi perineensä käsityötaidot isältään ja olleensa usein isän apuna tämän tehdessä erilaisia puhdetöitä. Markun kertomuksessa ohjaajan paneutuminen nuoren pojan käsityötaitoihin loi turvallisuutta karuihin oloihin. Inhimillinen kohtaaminen toiminnallisuuden rinnalla loi myös kaivattua itsetuntoa. Tulkiten 1960-luvun lopun koulukotikuvauksissa osan ohjaajista toimineen isähahmoina pojille ja ohjanneen poikia toiminnan kautta.

Epäonnistuneen painikokemuksensa lisäksi Eerolla oli taiteeseen ja erityisesti musiikkiin liittyviä harrastuksia. Eeron kerronta erottautuikin monipuolisine harrastusvalikoimineen yleisesti mielletystä 50-luvun koulukotipojan kerronnasta:

”Minä olin semmosessa taideklubissa, meillä oli [kunnan nimi] semmonen [nuoriso-ohjaajan nimi], en muista sukunimeä, mutta hän oli hirveän energinen ihminen, joka kävi, se oli nuoriso-ohjaaja. Ja hän kävi pitämässä meillä kaiken maailman kursseja. Tanhua ja tommosta laulamista. Kaikkea semmosta harrastusta. Mä en koskaan ole ollut mikään urheilija. Mulla on ollu kaikkee muuta, mä olen ollut kiinnostunut kaikesta muusta, kun urheilusta. Se oli kanssa sitten Pernasaassa, että sun pitää aina. [Apulaisjohtajan nimi] oli apulaisjohtaja siellä. Niin tuota [apulaisjohtajan nimi] oli semmonen, joka ei hän käynyt kiinni koskaan, mutta kyllä semmoset räpellykset siellä tuli. Mä painin. Paini oli ainut urheilu, jota mä harrastin.” (Eero)

Eero kertoo, että hänen sijoituksensa aikana 1950-luvulla Pernasaassa oli myös torviorkesteri, torviseitsikko, jonka kapellimestarina toimi ylikatsastaja. Yksittäisten katsastajien ja ohjaajien harrastukset ja mielenkiinnon kohteet tulivat vuosikymmenten myötä koulukotipoikien harrastusvalikoimaan. Eero soitti alttotorvea ja torviorkesterilla oli harjoituksia aina lauantai-iltapäivisin. Hän kertoo myös päässeensä orkesterin kanssa soittamaan läheiselle tanssilavalle. Pojat soittivat viihdemusiikkia tanssien väliajoilla. Soittoharrastus tarjosi Eerolle paljon kaivattua vastapainoa koulukodin ruumiillisuutta painottaville työtehtäville ja harrastuksille. Hän oli suunnitellut myös tulevaisuuttaan soittajana armeijan soittokunnassa. Eeron kertomuksessa autokolari katkaisi kuitenkin urahaaveet, jolloin mielenkiinto oli suunnattava muualle. Eerosta ei ollut vammautumisen jälkeen miehiseen ruumiilliseen työhön, joten hän kertoi kutoneensa lapasia koulukodissa kuntoutuessaan, joka miellettiin 1950-luvulla yleisesti enemmänkin naisille sopivaksi käsityön muodoksi.

Petri kuvaa, kuinka 1960-luvulla koulukodin torviorkesteri oli vaihtunut ajan mukaisesti rockmusiikkiin:

”Joo Kuntolassa (osasto) meillä oli sitten bändi, soitti siellä yläkerrassa. Meillä oli treenikämpä siellä.” (Petri)

Musiikilla onkin ollut iso merkitys Petrin elämässä ja sen harrastaminen auttoi sopeutumaan koulukotiin. Koulukodin ruokalassa oli myös piano, jota Petri sai kertomansa mukaan soittaa johtajan erikoisluvalla. Tämän Petri koki isona luottamuksen osoituksena johtajalta.

Musiikki yhdisti poikia ja tavallaan toi heidät osaksi 1960-luvun nuorisokulttuuria, vaikka koulukoti ja sen vanhat perinteet olivat menneiltä vuosilta. Nuoret kuuntelivat kitarayhtymusiikkia ja kuuntelun innostamana he myös perustivat musiikkibändejä. Sähkökitara kitarayhtymusiikille tyypillisenä soittimena on myös mielletty erityisen maskuliiniseksi soittimeksi, jonka uskottava hallinta on nähty miehekkäänä. Vuosikymmenen alussa syntyi monia harrastelijayhtyeitä rautalankabuumin innoittamana. Brittiläisen beatmusiikin valtava suosio sai nuoret innostumaan soittoharrastuksesta (Poikolainen 2014; 2015, 96–97). Rock-kulttuuri symbolisoi nuorison kapinaa vanhempien arvomaailmaa vastaan. Nuorisokulttuurille on ollut ominaista nuorten omaehtoinen toiminta, nuorten muodostamat tiiviit ryhmät ja alakulttuurit, jotka erottuivat aikuiskulttuurista. (Vehkalahti 2014, 75–76; Aapola & Kaarninen, 2003.) Koulukotinuorille nuorisokulttuurin tuominen osaksi koulukotimaailmaa merkitsi ennen kaikkea erottautumista, kapinaa patriarkaalisia käytäntöjä ja koulukoti-instituution ikiaikaista kurivaltaa vastaan. Koulukodissa soittaminen bändissä tarjosi pojalle myös erottautumista muista pojista ja oli osa oman aseman ja identiteetin hakeamista yhteisön jäsenenä.

Koulukodin miehisestä yhteisöstä kertoi myös se, että yhteydenpitoa perheeseen ei kannustettu tai se jopa katkaistiin. Ero ei muista viihtyneensä Järvilinnassa erityisen hyvin, syynä oli ainainen raastava kodin ikävä ja erityisesti äidin ikävä. Eeron vanhempi veli oli sijoitettuna Pernasaareen, mutta hän ei saanut tavata veljeään, vaikka Järvilinnan vastaanottokoti ja Pernasaaren koulukoti sijaitsivat lähellä toisiaan.

”Järvilinnasta meitä vietiin aina Pernasaareen elokuviin ja kuorma-autolla. Siellä oli Järvilinnassa semmonen oikein vanha Ford-kuorma-auto, niin sillä meidät vietiin Pernasaareen elokuviin. Mun vanhempi veli, [veljen nimi] niminen veli oli siellä, niin mä en saanut tavata häntä siellä, että muuta kuin minä näin, että ja me ei oltu moneen vuoteen tavattu [veljen nimi]:n kanssa.” (Eero)

Petri kertoi, että hänet sijoitettiin Pernasaareen hänen ollessaan 13–14-vuotias. Pojat karkailivat hänen kerrontansa mukaan Pernasaaresta, mutta mitään isompia rötöksiä he eivät näillä karkureissuilla tehneet. Petri muistaa menneensä yleensä suorinta tietä äidin luo kotiin. Poikien karkumatkojen suuntautuminen kotiin, oli osoitus äidin ja tutun ja turvallisen kodin kaipuusta. Äiti oli myös henkilö, joka sai Petrin aina puhuttua palaamaan takaisin Pernasaareen. Äidin ja kodin ikävästä kertoivat myös muut miehet myöhemmissä karkumatkakuvauksissa. Koulukotipoikien karkumatkat suuntautuivatkin miesten kerronnan mukaan usein kotiin. Miesten koulukotikertomuksissa nousi laajasti esiin heidän kokemansa äidin hoivan puute miesten kasvatettavana.

1950-luvulta 60-luvulle siirryttäessä äidin ja lapsen suhde alettiin nähdä erityisenä vuorovaikutussuhteena ja tämän varhaisen kiintymyssuhteen epäonnistuminen koettiin syynä lasten häiriintymiseen. (Bowlby 1963.) Pitkät

koulukotisijoitukset olivat vahvasti ristiriidassa näkemysten kanssa, jotka painottivat äiti-lapsisuhteen ensisijaisuutta. Isän läsnäololla nähtiin kuitenkin olevan ratkaiseva merkitys kolmen ikävuoden jälkeen ja uudelleen varhaisessa teini-iässä. Isä nähtiin tärkeänä varsinkin poikalapsen sukupuoli-identiteetin sekä sosiaaliseen ja moraaliseen kehityksen kannalta. Isän tuli toimia roolimallina ja rajojen asettajana ja isä nähtiin välttämättömänä lasten sukupuoli-identiteetin kehitykselle ja yhteiskunnallisen vakauden ylläpitämiselle. Äidin ja isän erilaista ja lapsen eri ikäkausiin painottuvaa vanhemmuutta korostettiin. (Schalin 1991, 51–80; Huttunen 1994, 47, 51–50; Etchegoyen 2002.) Koulukotiin sijoittamisen taustalla olikin usein isän puuttuminen perheestä, perheen isä oli kuollut tai äiti oli yksinhuoltaja. Isättömillä lapsilla ajateltiin olevan riski kehittyä epänormaalisti niin fyysisesti, älyllisesti, moraalisesti kuin sukupuoli-identiteetiltään. Heitä uhkasivat myös riippuvuus, passiivisuus, epäsosiaalisuus sekä nukkumis- ja syömishäiriöt. Kaiken kaikkiaan isän kyvyttömyys huolehtia lapsestaan ja ennen kaikkea asettaa tälle rajoja nähtiin uhkana pojan kehittymiselle homoseksuaaliksi tai pahantapaiseksi. (Lupton & Barclay 1997, Vuori 2001, 225–226, 229–234.)

Nukkumaan pojat menivät noin kahdeksan-yhdeksän aikaan illalla. Reinon mieleen ovat jääneet erityisesti poikien kaksi isoa makuusalia, joissa sängyt olivat vierekkäin noin metrin välein. Lisäksi rakennuksessa oli kaksi pienempää huonetta ja yövartijan huone. Reino kuvaa Järvilinnan vastaanottokodin makuusalin öistä elämää:

”Kusiämpäri oli siinä keskellä lattiaa ja yöllä kun heräs niin kaikki puhu. Siellä oli kovempi meteli melkein, kun päivällä. Että, vaikutti, että aika häiriintynyttä on kuitenkin jälkeensä. Silloinhan se oli kuitenkin normaalia. Aamusin oli kauhee haju, kun siellä oli ämpärit, mihin sitten tarpeet tehtiin, kun ei vessaan. Vartija nukku siellä omassa huoneessa, ja sitten sitä hallin ovee ei aukaistu, kun aamulla.” (Reino)

Makuusalin yöllinen levottomuus ei varmaan ollut mitenkään tavatonta, olihan makuusali ahdettu täyteen kotia ja äitiä ikävöiviä pikkupoikia. Järvilinnan vastaanottokotiin sijoitetut nuorimmat pojat olivat iältään vain kahdeksasta yhdeksään vuotiaita.

Jaakko kuvaili kuuluneensa huonompiosaisiin poikiin, joilla ei ollut mahdollisuutta päästä kotilomille, vaan he viettivät lomat laitoksessa. Jaakko kertoo olleensa sijoitettuna yksityiseen koulukotiin vähän vajaa kaksi vuotta, eikä hän saanut koko aikana kuin yhden kotiloman. Jaakon mukaan hänen kotipaikkakuntansa sosiaalitoimisto oli kieltänyt päästämästä Jaakkoa lomille hänen huonojen kotiolosuhteidensa vuoksi. Pojat, joiden kotiolot oli arvioitu huonoiksi tai joilla ei ollut mitään muuta paikkaa mihin mennä, viettivät koko sijoitusaikansa usein laitoksessa. Jaakko kertoo, kuinka koulukodin pojille oli luvattu palkkioksi lomiam heidän hyvistä sijoituksistaan urheilukilpailuissa: voitosta sai viikon loman, toisesta sijasta viisi päivää ja kolmannesta sijasta kolme vuorokautta. Jaakko kertoi odottaneensa aina joulu- ja pääsiäislomia, jolloin hän voisi päästä lomalle ja käyttää hänelle urheilukilpailuvoitoista kertyneet lomat.

Miesten kertomusten mukaan lasten ja heidän vanhempiansa suhteiden ylläpito jäi hyvin vähäiseksi heidän koulukotisijoitustensa aikana. Kaarle kuitenkin

kertoo, että Järvilinnan vastaanottokodissa poikien suhteita vanhempiin pidettiin yllä kehottamalla heitä kirjoittamaan kirjeitä äidille.

”Järvilinnahan oli meitä kirjoittamaan kirjeet: ja sitten, että rakas äiti. Voi, et tiedä, miten oli katkera minun kirjoittaa rakas äiti! Se oli hirviä sana mulle, että kun piti aina kirjoittaa, että mitenkä mennee. Se oli, siis pakotettiin, jos mä kirjoitin totuuden, mitä siellä oli, että siellä lyödään ja kiusataan, niin se kirje tuli takasin, vietiin johtajan luokse.” (Kaarle)

Kirjeiden kirjoittamisella ei kuitenkaan tähdätty perhesuhteiden ylläpitoon, vaan sillä pyrittiin kontrolloimaan pojan henkilökohtaisen identiteetin rakentumista. Henkilökunta aina tarkasti poikien kirjoittamat kirjeet selvittääkseen oliko poika omaksunut koulukotikasvatuksen aikana niitä tavoitteita, joita ”kunnon pojan” identiteettiin liitettiin. Kaarle kertookin, että kun hän kirjoitti kirjeen ja kertoi oman näkemyksensä koulukodissa olostaan, sai hän johtajalta ankarat nuhteet valehtelemisesta ja selkäsaunan.

Kertomistilanne, paikka, aikaisemmat elämäntapahtumat ja kokemukset vaikuttavat osaltaan siihen, millaiseksi kertomus itsestä juuri sillä kerralla muodostuu. (Hall 1999, 223–224.) Nuori rakensi identiteettiään verraten itseään toisiin koulukotinuoriin, kuten Toivo seuraavassa sitaatissa.

”Sitten heillä oli tietenkin omat suosikkinsa, jotka osas hyvin piirtää tai jotain muita taitoja oli, niin ne pääsivät sitten käymään kaupungissa, viikonloppusin iltalomalla, mutta jotka oli vähänkin villiä tai ei ollut minkään näköisiä taitoja, niin tuota esittää niin kun yks [pojan nimi] oli semmonen se piirti hirveen hienoja tussitöitä, niin tää apulaisjohtaja sai siltä niitä tussitöitä, ne oli todella hienoja ja semmosia vähän futuristisia, niin hän pääs joka viikonloppu käymään kaupungissa sitten. Ja yleensä [kaupungin nimi] pojat pääs, mutta ei [kaupungin nimi] pojat. Että, minä en ollenkaan päässyt iltalomille. Kaiken kaikkiaan, niin erittäin paha paikka oli se Järvilinna, että tuota noin.” (Toivo)

Toivon kertomus tietyllä hetkellä koetusta tapahtumasta oli luomassa identiteettiä ja minäkuvaavaa pojasta, jolla ”ei ollut mitään lahjoja”. Koulukotipojat mielsivät yleensä itsensä marginaaliin suhteessa muihin nuoriin, mutta oman viiteryhmän sisällä saattoi myös kokea Toivon kuvaamaa kaksinkertaista marginaalisuutta ja arvottomuutta. Taiteellisesti lahjakasta poikaa ei miellä ihan ensimmäiseksi maskuliinisen 1960-luvun koulukotipojan rooliin, vaan häneen yhdistää enemmänkin feminiinisenä pidetyn ja vähemmän ruumiin voimia vaativan toimijan. Tietyt normatiiviset roolit ja mallit on yleisesti omaksuttu miessukupuolelle ominaisena käyttäytymisenä. Pojat, jotka omasivat taiteellisia lahjoja, saivat yleensä myös ohjaajilta kannustusta lahjakkuudelleen. Toiset pojat saivat osoittaa kyvykkyytensä ruumiillisten ponnistusten parissa ja työtä koulukodissa tekeväille aina löytyi.

Poikien tutkimusjakso Järvilinnassa määritteli heidän seuraavan sijoituspaikkansa ja näin sillä oli suuri merkitys poikien myöhemmälle elämälle ja minkälaisia identiteettejä heidän oli mahdollista rakentaa näissä instituutioissa. Eero ja Kaarle kertovat viettäneensä vuoden 1953 talvea Järvilinnan vastaanottokodissa, josta heidät molemmat siirrettiin samaan valtion koulukotiin. Heillä oli tuosta koulukodista hyviä muistoja:

”Ja sitten mun syntymäpäivänä, joka on ..., niin meidät lähetettiin viemään [koulukodin nimi] ja [koulukodin nimi] mulla ei ole oikeastaan mitään muuta, kun hyviä muistoja. Mä viihdyin siellä ja siellä oli pikkupoikia, siellä ei ollut isoja poikia, sillä lailla että me saatiin olla koko lailla keskenämme siellä. Tapeltiin sitten, mitä keskenämme tapeltiin, mutta tuota meitä ei isot pojat sitten kurittanu siellä.” (Eero)

”Mutta siellä ei, niin kun siellä sai olla sillai vapaasti. Sai leikkiä ja sai vapaasti olla. Siellä ei lyöty eikä pieksetty. Ei millään lailla ollut semmosta, se kuri ei ollut semmosta. Tietysti, jos karkasi, niin sitten sai selekäänsä. Siellä yks poika karkas. Se oli siinä, että siellä kaikki tehtiin sillai vapaaehtoisesti. Se työ mitä tehtiin tai mitä teetätettiin, se oli tuota vapaaehtoista.” (Kaarle)

Eeron ja Kaarlen kertoman mukaan edellä kuvatun, heidän kohdallaan lyhyeksi jääneen koulukotisijoituksen aikana he saivat olla lapsia. Molemmat miehet muistelivat sitä laitossajoista onnellisimpana ajanjaksona elämässään. Eeron ja Kaarlen onnellisen lapsuuden kesän kokemukset vaihtuivat pian heidän siirtoonsa Pernasaaren koulukotiin ilmeisesti aiemman sijoituspaikan lopettamishan vuoksi.

Koulukoti oli 1950- ja 1960-luvuilla lapsia ja nuoria yhteiskuntaan sosiaalistava instituutio. Sukupuoleen perustuva jako tyttöjen ja poikien laitoksiin korosti sukupuolen merkitystä niin kasvatuksellisesti kuin moraalisesti läpäisten jokapäiväisen arkisen toiminnan tavoitteet. (Pösö 1993; Strömpl 2002.) Huostaanoton ja sijoituksen koulukotiin voi selittää myös aikansa legiiminä toimenpiteenä siirtää pojan kasvatusta mieheksi yhteiskunnan ja sen instituutioiden tehtäväksi. Poikien koulukotikasvatukseen liittyi 1950- ja 60-luvuilla vahvoja sukupuolittuneita käsityksiä siitä, miten pahantapaisia ja sopeutumattomia poikia sosiaalistettiin kunnollisiksi työtä tekeviksi mieskansalaisiksi. Miehen identiteetti ja tavoiteltu miehuus olivat kytköksissä niihin tapoihin, joilla niitä tuona tietynä aikakautena tuotettiin, uusinnettiin ja yhä uudelleen esitettiin sosiaalisissa suhteissa. Joidenkin miesten kuvaukset kuitenkin osoittavat, että tämä ei ollut täysin yksioikoista ja myös poikien omia taipumuksia huomioitiin.

6.3.2 Kertomukset työnteosta

Miehet kuvasivat koulukotia pojan kasvuympäristönä ja identiteetin rakentajana lukuisten työtehtävien ympärille kietoutuvan arjen kautta. Koulukodit olivat miesten kuvaamalla ajanjaksolla 1950- ja 1960-luvulla isoja maatiloja, joiden tuotanto oli taattu poikien raskaalla fyysisellä työnteolla.

Koulukodin arki rakentui koulunkäynnin ja työnteon vuorottelulle. Pojat kävivät koulua kolmesta neljään tuntia päivässä ja loppupäivä tehtiin työtä koulukotien suurilla maatiloilla. Käytännöllinen työopetus muodosti laitospedagogian keskeisen kulmakiven. Miesten koulukotikuvauksiin sisältyi paljon työnteon kuvausta. Työntekoa oli paljon ja siihen liittyi ankara kurinalaisuus. Koulukodin työkasvatuksella oli vielä 1950- ja 60-luvuilla päämääriä, joilla poikien luonteenkasvatukseen ja vallitsevien kansalaisihanteiden lisäksi tavoiteltiin työteliästä perheensä elättävää työläismiestä. Koulukotikasvatusta ja sen painottuminen työkasvatukseen ohjasi nuoria sukupuolen lisäksi heidän luokkataustansa mukaisiin ammatteihin. (Vrt. Pösö 1993, 247, 256–257; Vehkalahti 2009; Ericsson & Jon 2006.)

Yksilön ruumista hallitaan Foucault'n (1980) mukaan modernissa yhteiskunnassa hienovaraisesti, sääntöjen ja luokittelujen, hyväksynnän ja hylkäämisen kautta. Maskuliinisen miehen ja ruumiillisuuden esitykset ilmentyivät ennen kaikkea aggression ja väkivallan esityksissä. Foucault'n ajatus ruumiin ja kurin toisiinsa liittämistä perustuu ruumiin tekemiseen kuuliaisiksi toistuvilla harjoituksilla. Lopputuloksena on ruumiin kontrollin lisääminen, ja harjaantuneiden ja tottelevaisten ruumiiden taustalla on aina valta. Näin on etenkin instituutioissa kuten koulu, sotilaskoulutus tai vankila, joissa pikkutarkat säännöt säätelevät ruumiin sopivaa toimintaa (Foucault 1980, 155–162).

Eero kertoi edellä saapumisestaan Järvilinnan vastaanottokotiin talvella vuonna 1953. Eerolla ei kertomansa mukaan ollut jäänyt Järvilinnan vastaanottokodin ajoista yksityiskohtaisia muistikuvia. Hän kuitenkin kertoo, että jokainen päivä laitoksessa alkoi samoilla rutiineilla. Heti aamulla herättyään pojat kantoiivat kaksi sylillistä puita laitoksen päärakennukseen keittiön uunien lämmitystä varten. Tämän jälkeen he pääsivät aamupuurolle. Aamupäivät pojilla oli varattu koulua varten.

"Sitten aamulla, puettiin ja aamupuurolle ja sitten tuota työnjakoon pihalle. Ja siellä määrättiin aamusin aina, että mihin ryhmään meet, mitä teet." (Reino)

Reinon kertoo, miten pojat olivat Järvilinnassa katsastajien valvovan silmän alla koko ajan. Koulun jälkeen pojat tekivät töitä puusepän verstaalla, halkoliiterissä, metsässä, auttoivat emäntää keittiöllä tai siivosivat huoneita ja jynssäsivät lattioita.

"Sitten siellä annettiin pisteitä erikseen, muuta palkkaa siellä ei tunnettu. Että pisteitä sai ja tuota sillä kai sitä jotain, vaikei sillä mitään saanu, mutta siellä pidettiin niin kun kerran viikossa aina tää vaatetarkastus, että piti kaikilla olla ne numerolaput ommeltu ja ne laitettiin siihen lattialle ja riviin ja sitten köydellä mitattiin että ne rivit on täysin suorana. Ensimmäinen oli karvalakit, sitten oli lapaset, sitten nämä kaikki siinä järjestyksessä, missä ne oli, ja sitten siinä kolme-neljä valvojaa tuli ja tarkisti ne ja niillä oli se pistevihko, jos oli kaikki hyvin, niin. Mulla oli ennätys, pääsin 7,4 pisteeseen. Oma ennätys. Kyllä, niitä parempiakin suorituksia oli." (Reino)

Järvilinnan vastaanottokodissa oli poikien kertoman mukaan yleisessä käytössä niin kutsuttu pistejärjestelmä, jonka mukaan poikia palkittiin. Hyväksi luokitellusta käytöksestä poika sai pisteitä ja huonosta vastaavasti menetti. Hyvillä pisteillä poika saattoi päästä viikonloppulomille tai iltalomalle.

Sekä Reino että Toivo, jotka olivat tarkkailujaksolla Järvilinnan vastaanottokodissa, kuvasivat hieman ehkä huvittuneenakin laitoksen siivousrituaaleja. Pojat kutsuivat siivousta "rättisulkeisiksi", jolloin heidän piti kantaa vaatteensa nurmikolle ja kääntää vaatteiden saumatkin nurinpäin ja kaivaa pölyhiukkaset esiin tikulla. Vastaanottokodin johtaja ja apulaisjohtaja tarkastivat poikien vaatteet ja "jos löyty pölyhiukkanen, niin piste meni." Poikien piti tämän jälkeen puhdistaa pölyt pois, jonka jälkeen he saivat viikata vaatteet siistiin pinoon ja viedä ne lopulta omiin kaappeihin. Vastaanottokodin siivouksen tarkkuudella oli yhtymäkohtia armeijassa yleisesti käytössä olleisiin "rättisulkeisiin".

Toivo jatkoi Järvilinnan vastaanottolaitoksen työtehtävien kuvaamisella, jotka hän koki mielekkäiksi ja joissa hänenlaisensa "villipoikakin" saattoi saada arvostusta.

"Esimerkiksi mukava ryhmä oli, kun autoryhmään pääs, siellä oli Austin kuorma-auto ja pääs kyydissä kaupungiinkin hakemaan jotakin tavaroitakin rautatieasemalta tai tuota sementtisäkkejä rautakaupasta. Mutta kovin homma siinä oli siinä autohommassa, että haettiin hiekkamontulta hiekkaa. Ja sitten meitä oli kolme, kuski ja sitten kolme poikaa ja lapiolla mätettiin lava täyteen hiekkaa ja sitten tuotiin sinne Järvilinnaan, mihin hiekkaa sitten aina tarvittiin. Ja sitten oli puutarhahommia siellä, ketkä oli puutarharyhmässä pihahommia. Pihat siivottiin ja sitten tuota vielä keväällä, kun mää menin, niin huhtikuuta niin oli järvet jäässä. Silloin lohkottiin vielä jääsahalla jäitä ja vietiin ja siellä oli sen talon alla iso puruvarasto. Niin vietiin jäälohkareita sinne, että saatiin sitten navettaan niin altaisiin jäitä, mihin maidot laitettiin kesällä jäähtymään." (Toivo)

Petri kuvaili puolestaan Pernasaaren ison maalaistalon jokapäiväiseen elämään kuuluvia rutiineja laajasti. Pojat nousivat aamulla neljältä navettaan lypsämään lehmiä ja sikalaan töihin. Navetta- ja sikalatöitä pojat tekivät myös viikonloppuisin. Pojat nostelivat raskaita 50 litran tonkkia maitoautoon ja kylmältaaseen. Kaupunkilaispojallekin hioutui pian työhön tarvittava tekniikka. Pernasaari oli iso maitotila ja lypsyennätyksiä tehtiin kasvavaan tahtiin.

Sikala oli ihan oma maailmansa; pojat olivat Pernasaaren sikalanhoitajan kanssa salvamassa (porsaiden kastointi) porsaita. Pojat pitivät porsaita jaloista kiinni ja sikalanhoitaja otti aina porsaan lämpölampun alta ja hoiti itse salvamisen. Talon porsaat kasvatettiin lihotussioiksi ja lopulta teurasauto tuli ne hakemaan. Petri kuvasi, kuinka ronskilta eläinten kasvatusta hänestä tuntui, mutta kaikkeen tottui.

Pojat tekivät aamuvarhaisesta töitä koulukodin isolla maatilalla. Työtä tehtiin tilan navetassa, puutarhassa, kitkettiin porkkanapenkkejä, seivästettiin heinää. Petri muisteli, että Pernasaaresta kasvatettiin myös ravihevosiä. Pojat olivat hevosten kanssa myös metsätöissä; he kaatoivat puita talvisin ja kuljettivat ne hevosreellä sahalle jäitä pitkin. Talolla oli oma mylly ja kaiken kaikkiaan tila oli hyvin omavarainen. Navettatyöt alkoivat aamuviideltä, jonka jälkeen pojat olivat muutaman tunnin aamupäivällä koulussa. Iltapäivällä pojat palasivat taas töihin.

Eero kertoo siitä, miten työntekeä oli koulukodissa tärkeämpää kuin koulunkäyntiä.

"Ja sitten koulu oli. Meillä oli hirveän lyhyt kouluvuosi. Että, siviilissä kouluvuosi oli, että se alkoi tuolla elokuussa. Meillä alkoi lokakuussa ja loppu huhtikuussa. Huhti-toukokuun vaihteessa, silloin kun pelto alkoi sulana, niin silloin meidät kyllä vietiin työmaille, puutarhaan. Ja mä sitä, että Pernasaaresta mulle ei tullu, kun päästötodistus ja mä en oo ikinä nähny tuota omaa todistustani siltä väliltä. En koskaan ole nähnyt ja tuo siellä on vaan päästötodistus." (Eero)

Miesten elämä koulukodissa oli keskittynyt työnteon ympärille ja työ oli 1950- ja 60-luvuilla vielä pääosin maatalon moninaisiin tehtäviin osallistumista. Agraarissa yhteiskunnassa poikia kasvatettiin viljelijöiksi ja edellisten sukupolvien työn, perheen sekä yhteisön hyvän toteuttajaksi. Maatalousperheiden elämä oli vielä pitkälle 1960-luvulle asti omavaraista, jolloin arki oli leimallisesti työntekeä ja ruumiillista työtä oman perheen ja talouden hyväksi. Pirjo Korkiakangaan

(1996, 76) mukaan 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa yhteiskunnassa lapset oppivat työntekoon jo pienestä pitäen, ja varhaisen työn tarkoitus oli opettaa lapsille, että työnteko on yksi ihmiselämän kulmakivi. Tässä ympäristössä lasten ja nuorten työpanos niin sanottuna avustavana perheenjäsenenä oli merkittävä. Talonpoikainen elämäntapa siirrettiinkin sukupolvelta seuraavalle työn kautta.

Koulukotien maatilat tarvitsivat tiluksilleen työntekijöitä, sillä monet työtehtävät suoritettiin vielä tuolloin miesvoimalla. Janne Haikarin (2009, 118) kirjoittamassa Sippolan koulukodin historiikissa koulukotiin 1960-luvulla työntekijöiksi tullut pariskunta luonnehti työn luonnetta: "Terapiamme oli väsytystä". Tärkeintä oli opettaa pojat työntöön säännöllisyyteen, eikä ollut ollenkaan pahitteeksi, että työ oli myös raskasta.

"Ja se oli sitten, oliskohan se ollu 1964 tai 65 ja perunaa ja sit se, että ku me tehtiin ne perunatyöt siellä [koulukodin nimi] koulukodissa, niin sen jälkeen me mentiin, siirryttiin niihin lähimaalaistaloihin. Me käytiin siellä tekemässä kaikki heinätyöt ja kaikki muut perunan nostot ja muut. Vielä sen, vaikka tuo oli iso maatila, sen lisäksi, jos vähänkin jäi aikaa. Pitivät meitä semmosena orjana, että myö tehään kaikki työ, mitä siinä lähiympäristössä on. Traktorin lavalla vietiin talosta taloon meitä. Esimerkiks [kaupungin nimi] asti, sinne [laitoksen nimi] laitokseen, niin siellä käytiin tekemässä töitä." (Markku)

Markku kertoo, kuinka hänen ensimmäisen koulukotisijoituksensa aikana poikien työnteko ei rajoittunut vaan kyseisen laitoksen maataloustöihin. Poikia kuljetettiin läheisiin taloihin ja toiseen laitokseen. Poikia kuljetettaessa heidän piti pitää päänsä alhaalla eikä päät saaneet näkyä traktorin lavan reunan yläpuolella. Poikien työhön kuljetuksella ei haluttu herättää sivullisten huomiota poikien kovaa työn teettämistä kohtaan.

Miesten kertomusten mukaan eläimet olivat merkittävässä asemassa koulukodin arjessa. Koulukotien suuret navetat ja sikalat olivat tuotantolaitoksia, joissa poikien tehtävänä oli työnteko vastikkeeksi saamastaan kasvatuksesta ja ylöspidosta. Työnteko navetassa ja sikalassa mahdollisti pojille työntöön eläinten parissa. Useiden miesten kertomuksissa tuli esiin kiinteän suhteen muodostuminen hevoseen. Pojat tekivät metsätöitä hevosen kanssa koulukodin metsissä, joka vaati heiltä erityisiä hevosen käsittelytaitoja. Nämä taidot on saatettu mieltää myös erityisen miehekkäiksi poikien keskuudessa, onhan olemassa myös hyvä hevospöytä-käsite. Osa pojista halusi osallistua hevosten hoitoon talleilla. Tallityö hevosten parissa antoi pojalle mahdollisuuden rauhoittumiseen eläinten läheisyydessä ilman muiden poikien läsnäoloa ja instituution luomia paineita. Eläimet toivat tällöin myös emotionaalista tukea ja läheisyyttä sekä tyynnyttivät lapsen turvatonta mieltä laitossijoituksen aikana turvallisten aikuissuhteiden puuttuessa. (Vrt. Malinen 2017, 32; Hytönen ym. 2016, 138; Piirainen 1962, 15.) Hevonen on voinut olla hyvä kuuntelija yhteisössä, jossa aikuisilla ei ollut kiinnostusta paneutua lapsen huoliin.

Reinon 1960-luvulle sijoittuvan kerronnan mukaan hänen sijoituksensa Järvilinnan vastaanottokodista Pernasaaren koulukotiin oli myönteinen käännekohta hänen elämässään, jonka hän liittyy myös eläinten hoitamiseen.

"Niin no joo sitten jouduin sinne Pernasaareen tai sijoitettiin sinne ja siellä tehtiin maataloustöitä ja urheiltiin. Se oli tuhat kertaa parempi paikka, koska siellä sai vapaasti mennä ulos. Mennä ja tulla kuhan vaan oli sillä alueella ja, että sellasta ja siellä oli määrätynlainen kuri, että siellä kyllä pärjäs, kunhan vaan noudatti niitä sääntöjä. Siellä hoidettiin hevosia ja sikoja ja lehmiä ja puutarhalla tehtiin töitä. Systeemi oli samanlainen, kun Järvilinnassakin, että puoli päivää oli töitä ja puoli päivää oli koulua ja sellasta ja välillä tapeltiin keskenään siellä. Salaa poltettiin tupakkaa ja kiljua yritettiin tehdä. Semmosta." (Reino)

Koulukotien toimintaa kritisoitiin laajasti 1960-luvulla. Yksi syy kritiikkiin oli, ettei niiden tarjoama ammattikasvatus vastannut ajan elinkeinoelämän vaatimuksia. (Siren 1967, 105.) Pernasaaren koulukodin pitkäaikainen johtaja Ensio Kyppö pohti vuonna 1967 Huoltaja-lehdessä julkaistussa artikkelissaan työtoiminnan asemaa koulukodin kasvatus- ja hoitomuotona. Kyppö pohti artikkelissa koulukodin perinteisen työopetuksen aseman lisäksi koulukotisijoitusten lyhentymisen merkitystä mahdollisuudelle kouluttaa poikia työelämään:

"Työtoiminnalla on aina ollut merkittävä osuus suomalaisen koulukodin kasvatus- ja hoitotyössä. Tämä työtoiminta on aikaisemmin merkinnyt myös ammattikasvatusta, mutta elinkeinoelämän rakenteen muututtua ei koulukodin nykyistä työopetusta enää voida pitää ammattikoulutuksena. Tämä on herättänyt arvostelua aikanamme, jonka iskulauseisiin kuuluu sana koulutusyhteiskunta. Emme aina huomaa, että ammattikoulutus on jo kehittynyt mittoihin, jotka eivät enää tahdo sopia jatkuvasti lyhentyvien koulukotivuosien "raameihin". Se on pitkäjännitteistä, teoreettis-käytännöllistä opiskelua, joka vaatii huomattavasti enemmän keskittymiskykyä sekä opiskelujännitystä kuin oppipoikamainen ammattitaidon kehittäminen. Ammatinvalintaa koskeva yksilöllisten taipumusten ja mielenkiinnon huomioiminen ei pienentyvissä koulukodeissa myöskään ole käytännössä mahdollista." (Kyppö 1967, 239).

Samassa artikkelissa Kyppö (1967) mainitsi, että Kotiniemen koulukodissa järjestettiin lyhyitä ammattikursseja, joihin uusien määrärahojen muodossa avautui mahdollisuuksia (mt., 1967, 242). Haastattelemini miesten kertomuksissa oli myös yksittäisiä mainintoja näistä ammattikursseista. Niitä pidettiin miesten työurien kannalta työelämään sopeutumista helpottavina, kuten Reino alla olevassa sitaatissa kertoo koulukodissa olonsa loppuaikana pääsyään osallistumaan koulukodin järjestämille ammattikursseille. Ammattikurssit helpottivat Reinon kerronnan mukaan myös ammattikursseille hakeutumista myöhemmin hänen päästyään pois koulukodista.

"Mutta itellä omakohtanen kokemus on, että kyllä niin kun pelasti mun hengen ainakin tähän asti. Että, siellä sai niin, kun kipinän normaaliin maalaistalon töihin ja täl-laseen asiaan ja kuitenkin, että pikkasen kun teki niitä töitä, niin vähän oppi täällä siviilisäkin tekemään. Ja sieltä sai kuitenkin, sieltä sai tavallaan kipinän niin kun ammatteihin ja näin, että sai pieniä kursseja käytyä. Työhön tutustuttua ja ammatti, mitä sitten oli myöhemmin helpompi jatkaa. Koska silloin oli kursseja tarjolla ja telakat koulutti ammattimiehiä. Sinnekin oli helpompi mennä, kun pikkasen tiesi jostakin jotain. Ja paljon oli niin kun koulukodin henkilökunnassa siellä oli ihan inhimillistä porukkaa, mikä varmaan ihan sydämellä teki töitä näitten poikarukkien eteen siellä. Mutta siinä iässä sitä ei oikein ymmärtänyt, ennen kuin joutu ottaa ite vastuun elämästään. Joo." (Reino)

Jaakko kertoo koulukodin johtajan etsineen hänelle paikkaa ammattikoulusta, jonne Jaakko olisi voinut siirtyä koulukodin jälkeen.

"Ja siellä annettiin lupaus sitten, että ne ettii mulle paikan ammattikoulusta ja sano vielä johtaja [johtajan nimi] lupas vielä, mitä mä pidin ettei se ollu johtajan [johtajan nimi] vika, johtajan vika se homma, että se tosissaan yritti saada mua [paikkakunnan nimi] ammattikouluun ja etti jostain [kaupungin nimi] mulle paikkaa, niin, mutta ei tullu, niin mä en päässyt pois sieltä." (Jaakko)

Koulukodin työpainotteista arkea ja sen suhdetta miesten työn tekemiseen aikuisena kuvattiin osittain työhön innostavana, mutta moni mies kertoi koulukodin "tappaneen viimeisetkin työhalut" jatkuvan komentelun ja työn tekemiseen liittyneen pakkotahtisuuden vuoksi. Seuraavissa haastatteluotteissa Jaakko ja Markku muistelevat, kuinka työnteko hallitsi koulukodin arkea ja miten he siihen suhtautuivat eri tavoilla:

"Mää huomasin sen itestäni niin kun monesta muustakin, se työvastaisuus kasvo siellä, kun laitetaan tuommosiin. Enhän mää mitään mää olin kauppalasta syntysin, siellä oli [koulukodin nimi] niin kun [koulukodin nimi] paljon isoista kaupungeista: Helsingistä, Espoosta ja näistä paikoista. Nehän oli [koulukodin nimi] ja [koulukodin nimi] nehän oli maatyön ympärillä pyöri, kitkettiin jotain jurttipeltoja siellä ja navetalla oltiin töissä ja [koulukodin nimi] oli se päiväpalkka oli puoltoista penniä, jos teki ahkerasti töitä. Ja kolmen kuukauden välein sai sen palakan, että se oli siellä. Mää muistan sen yhen loman, minkä mää sain sieltä, niin yheksän markkaa sain taskuun rahaa sieltä." (Jaakko)

"...meillä oli se heinätoissä, oli, se 50 heinäseivästä piti tehdä, että päivänmitan semmoinen urakka. Mä oon hirvee ollu tekemään töitä jo siellä ja teen nykyäänkin, vaikka oon eläkkeellä. Mä tein enempi töitä, kun moni työssäkävvä." (Markku)

Jaakon ja Markun kertomukset kuvaavat, kuinka työnteko oli raskasta koulukotien maatalous- ja metsätöissä. Pojan jouduttua Leppäniemen erityisosastoon, koveni heidän työnsä entisestään. Leppäniemen sementtivalimossa työ oli miesten kertoman mukaan raskasta ja yksipuolista eikä "sementtioppikaan" valmistanut miehiä heidän tulevaisuuden työelämän vaatimuksiin.

Leppäniemi oli pieni muurilla ympäröidyllä jaloittelupihalla varustettu pienoismalli. Pojat asuivat osastolla Leppäniemessä, jossa sellimäiset huoneet oli sijoitettu kahden puolen käytävää, josta myös käytettiin nimitystä kongi. Pojat kävivät koulua kolmesta neljään tuntia aamupäivällä, jonka jälkeen he olivat Leppäniemen alakerrassa tekemässä sementtirenkaita ja putkia.

"Kyllähän siellä se kuri oli kans tiukkaa, niinkuin pitikin, mutta, kun siellä ei tarvinnut pelätä, että minä päivänä saa selekänsä. Että, ne ei hakannu." (Markku)

Poikien päivittäinen raskaan työn tekeminen oli menetelmä, jolla pojat pidettiin jatkuvassa toiminnassa ja jolla ruumiinhallinnan lisäksi uskottiin olevan myös luonnetta kasvattava vaikutus. Työntekemistä miehet kuvasivat laajasti ja se jo itsessään kertoo siitä, kuinka keskeinen merkitys työllä oli poikien sosiaalistamisessa tavoitellun työläismiehen identiteettiin. (Siltala 1994.) Miehet tulivat lastensuojelusjoiutusten kautta koulukotiin työläisperheistä ja heidät kasvatettiin myös palaamaan omaan luokkaansa. Miesten kertomuksissa koulukodin tarjoama kouluopetus jäi vähemmälle kuvaukselle, joka myös kertoi siitä, etteivät koulukodin opetustavoitteet olleet ensisijaisia poikien kasvatuksessa. Koulunkäynnillä tuskin tavoiteltiin ammatilliseen saatikka akatemiseen koulutukseen pääsyä. Koulukodin tavoitteena oli kasvattaa perheensä työllään elättävä työläismies.

Tavoitellun työläismiehen identiteettiä liitettiin miesten kuvaamalla ajanjaksolla toiminnallisuus, ruumiillisuus ja tunteiden torjuminen. Koulukodin arvomaailma oli vahvasti sidottu oman aikakautensa miehisiin ihanteisiin eikä se juurikaan tarjonnut poikien positiivisen persoonallisen identiteetin kasvun edellytyksiä. Miehiset ihanteet, joita koulukotimaailma edusti, olivat myös vanhentuneet poikien tulevaa aikuisen miehen elämää ajatellen.

Koulukotikasvatuksen oli tarkoitus tuottaa miehiä, jotka saattoi tunnustaa ”oikeiksi miehiksi”. Miehinen mies oli ruumiillisesti vahva, itsensä ja tunteensa hallitseva työmies. Vinoon kasvaneita poikia ojennettiin tarpeellisiksi katsotuilla tavoilla heidän tiettyjä miehisenä pidettyjä ominaisuuksiaan vahvistamalla ja vastaavasti ei-toivottuja ominaisuuksia sammuttamalla.

Miesten kertomuksissa koulukodin arki näyttäytyi vahvasti miehisenä valtakuntana, jossa tavoiteltua miehuutta tuotettiin päivittäin työn tekemisen kautta. Poikien koulukotikasvatukseen liittyi 1950- ja 60-luvuilla myös vahvoja sukupuolittuneita käsityksiä, siitä miten pahantapaisia ja sopeutumattomia poikia soviaistettiin kunnollisiksi työtä tekeviksi mieskansalaisiksi. Poikia kasvatettiin kulttuurisesti stereotyyppisten, kapeiden ja rajattujen odotusten mukaisesti. Nämä rajoitukset eivät rohkaisseet poikia tunteiden käsittelyyn vaan heidän energiansa keskitettiin raskaan työn tekemiseen ja ruumiin harjoittamiseen. Samojen arkisten rutiinien päivittäisen toistamisen uskottiin iskostavan poikiin perinteiset suomalaiset perusarvot, jotka omaamalla he myöhemmin lunastavat paikkansa yhteiskunnan täysvaltaisina jäseninä.

6.3.3 Väkivalta koulukodissa

Koulukotien rangaistuskäytäntöihin on kiinnitetty huomiota jo varsin varhain. Vuonna 1946 raporttinsa antaneen Kasvatus- ja työlaitoskomitean mukaan niissä laitoksissa, joissa järjestystä oli ylläpidetty ankaralla kurilla ja rangaistusten käytöllä, oli sattunut eniten erilaisia rikkomuksia ja karkaamisia. Komitea katsoikin, että järjestystä tulisi ylläpitää ennen kaikkea erilaisin positiivisin kasvatustekniikoin. Laitosten oppilaita tulisi ensin sijoittaa ojentaa nuhtelemalla ja rangaistusuhalla ja vasta sen jälkeen rajoittamalla tai poistamalla myönnettyjä etuja ja vapauksia. Viimesijaisina kurinpitokeinoina komitea piti oppilaan pitämistä suljetussa huoneessa eli koppi- tai eristysrangaistusta ja vitsalla annettua ruumiinrangaistusta. (KM 1946:1, 30–31; Harrikari 2004a 237; Hytönen ym. 2016; 88.) Ruumiillinen väkivalta kurituksena ja rankaisukeinona kiellettiin koulukodeissa vuonna 1965, mutta siitä luopuminen koettiin vaikeaksi ja sen käyttöä perusteltiin yleisen levottomuuden uhalla. (Saari 1961; Harrikari 2004a.)

Koulukodin kasvattajat (katsastajat ja ohjaajat) eivät miesten kertomusten ja joidenkin aiempien tutkimusten perusteella kaihtaneet väkivallan käyttöä, jos pojan työtahti ei ollut tarpeeksi kova tai työnjälki ei miellyttänyt. Henkilökunnan harjoittama väkivalta saattoi olla myös täysin ennakoimatonta. Myös poikien keskinäistä väkivaltaa eli pennalismia esiintyi aikaisempien tutkimusten mukaan runsaasti koulukotikäytännöissä. (Helasvuo 1954; Hytönen ym. 2016; Laitala & Puuronen 2016; 179–182.)

Väkivalta oli osassa miesten kertomuksia vahvasti läsnä, jopa siinä määrin, että koko kertomusta kerrottiin paikoitellen väkivaltakokemusten kautta. 1950-luvun muistoistaan kertoneet miehet puhuivat väkivallasta, jolloin osa rangais- tuksista oli laillisia, mutta suurin osa miesten kuvaamasta väkivallasta ja sen eri muodoista oli yksittäisten ohjaajien harkintavallan pettämistä, jolloin hän käytti väkivaltaa tilanteiden ratkaisuun. 60-luvulla koulukodeissa olleiden miesten ta- rinat paikantuivat suurimmaksi osaksi vuoden 1965 jälkeiselle ajanjaksolle, jol- loin ruumiillinen kuritus rankaisuna oli kielletty, mutta silti miesten kertomukset sisälsivät runsaasti väkivaltaa. Väkivallan kuvaukset paikantuivat tutkimusai- neistoni 60-luvulle sijoittuvissa kertomuksissa erityisesti miesten ensimmäisiin koulukotisijoituksiin, joista heidät myöhemmin karkailun tai muiden syiden vuoksi siirrettiin Pernasaaren koulukotiin. Tutkimuksessani käsittän väkivallan jatkumona, johon kuuluvat fyysinen, verbaalinen ja emotionaalinen vallan vää- rinkäyttö yksilön, ryhmän ja sosiaalisten rakenteiden tasolla (ks. Sunnari ym. 2002; Kelly 1987).

Vanhempien holhoojavaltaa ja siihen liittyvää kuritusvaltaa käytettiin lai- tosvallan yhtenä perusteena lastensuojelulaitoksissa (Nieminen 2013, 65). Yh- täältä kaltoinkohtelussa ja erityisesti väkivallassa oli kyse yksilön tai yksilöiden vallankäytöstä toista yksilöä tai yksilöitä kohtaan. Toisaalta kyse on myös laa- jemmista, yhteiskunnalliseen vallankäyttöön ja kulttuurisiin arvostuksiin liitty- vistä ilmiöistä.

Karkaaminen oli Reinon mukaan Järvilinnan vastaanottokodissa, niin kuin muissakin koulukodeissa aina rangaistava teko ja Järvilinnasta ei hänen aikanaan 60-luvun lopulla karannut kukaan tai jos pojat onnistuivat karkaamaan, heidät saatiin hyvin läheltä vastaanottolaitosta kiinni. Toivo puolestaan kertoi, että hä- nen sijoituksensa Järvilinnan vastaanottokotiin oli kestänyt vain muutaman vii- kon, kun hän oli jo karkumatkalla. Järvilinnan vastaanottokodin katsastajat sai- vat Toivon muutaman tunnin päästä metsästä kiinni jäljityskoiran avulla.

"...sitten Pernasaaren koulukodin putkaan. Siellä aina oltiin viikko lattialla, puulatti- alla maattiin. Pitkäpaita päällä vaan ja sitten takasin sinne ja. Siellä Järvilinnassa oli hirveen kova kuri mää en esimerkiksi päässyt koskaan lomalla käymään kotona. Kun sieltä viikon loppusin pääs käymään kotona, jos oli pisteitä, käyttäytymispisteitä. Mulla kun niitä ei ollu, niin mää en päässy lomille." (Toivo)

Markku kertoi, että oltuaan puoli vuotta koulukodissa hän meni johtajan asun- toon kysymään johtajalta luvatausta pois pääsystä. Hän vei Markun asuntonsa rappusille ja sanoi:

"että Markku, että pihassa oli lipputanko. Sano, että näätkö sä tuon lipputangon, mää sanoin, että nään. Siellä pihassa lipputangon päässä on se nappu. Se sano, että sitten kun se lipputangon nappu aukee, niin sä pääset." (Markku)

Johtajan käyttämä metafora: "lipputangon kukkimisesta" oli aikanaan kouluko- timaailmassa yleisesti käytetty ilmaus, jota oli viljelty vastauksena poikien tie- dustellessa mahdollisesta siviiliin pääsystä. Ilmauksella myös viitattiin kouluko- tisijoituksen pituuden epämääräisyyteen ja suunnittelemattomuuteen. Markku kertoi koulukodista karkaamistensa alkaneen tästä tapahtumasta ja hän kertoi karkaamismatkojen aikana laittaneensa koulukodin ympäristön paikkoja

risaseksi. Pojilla oli vielä 60-luvun puolivälissä työvaatteena käytössä koulukodin vintillä säilytettyjä saksalaisia sodanaikaisia painavia maihinnousukenkiä, jossa oli raudat kannoissa. Päällään pojilla oli polvihousut ja lyhythihainen paita, joten ulkopuolisten oli helppo tunnistaa pojat läheisen koulukodin oppilaiksi. Jokaisen karkumatkan jälkeen poikien päät ajettiin kaljuiksi.

"Se oli hurjaa, kun se alako olla sitä Beatles-aikaa, niin tykättin, että olis ollu vähän pitempi tukka. Sen vuoksi mulla varmaan on nytkin. Niin tuota niin, niin ja tukka pois ja sitten johonkin, kuten mä äsken mainitsin, niin niitä..." (Markku)

"Mutta kun sitten syyskuussa jouduttiin Pernasaareen, niin sitten alko se helveti. Minun helveti alko sitten. Ei [pojan nimi] ja nämä pääsi kuule helepolla siellä, mutta minä sain, minua lyötiin. Minua lyötiin ja pieksettiin, aina vaan minua joka paikassa syytettiin millo mistäkin." (Kaarle)

Miesten kertomuksissa oli runsaasti kuvausta erityisesti työntekoon liittyvistä tapahtumista, joissa työtehtäviä valvomassa olleen ohjaajan harkintavalta petti ja lapsen kohdistunut väkivalta ei ollut koulukodin järjestyssääntöjen mukaista. Koulukoti-instituution patriarkaalisiin rakenteisiin sisältyi siis mahdollisuus paitsi valtaan, myös väkivaltaan eli väkivallan potentiaali oli aina läsnä. Ohjaaja saattoi kohdistaa väkivaltaa itseään vähemmän maskuliinisiin. (Vrt. Jokinen 2000, 204.) Eero ja Kaarle sijoitettiin Pernasaaren koulukotiin vuonna 1953. Eero kertoi, kuinka Pernasaaren koulukodissa oli päivittäin työnjako, jossa pojat jaettiin eri työryhmiin. Jokaista oppilasryhmää oli ohjaamassa työhön perehtynyt katsastaja. Puutarharyhmään, johon Eero ja Kaarle kuuluivat, kuului noin 14–15 "pikkupoi-kaa".

"Se työ oli semmosta, että käännettiin esimerkiksi maata ja talikoilla sitä puutarhamataa ja sitten [puutarhurin nimi] aina kun se kulki siellä, niin sillä oli keppi, se aina iski kepin siihen kohtaan maahan, missä tuota kohtaa me oltiin sillä hetkellä. Ja se harrasti sitä, että minun kohdalle ja sitten kun se tuli seuraavan kerran, jos ei ollut tuota edennyt tarpeeksi pitkään, niin se sillä samalla kepillä se huiteli. Ja jos joku puhui, niin sieltä kuulu aina Eero turpa kiinni. Se oli kummallista, että se oli aina minä, joka puhuin. Ja se minua tuota sitten aina kepitti siitä ja tuota. No eihän siinä mitään minä tein töitä ja joskus alko tuntumaan, että onko mussa joku vika, että mä saan aina selkääni. Ihan melkein saa sanoa, että melkein päivittäin sitä tuli sitä selkäsaunaa." (Eero)

Alla olevassa tekstiotteessa on Kaarlen kuvaus väkivallan arkipäiväisyydestä, joka on yhtäläinen Eeron kuvauksen kanssa.

"Ja tätä jatku aina kun [miehen nimi] oli siellä ja jos vessaankin halus käydä paskalla tai jotakin, niin antakaa hautua läskiks, niin minäkin teen. Oikein lihava ukko oli, ei päästy sitten. Meidän piti sitten tehdä tarpeemme sinne johonkin puskan juureen. Ja taas tuli selkään. Tämä oli ihan fasistinen paikka tämä Pernasaari." (Kaarle)

Kaarle kuvaa tekstiotteessa ulosteisiin liittyvää ohjaajan puhetta, joka on usein mielletty sotilasslangiin liittyväksi. Tulkitsen ohjaajan puhetta tyyliältään varhaisnuorten poikien keskinäiseksi härskiksi puheeksi, jolla halutaan aiheuttaa kuulijassa häpeän tunteita. Kaarlen kuvaaman tapahtuman voi nähdä myös miehiseksi regressioksi, jota aikuinen mies voi käyttää miesten keskinäisessä humoristisessa puheessa, mutta ei nuoren pojan kasvatuksessa.

Kaarle kertoi, miten häntä oli rangaistu erittäin raa'asti varkaudesta, jota hän ei ollut tehnyt. Kaarle oli ollut lämmittäjän tehtävissä, jolloin hän lämmitti

koulukodin pannuhuoneessa kattiloita laitusrakennuksen pitämiseksi lämpimänä. Samaan aikaan koulukodin tiloista oli varastettu paketti ja koulukodin johtaja syytti Kaarleä kyseisestä varkaudesta. Johtajan mukaan Kaarlella oli ollut mahdollisuus varkauteen, koska varkaus oli tapahtunut koulukodin tiloissa, joissa Kaarle toiminut lämmittäjänä. Koulukodin johtajalle riitti perusteeksi rangaista Kaarleä pelkän epäilyn perusteella.

”Minähän raivostuin. Me oltiin niin kuin työjonossa oltiin siinä, niin hän otti minut tämän [miehen nimi], en muista hänen nimeään, [miehen nimi] muistaakseni. Niin hänen kanssaan vietiin Leppäniemeen ja pieksettiin oikein pahasti. Vietiin selliin, minä olin alle 15-vuotias silloin ja tuota sitä jatkui kaksi viikkoa, sitten oltiin sellissä ja aina iltasin ja päivisin käytiin pieksämässä ja muuta kuritusta antamassa siellä. Ennen kun se sitten [miehen nimi] selvis, että minä en ollut tehnyt sitä. Se sitten yritti sovitella ja pyydellä anteeksi sitä, mutta minä olin sen kurituksen kärsinyt siellä. Ja tämä katsastaja oli täyspeto. Oli muka... Tupakan poltosta jäin kiinni sitten ja taas tämä [miehen nimi 1] ja [miehen nimi 2] ne pieksi minut.” (Kaarle)

Väkivallan kokemukset koulukodeissa sijoittuvat usein samoihin tarinoihin eristysrangaistusten kanssa, kuten Kaarlen edellä olevassa kerronnassa tapahtui. Eristysrangaistukset olivat koulukodeissa yleisesti käytettyjä rangaistuksia. Eristysrangaistusta ja ruumiillista kuritusta käytettiin yhdessä myös siksi, ettei pojan pahoinpitelyn raakuus tullut muiden poikien tietoon. Putkan seinät ja eristysrangaistuksen pituus takasivat sen, että ruumiillisen kurituksen ylilyönnit jäivät vain pojan ja kuritusta antaneiden johtajan ja katsastajien väliseksi tiedoksi. (Vrt. Hytönen ym. 2016, 105.) Eristämisen pituudella haluttiin myös peittää pojan kokeman pahoinpitelyn jättämiä jälkiä, etteivät ne muodostuisi poikien keskinäisen kerskailemisen aiheeksi.

Kaarle jatkaa väkivallan kuvaamista ja siihen puuttumattomuutta kertomalla episodin Pernasaaren koulukodista, jolloin sosiaaliministeriön tarkastaja oli laitoksessa vuotuisella tarkastuskäynnillä. Tarkastajan käynnit koulukoteihin olivat aina erityisiä tapauksia, jolloin pojat puettiin parhaimpiinsa ja koulukoti oli siivottu viimeistä nurkkaa myöten. Kaarle kertoi kysyneensä katsastajalta, voisiko hänkin keskustella vierailulla olleen tarkastajan kanssa. Johtaja oli hädisään hyökännyt kysymään Kaarlelta, miksi hän halusi keskustella tarkastajan kanssa. Johtajalla oli syynsä olla huolissaan, koska hän oli muutama viikko aikaisemmin pieksänyt Kaarleä epäiltynä varkaudesta, johon Kaarle ei ollut syyllistynyt. Kaarle kertomansa mukaan halusi kysyä tarkastajalta mahdollisuutta päästä kurssille koulukodista vapautumisen jälkeen.

”Niin [johtajan nimi] pelkäsi, että minä kerron tästä sille tarkastajalle. Mutta ei mitään, minä kysyin kurssille pääsyä, kun mä ajattelin silloin, että mitäpä se hämmentäminen siitä auttaa enää, että se ei enää mua näitä kipuja vie pois millään lailla. Oishan se tietenkin jonkunlaisen sanktion saanu siitä, jos minä olisin kertonut. Sitä olis ruvettu tutkimaan, että mitä tämä on tämä homma.” (Kaarle)

Väkivalta henkilökunnan taholta saattoi olla myös sattumanvaraista ja sitä saattoi ilmetä esimerkiksi yöllä, kuten Kaarle kertoo seuraavassa sitaatissa:

” Ja siis keskellä yötä minä en tajunnut, että mistä on kysymys ollenkaan. Se vaan ravisteli minua ja huuti, minä en ihan tarkkaan muista, mitä se huuti, mutta jostakin se taas syytti minua. Siis aina oli niin kun jotakin, jos ei ketään muuta syyllistä löytynyt se olin minä, Kaarle tai Jussi se on. Varmasti se Jussi on.” (Kaarle)

Kaarle kuvaa, kuinka yövalvoja oli hyökännyt hänen kimppuunsa ja tarttunut häntä kurkusta kiinni nostaten Kaarlen seinälle hänen mennessään vessaan. Kaarle kuvasi tapahtumien kulkua, jotka tuntuivat jälkeensä käsittämättömiltä ja aiheuttivat hänelle luonnollisesti pelkoa. Kaarle ei kertomushetkellä muistanut, mistä katsastaja oli häntä syyttänyt. Tunteet väkivallan käsittämättömyydestä ja koetusta epäoikeudenmukaisuudesta saattoi kuulla Kaarlen kerronnassa vielä monen kymmenen vuoden päästä itse tapahtumista miehen tunnereaktiona, jotka sisälsivät vihaa ja halveksuntaa aikuista miestä kohtaan, joka pahoinpitelee puolustuskyvyttöä lasta arvaamattomasti. Kaarlen koulukodissa 1950-luvulla kohtaama väkivalta ei ollut aikaisempien tutkimusten mukaan mitenkään tavatonta aikanaan. (Vrt. Hytönen ym. 2016; Laitala & Puuronen 2016.) Väkivaltaiset tapahtumat kertoivat henkilökuntaan kuuluvien miesten hallinnan menetyksestä ja heistä miehinä, jotka eivät pysty ilmaisemaan itseään eivätkä tunteitaan muuten, kuin väkivallan kautta.

Jaakko pohtii kertomuksessaan syitä siihen, miksi ohjaajat eivät pystyneet luopumaan ruumiillisesta kurituksesta, vaikka se oli virallisesti kielletty.

"Tämmösiä kun meitäkin sata jätäkää tai pikkupoikaa oli, niin kaikki oltiin vähän toinen toistaan villimpiä ja olihan nää jo pohjaanpalaneita ja hermonsia menettäneitä meihin, niin muutenkin heleposti käytti sitä. Mulla oli ensimmäinen kosketus siihen, kun ensimmäisenä päivänä perunakellariin vietiin ja siellä oli yks sellanen [ohjaajan lempinimi] haukuttiin sitä se anto ihan syyttä selekään ja näytti sitten mulle ja sano, että kesällä tällä hakataan käärmeitä ja talvella tällä hakataan käärmeitä. Siitä mä sain sen, että täällä ei tarte tehdä mitään, täällä selekään ilimaseks ja kyllä mä sainkin muutaman kerran sitten. Että, ei ne, vaikka se raipparangaistus virallisesti lopetettiin, niin kyllä sitä jatkuu sitten, että ei sitä sitten julkisesti piiskattu koulun penkillä tai millä ne sitten aina mätki. Sitä annettiin sitten noissa kellareissa tai työmaalla." (Jaakko)

Jaakon saapuessa koulukotiin, oli sinne sijoitettuna lähemmäs sata poikaa, joita kasvattaneilla ohjaajilla osalla oli takanaan pitkä työura ja kuria oli totuttu pitämään yllä turvautumalla hyvinkin väkivaltaisiin rangaistuksiin. Ohjaajien työurat koulukodeissa olivat myös pitkiä, koulukodeissa työskenneltiin eläkeikään asti.

Koulukodin kasvatusmenetelmät kätkivät sisäänsä henkistä väkivaltaa, joka lisäsi poikien pelkotiloja. Poikien kohtelu oli jatkuvaa mieheyden testauksista tilanteissa, joissa kasvavat pojat olisivat tarvinneet aikuisen miehen tukea ja ohjausta identiteettinsä rakentamiseen. Henkilökunnan ja poikaoppilaiden välinen keskustelu olisi ollut merkityksellistä, että pojat olisivat ymmärtäneet ei-toivotun käytöksen ja siitä seuranneen rangaistuksen yhteyden. Lapsen, nuoren ja aikuisen välinen rakentava keskustelu lapsen tilanteesta ja tulevaisuudesta olisi kasvattanut tarvittavaa luottamusta heidän välilleen.

Pelon ja kunnioituksen herättäminen nuorissa pojissa oli 1950- ja 60-lukujen institutionaalisen kasvatuksen yksi merkittävä kulmakivi, jolla ajan henkeen kuuluvaa miehisyttä vahvistettiin. Henkisen väkivallan käyttö saattoi olla myös yksittäisen katsastajan työssään käyttämä voimakeino, kun koulutusta ja osuamista lasten ja nuorten kohtaamisen ei ollut. Vuonna 1972 suoritetun koulukotitutkimuksen mukaan Leppäniemeen sijoitetuista oppilaista lähes puolet kärsi pelkotiloista, jotka aiheuttivat puolestaan usein raivokohtauksia ja väkivaltaisuuksia (Sosiaalilaitostutkimus 1972, 52; Hytönen ym. 2016, 106).

"Ja helevetin vittumainen [miehen nimi] siellä oli, joka aina sano, että hän ei sääli miestä, hän säälii luotia. Niin kun se oli sellanen aforismi." (Petri)

Tietyyntyyppinen puhe oli myös keino, jota katsastajat ja ohjaajat käyttivät osoittaakseen kyvykkyyttään maskuliinisena toimijana. 1950- ja 60-luvuilla miesten mieliin painuneissa katsastajien puolihuolimattomana huumorina käyttämiin sanontoihin saattoi sisältyä vielä sodan läheisyys ja militaarisuus, joka näkyi sankaruuden ihannoitina. Sankaruutta ihannoiva puhe viittasi tavoiteltavaan maskuliinisuuteen, johon poikia karaistiin. Militaristisessa ajattelumaailmassa miehiksi tullaan miehuuskokeiden ja initiaatoriittien kautta, jotka vaativat pojalta kestävyyttä (Mosse 1996; Jokinen 2000, 188). Miehuis ja väkivalta on yhdistetty yleisesti toisiinsa. Miesten on ajateltu soveltuvan naisia paremmin sekä fyysisesti että henkisesti kohtaamaan systemaattista väkivaltaa. Väkivalta liittyy monin tavoin maskuliinisuuden rakentumiseen erilaisissa historiallisissa ja kulttuurisissa käytänteissä, prosesseissa ja rakenteissa. (Connell 2000, 212–226.)

Markku kuvasi laajasti ensimmäistä koulukotisijoitustaan 1960-luvun puolivälissä:

"Semmonen mulla on jääny mieleen, sieltä, nimi on [ohjaajan nimi] suurimpia sadisteja, mitä oli. Niin, mää olin esimerkiks, meillä oli heinätoissa, 50 heinäseivästä piti tehdä, että päivänmitan semmonen urakka. Mä oon hirvee ollu tekemään töitä jo siellä ja teen nykyäänkin, vaikka oon eläkkeellä. Mä tein enempi töitä, kun moni työssäkäyvä. Ja mä sain sen urakan tehtyä ja siellä oli heinäseipään alla sitten niin tuota vesikannu, semmonen vanha alumiini maitotonkka, niin tää [ohjaajan nimi] tuli ja mää yritin sano sille, että mää oon urakkani tehny. Ja siellä oli sillai, että joku niistä valvoista oli laskenut mut. En mä kerennyt sano mitään, se löi. Se heinähanko, se on tuommonen noin, puolentoista tuuman vahvuinen se vars. Se löi mua selekään niin, että se meni poikki ja mä olin [kaupungin nimi] sairaalassa. [Kaupungin nimi] sairaalasta pystyy tarkastaa niitä 60-luvulla. Ne sano aina, että se [koulukodin nimi] on, kyllähän ne ties mitä se on. Valvojat sano, että tapetaan, jos kerrotte. Että, sieltä [kaupungin nimi] sairaalasta niin ne tosiaan ne ties, mistä ne vammat meillä on tullu. Ne sano, että teillä saippuaa on pitkin pihaa, että aina, kun joku tulee runnottuna sinne, niin on saippuaan liukastunut." (Markku)

Markku miettii sijoitusaikaansa koulukodissa sekavin tuntein:

"Ymmärrän sen, että en oo ollu sillo, niinkuin yhteiskuntakeleponen, että mut on johonkin laitokseen pitäny viedä ja ymmärrän, että jopa tämmöseen paikkaan, mutta ei silloin 60-luvullakaan eihän tämmöstä, mä oon tässä maininnu etupäässä nää vahvempien kavereiden ruumiillisen kurituksen. Mutta se oli ehkä vielä pahempaa valvojen kohalla, että ymmärrän, että sinne meijät vietiin. Mutta siihen aikaankaan niin eihän meitä saanu pitää elukkana tai elukoita siellä pidettiin, siellä oli isot navetat, niin elukoista pidettiin parempaa huolta, kun meistä. Että, meitä hakattiin aivan." (Markku)

Markun kertoman mukaan väkivalta ja aggressiivisuus olivat hyväksytyjä kasvatusmenetelmiä, joita myös ahkerasti käytettiin.

Markku oli usein tallilla hoitamassa koulukodin hevosia ensimmäisen koulukotisijoituksensa aikana. Hän löysi kaksi kissan pentua koulukodin vanhojen hevoscärryjen alta. Hän hoiti niitä aina ollessaan tallilla ja vei ne piiloon jauho-laariin, ettei kissan pennuille tapahtuisi mitään. Kissan pojat kulkivat Markun perässä ja hän sai niistä lohtua ikäväänsä. Koulukodin tallipäällikkö tappoi kissan pennut hakkaamalla niitä lapiolla Markun silmien edessä. Markun kokema kiintymys kissanpentuihin päättyi väkivaltaisesti ja jopa sadistisella tavalla.

Väkivallan voi nähdä olleen merkittävä osa koulukotien arkea. Yksilön ruumista hallitaan Foucault'n (1980) mukaan modernissa yhteiskunnassa hienoväraisesti, sääntöjen, luokittelujen, hyväksynnän ja hylkäämisen kautta. Foucaultia (mt.) mukaillen koulukodin ohjaajien tehtävä oli ohjata poikien toimintaa kohti tiettyjä päämääriä, jolloin pojilla oli vastaavasti myös mahdollisuus vastustaa henkilökunnan toimia. Koulukodin institutionaalinen väkivalta muuttui kuitenkin useiden miesten kuvauksissa katsastajien ja ohjaajien harjoittamaksi suoraksi väkivallaksi, jolloin pojat jäivät täysin alistettuun asemaan. Poikien oli tuolloin lähes mahdotonta osoittaa vastarintaa. Maskuliinisen miehen ja maskuliinisen ruumiillisuuden esitykset ilmentyivät ennen kaikkea aggression ja väkivaltana.

Poikien itsensä instituution sisään luoma alamaailma oli myös väkivallan läpätunkema. (Kyppö 1989; Helasvuo 1954.) Poikien arvohierarkia määräytyi heidän keskinäisissä tappeluissaan ja vahvemman vallalla saattoi omia myös monenlaisia etuuksia itselleen.

Eero kuvaa, kuinka isommilla pojilla oli hierarkkinen asema pienempiin poikiin nähden. Isommat pojat käyttivät myös väkivallan uhkaa instrumentaalisenä keinona saada tavoittelemansa. Isoilla pojilla oli valtaa ja heidän käyttäytymistään leimasi väkivallan mahdollisuus ja Eeron kerronnan mukaan sitä myös käytettiin. Instrumentaalinen väkivalta oli keino saada toiset tottelemaan ja tahdonsa läpi. Väkivalta loi isojen poikien välille myös yhteisöllisyyttä, lojaaliutta ja turvaa, josta heidän suosiotaan kannattelevat pikkupojat halusivat saada myös osansa. Eero kuvaa ruokailuihin liittyviä tapahtumia nöyryyttävinä kokemuksina:

”Ja sitten tää vapaa-aika oli semmosta, että siellä oli sitten pojat niin kun se oli, se oma hierarkia oli, että oli isot pojat ja pikkupojat. Niin meillä oli tämä ruokajärjestys, oli semmonen, että jos oli jotain vaaleeta leipää siis, joka oli voideltu jo valmiiksi, niin pikkupojat ei saanu syödä niitä, ne piti viedä aina isoille pojille ja sitä kesti vuosikautia. Koko [johtajan nimi] johtajana olon, niin [johtajan nimi] ei puuttunu, eikä nää katsastajat, jota oli, niin ne ei puuttunut kukaan siihen, että ja sitä kesti monta vuotta. Ja, että nää terrorisoi nää isot pojat meitä ja tuota. ... Ja sitten oli läksyn lukutunnin jälkeen, oli iltateet ja sieltä piti aina viedä iltateeltä, niin sun piti aina viedä se pulla tai leipä niin isoille pojille. Ja siitä, jos et vieny, niin tiesit, mitä tulee tapahtumaan. Sitten siellä oli semmosia poikia, joilla oli vanhemmat. Siellä oli paljon poikia, joilla ei ollut vanhempia, että ne oli sodassa kuolleita ja sillä lailla joutunut sitten noihin laitoksiin. Niin siellä oli tosiaan poikia, joidenka vanhemmat lähetti paketteja sitten ja niissä oli yleensä niissä oli ruokaa niissä paketeissa. Niin nää pikkupojat lahjo isoja poikia ja sitten, että niitä ei könitetä. Mutta ne oli toisaalta taas sitten, kun ne lahjo nää isot pojat, että niitä ei könitetä, niin sitten nää toimi semmosina käytyreinä meitä muita pikkupoikia kohtaan. Ja nää sai sitten nää isot pojat sitten pieksi meitä, ja ne oli jopa niin fiksuja ne pikkupojat, että ne tuli mukaan. Ne huiteli meitä sitten myöskin, kun isot pojat suojeli niitä. Ja tuota ne on jäänyt kyllä niin semmosena katkerana mieleen, että nämä katsastajat ei puuttunut. Ne anto sen jatkua vuosikautia.” (Eero)

Eero kertoi edellä kuvattujen tapahtumien jatkuneen ilman, että ohjaajat olisivat puuttuneet poikien käytökseen.

Markku pohti myös omassa kerronnassaan koulukotien sisään rakennettua väkivaltaista kulttuuria. Markku sijoitettiin koulukotiin keväällä 1964. Puoli vuotta oli kulunut ja tuona aikana Markku oli huomannut, millainen hierarkia poikien kesken vallitsi. Koulukodin poikien joukon johtaja oli se poika, joka oli kaikista vahvin ja pärjäsi parhaiten tappelussa. Vahvemmat kaverit hakkasivat

pienempiä ja heikompia poikia ja niin tekivät myös vartijat. Kaarle puolestaan kertoo, kuinka heitä pienempiä ei uskottu ollenkaan. Heitä kiusattiin, johtaja ja valvojat eivät puolustaneet pienempiä poikia isompien terrorismilta. Isommat pojat pieksivät pienempiä ja käyttivät hyväkseen ja pienempien syyksi valehdeltiin monia asioita, isommat pojat valehtelivat. Henkilökunnan dominoiva käyttäytyminen aiheutti heille alisteisten poikaoppilaiden keskinäistä väkivaltaa sekä väkivallan uhkaa myös henkilökuntaa kohtaan.

Päivi Honkatukia ja Tarja Pösö (2004; myös Honkatukia, Nyqvist & Pösö 2004 ja 2006) ovat havainneet haastateltuaan nuoria koulukotitutkimuksissaan sekä tyttöjen että poikien kokeneen väkivallan selviytymiskeinona ja ratkaisuna pahaan oloon. Toisaalta he (mt. 2006, 160–168) ovat tulkinneet poikien väkivallan olevan usein turhautumista ja toivottomuutta tilanteissa, joissa heillä ei ollut muita mahdollisuuksia osoittaa vastarintaa. Honkatukia ym. (2004) esittävät tuloksenaan, että koulukoteihin sijoitetut nuoret eivät puhu väkivallasta samalla tavoin destruktiivisena, ennalta arvaamattomana ja pelottavana ilmiönä kuin väkivalta helposti yleisellä tasolla koetaan. Väkivalta näyttää olevan koulukotinuorten mielestä jotenkin arkipäiväistä ja tarkoituksenmukaista. (Mt., 2004.)

Toisaalta koulukodin vanhemmat pojat saattoivat käyttäytyä myös nuorempia poikia kohtaan isoveljellisesti ja osoittaa välittämistä. Petri kertoo, että hänet sijoitettiin Pernasaareen koulukotiin hänen ollessaan noin 13–14-vuotias vuonna 1965

"Mut siellä oli tää sama ilmiö, kun mää olin tää kaikkein pienin, niin tota mä olin aina niin, kun semmonen maskotti siellä sitten. Musta pidettiin aika hyvää huolta niin, kun kaveripiirissä siellä." (Petri)

Petri kertoo olleensa Pernasaaren koulukodissa poikaporukan nuorin, muut koulukodin pojat olivat iältään vanhempia, enimmäkseen sijoitetut pojat olivat 16–17-vuotiaita. Petrillä oli takanaan useampia sijoituksia sekä sijaiskodeissa että laitoksissa ja hänelle koulukotiympäristöönkin sopeutuminen tuntui helpolta.

Pojat olivat melko voimattomia heihin kohdistuneen väkivallan edessä, mutta Jaakko kertoo tapahtumien kulusta 1960-luvun lopulla, jolloin pojat alkoivat puolustaa itseään ohjaajan väkivaltaista käytöstä vastaan.

"Ja mää sitten otin paidan pois päältä ja näytin sen selän ja minkälaisessa kunnossa se oli mustelmilla ja verillä mun selkä. Mä sitten sanoin, että tää [ohjaajan nimi] teki mulle tämmösen ja sitten pikkuväli näytti sitten kanssa niitä mustelmia. Nää valvojat oli mun puolella ja ne sano sitten sille johtajalle, että se on alusta lähtien ollut mun kimpussa. Että, jostain tuota syystä se vihaa mua." (Jaakko)

Koulukodin yksittäiset ohjaajat saattoivat myös puolustaa poikia tapauksissa, jolloin tarpeettomaan väkivaltaan syyllistyneen ohjaajan väkivaltaisuus ja äkkipikaisuus oli yleisessä tiedossa. Tuolloin ohjaajan sopimaton käytös yleisesti tuomittiin ja pojalta jäi "virallinen" rangaistus saamatta. Miesten kertomukset, jotka kuvasivat 1960-luvun lopun koulukodin elämää, alkoivat saada yhä enemmän piirteitä, joissa vaadittiin poikien oikeudenmukaisempaa kohtelua, kuten Jaakko alla olevassa sitaatissa kertoi:

"Niin mää en saanu siitä mitään rangaistusta siitä hommasta, mutta neljä poikaa lenti Leppäniemeen neljäks vuorokaudeks eristykseen sen takia, kun ne huuti mulle, että

hyvä Jaakko kun löit sitä, että oisit tappanu saman tien. Eli sitä vihas kaikki siellä." Se oli sellanen sadisti, että se otti aina jonkun pojan, se vei just johonkin, jos oli kahestaan sen kanssa vaikka saassa hommissa jotain lehmää hautaamassa tai muuta ja se koko ajan siellä kiusas ja teki semmosta sadistista hommaa ja ihan sitten se oli yleisesti tiedossa. Että, mä sain siinä kyllä niin, kun vähän maksettua siinä niitä lyömisiä. Että semmonen sadistitarina oli." (Jaakko)

Petri kuvaa, kuinka pojat rakensivat identiteettiään sopeutumisen sijaan kapinoinnalla koulukodin sääntöjä vastaan.

"Oltiin vähän tällöinen erilainen älykköryhmä, niin kun, jotka ruvettiin kapinoimaan paljon kaikkii sen talon pakottavia sääntöjä vastaan." (Petri)

Pojat heittäytyivät niin radikaaleiksi, etteivät he suostuneet kunnioittamaan enää talon sääntöjä. Petri kuvasi kertomuksessaan, kuinka koulukodeissa oli menneillään 60-luvun lopulla murroskausi, jolloin alettiin luopua esimerkiksi piiskarangaistuksista. Petri kertoo, että ruumiillista kuritusta käytettiin laitoksessa edelleen, vaikka pajukepit eivät olleet enää käytössä:

"...kyllä ne välillä pieksi meitä, mutta ei ne nyt ihan syyttä siellä kyllä selkänsä saanu." (Petri)

Kuritus hoidettiin epävirallisesti niin, että oppilas vietiin kellarin käytävälle ja vedettiin sitten "pari kunnan lintsaria", jos ei muuten tuntunut menevän perille.

"En tiedä minkähänlaista ne ihmiset, jotka siellä oli duunissa, minkälaista se työ niiden mielestä oli? Olikohan se kovin mielekästä duunia olla näiden muksujen kanssa siellä? Yrittää pitää ne jonkinlaisessa järjestyksessä. Sehän oli, kun tällöinen pieni avovankila." (Petri)

Poikien radikaaliudella oli hintansa ja koko porukka sijoitettiin Leppäniemen erityisosastoon.

"Me heittäydettiin aika radikaaleiks, ei enää suostuttu kunnioittamaan mitään sääntöjä. Ja kyllä sielläkin käytiin siitä vapaudesta kauppaa, mutta me nyt oltiin sitten sen verran jääräpäisiä, että me ei suostuttu niihin vaihtokauppoihin. Me oltiin niin, että me ollaan täällä niin kauan, että me päästään siviiliin. ...että periaatteilla ei käydä kauppaa." (Petri)

Petri kertoo koulukotiradikalismista itsekin näin jälkeen päin huvittuneena ja nauraen asialle.

Haastateltavat puhuivat myös seksuaalisesta väkivallasta, ei niinkään oma-kohtaisena kokemuksena, vaan kerrontana siitä, että sitä esiintyi sijoituspaikassa.

"Ja sitten se talvi ja toukokuuassahan meidät vietiin sitten [koulukodin nimi] koulukotiin. [Koulukodin nimi] sitten 53 ja. Se oli kaikista siis laitosajoista onnellisinta aikaa. Se oli semmosta mukavaa. Vaikka siellä oli [miehen ammatti]. Se käytti poikia hyväkseseen. Siellä oli semmosen [järven nimi] rannassa oli sauna, sitä jatkuvasti kesällä lämmitettiin ja tuota joka päivä ja se oli sitten poikain kanssa siellä saunomassa. Ei minua, eikä [pojan nimi] eikä meitä, mutta niitä vanhempia se käytti hyväks." (Kaarle)

Seksuaalista väkivaltaa haastatellut miehet eivät juurikaan ottaneet puheeksi tekemissäni varsinaisissa haastatteluissa. Aihe koettiin ehkä liian intiimiksi ja häpeälliseksi asiaksi, että se taipuisi kerrotuksi omassa tarinassa samalla lailla kuin muu väkivalta. Haastattelujen seksuaalisuutta käsittelevän puheen vähäisyyden voi myös tulkita miesten sosiaalistumisesta panssaroituun maskuliinisuuteen

(Jokinen 1999), eli vaikenemisen näiden teemojen ympärillä voi kytkeä myös oman haavoittuvuuden peittämiseen. Myös Merja Laitinen (2004, 187–188) on tutkimuksessaan päätenyt samaan johtopäätökseen, jonka mukaan maskuliinisuuden normit edellyttävät miehiltä fyysisen ja emotionaalisen haavoittuvuuden salaamisen.

Sijoitettujen lasten kohtaamasta seksuaalisesta väkivallasta on kuitenkin paljon tutkimusta. Aikaisemmat tutkimukset sekä Suomesta että muista maista, jotka käsittelevät 1950 ja 60-lukuja, kuvaavat kuitenkin laajasti sijoitettujen lasten kohtaamaa seksuaalista väkivaltaa (Hytönen ym. 2016; Laitala & Puuronen 2016; Sköld & Swain 2015; Swain 2015). Osa haastatelluista miehistä otti minuun yhteyttä myöhemmin, ja he kertoivat seksuaalisesta väkivallasta ja sen yleisyydestä koulukodeissa. Aihe oli ollut laajasti esillä julkisessa keskustelussa lasten sijaishuollossa kaltoinkohtelua koskeneen selvityksen sekä koulukodeissa elämänsä viettäneiden kokemuksista kertovan teoksen valmistuttua. (Hytönen ym. 2016; Laitala & Puuronen 2016.) Tulkitsen lisääntyneen avoimuuden lastensuojelussa tapahtuneen seksuaalisen kaltoinkohtelun ympärillä auttaneen myös haastattelemani miehiä ottamaan asian puheeksi heidän ottaessaan minuun myöhemmin yhteyttä. Seksuaalisen alistamisen ja väkivallan yleisyys oli tullut julkisen kerroman kautta väkivallan muodoksi, josta myös miesten oli mahdollista puhua.

Miesten kertomuksissa koulukodin kasvatus oli sosiaalistamista perinteiseen miehuuteen, johon liitetään voima, aggressio ja tunteiden kieltäminen. Poikia kasvatettiin myös väkivaltaan sen arkipäiväistämällä. Väkivalta oli legitimitoitua ja sillä ohjattiin poikien käyttäytymistä ja kontrolloitiin poikien laitonta ei-legimitoitua väkivaltaa.

Miesten koulukotikertomuksissa on myös 1960-luvun loppuvuosien tapahtumien kuvausta, jossa koulukotien patriarkaalinen mieskuva ja mieheksi kasvattamisen keinot joutuivat kyseenalaistetuksi. Miehet, jotka olivat sijoitettuina 1960-luvun lopulla, rakensivat kertomuksissaan yksittäisten tapahtumakuvausten kautta myös murtumia totaalisen instituution vanhoihin käytänteisiin. Tosin miesten mahdollisuudet ilmentää maskuliinisuutta, joka olisi rikkonut vallitsevia maskuliinisuuden lainalaisuuksia, olivat vähäiset.

Maailma koulukodin ympärillä oli muuttunut ja se ei voinut olla vaikuttamatta myös koulukotiin instituutioon. Tullessa 1970-luvulle koulukodin oli pakko muuttua ei vaan ulkoisten vaatimusten vuoksi, vaan koulukodin sisältä lähtevien uudistusvaatimusten johdosta. Yleinen laitoskritiikki oli ollut tarpeen herättelemään koulukotiväkeä laitosten epäkohtiin, jotka olivat ristiriidassa vallitsevan muun yhteiskunnallisen kehityksen kanssa (Siren 1967, 78–107). Koulukodit ja niiden henkilökunta ymmärsivät, että pysyäkseen osana lastensuojelujärjestelmää ja ympäröivää yhteiskuntaa niiden oli tehtävä uudistuksia. Vastustus oli kuitenkin kova varsinkin vanhan kouluttamattoman henkilökunnan taholta, jolla oli pitkä kasvatuskokemus ja uusien lapsen ja nuoren osallisuutta korostavien näkemysten sisäistäminen saattoi tuntua ylivoimaiselta.

7 IDENTITEETIN RAKENTUMINEN KOULUKODIN JÄLKEEN

Koulukodista pääsy oli miehille kauan odotettu käännekohta heidän elämässään. Miehet kertoivat sitä ennen kouluajoistaan, siirroista tarkkailuluokalle ja lastensuojelun asiakkaiksi, jossa sijoituspaikka saattoi vaihtua yht'äkkiä ilman, että heiltä itseltään olisi kysytty tai heille olisi annettu aikaa sopeutua tuleviin muutoksiin. Miesten huostaanotot olivat nopeita päätöksiä ja samaan tapaan heidän huostassaolonsa myös päättyi, ilman suurempia etukäteisvalmisteluja. Miesten elämä oli koulukodista vapautumiseen asti ulkopäin ohjattua, lapsen tai hänen vanhempiansa mielipiteellä ei ollut juuri vaikutusta lasta koskeviin tulevaisuuden suunnitelmiin tai päätöksiin. Koulukotimaailma kätki sisälleen eräänlaisen miehisen yhteisön initiaatoritteineen, jossa miehet kasvattivat pojista miehiä ja pyrkivät siirtämään pojille aikuisena miehenä tarvittavat selviytymisen taidot. Selvitäkseen instituution luomista sosiaalisista paineista miehet joutuivat muokkaamaan identiteettiään aina kulloistakin tilannetta varten. Koulukodin ohjaajat edellyttivät pojilta erilaista käytöstä, kun taas muiden nuorten silmissä heidän täytyi säilyttää kasvonsa.

Miesten kuvatessa itsenäisen elämänsä aloittamista, he samalla kuvasivat menneisyyttä ja vietettyjä vuosia koulukodeissa ja miten koulukodissa koettu vaikutti heidän miesidentiteettinsä rakentumiseen aikuisiällä. Menneisyyden tarina suuntaa uutta tarinaa tulevaisuuteen. Miehille menneisyytensä tarinasta muistamisen kannalta merkittävimpiä olivat ne hetket, jotka tukivat nykyhetken tilanteeseen parhaiten sopivaa kontekstia. Omaan tarinaan liitettiin menneisyyden tapahtumia ja konteksteja riippuen siitä, näyttäytyikö tarina nousuna, laskuna tai vaikeuksien ylittämisenä menneeseen (Hänninen 1999, 58).

Analysoin aluksi luvussa 7.1 miesten kertomuksia siviilielämään integroitumisen vaikeuksista, joita voi nähdä sisältyneen kaikkien haastateltujen miesten elämään. Luvussa 7.2 analysoin miesten työelämän kertomuksia ja työidentiteetin rakentumista. Seuraavaksi luvussa 7.3 analysoin niiden miesten koulukodin jälkeistä kertomusta, jotka kertoivat vaikeuksista jäsenyää yhteiskuntaan heti koulukotisijoituksen päätyttyä, mutta joiden elämä kuitenkin vähitellen

vakiintui. He kertoivat ongelmiansa ilmenneen lähinnä päihdeongelmina ja päihheet olivat iso osa heidän identiteettiään. Luvussa 7.4 siirryn niiden haastateltujen miesten elämän kuvaukseen, joille vaikeudet kasaantuivat ja tämä kehityskulku johti heidät vuosien syrjäytymisen kierteeseen. Näiden miesten päihdeongelmat syvenivät ja he syyllistyivät myös rikoksiin ja kuvasivat identiteettiään marginalisaation kautta. Luvussa 7.5 analysoin miesten selviytymisen kertomuksiin liittyviä teemoja ja identiteetin uudelleen rakentumista. Luku 7.6 on miesten isyyden identiteettikertomusten analyysiluku. Luku 7.7 on haastateltujen miesten kertomusta väkivallan aiheuttamista traumaattisista muistoista ja siitä, miten ne ovat vaikuttaneet miesten identiteetin rakentumiseen myöhemmin elämässä.

7.1 Koulukodista "siviiliin"

Helmi Mäki (1944) kuvasi 1940-luvulla kasvatustilastutuksen merkitystä sinne sijoitetuille pojille: "Kasvatustila on häpeäpilkku heidän elämässään, siksi se on salattava ja katkaistava kaikki ne siteet, jotka voisivat yhdistää laitokseen" (Mäki 1944, 47).

Yhteiskunnassa oli tapahtunut monia muutoksia miesten laitoksessa vietyt elämänjakson aikana. Miehet aloittivat nuoren miehen elämää 1960- ja 70-luvuilla, jolloin heidän tulevat asuinympäristönsä olivat urbaaneja verrattuna niihin maalais- ja lähiöasuinympäristöihin, joista he lähtivät koulukotiin. Nuoret aikuiset viettivät aikaisemmin vapaa-aikaansa kotona, 1970-luvulla nuoret vähitellen siirtyivät viettämään aikaansa kaduille ja baareihin (Saarikangas 2003, 409). Koulukoti tavallaan yritti integroida nuoria miehiä elämään yhteiskunnan täysvaltaisina työtätekevinä kansalaisina kasvattamalla heitä yhteiskunnan ulkopuolella. Miehet kertoivat jopa seitsemän vuotta kestäneestä koulukotisijoituksesta, jonka aikana heidät vieraannutettiin omasta perheestään ja kasvuympäristöstä. Miehet kohtasivat myös Suomen, joka oli muuttunut elinkeinorakenteeltaan ja tarjosi työtä monipuoliselle ammattiosaamiselle. Miesten omaamat tötäidot olivat jääneet aiempien vuosikymmenten agraarisen elinkeinorakenteen tötäitöjen varaan.

Haastatellut miehet kertoivat koulukodin jälkeisestä elämästään suhteessa koettuun koulukotiin. Lähtiessään koulukodista poikia ei välttämättä poistettu koulukodin kirjoista, vaan he pääsivät niin sanottuun koevapauteen. Sääntöjen mukaan koevapaus sai kestää korkeintaan kaksi vuotta. Tätä määräystä usein rikottiin, jolloin koevapaudet kestivät keskimäärin kaksi vuotta. (Ks. Siren 1967, 103.) Koulukotisijoituksen jälkeisen elämäntulon kuvauksen keskiössä olivat koulukodin sisälleen kätkemä väkivalta ja koulukodista irtautumiseen liittyvä, kertojien itseä koskevien valinnan mahdollisuuksien vähäisyys. Miesten kerronnassa itsenäiseen elämään sopeutumisessa vuorottelivat siviilissä kohdatut vaikeudet ja koulukodin tarjoama vähäinen tuki. En ohjannut miesten kerrontaa erityisesti tähän suuntaan, se oli heidän spontaani kerronnan muotonsa. Koulukotiin joutuminen oli ollut aikanaan miehille merkittävä käänne heidän elämäntulussa. Käsitän miesten eläneen koulukodissa valtavirran ulkopuolella

marginaalissa, jolloin instituutio oli tuottanut eriarvoisuutta ja riskin syrjäytymiseen. Toisaalta samanlaisissa elinoloissa ja yhteiskunnallisten prosessien kohteena olleiden lasten ja nuorten myöhempi elämänkulku oli voinut saada hyvin-kin erilaisia muotoja muidenkin kuin sijoitettuna olleiden lasten ja nuorten kohdalla. (Vrt. Järvinen & Jahnukainen 2001, 126.)

Kaarle pääsi pois koulukodista jouluksi 1960 ja kuvaa lähtöään seuraavassa sitaatissa.

"Ja, ja kun minä lähin sieltä, tota se [miehen nimi] oli sitten litteran, oli minulle. Se vielä teki sen, se saksilla leikkeli mun tukan sillai osittain kaljuksi, niin kuin kestokiharat. Se sano tehdään kestokiharat. Tuppu siellä, tuppu täällä, kyni mun tukan. Vielä tämän teki minulle lähtiessä. Että, niin paljon se vihaa kanto minua kohtaan, että vielä ja sitten, mitä minulla oli, niitä omia vaatteita [koulukodin nimi] oli. Tuota ei niitä ollut pesty eikä mittään, että minä sain ne paskasena ne vaatteet sieltä." (Kaarle)

Kaarle kuvaa lähtöään Pernasaaresta ja siihen liittyvää nöyryytystä katkerana. Kyse ei ollut vain konkreettisesti hiusten leikkuusta vaan nöyryytyksestä vielä lähtiessä ja tyhjän päälle jäämisestä, jossa eväinä maailmaan oli vain junalippu ja likaiset vaatteet. Kaarle koki olleensa johtajan erityisen vihan kohteena koko koulukotiaikansa.

Reino puolestaan kuvaa sitaatissaan, kuinka iso muutos lähtö koulukodista oli:

"No sitten se oli kaikkein pahinta tää, kun pääsi pois ei ollu mitään, lähti niin kun tyhjän päälle. Ei mitään kerta kaikkiaan. Plus sitten, että oli hirveen vaikea sopeutua, kun maailma oli erilainen, kun koska siellä oli laitostunut jo sen verran. Se oli aika vaikeeta. Mutta kyllä se sitten pisteli vaan menemään. Mutta monella varmaan vaikeampaa, kun mulla." (Reino)

Reinon kertomus osoittaa, miten koulukoti näyttäytyi miesten kertomuksissa 1950- ja 60-luvuilla vahvasti marginalisoivana ajanjaksona heidän elämässään. Reinon kuvauksessa siviilielämän vaikean alun jälkeen hänen täytyi irrottautua laitoseselämästä ja sopeutua yhteiskuntaan, niin "kyllä se sitten, pisteli vaan menemään", kuten Reino toteaa.

Kaarle kertoi armeijaan menostaan suoraan koulukodin jälkeen 60-luvun alussa.

"Mulle sitten jo armeija paino päälle, että mä pääsin vuonna 1961 armeijaan" (Kaarle)

Petri kertoi päässeensä pois koulukodista kesällä 1960-luvun lopussa, oltuaan siellä kolme vuotta ja jatkoi hänkin suoraan armeijaan.

"Elikä tota 1968 kesällä lähdin suoraan armeijaan [paikkakunnan nimi] ja sitten armeijasta siviiliin"... "Armeija oli niin, kun samanlainen laitos, mä tykkäsin olla sielläkin. Olin jo tottunut kaikkeen tällaseen komenteluun, järjestykseen ja kuriin ja kaikkeen tämmöseen." (Petri)

Petri kuvaa tarinassaan, kuinka siirtymät instituutiosta toiseen olivat hänelle helppoja eikä hänellä ollut suuria sopeutumisvaikeuksia. Armeija-aika oli Petrille jatkumoa koulukodin valmiina antamille käyttäytymiskäskyille ja -kielloille. Itse ei tarvinnut ajatella, mitä seuraavaksi teki, instituutio oli miettinyt asiat valmiiksi nuoren miehen puolesta.

Armeija oli myös miesten keskinäinen yhteisö, jossa miehet esittivät miestä toisille miehille ja saattoivat saada toistensa kunnioitusta (Tosh 2004). Maskuliinisuus oli korostuneesti läsnä miesten koulukotikuvauksissa ja armeija-aika jatkoi tätä miehuuden vahvistamista. On selvää, että elämme elämäämme väistämättä sukupuolittuneina. David Morganin (1990) mukaan on kuitenkin tilanteita, joissa sukupuoli on erityisen vahvasti läsnä. Morgan kirjoittaa mieheyden ja maskuliinisuuden teemoista omaelämäkertoissa ja ehdottaa niiden luennan lähtöpis- teeksi maskuliinisuuden elämänhistoriallisia tihentymiä – esimerkiksi armeijaa, jossa pojista tehdään miehiä (Morgan 1990, 37).

Armeijan jälkeen Petrille koitti kauan odotettu siviili tutussa kotikaupungissa. Petri kuvaa kuinka hän "pyöri vuoden verran ympyrää" kotikulmillaan.

"Sit siviiliin, en mä oikein osannu mitään tehdä. ... heitettiin poikien kans lestiä. Sit ruvettiin polttaa pilvee ja vetää kaiken näköstä pulverii. Siinä meni vuoden päivät suunnilleen pulverileikkien kanssa. Siinä oli vähän poliisienkin kanssa tekemistä." (Petri)

Miesten elämäntarinoihin sisältyi jo ennen heidän täysi-ikäisyyttään monia identiteetin uudelleen rakentamisen paikkoja, ja he olivat jälleen samassa tilanteessa yrittäessään adaptoitua siviilielämään. Koulukodissa vietetyn lapsuuden ja nuoruuden häpeä esti heitä sopeutumasta muiden nuorten joukkoon. Häpeä latisti entisestään jo koulukodissa lyötyä itsetuntoa eikä uskoa omiin kykyihin ja pystyvyyteen ollut. Pentti Ikosen ja Eero Rechardtin (1994) mukaan häpeässä epäily kohdistuu koko minuuteen eikä tiettyyn tekoon, jonka henkilö voisi eriyttää itsestään. Häpeän tunne on fyysinen, joten sen käsittelykeinotkin voivat olla fyysisiä. (Ikonen & Rechardt 1994; ks. myös Siltala 1994, 13.)

Väkivalta, laiminlyönti sekä jälkihoidon puute olivat jättäneet aikuisikää lähestyvät nuoret miehet oman onnensa nojaan. Nuoruudessa on kaiken kaikkiaan koko elämän kannalta merkittäviä kehitystehtäviä, kuten uusien suhteiden luominen ikätovereihin, sukupuoliroolin omaksuminen, oman fyysisen olemuksen hyväksyminen, vähittäinen emotionaalinen irrottautuminen vanhemmista ja aikuiselämän rooleihin valmistuminen erilaisilla ammattiin, ihmissuhteisiin ja arvomaailmaan liittyvillä valinnoilla. (Nurmi, 1995, 256–271.) Aikuisuuteen siirtyminen määritellään myös vastuun ottamisena omasta itsestään, itsenäisestä päätöksenteosta ja taloudellisesta itsenäisyydestä (Nurmi ym. 1995, 256–271). Nuoruuden kehitystehtävien onnistuneen ratkaisemisen katsotaan myös luovan hyvän perustan selviytyä aikuisuuden haasteista.

Koulukodin työntekijät harvoin pystyivät ohjaamaan nuorta eteenpäin elämässä ja vahvistamaan pojan positiivista miesidentiteettiä ja kiinnittämään sitä tuleviin haasteisiin ja pystyvyyssodotuksiin. Koulukoti ei onnistunut kasvattamaan miehiä "tätä maailmaa" varten. Miehet palasivat vanhoille kotikulmille, mutta yhteistä menneisyyttä muiden nuorten kanssa heillä ei ollut. Ei ollut myöskään yhteistä sosiaalista identiteettiä, joukkoon kuulumisen tunnetta eikä kykyä puhua nuorten aikuisten normaalielämään kuuluvista asioista. Miehillä oli vaikeuksia päästä mukaan aikuisen miehen elämään muiden nuorten kanssa tasa-vertaisina.

Seuraavassa luvussa syvennän miesten kertomuksia työelämään siirtymisestä, joka on keskeinen aikuistumisen ja yhteiskuntaan integroitumisen väline.

7.2 Työnteko ja sitkeys

Analysoin miesten koulukotisijoituksen jälkeistä työkerrontaa ja työn merkitystä heidän identiteettinsä muovautumiseen suhteessa koulukodissa kertyneeseen työkokemukseen ja sen kuvaukseen (luku 6.4.2.). Miehet kertoivat suhteestaan työhön koulukodissa ja sen jälkeen haastatteluissa limittäin ja osittain niistä kerrottiin syy-seuraussuhteina. Miesten koulukotikertomukset olivat suurelta osin kertomusta ruumiillisesta työstä, työn raskaudesta ja pakosta. Haastatellut miehet asemoivat kerronnan kautta itseään suhteessa työminään ja suomalaiseen työn etiikkaan.

Haastatelluista miehistä Kaarle ja Eero palasivat vapaaseen yhteiskuntaan 1960-luvun kynnyksellä. Kaarlen ja Eeron lähtökohdat olivat tilattoman väen maalaisperheissä, johon elämänmuotoon heillä ei ollut enää palaamista. Kari, Toivo, Markku, Antti, Jaakko, Reino ja Petri puolestaan palasivat koulukodista 1960-luvun lopulla ja 70-luvun alussa.

Miehet kohtasivat erilaisen yhteiskunnan ja työelämän, minkä olivat jättäneet taakseen joutuessaan koulukotiin. Kun Suomen ammatissa olevasta väestöstä vielä 1950-luvun alussa lähes puolet teki työtä maa- ja metsätaloudessa, oli osuus 1960-luvun kuluessa vähentynyt jo 15 prosenttiin. Vähetessään maataloudessa työskentelevä väestö samankaltaistui myös sisäisesti: ylivoimainen enemmistö maataloudesta elävistä oli perheviljelijöitä, ja perheen ulkopuolisen työvoiman käyttö kävi harvinaiseksi. (Karisto ym. 2003, 62–63.) 1960–70-luvuilla Suomessa tapahtui mittava elinkeinorakenteen muutos, jonka myötä vallitsi täystyöllisyys, varmuus elinikäisestä työurasta ja hyvinvointivaltion lupauksista. Suomea kohtasi kuitenkin vaikea taloudellinen taantuma maailmanlaajuisen öljykriisin seurauksena vuosina 1975–1977. Tuolloin puhuttiin jopa ”kansallisesta hätätilasta”, jolloin työttömyys koski pahimmillaan jopa 170 000 henkilöä ja työttömyys lisääntyi monilla perinteisillä teollisuuden aloilla. (Karisto ym. 2003, 68–69.)

Koulukodeista 1950- ja 60-lukujen taitteessa vapautuvien miesten ajateltiin aikanaan työllistyvän paljolti maatalouteen eli maalaistalojen työmiehiksi tai rengeiksi. Miesten päästyä koulukodeista rengin paikkoja ei enää ollut juurikaan tarjolla kuin suurimmissa maalaistaloissa ja kartanoissa. He omasivat monipuolisia maatalouteen ja metsätyöhön sekä erilaisiin käsityöläisammatteihin liittyviä taitoja, jotka eivät kohdanneet elinkeinoelämän tarpeita. Tuolloin maa- ja metsätaloudessa tarjolla oleva työ oli vähentynyt tai loppunut lähes kokonaan. Teollistumisen ja modernisaation myötä olivat taidot, joita miehet olisivat työelämässä tarvinneet, muuttuneet ja monipuolistuneet. Teollisuuden, rakentamisen ja palvelualojen lisääntyminen merkitsi myös tarvetta kehittää ammatillista koulutusta. Koulutuksen tehtävänä oli tuottaa sellaista työvoimaa, jota tarvittiin

teollisuuden kehittämisessä ja taloudellisen kasvun ylläpitämisessä. (Laukia 2013, 231).⁸

Haastatellut miehet kuuluivat suuriin ikäluokkiin, joten heidän kokemukseen ja suhdetta työhön voi kutsua myös sukupolvikokemukseksi (Karisto 2005, 25). Häkkinen, Linnanmäki ja Leino-Kaukiainen (2005, 67, 84) ovat kuvanneet suurten ikäluokkien lapsena omaksumia vahvoja työhön liittyviä merkityksiä jopa uskonnollisävytteiseksi työn arvostukseksi niin, että suurten ikäluokkien työasenteissa kunnon työ ei tarkoita korkeasti palkattua tai yhteiskunnallisesti arvostettua, vaan hyvin tehtyä työtä: taitoja, kärsivällisyyttä ja voimia vaativaa, tunnollisesti ja ahkerasti tehtyä, tekijälleen ja ympäristölleen kunniaa tuottavaa, lähimmäisiä ja itseä hyödyttävää työtä, joka ei ole rikollista eikä joutavaa.

Miehelle itsensä ja perheensä elättäminen on ollut kunniakysymys (Korttinen 1992). Pojista kasvatettiin kunnon työmiehiä, joiden oletettiin sijoittuvan ruumiillisen työn tekijöiksi. Miehet loivat koulukodista päästyään identiteettiään suhteessa omaan tulevaisuuteen, josta työelämään suuntaaminen ja sen valinnat olivat keskeisiä. He tekivät valintojaan sekä yksilöllisten ominaisuuksien että yhteiskunnan ja kulttuurin muodostamassa viitekehyksessä. Valintojen perustana olivat intressit, mieltymykset ja motiivit, jotka pohjautuvat aiempiin elämäkokemuksiin. (Nurmi, 1995, 256–271.) Miesten koulukodissa saama koulutus ei luonut heille suuria valinnan mahdollisuuksia tulevan ammatin tai mahdollisen jatkokoulutuksen suhteen. Maatalous-, metsä- ja erilaiset käsityöt sekä Leppäniemen erityisosastossa sijoitettuna olleilla sementtivalimon raskas työ olivat ohjanneet miesten ammatinvalintaa. Miehet olivat tehneet raskaita maatalon töitä koulukodissa ollessaan, mutta varsinaista ammattikoulutusta heillä ei ollut millekään erityiselle alalle. He osasivat harventaa lanttua ja porkkanaa sekä lypsää lehmiä ja porsittaa sikoja, mutta näistä taidosta ei ollut apua nuorille kaupunkilaismiehille.

Reino kuvasi koulukodista poispääsynsä jälkeistä siviilielämään sopeutumista ja sen ongelmia. 1970-luvun alussa työt olivat huonosti palkattuja apumiehen töitä, joiden varaan nuoren miehen arkea oli vaikea pitemmän päälle suunnitella. Ammatillisen koulutuksen puute myös lisäsi työllistymisen vaikeutta.

"Tää siviiliin sopeutuminen ei onnistunu, kun siinä mielessä, kun tää ei ollutkaan niin helppoa kun, mitä siellä aina kuvitteli. Täällä olikin erilainen maailma vastassa, että siellähän tehtiin kaikki valmiina, missä ohjattiin. Mutta täällä piti ite yrittää keksiä. Ja töihin, mitä pääs, niin ne oli aika huonosti palkattua, ja millä ei pystynyt oikein mitään sen kummempaa rakentamaan ja sitten sortu pikku rikkeisiin siinä tai rikoksiin ja lähinnä näpistyksiin ja pieniin omaisuusrikkeisiin ja mitä sitten." (Reino),

Yhteiskuntaan integroitumista ja etenkin työelämään sopeutumista kuvataan muidenkin 60-luvulla koulukodissa olleiden haastattelemini miesten kertomuksissa hyvin saman kaltaisesti kuin Reino sitä sitaatissa kuvaa. Elämönhallinnan heikkous vaikutti osaltaan myös siihen, etteivät he osanneet hakeutua ammatilliseen koulutukseen tai hakea itselleen työpaikkaa.

---

⁸ Huhtikuussa vuonna 1958 eduskunta hyväksyi lain ammattioppilaitoksista. Laki uudisti ammattikoulujen rahoituksen sekä velvoitti kuntia perustamaan ammattikouluja tai osallistumaan ammattikoulujen ylläpitoon. Lain vaikutuksesta alkoi myös voimakas ammatillisen koulutuksen määrällinen lisääntyminen. (Laukia 2013, 223.)

Työhön tarttuminen oli Kaarlelle koulukodin ja armeijan jälkeen itsestään selvyys. Kaarlen työhistoria koostui useista eri työsuhteista. Hän kuvasi työidentiteettinsä olleen työhön sitoutuva ja monenlaisiin tehtäviin pystyvä ammattimies, jolla oli ollut varaa "ottaa lopputilikin". Kaarle kertoi, kuinka hänenlaiselleen miehelle oli ollut työtä tarjolla. Ruumiillisen työn tekijöillä arvostus on liitetty joko fyysiseen kyvykkyyteen ja kuntoon tai työuran aikana kertyneeseen taitoon ja kokemukseen (Pietilä 2013, 198). Työtä tehtiin urakalla, mutta kovalla työllä oli myös riskinsä; työsuojeluun ei kiinnitetty aina tarpeeksi huomiota ja työolosuhteissa olisi ollut parantamisen varaa. Kaarlelle sattunut työtapaturma katkaisi lopulta hänen monipuolisen työuransa.

"...ja minä olen tosiaan lopputiliäkin, olen ottanut, mutta aina oon töitä saanu. Viimeinen työpaikka oli [kaupungin nimi] [työpaikan nimi] ja [vuosiluku] syyskuussa minä loukkaannuin, olin yhtä [koneen nimi] konetta huoltamassa, putos neljä metriä päälle ja meni molemmat kädet. Kolme kuukautta toinen oli kipsissä ja toinen oli raudoissa. Mulla on valokuvatkin vielä tuolla, vielä tuolla niistä käsistä, minkälaisena ne on ollu." (Kaarle)

Kaarle oli joutunut tarttumaan myös monenlaisiin kodin töihin ja tehtäviin lapsuudessaan aluksi isänsä ohjauksessa sekä myöhemmin ollessaan kasvatettava naapurin miehen maatilalla. Kaarle palasi usein kerronnassaan lapsuusvuosiin, jotka hän vietti naapurin hoteissa. Miehen antamat elämän ohjeet olivat olleet Kaarlen ohjenuorana monessa vaikeassa tilanteessa hänen elämänsä varrella. Kaarle kuvasi miehen omanneen tiettyjä ominaisuuksia, kuten ahkeruus ja hänen olleen mies, joka seisoo sanojensa takana: sellainen Kaarle tahtoi itsekin olla. Sitkeys, vaikeistakin tilanteista selviytyminen ja periksiantamattomuus tulivatkin esiin Kaarlen kerronnassa hänen kuvatessaan miesidentiteettinsä rakennusaineita. Ulkopuoliseen apuun turvautuminen ei ollut helppoa Kaarlelle edes omien voimien peittäessä. Kaarle keskittyi kertomuksessaan kuvaamaan aikuisen miehen elämää laajasti työelämään liittyvien representaatioiden kautta: useat eri työpaikat aktiivin palkkatyöuran aikana, työn saamisen helppous ja elämän kiinnittyminen työhön ja toimintaan myös varsinaisen työuran ulkopuolella olivat Kaarlen elämän keskeiset tekijät. Kaarle kertoi, että hän löysi elämäänsä sisältöä ruumiilliseen tekemiseen painottuneen työuran jälkeen kiven hionnasta ja olipa hän pitokokin taidot omaava ruoanlaittajakin. Iän myötä työn ja harrasteina pidetyn tekemisen raja madaltui, jolloin Kaarlella oli mahdollisuus toteuttaa itseään ja ehkä myös nuoruuden toteutumattomia unelmia.

Kotimaisissa työelämä tutkimuksissa toistuu yhä uudelleen ajatus suomalaisen kulttuurin tunnuspiirteinä olevasta työorientaatiosta. Purhonen ja Hoikkala (2008, 136) nimittävät suomalaisen kulttuurin työorientaatiota työhulluudeksi, eräänlaiseksi suomalaisuuden hyveeksi. Työhulluus saatettiin liittää miesten kertomuksissa sekä varsinaiseen palkkatyöhön että palkkatyön ulkopuolella tehtyyn harrastusmuotoiseen toimintaan ja yleensä toiminnallisuuden merkitykseen miehen elämässä. Miehet, jotka olivat joko sairaseläkkeellä tai vanhuuseläkkeellä, hakivat myös elämän merkityksellisyyttä työn ja toiminnallisuuden kautta. Ehkä se oli heihin nuoruudessa iskostettu malli mieltää elämää olemalla hyödyllinen. Toiminnallisuus oli miesten kertomuksissa myös tapa käsitellä ja purkaa koteloituneita ja patoutuneita tunteita.

Työkeskeiselle miehelle työyhteisön tuki voi muodostua keskeiseksi sosiaalisen identiteetin rakentajaksi, toisaalta harrastukset voivat tarjota mielekästä tekemistä, jonka kautta luodaan elinikäisiä ihmissuhteita. Kaarle kuvaasi kerronnassaan, kuinka hirviporukan kaverit olivat käyneet tekemässä hänelle polttopuut Kaarrelle sattuneen työtapaturman jälkeen.

”Ja tuota mulla on sitten niin hirviporukassa, hirviporukan kaverit kävi sitten mulle tekemässä, kun omakotitalo oli, niin polttopuut hakkasivat siellä ja minun entinen vaimo ja poika sano, että he kärrää ne sitten liiteriin ja kellariin. Ei tapahtunut näin. Ne lähti, kaks viikkoa minä olin yksin kotona. Näkkileipää ja vettä söin ja sitten soitin sosiaalilautakuntaan, että tulkaa nyt auttamaan, että en minä pysty vessassa käymään, etten takapuolta pyyhkimään. Mutta kun se [miehen nimi] oppi mulle, [miehen nimi] opetti niin paljon kun, että niin pitkälle, kun ite pystyt, niin tee se ja tänäkin päivänä se on se sitkeys ollu.” (Kaarle)

Psykohistorioitsija Juha Siltalan (1994, 149) mukaan työ ja varsinkin siitä saatu tunnustus tarjoavat miehelle todisteen omasta arvosta ja pärjäämisestä. Siltalan mukaan työ toimii suomalaismiehelle myös kanavana hallita muuten vaikeasti tunnistettavia ja käsiteltäviä tunteita. Juha Siltala (1994, 140) kuvaakin osuvasti, kuinka selviytymisen eetoksen sisäistäneelle miehelle on riippuvaiseksi antautuminen pahin kuviteltavissa oleva tilanne.

1950- ja 60-luvuilla moni vanhempi halusi lähettää lapsensa oppikouluun, koska se nähtiin etuoikeutena sekä lähes ainoana väylänä sosiaaliselle liikkuvuudelle, joka haluttiin tarjota omille lapsille ja jota mahdollisuutta omassa lapsuudessa ei ollut (Kiuasmaa 1982, 293; 402). Koulukodin kasvateille oppikouluun pääsy oli lähes mahdottomuus. Tutkimukseeni osallistuneista miehistä kukaan ei ollut käynyt oppikoulua. Eerolle tarjoutui myöhemmin mahdollisuus käydä lukio hänen muutettuaan Ruotsiin. Haastattelemistani koulukodeissa olleista miehistä lähes kaikki sijoittuivat töihin, joihin heillä oli mahdollisuus päästä pelkällä kansakoulutodistuksella. (Vrt. Hytönen ym. 2016; Laitala & Puuronen 2016, 216.) Osa miehistä oli suorittanut ammattikursseja, johon oli ollut mahdollisuus niillä pojilla, jotka olivat sijoitettuna Kotiniemen koulukodissa 1960-luvun loppuvuosina tai myöhemmin työuransa aikana vahvistaakseen ammattitaitoaan.

Koulutuksen jääminen pelkkään peruskouluun on edelleen huomattavan yleistä kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten keskuudessa (vrt. Kestilä ym. 2012, 600–601). Markku Jahnukainen kuvasi vuonna 2004 ilmestyneessä koulukotinuorten seurantatutkimuksessa vuosina 1996 ja 2000 valtion koulukodeista kotiutuneita oppilaita ja heidän sijoittumistaan yhteiskuntaan. Hänen tutkimuksensa mukaan koulukotinuorten työllistymisen yleiskuva oli hajanainen ja katkoksellinen (Jahnukainen 2004, 55–57). Koulukodista pääsyn jälkeen useimmat olivat aloittaneet erilaisia koulutuksia, mutta suurin osa oli kuitenkin keskeyttänyt opintonsa ja hakeutunut työelämään. Tarjolla olevat työsuhteet olivat usein kuitenkin lyhytaikaisia. Jahnukaisen (mt., 2004) kuvaus on hyvin samankaltainen useiden haastattelemieni miesten koulutus- ja työurien suhteen, vaikka ne sijoittuvatkin eri aikakausille.

Antti kertoo, että hänellä oli koulukodista päästyä satunnaisia työsuhteita parin vuoden ajan, kunnes kaveriporukan imu vei voiton ja ote elämästä höltyi.

"Mutta hyvillä arvosanoillahan minä pääsin, että ei siinä sen suhteen, että niin liiankin helpolla tuntu se pääseminen siellä. Se vasta alko se opiskelu ja se sitten alko tuntuun tuossa 80-luvun puoliväissä, että niin turha sitä on työttömäksi, on itseensä kouluttaa. Että, olin valinnut väärän alan, elikkä tuota niin sanotulle rakennuspuolelle ja minusta oli jo siihen aikaan 15 % mestareista oli niin työttömänä. Se jäi puolta vuotta vaille vajaaks, jäi se opiskelu siellä [opiskelupaikan nimi] puolella ja" (Antti)

Antti kertoo aluksi suorittaneensa ammattikurseja. Vuosien jälkeen elämän taasaannuttua Antin opiskeluhaltuikin palasivat takaisin. Antti opiskeli opistotoistoista tutkintoa, mutta huomasi lopulta valinneensa alan, jossa oli huonot työllistymismahdollisuudet, jolloin hän keskeytti opiskelun.

Työn tekemisestä ja toiminnallisuudesta puhuttiin sekä palkkatyöhön liittyvänä asiana, että elämänasenteena. Markku kertoo, että työ voi tuoda mielekkyyttä ja sisältöä elämään, vaikka se ei olisikaan varsinaista palkkatyötä.

"...että vaimo on tuota niin sillo oliko hän, [paikkakunnan nimi] töissä ja oli ompelijana ja mä huomasin, että on näppärä käsistään ja on. Me tehtiin yhdessä sohvakalustokin meille" (Markku)

Miehet kertoivat tekevänsä työtä myös eläkkeellä ollessaan. Koulukoti oli opettanut miehiä tekemään töitä vaatien tietyn päivittäisen työmäärän suorittamista. Ei suinkaan ollut pahitteeksi, vaikka tämä työmäärä olisi ylittynytkin.

"...vasta joskus 80-luvun puolivälin jälkeen ne työhalut vasta tuli takasin. Eli sitten musta tuli vasta takasin se normaali työhullu. Mulla kesti monta vuotta se semmonen vastenmielisyys kaikkeen tollasta, että pakkoraadantaa kohtaan." (Jaakko)

Jaakko kertoo, että hän oli toiminut elämänsä aikana metallimiehenä, koristeputseppänä, nuorisotyönohjaajana, tehnyt työtä metsänhoitoalalla, vanhusten hoidossa ja vammaisten ohjaajana sekä monenlaisia vapaaehtoistöitä.

Alla olevassa haastatteluotteessa Jaakko kuvaa luovuuden keskeisyyttä elämässään.

"...ja sitten mä kirjottelen ja sitten mä olen alkanut tai mä oon maalannu niin kun oikeastaan kymmeniä vuosia... Ja nyt mulla on 50 taulua tuolla, että oottelen, että se on luvattu, että tuonne keväälle asti tänne [paikkakunnan nimi] olis niin kun oma kahdeksas näyttely. Oma eli mulla on 50 taulua nyt maalattu valmiiksi odottaa siellä sitä näyttelyä. Että, aina tässä jotakin uutta on näköpiirissä. Että, en mä ole niin kun jääny sinne märehcimään minkään laitoksen komeroon." (Jaakko)

Taide oli Jaakolle osittain tapa käsitellä lapsuudessa ja aikuisuudessa kohdattuja vaikeita elämänvaiheita. Se saattoi olla tapa tuoda esiin niitä tunteita, jotka eivät olleet sanoitettavissa. Jaakon kuvaama luovuus oli uskallusta astua niiden mielihisten rajojen yli, joita erityisesti koulukotikokemus oli ollut lapsuudessa rakentamassa miesten elämässä. Jaakon kerronnassa ilmeni, miten kielen lisäksi myös muut ilmaisumenetelmät, kuten taide auttavat ihmistä määrittelemään identiteettiään. (Ks. Ricoeur 1991; 1992.)

Petri kertoo menneensä töihin vuoden jälkeen armeijan päättymisestä. Ensimmäisen vuoden aikana hänellä oli useampia lyhytaikaisia työsuhteita, jonka jälkeen hän meni työpaikkaan, missä hän viihtyi 14 vuotta. Seuraavaksi hänellä oli muutaman vuoden kestänyt työsuhte ja hänen viimeinen työsuhteensa on kestänyt jo 23 vuotta. Petrillä oli vielä muutama työvuosi jäljellä ennen eläkeikää.

Petrin työidentiteetti kuvasi jatkuvuutta, vakautta ja voimakasta sitoutumista työhön.

Eero päätyi muuttamaan nuoren vaimonsa kanssa Ruotsiin. Ruotsiin muutto oli ratkaisu monelle 1960-lopun ja 70-luvun suomalaiselle, jotka lähtivät etsimään parempaa tulevaisuutta. Siihen päätyi myös moni koulukodeissa olleista miehistä aikuistuttuaan. Ruotsiin muutto oli myös irtautumista koulukodin jättämästä leimasta ja mahdollisuus kääntää ”uusi sivu elämässä ja aloittaa puhtaalta pöydältä”. Eeron kertomus kuvasi hyvin selkeästi, miten 1960- ja 70-luvuilla koulutus oli reitti sosiaaliseen kohoamiseen ja mahdollisuus rakentaa ammatillista identiteettiä omiin kykyihin ja toiveisiin pohjautuen.

”Ingenjör, elikkä se vastaa Suomessa teknikkaa. Elikkä Ruotsissa mä oon käyny siinä samassa kävin lukion ja sitten valmistuin ja mun ala on niin kuin atk. Se oli hyvin alkeellinen atk, kun minä alotin ja tuota.” (Eero)

Eero kertoo, että hänellä oli koulukotiaikana urahaaveita tulevaisuuden suhteen, jotka liittyivät musiikkiin. Haaveilla ja tulevaisuuden kuvilla oli Eeron kohdalla selviytymistä, urasuunnitelmia ja tulevaisuuden identiteettiä selkeyttävä merkitys. Eero soitti koulukodin orkesterissa ja hän oli suunnitellut uraa armeijan soitokunnassa. Eeron urahaaveet katkesivat kuitenkin auto-onnettomuuteen, joka tapahtui juuri ennen koulukotiajan päättymistä.

”Mä olin tuolla [sairaalan nimi] [kaupungin nimi], mä olin yli kuusikymppinen, niin ne totes mulla aivovamman. Ja se on siltä perua ja sit mä jouduin eläkkeelle saman tien. En mä ole halunnut eläkkeelle, ne pisti mut eläkkeelle. Ja eikä mua oo, mä oon insinööri ammatiltani, että mä [koulukodin nimi] jälkeen oon lukenu itteni insinööriksi Ruotsissa. Että, mä olin 24 vuotta Ruotsissa ja mä oon toiminut toimitusjohtajasta lähtien kaikki suppariin saakka. (Eero)

Eero kuvasi työidentiteettinsä joustavaksi, hän teki uransa aikana töitä toimitusjohtajasta juoksupoikaan. Eeron työidentiteetti rakentui myös vahvasti työn ja vanhemmuuden yhdistämisen ympärille. Työn ja lapsiarjen yhteen sovittaminen kosketti vielä 1960- ja 70-luvuilla yleisesti vain työssäkäyviä naisia. Eero oli lapsensa pääasiallinen huoltaja ja hän kuvasi kerronnassaan laajasti miesidentiteettiään työssä käyvänä isänä. Samoin kuvasivat myös Jaakko ja Reino työidentiteettiään lapsiarjen yhteensovittamisen kautta yksinhuoltajaisina. (Katso luku 7.6.) Miehet joutuivat etsimään työn ja perhe-elämän tasapainoa kahden vaativan roolin välillä. Miesten kerronta oli eri roolien, arvojen ja identiteettien neuvottelua, joka yleensä miellettiin naisten työhön liittämään elämäkertarefleksioon. Miesten elämäkertoissa vastaavasti on oletettu omien saavutusten ja julkisen elämän alueen nousevan voimakkaimmin esiin. (Hyvärinen ym., 1998, 9–11, 13; Roos 1987, 215.)

Reinon päästessä pois koulukodista, hän läksi ensimmäisen kerran Ruotsiin, kuten Eerokin jo edellä olevassa haastatteluotteessa kertoi. Reinon olo Ruotsissa jäi vain noin puoleen vuoteen. Hän oli useissa työsuhteissa ja elämä siviilissä alkoi saamaan vakiintuneita muotoja.

”No minäpä menin suppariksi [liikkeen nimi] [kaupungin nimi] ja olin siellä sitten ja olin [sairaalan nimi] sairaalassa supparina ja semmosta. Sit tultiin jo vuoteen 60-luvun alkuun. Sitten jouduin taas vuoden 62 alussa [mielisairaalan nimi]. Ja tein taas vähän

hölmöyksiä ja. Siinä meni vaan kuukausi ja ne pisti pois sieltä ja. No sitten mä täytin jo 15-vuotta. Sitten mä meni moposuppariksi [autokorjaamon nimi] autokorjaamolle jonkin aikaa.” (Kari)

”Mä olin vuoden päivät sillä reissulla. Ja pääsin pois sieltä. Ja sit mä olin vähän töissä rakennuksilla ja sillä tavalla. Niin siinä meni, se oli jo 66–67...” (Kari)

Kari kertoi työsuhteistaan, joita hänellä oli alaikäisenä heti koulukotisijoituksen jälkeen. Karin kasaantuvat ongelmat kuitenkin katkaisivat työnteen ja hän oli psykiatrisessa sairaalassa hoitajaksolla, mutta hoitajaksot jäivät lyhyiksi eikä niistä löytynyt ratkaisua Karin käyttäytymiseen. Hoitovastuun ottavaa tahoa ei Karin tapauksessa löytynyt lastensuojelun niin kuin ei psykiatriankaan puolelta.

Miehet kuvasivat vaihtelevin tavoin työidentiteettiään vahvasti työhön sitoutuvana. He rakensivat minuuttaan työn tekemisen kautta niin, että työn tekeminen loi heidän elämäänsä mielekkyyttä ja moraalista sitoutumista. Haastatelluista miehistä osalla aktiivinen työura oli haastatteluhetkellä ohi, osalla oli vielä muutamia työvuosia jäljellä. Eläkeiässä tai sen läheisyydessä miehet osasivat sijoittaa työn ja sen merkityksen osaksi elämänsä kokonaisuutta. Ikääntyessä ihminen näkee elämänsä ajallisen rajallisuuden, mitä työ on hänelle antanut, mutta yleensä se on myös ottanut. Miesten suhde työhön ja heidän työidentiteettinsä muodostui elämän eri vaiheissa ja vuorovaikutussuhteissa, johon olivat vaikuttamassa myös muut elämäntapahtumat, toisinaan työ oli tärkeimmällä sijalla elämässä, kun taas välillä osalla miehistä isyys nousi etusijalle elämässä. Kertomukset valottivat myös miehistä työidentiteettiä, johon oli vaikuttanut marginaalissa eletty elämänvaihe, joka etäännytti miehiä palkkatyöstä. Näillä haastatelluilla miehillä työ ja toiminnallisuus korostui harrastuksenomaisena ja siitä muodostui heitä elämässä kiinnipitävä voima. He tekivät työtä kodin piirissä ja kantoivat oman vastuunsa perheen arjesta. Työn itseisarvo ohitti miesten kerronnassa osittain välinearvon, jolloin omat kiinnostuksen kohteet olivat tärkeämpiä kuin palkka ja työtä tehtiin sen kiinnostavuuden ja omien mieltymysten mukaan.

7.3 Päähteet ratkaisuna

Lapsuuden kehityskulkujen on monissa tutkimuksissa todettu ennakoivan myöhemmän iän alkoholiongelmia (ks. esim. Caspi ym. 1989, 401–402; Kuntsche & Kuendig 2006, 78–82; Headey & Wearing 1989, 737).

Osa haastatelluista miehistä kertoi ajasta koulukodin jälkeen, jossa ote elämään vähitellen herpaantui ja he ajautuivat päihteiden käyttöön. Miehet rakensivat koulukodista päästyään maskuliinisuuttaan tarttumalla helposti saatavaan alkoholiin ja sillä tavoiteltiin sosiaalisuutta ja pääsyä nuorten yhteisöihin. Alkoholi tarjosi lupauksia uusista sosiaalisista suhteista.

”Koulukodin jälkeen minulla oli neljä vuotta tyttöystävä. En voinut lähteä esimerkiksi tanssimaan, koska pelkäsin. 1960- ja 70-luvulla otin viinaa, että uskalsin.” (Markku)

Markku kuvasi sitaatissaan, kuinka hän alkoholin avulla tavoitteli miesidentiteettiä, joka uskaltaa lähestyä vastakkaista sukupuolta. Koulukodit olivat

haastateltujen miesten sijoitusten aikana vielä selkeästi eroteltu tyttöjen ja poikien laitoksiin eikä mahdollisuuksia vastakkaisen sukupuolen tapaamiseen juuri muutenkaan ollut. Alkoholi tuli miesten kertomuksissa lievittämään nuoren miehen epävarmuutta ja sosiaalisten tilanteiden pelkoa. Mies saattoi turvautua päih-teisiin myös halutessaan muuttaa identiteettiään kohti ihanteellista miesidenti-teettiä, joka on seurallinen ja muuntuu kulloisiinkin tarpeisiin. Päihteet olivat myös pakoa ikävistä tunnetiloista ja loivat hetkeksi mielikuvan elämän rentou-desta ja helppoudesta.

"Kyllä se tuntuu aivan erilaiselta silloin, että niin eihän tuosta mitään tämä on näin heleppoa ja että antaa sitä liikaakin itseluottamusta ja. Sehän tässä on paha, että on tehnyt varmaan eniten maailmassa, että se on keksitty koko aine. Se on, liian itseluot-tamuksen lähteenä tekee sen, että niin tulee noita typeryyksiä tehtyä ja toivonkin, että ei tulis juotua enää." (Antti)

Antti tavoitteli oman kertomansa mukaan alkoholin avulla itseluottamusta ja koki sen myös toimivaksi tavaksi uusien sosiaalisten tilanteiden kohtaamiselle. Antti totesikin, että alkoholi odotettujen positiivisten vaikutusten ohella lisäsi ris-kiä muiden ongelmien kasaantumiseen.

Humalahakuinen juominen oli 1960- ja 70-lukujen yleinen tapa tuottaa mas-kuliinisuutta varsinkin työväenluokkaan kuuluneiden miesten keskuudessa (Alasuutari 1986; Sulkunen ym. 1985; Toiviainen 1997). Miesten julkinen juomi-nen oli maskuliinisten ihanteiden mukaan jopa luonnollinen tapa käyttäytyä ja raittiutta saatettiin pitää heikkouden merkkinä.

Antin kerronnassa koulukoti näyttäytyi kasvuympäristönä, joka ohjasi nuorta jo suoranaisesti alkoholinkäyttöön.

"Ja minä tunnen muutamia muitakin, että ei ole tullut se, että, mutta niin alkoholitausta sieltä tulee jokaiselle melkein, ketä siellä on ollut. Että, se ei yhtään niin kun auta, siellä puhutaan siitä sanotaan 12-14-vuotiaat puhuu keskenään, että minnekäs sitä lähettäs juomaan nytten. Ja kiljunkeittelyä sun muuta. Kyllähän ne kärähteli siitä kiljunkeitte-lystä. Minä en moisiin, niin aikanaan, niin ensimmäisen kerran otin jotain alkoholipi-toista 15-16-vuotiaana Tampereella, että, niin ja sitten se oli pois kuvioista siihen niin vajaaseen kaksykkymmppiseen. Niin siitä lähti, kun pääs mopo keulimaan sen jälkeen. (Antti)

Koulukodin poikien keskinäisessä puheessa alkoholi oli saanut Antin mukaan kielletyn, mutta sitäkin halutumman maineen. Koulukodissa nuoret tiesivät, että "siviilissä" olevilla nuorilla oli mahdollisuus kokeilla ja käyttää alkoholia. Alko-holi ikään kuin liitettiin vapaaseen elämään ja alkoholinkäyttö oli osa tavoitelta-vaa elämäntapaa koulukodista päästyä. Hakeutuminen juoviin porukoihin tuli täyttämään muuten tyhjiä päiviä. Alkoholista haettiin positiivisia vaikutuksia, kuten hauskanpitoa, tunnetiloja, joita normaalilla tylsällä arjella ei voinut saavut-taa. Mutta vähitellen alkoholin negatiiviset vaikutukset veivät heitä syvemmälle syrjäytymisen kierteeseen.

Petri kertoo seuraavassa sitaatissa, kuinka pilven poltosta tuli osa hänen normaalia elämäänsä armeijasta kotiutumisen jälkeen.

"Sitten pulverit jäi pois, mutta 38 vuotta mä poltin pilvee ihan säännöllisesti. Ja oike-astaan se ei koskaan kyllä haitannut mun elämää millään tavalla. Että, kaikki vaikeudet,

mitä tuli sit ongelmaa ne oli sit viinan kanssa. Se lähti sitten niin, kun lapasesta aina sitten, kun ei pystynyt mitään ajatteleen järkevästi tai teki tyhmyyksiä, ei ees ajatellu mitään. Poliisikin aina kyttäs niitä pilvenpolttajia, niitten kanssa sitten aina joutu aina välillä tekemisiin." (Petri)

Petri kertoo, että hän käytti kannabista 38 vuoden ajan. Hän ei omasta mielestään jäänyt aineeseen koukkuun, vaan siitä tuli hänelle tapa. Jossain vaiheessa kannabiksen käyttöön liittyvä kaksoiselämän viettäminen alkoi käydä Petrille liian rasakaaksi. Hän kävi koko ajan töissä ja eli säännöllistä elämää ja vapaa-ajalla poltteli piippua, jolloin hän tavallaan joutui erottamaan julkisen ja yksityisen elämänpiirin toisistaan. Yksi syy lopettamiseen olikin se, että kannabiksen höyryinen koti esti Petriä pyytämästä vieraita kylään. Yhteiskunta määritteli kannabiksen käytön vahvasti marginaaliseksi toiminnaksi, jonka vuoksi Petri joutui lopettamaan sen. Kannabiksen käyttöön liittyen tuotettiin 1970-luvulla kuten nykyisinkin herkästi leimattuja identiteettejä verrattuna rajuunkin ongelmalliseen alkoholin käyttöön (Kekoni 2007, 170–175). Petrin kertoman mukaan voimakkain syy lopettamiselle oli kuitenkin se, että hän tapasi tulevan vaimonsa, joka oli paras motivaatio lopettamiselle. Petrillä oli nyt vaimo ja tämän lapset hänen edellisestä avioliitostaan, kokonainen perhe ympärillä ja uusi elämäntilanne. Perheen mukana tuli myös uudenlainen vastuu.

Miesten kerronnassa alkoholiin liittyvät kokemukset ja tunteet tuottivat heille identiteettiä, jossa alkoholi nähtiin vastauksena kaikkiin inhimillisen elämän kysymyksiin. Alkoholiongelman kehittymisen jälkeen miesten identiteetin voi nähdä ajautuneen ikään kuin umpikujaan, jolloin he pyrkivät korjaamaan identiteettihämmennystä päihteillä tai vaihtoehtoisesti he lähtevät etsimään ammatillista tai vertaistukeen perustuvaa hoitoa ongelmaansa.

Koulutuksen puute ja arki työelämän ulkopuolella mahdollistivat miesten päivien keskittymisen päihteiden ympärille. Ongelmien kasaantuminen ja elämänhallinnan puute alkoivat vähitellen määritellä heidän identiteettiään. Näiden miesten ystävyys-suhteet rakentuivat koulukodista pääsyn jälkeen pääosin suhteissa muihin juoviin kavereihin, joihin luottamuksellisen suhteen luominen koettiin luontevana. Miehet kokivat yhteenkuuluvuutta marginaaliin eri syistä ajautuneiden, mutta samankaltaisen elämän ja olemisen peruskysymysten ympärillä pyörivien miesten kanssa.

Kortteisen ja Tuomikosken (1998) mukaan luottamukseen perustuvien sosiaalisten suhteiden syntymisen merkitystä pidetään keskeisinä tekijöitä ihmisten selviytymisessä. Miehillä ei ollut kotipaikkakunnillaan vertaisia, joihin turvautua koulukodista paluun jälkeen. Tulkitsen osan miehistä jääneen yksin ongelmiensa kanssa myös siksi, että miehet eivät perinteisesti ole hakeneet apua muilta miesystäviltään. Alkoholista tuli miehille ainut "ystävä" ja "neuvoa antava", jonka kanssa saattoi jakaa elämän vaikeita kysymyksiä. Miehet suunnittelivat yksin koulukodin jälkeistä elämäänsä ilman ulkopuolisen luotettavan aikuisen apua. Nämä kaikki tekijät yhdessä lisäsivät haavoittuvuutta psyykkisten ongelmien suhteen ja kasvattivat riskiä ongelmalliseen päihteiden käyttöön. (Vrt. Rutter 1989, 43.) Häpeän kokemusten torjumiseen oli yritettävä löytää keinoja, joilla saattoi ottaa uusia tilanteita haltuun ja torjua hämmennyksen tunteita.

Miehille oli tarjolla niukasti miesidentiteetin rakentamisen paikkoja ja he tarttuivat helposti saatavilla olevaan mahdollisuuteen.

7.4 Päähteistä rikoksiin

Haastatelluista miehistä Toivon, Markun, Jaakon, Karin ja Antin kertomuksiin sisältyi myös vankilassa vietetyn elämänjakson kuvauksia.

"Mutta koulukodista sanottiin, että tuota koulukoti on tuota Kakolan taimitarha. Että siellä kasvatetaan taimia ja sitten Kakolaan ja niinhän se kävi munkin kohalla." (Markku)

Miesten kertomuksessa heidän elämäkulkuaan rytmittivät vuosien ajan vankeusrangaistukset sekä niiden väliin jäävät vapausjaksot. Vakavampi päätös pyrkiä irtaantumaan rikoskierteestä odotti kypsymistään miesten tietoisuudessa. Miesten kertomuksissa vankila vahvasti koulukodissa omaksuttua poikkeavan yksilön identiteettiä. 1950- ja 60-luvun koulukodin pojalle vankila ei ollut mikään uusi ja pelottava asia, he olivat "lusineet" kakkuaan jo vankilan kaltaisissa koulukotiolosuhteissa.

"Mää niin kun eilen pääsin, niin seuraavana päivänä olin jo poliisilaitoksella. No sehän on se koulukoti yleensä semmonen vankilan esihautomo, että siellä jos ei oo tehny mitään rikoksia, niin siellä ainakin opeteltiin niitä." (Toivo)

Haastatellut miehet, jotka olivat syyllistyneet rikoksiin ja kärsineet vankeustuomioita, kertoivat lähes samoilla sanoilla kuin Markku ja Toivo edellä subjektiivisena kertomuksena koulukodista "porttina" rikolliseen alakulttuuriin. Miehet jakoivat yhteisen kulttuurisen kertomuksen koulukodin ja vankilan välisestä sidoksesta. Koulukodissa poikien saatettiin ennustaa päätyvän vankilaan, kuten Jaakko seuraavassa kertoo:

"Sitten oli sama äijä, niin se oli silloin kun mää pääsin sieltä eristyksistä pois, niin se oli sitten, oltiin niitten muiden kanssa iltateetä juomassa, ja se tuli siihen pöydän viereen ja katteli meitä siinä, se sitten sano siinä viisaasti, että täältä Leppäniemestä niin 99 prosenttisesti lähtee aina porukat linnaan, että joutuu linnaan, että 99 prosenttisesti te meette kaikki lusimaan. No sitten yks kysy, mitä se yksi prosentti sitten tekee? Ne menee joko hullujenhuoneelle tai hirttää ittesä. Eli, kyllä se piti paikkansa siinä mielessä, että se porukka, mitä meitä oli siinä kymmenkunta poikaa silloin, kun mää menin, niin kaikki mää tapasin linnassa niistä. Kyllä se osas sen niin kun oikein päätellä." (Jaakko)

Jaakon kuvasi edellä tapahtumia Leppäniemen eristysosastossa, jossa pojille rakennettiin rikollisen identiteettiä. Osa miehistä joutui vankilaan suoraan koulukodista ja he miettivät, että vankilaan laitostumisessa ja samalla poikkeavan moraalisen uran kehittämisessä tärkeä osuus oli koulukotikokemuksilla. Koulukoti edisti vankilan kaltaiseen totaaliseen laitokseen sopeutumisessa.

Jaakko kertoi vankeustuomioidensa aikana kokeneensa, kuinka vahvasti koulukotipojan identiteetti oli "kiinni" vangeissa, joiden tiedettiin tulleen

koulukodeista. Jaakko kertoo seuraavissa sitaateissa, miten Keravan nuorisovankilan henkilökunta kohteli koulukodeista tulleita poikia eri tavalla kuin muita vankeja.

"Nuo kasvatuslaitokset sellanen, mitenkä ne löi leiman sillain jännästi, kun sieltä sai jo hankkiutu linnan, että keksi jonkin rikoksen, että pääs lusimaan. Niin kun määkin jouduin [vankilan nimi], siellä oli muutamia muitakin kasvatuslaitoksen poikia. Siellä oli semmonen lappu, missä oli nimi ja sitten vankinumero annettiin ja sitten oli ammatti ja rikoksen laatu, niin kasvatuslaitoksen poikien lapussa luki, että koulukodin oppilas ja sitten kun tuota nehän heti alko kattelee, että mitä venkuloita tänne taas tuotiin ja meidät leimattiin siellä linnassakin jopa nää koulukodin oppilaat, että nehän on niin paatuneita. Sit siellä oli sellasia, että niillä oli eri kortitkin, jos oli töissä, työryhmissä, niin siellä luki sitten nää samat korteissa samat tiedot ja sitten siellä luki melkein kaikkien näiden koulukotijätkien lapussa, että karkausaltis punasella eli koska me oltiin kasvatuslaitoksesta karattu ja hommattu itemme rikoksien kautta linnan, niin me oltiin karkausalttiita. Eli me oltiin jo alusta lähtien linnassakin silmätikkuja me kasvatuslaitoksen pojat" (Jaakko)

Jaakko jatkaa pitkää kertomustaan vankila-ajasta:

"Ja muistan sitten, kun meitä pääs niin samaan aikaan joulukuussa niin meitä oli ihmeteltiin, kun siellä aamulla tuli ja meitä huudettiin kuus poikaa erilleen niin kun omista ryhmistä. Mää olin pajalla ja jotkut oli missä oli, niin huudettiin omaan ryhmään ja meidät marssitettiin silloin tuota noin silloin joulukuussa oli vielä tuulinen ilma niin pellolle käskettiin ja ottaa talikot matkaan ja pellolle. Siellä oli paskapatteri ja pamppu jäi sinne viereen seisomaan ja me jäätiin sitten se ei käskenyt mitään, se vaan toi meidät sinne. Me ihmeteltiin siinä, että mitäs tää homma on? Me alettiin katomaan, niin me oltiin kaikki kasvatuslaitoksen jätkeä Pernasaaresta, Vilppulasta, Koivikosta ja Leppäniemestä ja mistä meitä nyt oli, me oltiin kaikki. Sitten me järkeiltiin se homma sillai, että kun me oltiin kaikki suurinpiirtein niin kun kuukauden päästä vapautumassa. Tää oli vielä, niin kun sellanen loppurangaistus annettiin nimenomaan meille kasvatuslaitoksen jätkeille. Että, pistettiin sinne pellolle sitä nojaileen tallekkoa tai levittämään sitä paskaa. Eli sielläkään ei saanu olla oikein rauhassa sitten siltä leimalta." (Jaakko)

Miehet kertoivat, että heidän koulukotitaustansa näkyi vankilan käytännöissä eräänlaisena kaksinkertaisena leimana heidän pahantapaisuutensa vuoksi. Heitä ei rangaistu ainoastaan heidän tekemistään rikoksista, vaan myös koulukotitausta näkyi heidän kohtelussaan. Nuorisovankilassa koulukodista tulleita poikia pidettiin erityisen karkausalttiina, jolloin heitä valvottiin tiukemmin kuin muita vankeja.

Jaakko kertoo kärsineensä tuomiotaan Keravan nuorisovankilassa ja ajatelleensa, että hän pääsisi tuomion jälkeen siviiliin jatkamaan elämäänsä, mutta kotikunta ei ottanut Jaakkoa vastaan. Kotipaikkakunnalla Jaakkoa olisivat olleet vastassa entiset kodin epävakaat kasvuolosuhteet ja ympäristön vanha kaveriyhteisö, joiden vuoksi hänet oli aikanaan koulukotiin sijoitettu. Kunnan sosiaaliviranomaiset olivat sitä mieltä, että Jaakko lähetään takaisin koulukotiin, jonne hän ei halunnut palata. Jaakolle tarjoutui kuitenkin mahdollisuus hakeutua vapautuvien vankien leirille.

"Mää hakeuduin sinne, sekin kolmen kuukauden jakso. Mutta mää olin jo sillo, vähän niin ku siinä väkisin jo nous semmonen kapinahenki ja yhteiskunnan vastaisuus, että minkä takia koulupinnareita pidetään vaan jatketaan ja jatketaan." (Jaakko)

Rikollista käyttäytymistä selitetään usein ihmisen aikaisempien kokemusten sekä nykyisten elämän olosuhteiden välisen vuorovaikutuksen kehityksessä, kuinka yksilö ne tulkitsee ja minkälaisia strategioita hän valitsee suhteessa tulevaisuuteen (Farrington 2005). Sampsonin ja John H. Laubin (1993) ikäkausittainen elämäntapateoria on esimerkki tästä teoriasuuntauksesta. Teoriassa yksilön käyttäytyminen ymmärretään jatkuvasti kasaantuvana siinä mielessä, että nykyisen käyttäytymisen nähdään rakentuvan menneiden kokemusten ja elämäntapahtumien pohjalle. Menneisyys ei kuitenkaan määrää tulevaisuutta. Nykyhetken tapahtumat ja elämänolosuhteiden muutokset saattavat vaikuttaa rikollisen käyttäytymisen muutoksiin huolimatta siitä, millaiset elämänolosuhteet aikaisemmin olivat (Sampson & Laub 1997). Koen niiden haastattelemieni miesten, joiden elämä keskittyi vuosia alkoholin ongelmakäytön ja rikosten ympärille, kuvanneen juuri samankaltaista kehitystä elämänsä aikana.

Tulkitsen osan miehistä siirtyneen päihteiden suurkuluttajasta rikoksia tekeväksi päihteiden suurkuluttajaksi. Siirtymää voi kuvata yhdestä alakulttuurista toiseen siirtymisenä. Miesten kerronnassa rikokset kuvattiin pääosin päihteeseen elämäntapaan liittyvänä toimintana. Tulkitsen, että miesten elämässä päihdeongelmien ja rikollisuuden tausta- ja riskitekijät koostuivat monista eri tekijöistä vähitellen kasautuen. He kertoivat myös siitä, minkälaisella toiminnalla he ratkaisivat kulloisenkin tilanteen. Marginaalisuus voi edetä syrjäytymiseksi, jos yksilö on monen eri elämän alueen ulkopuolella samanaikaisesti (Järvinen & Jahnukainen 2001, 128–12). Rikolliseen elämään juomisen kautta siirtyneiden miesten yhteiskuntaan kiinnittävät siteet olivat pahasti vaurioituneet tai täysin katkenneet

Juha Kääriäinen (1994) tutki väitöskirjassaan rikosuraa, rikollista elämäntapaa ja vankien osakulttuureita. Hän korostaa elämäntapatutkimuksen lähtökohdasta sitä, että ihmisellä on kyky antaa omalle elämälleen subjektiivisia merkityksiä, joiden varassa hän perustelee toimiaan ja päätöksiään itselleen ja muille ihmisille. Kääriäinen katsoo rikosuralla etenemisen merkitsevän intensiivistä tai väljempää rikollisen alamaailman läpikäymistä, jonka myötä yksilö joutuu muodostamaan elämäntapansa normaaliyhteiskunnan suhteen ulkopuolisena. Kääriäinen näkee rikosuran moraalisenä urana, joka sisältää lainrikkokojen subjektiiviset, häntä rikollisella uralla pysyttelemään auttavat merkitykset. Rikoksenuusijan moraaliseen uraan liittyy vihan, katkeruuden ja koston tunteiden sävyttämä yhteiskunnanvastaisuus sekä tähän liittyvä henkilökohtaisen vapauden, riippumattomuuden ja itsenäisen selviytymisen arvomaailma. (Kääriäinen 1994, 14.)

Reino kertoi aloittaneensa elämää koulukodin jälkeen lähtemällä ensin joksikin aikaa Ruotsiin, mutta palattuaan sieltä rikokset alkoivat tulla mukaan elämään:

"Sit mää läksin sieltä ja mää pääsin pois ja mää lähdin ensimmäisen kerran Ruotsiin. Sit olin siellä, en mää varmaan ollu, kun puoli vuotta ja sitten tulin takasin ja. Sitten tein erilaisia töitä, tein [kaupungin nimi] alueella. Ja kävin kai jotakin kurssiakin. Mutta sitten alko kaikki tää kaiken näkönen röttestely tuli sitten kuvioihin mukaan ja muutaman kerran olin sitten linnassa ja pienistä omaisuusvarkauksista ja jotain huoltoasemamurtoja." (Reino)

Reino kuvaa, kuinka hän hyväksyi vähitellen rikollisen alamaailman arvoja, vaikkei hän suuntautunut itse rikosten tekemiseen aktiivisesti. Reinon identiteetti oli niin sanotusti passiivisesti rikollisuuteen suuntautuva, jolloin rikokset tapahtuivat sattumanvaraisesti ja ennakolta suunnittelemattomasti (vrt. Kääriäinen 1994, 110–111.) Samanlainen passiivisesti rikollisuuteen suuntautuva identiteetti oli myös muilla haastatelluilla rikoksia tehneillä miehillä.

Antti kertoi rikosten tekemisen saaneen alkunsa hänen kohdallaan ajautumisesta tietynlaiseen kaveriporukkaan, joka on tyypillistä nuoremmille rikoksiin syyllistyneille.

"Niin koulukodin jälkeen sitten niin meni pari vuotta satunnaisia töitä tein ja sit tuli lähettyä noitten ns. hulttioitten mukkaan ja tuli noita linnatuomioita sitten, että niin. Ja sitten kun sieltä pääs pois, niin sitten niitä töitäkään ei saannu taas ja. Että, se oikeastaan 1970-luku meni sillain, että en minä kerinnyt montaa vuotta olemaan varmaan siviilissä. Niin jouduin olemaan linnassa. Intissä se mitä kävin yhden vuoden, kerkesin opiskella, niin tuli kesken täällä töppöiltyä, täällä [kaupungin nimi]:ssa ja sitten niin muutinkin opiskelupaikkakunnan [kaupungin nimi]:n, niin sitten siellä ei tullut mitään semmosta. Siellä sai rauhassa opiskella. Uusilla pääsykokeilla menin sinne, että minä en ottanut sitä vuoden enakkoo täältä mukaan ollenkaan. No sen opiskelun jälkeen sitten tulin taas tänne ja täällä se taas alko ja täällä se loppukin. Että, sanotaan kun asunnottomana, kun oli, niin sitä elääkseen tekee sen omansa, että kadulla kun elää, niin tietää, että mitä se elämä on. Niin, että ei se ruusuilla tanssimista ole. Ja en tiedä mikä täällä Suomessakin on vikana, niin hyvin harvoin niin tuota oon nähnyt semmosia muita, mitkä ei ole asuntosa ei olis juonu alta." (Antti)

Antin kuvaus mukaan lähtemisestä ja rikosten teon suunnittelemattomuudesta kuuluu myös nuorten miesten rikollisuuteen. (Kääriäinen 1994, 41–42.) Antin rikokset olivat omaisuusrikoksia, jotka johtivat 1970-luvulla pitkiin vankilatuomioidiin verrattuna tämän päivän rikosseuraamuksiin:

"Oiskohan se ensimmäisen kerran, kun olin, niin minä parisen vuotta jouduin olemaan tuolla. Silloin sai kioskimurroista saman verran, kun nykyään hyvästä pankkiryöstöstä, että niin se oli silloin tää ankarampi käsite tämä, että yksityisen omaisuuteen ei saanu koskea ja. Siellähän sitä tuli vietettyä sanotaan sitä varhaisnuoruutta ja välillä töissä ja. Jotain oli noita lapiohommia sun muuta, asfalttinentekoa ja tämmöstä tässä lähialueella. Ja sitten taas jotain tuli tehtyä ja linnaan jouduin. Sukevaan, Sörkkään, Kuopion lääninvankilaan ja sitten niin ensimmäisen kerran sanotaan silleen, että pääsin vasta niin luettavaksi, että tuossa 1990-luvun taitteessa olin tuolla [avovankilan nimi]:n ATK-kurssilla sun muut kurssit kävin siellä ja sitten jatkoin koulua." (Antti)

Antin kertomuksessa vankilasta vapautumisen jälkeen hänen työnsaantimahdollisuutensa olivat pelkän koulukodista saadun kansakoulutodistuksen turvin heikot. Vankilatuomiot eivät myöskään nostaneet Antin mainetta työnhaussa. Hän kertoi oman päihde- ja rikostaustansa johtaneen asunnottomuuteen. Kerronnan kautta hän loi laajempaa kulttuurista ymmärrystä marginaalisen elämäntavan ja sosiaalisten ongelmien kasautumistaipumuksesta koskemaan kaikkia inhimillisen elämän ulottuvuuksia. Ongelma yhdellä elämänalueella johti helposti toiseen ongelmaan ja vaikutus toimi yleensä molempiin suuntiin, kuten Antti kuvasi päihdeidenkäytön, rikosten tekemisen ja asunnottomuuden vaikutusta toisiinsa. Antti joutui uudelleen vankilaan ja pääsi lopulta avolaitokseen, jossa hänen oli mahdollista kouluttautua. Kouluttautumisen myötä elämän aloittaminen siviilissä helpottui ja Antti pääsi aloittamaan opiskelut. Monissa kansainvälisissä lastensuojelusijoituksen jälkeistä elämäntulkua kuvaavissa tutkimuksissa viitataan

työttömyyden, kodittomuuden, asunnottomuuden, yksinäisyyden ja kaikenlaisien ongelmien kasautumisen yleisyyteen sijoituksen päätyttyä (esim. Stein 2006; 2008, Mendes & Moslehuddin 2006).

Markku kertoo, että oli ollut elämästään yhteensä 14 vuotta vankilassa. Hän kuvasi miten hänen viinan käyttönsä oli johtanut aina tappeluihin. Hän kertoo, kuinka hän rajusti ryypätessään kosti koulukodissa kokemaansa väkivaltaa myöhemmin muihin juoviin kavereihin. Hänen kerrontansa eteni "väkivallan koki- jasta tekijäksi" vaiheittain kerronnan edetessä. Kerronta palasi päihde- ja rikos- kierteeseen sotkeutuneesta ajasta paikoittain koulukotivuosiin ja ohjaajien ja opettajien poikiin kohdistaneeseen ja poikien väliseen legitimoituun väkivaltaan, jolla poikia sosiaalistettiin miehiseen väkivaltakulttuuriin. (Katso luku 6.4.3.)

"Ja se, että aina mä otin viinaa aina mun piti tapella. Väkiältä, jota ei voinut kostaa koulukodissa purkautui humalassa ihan syyttömiin ihmisiin." (Markku)

Markun kertomuksessa koettu väkivalta jäi ikään kuin vaille vastausta ja selitystä. Käsittelemätön lapsuudessa koettu väkivalta purkautui aikuisena vihana yhteis- kuntaa, instituutioita, auktoriteetteja ja syyttömiä ihmisiä kohtaan. Hän kuvaa lapsuudessa ja nuoruudessa koetun väkivallan uhrin ja aikuisen väkivallan teki- jän yhteenkietoutumaa. Markun kertomuksessa ei tule esiin, onko hänellä ollut aikuisena viranomaiskohtaamisissa mahdollisuutta kertoa lapsuudessa koetusta väkivallasta ja kasvamisesta väkivaltaan.

Vankilan institutionaaliset rankaisu- ja kontrollitoimenpiteet eivät vahvis- taneet miesten omaehtoista osallisuutta itseään koskevien tulevaisuuden suun- nitelmien tekemiseen. Haastateltujen miesten kärsiessä tuomioitaan vankeus- käytännöt perustuivat eristämiseen ja työntekemiseen eli paljolti samoihin asioi- hin kuin koulukodissakin. Miesten myöhemmissä avovankilakokemuksissa oli myös mainintoja kurssimuotoisesta opiskelusta. Varsinaiset yhteiskuntaan sosi- aalistavat ja kuntouttavat toimenpiteet, jotka ovat tärkeä osa tämän päivän van- keinhoitoa, eivät kuuluneet miesten kuvaaman ajan vankeinhoitoon. Miesten uu- sintarikollisuuden ehkäisyn kannalta tärkeitä tulevaisuuteen suuntaavia toimen- piteitä olisivat olleet erityisesti päihdekuntoutus ja työhön valmentaminen. (Vrt. Kääriäinen 1994, 125–126; Linderborg 2009, 84–86.)

Toivo sai ensimmäisen tuomionsa jo ennen koulukotiaikaa tehdyistä mur- rosta ja varkaudesta:

"Myö ootettiin sitten hovioikeudessa oli ne jutut, niin myö ootettiin tuomioita. Niin tuota ja oikeastaan yks vanhin juttu niistä oli, että mää oli tehny jo ennen koulukotia jo yhen semmosen, että pojat oli rikkonu asuntoauton ikkunan ja mää kävin hakeen keksipaketin sieltä asuntovaunusta, niin mä sain 6 kuukautta kuritushuonetta. Se oli törkee varkaus, koska se ikkuna oli rikottu. Mää sain 6 kuukautta siitä yhdestä keksi- paketista. Kuritushuonetta. Sitten varastin [paikkakunnan nimi] mopon, mää sain 4 kuukautta. Nää oli ennen koulukotia ja näitä mää ootin näitä asioita hovioikeudesta siellä koulukodin putkassa noin 10 vai 11 kuukautta, mutta kun niitä ei ruvennu tule- maan sieltä hovioikeudesta, niin sitten päätti tää oppilaskodin johtaja, josta mut vietiin Järvilinnaan, niin päätti, että hän hakee minut ja tään, joka oli oppilaskodissa kanssa ja putkassa mun kanssa, niin pois sieltä. Niin me oltiin ensimmäiset, jotka pääs suo- raan pois sieltä putkasta siviiliin ja." (Toivo)

Toivo kuvaa, kuinka sinänsä mitättömiltä tuntuneista omaisuusrikoksista saadut rangaistusseuraamukset johtivat aikanaan kuritushuonetuomioon. Hän kertoi istuneensa kaikkiaan seitsemän tuomiota elämänsä aikana. Vankeus ei Toivon kertomuksessa toiminut rikollisuutta ehkäisevänä toimenpiteenä, vaan hän jatkoi rikollista elämää.

Jaakko kertoo arvostaneensa vankeusaikana "rundin" hiljaisuutta ja olleensa siellä mieluummin kuin pakkotöissä pellolla, koska peltotöiden tekeminen oli jatkoa koulukodin työpakolle.

"Että vaikka siellä oli saanu vähän vapaammin olla, rundissa oli mieluummin, kun tuolla jossain tuolla pellolla pakkotöissä. Ja sitten se kun totuin siellä näissä kasvatuslaitoksissa, että meille huudettiin ja rähjättiin, se alko ottaa jo korviin niin kaikki komentoäänät kaikki. Että, mää vielä tänä päivänäkin nousee karvat pystyyn, jos joku määrää mua johonkin. Eli se, että mää haluan tehdä niin kun mieluummin oma, kun olla jonkun ikuinen renki. Kyllä kai siellä jotkut nöyrty tekemään sillai ihan kunnollisesti töitä, mutta mää monta tyyppiä, mitä mää opin linnassa tuntemaan. Ne oli paljon tuolla joko päiväselliosastoilla tai rundeissa, missä saivat olla vaan olla omissa oloissaan rauhassa. Leppäniemi oli kasvattanu niistä sellasia. Nää kasvatus eli tuo tuli työstä." (Jaakko)

Vankeus oli miesten kertomuksissa jatkumoa ulkoa ohjautuvuudelle, joihin miehet ja heidän lapsuuden perheensä olivat tottuneet lastensuojelun asiakkaina. Miehet eivät kertomansa mukaan tienneet poispääsytystä ajankohtaa koulukodissa, vankilassa tuomio oli määrämittäminen, mutta "lusiminen" molemmissa instituutioissa koettiin hyvin samankaltaisena kokemuksena.

Karin kertomus poikkesi selkeästi muiden miesten kertomuksista vankilakokemusten osalta.

"[Vankilan nimi] kirjastossa ollessani niin mää kirjoitin pitkin suomalaisia maakuntalehtiä ja muita näitä juttuja ja ne julkaistiin melkein kaikki. Ja silloin maksettiin vielä palkkiokin niistä, ei se hirveen, joku markka siitä tuli aina, silloin markkoja kun oli. Mä tein niitä juttuja ja siellä perustettiin kiven sisältä lehti siellä [vankilan nimi], siellä talon sisällä oli siellä oli iso kirjapaino. Tai me tehtiin ensin kirjapaino. Kirjastossa meillä oli semmonen vanha iso monistuskone, semmonen veivattava. Me tehtiin sillä se lehti ja silloin oli vielä [vankilan johtajan nimi] se johtaja, se vanha johtaja, niin kun meni juttelemaan sille, niin kun sano sille, että saakos kirjapainossa painaa sen lehden. Niin se sano, että juu, mikä ettei kyllä se käy. Sit saatiin sitä lähetettyä muihinkin vankiloihin sitä lehteä. Siihen rupes pikkuhiljaa ottaa henkilökuntakin kantaa. Se oli semmonen keskustelujuttu, se ilmestyi vaan vankiloissa, mutta ei taida enää olla sitäkään. Silloin oli. Semmosta kaikkea sai toteuttaa sitä luovuuttaan, niin se nosti sitä henkistä voimaa sitten aika paljon. Opin ajattelemaan esimerkiksi normaalisti asioista." (Kari)

Kari kertoo olleensa lapsuudessa ja nuoruudessa lahjakas kirjoittaja ja hän hyödynsi vankilassaoloaikansa kirjoittamiseen. Karin kertomuksessa vankila mahdollisti hänelle pysähtymisen ja keskittymisen luovaan toimintaan, joka ei ehkä olisi ollut mahdollista hänelle muurien ulkopuolella.

Haastattelemieni miesten päihde- ja rikosuraan oli vahvasti vaikuttamassa syvälle heihin juurtunut konventionaalisen yhteiskunnan ja sitä edustavien instituutioiden vastaisuus. Koulukotikokemukset olivat rikoksiin syyllistyneillä haastatelluilla miehillä vahvistaneet yhteiskunnan vastaista auktoriteettivihamielistä identiteettiä. Miehillä oli kokemus koulukodin elämismaailmasta, jossa heidän emotionaalisiin tarpeisiinsa ei vastattu, vaan ne ohitettiin. Miesten tunneelämän taidot yhdistettynä haavoittuvuuteen altistivat heidät rikolliselle

elämäntavalle. Ihmisen elämä muodostuu ulkoisten elinolosuhteiden ja sisäisten pakkojen muodostamassa kehyksessä hänelle merkitykselliseksi elämäntavan kokonaisuudeksi.

Koulukodista ja vankilasta kerrottiin käytännöiltään hyvin samanlaisina instituutioina. Heidän kerronnassaan vuorottelivat kokemukset sekä koulukodin että vankilan arjesta. Vankila ei ollut kokemuksellisesti tuottamassa miehille uutta marginaalista identiteettiä, vaan se vahvisti entisestään koulukodin tuottaman kokemuksellisen identiteetin syvyyttä yhteiskunnan reunalla. Esteet yhteiskuntaan integroitumiseen koettiin aikaisempaa käännekohtaa, koulukodista vapautumista, haasteellisemmiksi. Miesten koulukodista poispääsyn jälkeinen alkoholin käyttö ja rikoskierre vankilakokemuksineen olivat kasvattaneet marginaalisen miesidentiteetin kokonaisuutta, joka koostui niin fyysisen kuin psyykkisenkin terveyden ongelmista sekä sosiaalisista ongelmista, jotka rajoittivat miesten liittymistä yhteiskunnan jäsenyyteen ja operoimista sen eri käytänteissä. Meriitit, joilla miehet hakivat paikkaansa konventionaalisen yhteiskunnan jäseninä eivät olleet mairittelevia.

Koulukodissa alistettuun positioon pakotetuille miehille alkoholi ja rikollisuus saattoivat tarjota aluksi korjaavaa maskuliinista identiteettiä. Juominen ja rikollisuus näyttäytyivät maskuliinisena miesidentiteettinä, jolla oli suuria lupauksia. (Connell 1995.) Vuosia jatkunut päihde- ja rikoskierre näytti miehille lopulta paikan marginaalissa, joka ei tarjonnut heille juurikaan valinnanmahdollisuuksia. Miehin uho ja nousuhumala vaihtuivat vuosien saatossa pelkäksi laskehumalaksi ja heikkoudeksi, jota varjostivat niin fyysisen kuin psyykkisenkin terveyden uhat sekä sosiaaliset ongelmat.

Miehet kuvasivat kertomishetkellä päihde- ja rikostaustaansa jo päättyneinä asioina elämässään. Nykyisyys ja menneisyys vuorottelivat heidän puheessaan ja etäisyyttä juomiseen, päihtheisiin ylipäätään ja rikoksiin otettiin kertyneen elämäkokemuksen tuoman ymmärryksen kautta. He kuvasivat, kuinka he olivat aikoinaan nuorina miehinä vailla turvallisia aikuiskontakteja turruttaneet väkivallan traumoja kyseenalaisin keinoin. Vaikeasti käsiteltävät tunteet; rakkaus, viha ja kaipaaminen on otettava vastaan ja käsiteltävä. Näiden elämän pohjakosketusten kuvaaminen oli miehille varmasti vaativaa, elämässä koettuja epäonnistumisia ei ensimmäiseksi mielletä oman identiteetin ulottuvuudeksi, josta kerrotaan muille ihmisille.

7.5 Selviytyjän identiteetin rakentaminen

Miehet kertoivat vähitellen tapahtuneesta väsymisestä ja kyllästymisestä päihtheeseen elämään, joka samalla johti etäntymiseen myös rikoksista. (Vrt. Kääriäinen 1994, 261–271.) Suurimpia tekijöitä lopettamiseen olivat kyllästymisen ajelehtivaan ja päämäärättömään elämäntapaan, jota voi luonnehtia eräänlaiseksi eksistentiaalseksi tyhjiöksi. Miehet eivät löytäneet elämälleen ja olemassaololleen tulevaisuuteen suuntaavia tarkoituksia eikä itsessä olevia tunteita ja toiveita osattu tunnistaa. Elämänmuutoksen tarpeellisuuteen vaikuttivat myös ikääntyminen

sekä se, että lainvastainen elämäntapa ja päihteiden käyttö eivät antaneet enää sisältöä elämään. Alkoholi ja rikokset, joilla miehet yrittivät tukahduttaa tunne-elämäänsä, eivät pitemmän päälle tarjonneet kokemusmaailmaa, josta olisi löytynyt ratkaisua heidän ongelmiinsa. Miehet kuvasivat motivaation muutokseen lähteneen pääsääntöisesti heistä itsestään. He eivät kuvanneet kerronnassaan heihin kohdistetun erityisiä kuntoutustoimenpiteitä päihteistä irtautumiseen tai rikoskierteen katkaisuun. Päihteiden käytön lopettaminen sinällään vähensi riskiä uusien rikosten tekemiseen.

Miehet kertoivat haastatteluhetkellä kuntoutumisesta sekä päihde- ja rikoskierteestä irtautumisesta asioina, jotka olivat tapahtuneet vuosia sitten. Heidän kerronnassaan saattoi aistia etääntymisen varsinaisesta päihteistä ja rikoksista irtautumisprosessin kulusta. Sen sijaan miehet kertoivat enemmänkin prosessin lopputuloksesta eli raittiinaolosta ja mitä se oli vaikuttanut heidän miesidentiteettiinsä. Päihteistä irtautumisen tiedetään olevan pitkä ja monimutkainen prosessi, jossa tapahtuu edistymistä ja juomaan retkahdukset ovat lähes itsestään selvyiksiä. Kamppailu raittiuden ja päihteidenkäyttäjän position välillä on pitkään kestävä neuvotteluprosessi yksilön identiteetin uudelleen määrittämisestä, käydäänpä se sitten ammatillisen avun turvin tai omin selviytymiskeinoin. Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että tärkeintä päihderiippuvuudesta selviämässä on sisäinen motivaatio ja oma halu raitistua (mm. Koski-Jännes ym. 2003, 7, 47; Kuusisto 2010, 36). Miesten kertomuksissa nousi esiin yksilön sisäisen muutoksen rooli päihteettömän ja rikoksettoman elämäntavan omaksumisessa. Miesten sisäisen muutoksen rinnalla ulkoiset tekijät, kuten perhe ja työhön kiinnittyminen mahdollistivat uuden rikoksettoman identiteetin omaksumisen. (Giordano 2002 ym.; Knuuti 2007; Danielsson & Aaltonen 2017.)

Reino kertoo päätöksestään, että elämän pitää muuttua:

"Sitten tein erilaisia töitä, tein [kaupungin nimi] alueella. Ja kävin kai jotakin kurssia-kin. Mutta sitten alko kaikki tää kaiken näkönen röttestely tuli sitten kuvioihin mukaan ja muutaman kerran olin sitten linnassa ja pienistä omaisuusvarkauksista ja jotain huoltoasemamurtoja. Ei sen kummempaa. Ja sitä jatku siinä niin kauan, kun yks päivä vaan ajattelin, että täytyy tehdä muutos ja lähin Helsinkiin ja sen jälkeen mennyt sitten suht koht hyvin. Se oli joskus vuonna 80 ja sitten menin Helsinkiin ja sitten sen jälkeen niin oon tehny töitä ja." (Reino)

Reino oli tuolloin noin 30-vuotias, kun hän alkoi kyseenalaistaa rikollista elämäntapaansa ja mihin se tulisi lopulta johtamaan. 30 vuoden ikää onkin kuvattu monien kriminologisten tutkimusten mukaan melko yleisenä irtautumisikäenä rikoskäyttäytymiseen juuttuneiden kohdalla (Mulvey ym. 2004, 223–224; Piquero 2004, 103; Kivivuori & Linderborg 2009, 66). Reinolle töiden aloittaminen ja työssä kiinnipysyminen oli tae yhteiskuntaan kiinnittymiselle. Työllistyminen kohensi myös uhattua omanarvontuntoa ja muutti Reinon sosiaalista identiteettiä positiiviseen suuntaan. Työllistymisestä muodostui Reinon elämän käännekohta, joka mahdollisti rikollisesta elämäntavasta irtautumisen ja rikosuran päättymisen. (Vrt. Laub & Sampson 2003, 138–139.)

Antti kuvasi kerronnassaan rikosten tekemisen sattumanvaraisuutta, samoin rikosten tekemisestä irtautuminen oli sattumanvarainen ajatus, ei ennalta suunniteltu harkittu teko.

"Tämä linnakierre oli semmoinen, että en tiedä miten tuli vaan päähänpisto, että, mitä minä siellä teen sitten että. Monella se on jatkunut sinne 60–70-vuotiaaksi asti jopa, että niin. Mutta noin kaksikymmentä prosenttia, ketä siellä oli poikakodissa, minä näin ne myös linnassa. Vaikka oli sen tuntusia kavereita, että heillä ei tulis mitään semmosta, mutta niillä on jotain aivan pientä tullut tuolla nahinaa jo jonkun kanssa ja sitten ne on sattunut niin, että se on kopsauttanut vähän liian lujaa niin se on ite saanu tuomion siitä." (Antti)

Miehet eivät kertoneet saaneensa apua päihdetyön ammattilaisilta päihhteistä irtautumiseen. Sen sijaan A-killat ja Katulähetys mainittiin vertaistuen paikkoina, joissa he saivat tukea omalle raittiudelleen sekä olivat voineet vastaavasti tukea muita samassa tilanteessa olevia. Toiminnan A-killassa osa miehistä kuvasi kerontahetkellä toimintana, jota kautta miehet toivat omaa kokemustaan muiden käyttöön ja jossa saattoi kokea yhteisöllisyyttä ja rakentaa uutta miesidentiteettiä. Osa miehistä kertoi myös henkilökohtaisen hengellisen elämän olleen merkittävä ulottuvuus raittiina pysymiselle, elämänhallinnan säilymiselle ja miesidentiteetin rakentumiselle.

"Alussa olin niin levoton joka paikassa. Onneksi oli perhe ympärillä. [Vuosi] lopetin juomisen, terveys oli syy, miksi lopetin." (Toivo)

Toivo kertoo alkoholin käyttönsä kestäneen kaikkiaan 20 vuotta, jona aikana juomisen fyysiset, psyykkiset sekä sosiaaliset kokonaishaitat heikensivät hänen terveyttään siinä määrin, että Toivo kertoi olleensa sairaseläkkeellä 1980-luvun lopulta saakka. Alkoholista irtautuminen oli tasapainoilua raittiuden ja juomaan retkahtamisen välillä, jossa levottomuuden tunteita oli opeteltava sietämään. Toivon juominen jatkui pitkään vielä perheen perustamisen jälkeen, mutta vaimo ja lapset loivat ympärille turvaverkon, johon saattoi nojata heikoimpina hetkinä. Toivo kertoi, että hän oli lasten aikuistuttua keskustellut heidän kanssaan omista ongelmistaan ja niihin johtaneista taustoista. Lapsilla oli halu ymmärtää isänsä valintoja ja tätä kautta irtautua kierrättämästä sukupolvien yli menevää vahingollista käyttäytymismallia.

Reinon kertomuksessa elämän käännekohtaksi muodostui hänen havahtumisensa siihen, että entinen juova ja rikoksiin liittyvä kaveripiiri oli vaihdettava ja katsottava elämässä eteenpäin.

"Kaikki silleen ja sitten, kun täytyy ja sanotaan, että mullahan meni välillä aika huonosti ja tai jouduin linnaan ja joka paikkaan hankaluuksiin ja semmoksiin ja sitten kun ajattelee, että eihän tästä tule mitään tämmösestä, että täällähän menee koko loppuelämä. Ja täytyi vaihtaa kuitenkin kaveripiiriä, mikä ei ole kovin helppoa sekään ja kaiken näköstä, niin. Ja sitten lähteä muualle hiippakuntaan ja unohtaa nuo kaikki menneet ja kattoo eteenpäin ja siinä mielessä, että sitten sitä onnistu ainakin osittain pyyhkimään kaikki mielestään pois. Ja eihän siitä tule mitään, jos niitä silleen vatvoo tuolla päässä. Koska eihän sitä ainut ollu ja sitten kun tajus sen, että nyt täytyy kyllä kattoo välillä peiliin, että missä niin kuin vika olisi ja semmostakin." (Reino)

Reino kuvaa osuvasti sitä, miten juovasta ja rötöstelevästä elämäntavasta olisi saattanut tulla loppuelämän ainoa sisältö ilman omaa heräämistä tilanteen vakavuuteen. Reinon kertomuksessa ilmeni mahdollisten identiteettivaihtoehtojen sisäinen neuvoteltavuus, identiteetti ei ole jotain, mikä oli, vaan sitä rakennettiin koko elämän ajan. Identiteetin rakentumista voidaan pitää myös neuvotteluna (ks. Swann 2005, identity negotiation). Itsen ja ympäristön kanssa neuvotellaan

siitä, millaista kertomusta voi kertoa ja miten muut siihen kulloinkin reagoivat. Identiteetin rakentuminen onkin vahvasti yhteydessä sosiaaliseen ympäristöön ja sosiaalisiin yhteisöihin. Elämän ruuhkavuodet ja keskittyminen perheeseen antoivat myös mahdollisuuden unohtaa omaa lapsuutta ja nuoruutta. Miehen keski-ikä oli aktiivista tekemistä ja sitoutumista sen hetkisiin elämän vaatimuksiin. Mies katsoi itseään peilistä eikä menneisyyttä, kuten tulkitsen Reinon kertomusta.

Toiminnallisuus oli muidenkin miesten kuin Toivon kertomuksissa yksi tärkeä tekijä, jota pohdittiin selviytymisessä sekä koulukodin aikaisista kaltoinkohtelumuistoista että sitä seuranneesta elämänhallinnan menetyksestä. Toiminnallisuudesta puhuttiin sekä palkkatyöhön liittyvänä asiana, että elämänasenteena. Nekin haastatellut miehet, jotka elivät vuosia palkkatyön ulkopuolella, kertoivat kiinnittäneensä itsensä tekemiseen ja sen kautta tulleeeseen elämän mielekkyyden kokemiseen.

"Niin ja se on vaan niin itestään kiinni sillon se, miten sen asian ottaa. Minä pystyn menemään tuonne ravintolaan kahvinjuontiin niin, että minä sitä tein tuossa sanotaan tuossa 80-luvulla. Minullakin minä saatoin juoda 2-3 kuppia kahvia ja heittää tikkaa siellä ja kavereitten kanssa jutella ja sitten lähtee kotiin siitä. Lueskella koulujuttuja ja saatoin lukee sielläkin, niin ei se minua häirinnyt ollenkaan se meteli siellä." (Antti)

Antti kuvasi alkoholista irtautumista ja raittiina pysymistä omaan motivaatioon liittyvänä asiana. Antin lopetettua alkoholin käytön, hän saattoi keskittyä muihin asioihin elämässään, kuten opiskeluun. Hän saattoi tavata kavereitaan ravintoloissa ilman alkoholia, koska hänen kertomansa mukaan juomaan retkahdusriskiä ei enää ollut.

Markku tekee seuraavassa kerronnassaan eroa juovan minän ja selvinpäin olevan minän välillä. Selvänä ollessaan hän ei tappele eikä ole väkivaltainen. Markun kerronnassa nousi esiin kahden toisilleen vastakkaisen identiteetin ilmeminen juovan miehen elämässä.

"Ja sitten oli [vuosi], kun vaimo sai [kunnan nimi] kunnalta viran, niin oli hyvä, että mä pääsin täältä [kaupungin nimi]:sta pois, niin minä pääsin siitä maineestani eroon. Nyt pystyy, että eivät enää tunne, kun jotkut vanhemmat ja sitten, että nyt on ollu raittiina niin pitkään, ettei enää sellasia tappeluja. Mä en oo selevinpäin käyny kehenkään kiinni, enkä varmaan kävis. Päinvastoin puolustamaan meen." (Markku)

Markun kertomuksesta heijastuu häpeän ja osittain katumuksenkin sekaisia tunteita, jotka tulkitsen liittyvän ajoittain rajuunkin alkoholin käyttöön ja siitä seuranneisiin vankilavuosiin; olisiko elämä voinut kulkea eri teitä, jos koulukotisoitusten sijaan olisi saanut elää vapaan lapsuuden ja nuoruuden? Markun vähitellen edennyt kuntoutuminen päihdekierteestä ja rikollisen elämän taakse jääminen mahdollistivat myös aloilleen asettumisen. Markun elämässä erittäin suuri merkitys on ollut pitkään kestäneellä parisuhteella. Liitosta on yksi nyt jo aikuinen lapsi. Markku on sairastellut paljon ja se heikentää ajoittain jaksamista. Hän ei ole jäänyt toimeettomaksi; oman kokemuksen myötä alkoholistien tai entisten alkoholistien auttaminen on ollut hänelle tärkeää. Hän on tehnyt lisäksi paljon muuta vapaaehtoistyötä. Elämän mielekkyys löytyy tekemällä. Varhainen

eläköityminen ja lukuisat sairaudet kavensivat osallistumisen mahdollisuuksia ja osaltaan myös lisäsivät Markun tarvetta pohtia lapsuuttaan ja nuoruuttaan.

Miesten vankilasta vapautumisen jälkeiseen yhteiskuntaan integroitumiseen vaikuttivat sekä vastaanottavan yhteisön suhtautuminen heihin että miesten oma tunteiden tasolla käyty kamppailu irrottautua alkoholin ongelmakäyttäjän ja rikollisen leimasta. Miesten oli löydettävä elämänsä kannalta toimintakäytäntöjä, jotka edistivät heidän asemaansa yhteiskunnan normaalijäsenenä ja samalla vahvistivat heidän tunnettaan kuulumisesta yhteisöön sen arvokkaana jäsenenä. Luottamuksen saaminen läheisiltä sekä oppia itse luottamaan muihin ihmisiin olivat tärkeimpiä tekijöitä identiteetin muutoksen kannalta. Antti kuvaa alla olevassa sitaatissa uusien mahdollisuuksien avautumista elämässä, joissa hän voi kokea itsensä tarpeelliseksi ja hyväksytyksi. Hänellä ei ollut avopuolionsa kanssa yhteisiä lapsia, joten he jakoivat aikaansa ja huolenpitoa kaverin lapsille.

"Nyt olen asunut avopuolison kanssa 13-vuotta yhdessä, että niin semmonen on ollut ja nyt on varmaan kohta siellä, on kaksi tenavaa käymässä tuosta, kaverin tenavat, kun hänellä ei ole ukkia eikä mummua näille lapsille, niin me hoidetaan sitä virkaa." (Antti)

Tulkitsen, että kuvaukset miesten tarinoissa identiteetin muutoksesta tulevat lähelle Hännisen (2010) kuvaamaa kehityskertomusta. Kehityskertomuksessa henkilö kasvaa haasteidensa ja koettelemustensa kautta. Toipujat olivat kokeneet monenlaisia haasteita ja toipumisen myötä heidän arvomaailmansa muuttui. Heidän tarinoissaan näkyi myös se, että he hyväksyivät sen, mitä he olivat olleet ja tämä antoi tilaa uuden minän kasvulle. Identiteetin uudelleen rakentamisessa onkin tärkeää, että ihminen sisäistää sen, että hän on riippuvainen, ymmärtää riippuvuuttaan ja haluaa muutosta.

Riippuvainen oivaltaa, että hän on riippuvuusajattelun kahlitsema mutta voi vapautua siitä. Koski-Jännes tuo esiin, että uuden asian elämään tuloa voidaan verrata maailmankuvan uudelleen rakentumiseen (Koski-Jännes 1998, 116–117). Kun ihminen alkaa ymmärtää riippuvuutta, hän myös muokkaa omaa identiteettiään. Riippuvaisella on tietynlainen riippuvuusminuus, josta hän haluaa päästä eroon ja tilalle astuu uusi minuus (Ruisniemi 2006, 115–116). Näen, että samalla tavoin miesten tarinoissa identiteettiä rakennettiin uudelleen ja sitä tuki uusien asioiden saaminen elämään.

Päihteistä irtautuminen oli miehille uuden miesidentiteetin omaksumista, jossa entinen päihdeaddiktin arvomaailma ja elämänsisältö nähtiin kielteisessä valossa, joka ei johtanut oman elämän kannalta toivottuun suuntaan. Päihteistä irtautumisen jälkeinen elämä koettiin aidommaksi ja oli lähempänä miesten haastatteluhetken miesidentiteettiä ja arvomaailmaa. Miesten kertomushetkellä omaksuma päihteetön ja rikokseton identiteetti oli ollut tavoite, jonka saavuttaminen sinällään oli heille merkittävä käännekohta heidän narratiivisen miesidentiteettinsä kannalta. (Ricoeur 1992, 21–23.) Uusi päihteetön identiteetti mahdollisti miehille irtautumista negatiivisista ajattelu- ja toimintatavoista sekä toi elämään uusia ulottuvuuksia. (Vrt. Koski-Jännes 1998, 186–187; McIntoshin & McKeganeyn 2000, 1504–1509.) Elämän suunnittelu eteenpäin tuli myös

mahdolliseksi, joka juodessa harvoin toteutui, elämä oli vain toinen toistaan seuraavia ikäviä sattumuksia, joita miehet eivät välttämättä edes muistaneet jälkeensä.

Miesten kertomukset kiertyivät lopulta päihteiden kyllästämästä ja rikollisesta elämästä parisuhteeseen, kotiin ja etenkin lapsiin. Lapset olivat heidän elämässään etusijalla kiinnittämässä heitä normaaliin elämään. Päihteet, rikokset ja vankila eivät yleensä ole mielletty kuuluvaksi osana hyvään tai edes kohtuulliseen isyyteen. Marginaalista ponnistaminen vanhemmuuden vaatimuksiin ja perhe-elämän pyörittämiseen vaativat miehiltä aivan uudenlaista sitoutumista ja pitkäjännittyneisyyden opettelua.

7.6 Isyyden identiteetit

Analysoin tässä luvussa haastattelemini miesten isyyttä heidän aikuisen miehen identiteetin osana. Koen koulukodissa sijoitettuna olleiden miesten isyyshistorian tärkeänä tutkimuskohteena, koska isyys tuli vahvasti esiin useiden miesten kertomuksissa. Haastattelemini miehistä Eero, Toivo, Jaakko, Reino ja Markku sisällyttivät kertomukseensa isyyshistorian. Miesten kertomuksia isyydestä ja isänä olemista on monessa tutkimuksessa peilattu miesten kokemuksiin heidän omalta isältään saamaan kasvatustapaan. (Vrt. Korhonen 1999; Aalto 2004b; Hoikkala 1994.) Olen aiemmin käsitellyt miesten kerrontaa poissaolosta isistä. Osalla miehistä isän poissaolo heidän elämästään selittyi sodalla ja pitkällä työkomennuksilla, osalla taas vanhemmat olivat päätyneet eroon, osalla isä oli jättänyt perheensä ja osalla miehistä isä oli kuollut. Lapsina huostaanotetuilla miehillä kokemus isäsuhteesta on jäänyt lyhyeksi ja muuttunut institutionaaliseksi kasvatukseksi miesten ollessa noin kymmenvuotiaita poikia.

Miehet kuvasivat suhdetta isiinsä pääosin lapsen näkökulmasta ja lapsuuden muistoissa, aikuisen miehen ja ikääntyneen isän välistä suhdetta miehet eivät juurikaan tuoneet esille. Haastatellut miehet puhuivat hyvin vähän muutenkin suhteesta vanhempiinsa tai muihin lapsuuden perheen jäseniin koulukotisijoitusten jälkeisen ajan kuvauksissaan. Haastattelemani miehet kuvasivat isäänsä lähes poikkeuksetta turvallisena miespuolisena aikuisena, johon lapsi saattoi kiintyä. Nämä kuvaukset voi ymmärtää myös vastakohtana koulukotien tarjoamalle institutionaaliseen miehelle, joka on etäinen, ankara ja rankaiseva. Lapsena koettu turvallisuus ja läheisyys korostui miesten kertomuksissa ja toi esiin pohjattoman isän kaipuun ja vaille jäämisen myöhempien lapsuus- ja nuoruusvuosien aikana. Miesten kertomuksissa "aika oli voinut kullata" osittain lapsuuden muistoja, jotka liitetään kotiin ja aikaan ennen koulukotia. (Katso luku 5.) Nämä muistot olivat kannatelleet miehiä sijoitusvuosina ja niiden jälkeen heidän ollessaan itse isinä omille lapsilleen.

Miesten koulukotisijoitukseen liittyi paljon ruumiillista ja henkistä väkivaltaa sekä useimmissa kertomuksissa pelon ilmapiiri oli aina läsnä. Toki miehet kertoivat yksittäisistä hyvistä kohtaamisista joko laitoksen henkilökuntaan kuuluvien tai ympäristön ihmisten kanssa. Useimmat miehet kertoivat sijoituksen

aikaisista tapahtumista traumoina, jotka ovat kulkeneet heidän elämässään mukana aiheuttaen sekä avuttomuuden, että vihan tunteita. Huostaanotto ja sijoitus olivat merkinneet monelle miehelle lähes täydellistä eroa omasta perheestä ja suhteita vanhempiin ja sisaruksiin oli sijoituksen jälkeen pitänyt rakentaa uudelleen. Miesten itsetunto ei ollut myöskään päässyt kehittymään normaalisti koulukotisijoituksen aikana ja itsetunnon rakentaminen oli siirtynyt aikuisikään.

Miehet aloittivat koulukotisijoituksen jälkeistä uutta elämää kukin tahoiltaan, perustivat perheitä ja saivat lapsia. Se, kuinka paljon koulukotikasvatus, kokemukset omasta isästä ja lapsuuden perheestä oli vaikuttanut miesten isyyden toteutukseen, ei ollut mitenkään yksiselitteisesti selvitettävissä näiden tutkimukseni miesten isyyuskertomusten valossa. Heidän ainutkertainen kokemuksensa ja tunteensa isyyden merkityksestä heidän miesidentiteetilleen välitti kuitenkin viitteitä siitä, että miehet käsittelivät omaa isyyttään lapsena kokemansa huostaanoton ja karujen sijoituskokemusten kautta. (Katso luvut 6.2.-6.4.)

Seuraavassa Eero kertoo, miten hän jo koulukotiaikana mietti, että jos hän saa tulevaisuudessa omia lapsia, niin hänestä tulee isä, jonka lasten kasvatukseen lastensuojelun ei tarvitse puuttua:

"Mä joskus silloin kun mä olin Pernasaassa ja mä aattelin, että jos mä joskus saan omia lapsia, niin ne ei varmasti näille reissuille joudu. Että, kyllä mä sen pidän huolen, että mä kyllä kärsin niin paljon siitä, että sitten kun se on vielä semmonen, että siellä joutu pitämään puolensa kaikessa." (Eero)

Eeron kerronta ilmensi hänen miesidentiteettinsä rakentuneen nuorena koulukotipoikana antamien lupauksen pitämiseen ja niiden pohjalta elämän suuntaamiseen tulevaisuuteen.

1970-luvulta alkanut yhteiskunnallinen murrosvaihe, jolloin kokonaisia perheitä muutti lisääntyvästi maalta kaupunkeihin, esikaupunkialueille ja asutuskeskuksiin vaikutti myös isyyden tehtävien muutokseen. Tällöin maalla asuessa perinteiseen isyyteen liittyneet tehtävät loppuivat lähes kokonaan ja äitien lisääntynyt ansiotyö edellytti myös isien aiempaa suurempaa osallistumista varsinaisiin kotitöihin. (Kortteinen 1982.) Tällöin puhuttiin niin sanotusta äitiä avustavasta isyydestä. Vähitellen 1980-luvulta alkaen isien osallistumista lastenhoitoon ja -kasvatukseen alettiin pitää normaalina. Isän osallistumiseen liitettiin vahvasti isän kokema vanhemmuuteen sitoutuminen, johon kuuluivat Michel Lambin (1986, 8) mukaan isän ja lapsen vuorovaikutus, isän saatavilla olo ja vastuuntunto. Vähitellen 1990-luvulta 2000-luvulle tultaessa alettiin puhua hoivaisuudesta ja jaetun vanhemmuuden mallista. Hoivaisuus toi miehille pääsyn osalliseksi lasten maailmaa. (Huttunen 2001, 164-182.)

Osa miehistä kertoi isyydestä elämänsä tärkeimpänä asiana. He kuvasivat laajasti isyyteen liittyviä onnistumisen tunteita. Eero kertoi olleensa mukana jo 1970-luvun vaihteessa tyttärensä synnytyksessä ja äidin terveydentila synnytyksen jälkeen edellytti Eerolta täyttä omistautumista lapsensa hoitoon. Hän kertoo pitkästi siitä, miten oli lapsensa ensisijainen hoitaja:

"Ja sitten tytär syntyi, 60-luvun lopulla mentiin Ruotsiin, niin tytär syntyi sitten heinäkuussa [vuosi]. Niin tää oli se mun tyttären syntymä, se oli yks todella mun paras aika. Aika ja sitten tämä, että tyttären äiti ei huolinut sitä tytärtä, että minä jouduin sitten

ottamaan sen ja minä otin sen mielelläni. Että, esimerkiksi, sitten kun tytär kasvo, niin me mentiin mun vanhemmalle sisarelle, niin sisar, systeri aina ihmetteli, että miksi tuo [tyttären nimi] huutaa vaan pappaa. Se ei koskaan huuda mammaa. Ja, ja mä en koskaan selittänyt. Mä halusin, että siitä ei tuu mikään jutun aihe kellekään, jota repostellaan. Että, mä halusin pitää sen meidän omana tietona. Mää en kellekään puhunu. Minä kuljetin tyttöä sitten kaikki lääkärit neuvolat. Kerrankin tytär söi kauhean huonosti, niin minä tuota olin edellisellä kerralla lääkärille sanonu, että tytär syö hirveen huonosti. Niin se jotenkin ohitti ja sitten mää menin seuraavalla kerralla, siinä oli kai kuukausi- puolitoista väliä, niin lääkäri kysy, että syökö tämä lapsi, että saako se tarpeeksi ruokaa. Mää sanoin, että kuule hei, se eilen söi ensimmäisen kerran kunnolla. Ja sitten kun siellä ei ollut ketään muuta miestä, naisia siellä oli lasten kanssa vaikka kuinka paljon, niin se kysy, eikö tällä lapsella ole äitiä? Mä sanoin, että on kyllä, mutta äiti käy töissä, että minä huolehdin omalta osaltani. En minä voinut hänellekään siitä kertoa. Se oli jonkin näkönen, ei se ollut varmaan ensimmäinen ihminen, jolle tämmönen tuli, että. Ja sitten tästä kun tytär kasvo, niin se oli tosiaan, hänelle tuli, tyttäreille tuli justiin kun se oli vuoden vanha, niin se sai kaikki hampaat kerralla suuhunsa. Me oltiin lomalla tuolla [paikkakunnan nimi], niin lääkäri ihmettelee, tyttö itkee, itkee ja torjuu koko ajan, työntää äitinsä pois. (Eero)

Eeron kertomuksen kuvaukset lapsen syntymästä ja pikkulapsiajasta paikantuivat Ruotsiin, jossa tasa-arvoisen vanhemmuuden ajatus oli edennyt Suomea pidemmälle. Eero kuvaa läheisen ja hoivaavan isä-lapsi -suhteen antaneen hänen elämäänsä paljon positiivisia merkityksiä. Hoivaavan isyyden toteuttaminen oli Eerolle elämän realiteettien pakottama juonne hänen tarinassaan, mutta toisaalta hänellä oli yhteiskunnalliset, ja sosioekonomiset edellytykset olla lapsensa ensisijainen hoitaja. Vaimon korkea koulutus ja keskittyminen pääosin työhön kodin ulkopuolella mahdollisti osaltaan Eeron osallistuvan ja hoivaavan isyyden.

Eero kuvasi tyttärensä kasvua ja kehitystä hyvin innostuneena. Käynnit neuvolassa lapsen kanssa ja keskustelu lapsen kehityksen edistymisestä kuuluivat hänen isyyteensä. Isä ei ollut 1970-luvun lasten neuvolassa aivan tavallinen näky, yleisesti neuvolakäynneistä huolehtiminen katsottiin kuuluvan automaattisesti äidin tehtäviin. Äitiys- ja lastenneuvolat olivat hyvin äitikeskeisiä instituutioita, jossa naistyöntekijät ohjasivat perhettä ensisijaisesti äidin kautta. Äitiys- ja lastenneuvoloiden rinnalla alettiin suunnitella ja kokeiltiinkin 1970-luvulla "vanhempainkouluja" kouluissa ja päiväkodeissa. Käytännön toteutuksena "vanhempainkouluja" oli neuvoloiden äitiysvalmennuksena ensimmäistä lastaan odottaville äideille ja isille perhevalmennuksena. Tällöin äitiys- ja synnytysvalmennusta alettiin myös kehittää perhevalmennuksen suuntaan. (Kuronen 1993; Vehviläinen-Julkunen 1987, 20–21; Vuori 2001, 24, 145.)

Eeron kuvauksesta voi päätellä, miten emotionaalinen kiinnittyminen lapseen oli mahdollista 1970-luvun isälle. Eeron kertomus isyydestään kertoo siitä, miten hellyys ja hoiva eivät sinänsä ole naissukupuoleen sidoksissa olevia ominaisuuksia vaan kuuluvat yhtä lailla miehille. Isä voi luoda emotionaalisesti latautuneen suhteen omaan pieneen lapseen ja toteuttaa tarvittaessa hoivaavuuttaan siinä, missä äitikin.

Jaakko kertoi päässeensä vankilasta 1990-luvun alussa ja oli istunut viimeisen tuomionsa. Hän muutti uudelle paikkakunnalle ja löysi sieltä avovaimon ja heille syntyi lapsi. Perhe muutti toiselle paikkakunnalle 1990-luvun lopulla lapsen ollessa silloin neljävuotias. Avovaimo kaipasi kuitenkin takaisin

paikkakunnalle, jossa he aiemmin asuivat. Heille tuli ero ja huoltajuusriita, jossa Jaakon menneisyys nostettiin esiin:

"Mää sanoin, että edes takas ei hypitä, että jäähään tänne ja alettiin riitelemään, että kummalle kuuluu poika. Ja tuota se käräjille asti se meni. Niin, että tuota niin näistä minun menneisyydestä vedettiin siellä tämmöset, mikä on lastenkodin entinen johtaja, mikä tunsu mun sisarusarjan tai sisarukset ja veljet ja myöhemmin oli koulukuraattorina, niin tämä otti minun kirjasta tään mukaan sinne käräjille ja näytti, ettei tällaselle jätkälle voi lasta antaa huollettavaks. Eli määhän niin kun välipäätöksellä hävisin tään sosiaalitoimiston ja näitten lastenkodin johtajien puheitten mukaan niin kuin se poika menis, lähtis niin kun äitinsä matkaan takasin [paikkakunnan nimi]. Mutta määhän sain sen sitten kuitenkin sillain, äitinsä väsy mun kanssa tappelemiseen ja se jäi mulle. Ja tuota näähän sosiaalitoimen ihmiset, täähän justiin tään kuraattorin johdolla vähän katteli ja tarkkaili mun touhuja. Vuosia myöhemmin sano, kun määhän käytin tuolla urheilussa mukana poikaa ja käytiin joka paikassa. Tää sama, täähän lastenkodin entinen johtaja tuli sanomaan, että kyllä se oli hyvä päätös, kun se poika jäi sulle sittenkin. Eli se näki sen, että se olis niin kun leimas justiin näiden laitostaustojen ja munkin kirjan perusteella ja, mitä se tuns silloin aikasemmin." (Jaakko)

Jaakon kohdalla lapsuuden perheen alkoholiongelmat ja koulukoti-, päihde- ja vankilatausta oli paikallisten sosiaaliviranomaisten tiedossa, jolloin lapsen yksinhuoltajuuden saaminen ei ollut hänelle itsestäänselvyys. Jaakon täytyi perustella sosiaaliviranomaisille, että hän pystyy taustastaan huolimatta toimimaan isänä. Hulttioleiman tilalle oli rakennettava vastuunottajan identiteetti, joka pystyy hallitsemaan elämänsä ja toimimaan isänä. Jaakon oli poikansa yksinhuoltajana vakuutettava viranomaisille ja ympärillä oleville ihmisille, että hän oli luottamuksen arvoinen. Ennen kaikkea Jaakko ei halunnut pettää lapsensa luottamusta.

Jaakko tuo esiin, että hän on kertonut pojalleen lapsuuden perheestään, sijoituksesta koulukotiin ja vankilakokemuksista. Jaakko halusi avoimuudellaan suojata poikaa sotkeutumasta päihteisiin ja ohjata häntä etsimään kaveripiiriä liikuntaharrastusten kautta.

"Määhän oon ylypee, määhän oon ylypee ja määhän oon semmonen tuota niin silloin, kun se on tullu siihen ikään, että se on ymmärtänyt näitä juttuja tän kirjan kautta esimerkiksi alkanut puhumaan, että tuota kertonut näistä omista jutuistaan ja varotellu tietenkään näistä, kaikki näähän huumehommat määhän pidän pahana, kun määhän en ite käytä. Kokeillu kyllä oon aikonaan. Mutta en käytä vakituisesti, enkä oo jääny mihinkään koukkuun. Samoin niin kun näähän viinahommat määhän katon, että se on enemmän niin kun kaljan pari ottaa, mutta sen määhän oon sanonu, että jyrkästi että niille. Määhän tiedän niin karkeitu juttuja näistä huumehommissa, että määhän tiän, että siinä kaveripiirissä, ikäluokassa se on siellä käytetään, jotkut käyttää. Mun tietääksensä ei oo tullu, että se lähipiiri justiin, joka siellä kimpassa siellä käytetään. Tuolla liikuntatalolla käyvät niin kun eilen viimeks käyvät siellä pitämässä omia treenejään, touhuavat keskenään, pelaavat jotain pelejä ja muuta, mutta. Eli tuota tähän asti mä tunnen, että mä oon onnistunu siinä kasvatus-työssä." (Jaakko)

Jaakko kertoo, että hänellä oli poikaansa hyvin toiminnallinen suhde, isä valmensi poikaansa urheiluharrastuksessa:

"Ja sitähän ne ihmettelit, kun minä en enää pyörinyt niissä entisissä porukoissa, en ryyppiskelly ja aloin käyttää sitten poikaa ensin painissa, minulla oli itellä painitausta. Se on niin kun periytynyt se homma sille. Että, ne ajatteli silloin alussa, että pojasta tulee semmonen samanlainen kun isästäänkin laitosjätkä, mutta ei se oo ollu poliisien kanssa missään tekemisissä. Pärjää hyvin minun mielestä tuolla. Että, ne laitosjätkätkin, vaikka ne on ikänsä tuolla ollu, niin kyllä ne osaa vaan, jos on haluja ja voimia, niin kyllä ne pystyy kasvattaa." (Jaakko)

Jaakko kuvasi, kuinka isyys kasvatti hänen itseluottamustaan ja antoi uskoa elämässä pärjäämiseen.

Reino kertoo myös parisuhteensa päätyneen eroon ja jääneensä lastensa yksinhuoltajaksi.

" Oli hyvä asunto ja kuitenkin oli auto ja hyvä työpaikka. Niin pyöri ja perhe kasvo sitten ja sitä ei sitten sen kummempia tunteuksia tavallaan ollut. Oli hienoa ja oli kaikki kunnossa ja, mutta yhtäkkiä ei sitten ollutkaan sitten enää. Että, se koska piti sitä täysin itsestään selvyytensä tai se ei sitten ollutkaan. Sitten tuli ero ja sitten oli myrskysisät välien selvittelyt ja kaikki nää sitten. Sen jälkeen sitten joutu niin kun kaikki nää jäämään viiden lapsen yksinhuoltajaksi. ... Ja siitä oli niin kun pahin paikka elämässä, että siitä ei selviä millään. Mutta jotenkin sitä vaan selvis, kun pisteli menemään päivä kerrallaan. Ja nyt on tähän asti selvinnyt. Nyt kaikki on lähtenyt maailmalle suht koht terveenä ainakin. Sitten ei tiää, mitä tulevaisuus tullessaan tuo? Että, nuorinhan on vasta 20. Niin, että sellasta." (Reino)

Reino kertoo elämän ulkoisten olosuhteiden olleen kunnossa, mutta avioliiton kariutuminen oli iso pettymys ja traumaattinen käänne Reinon kertomuksessa. Avioero on aina katkos elämäntarinassa, jolloin ihminen joutuu miettimään menynyttä ja tulevaa uudesta näkökulmasta. Reinon kertomuksessa oli pohdintaa siitä, oliko hän ollut tarpeeksi osallistuva ja läsnä oleva isä perheen arjessa, vai oliko sittenkin suurin panostus mennyt työhön, ja vaimolle oli jäänyt päävastuu lapsista. Reino kuvasi avioeroa riitaisaksi ja sen jälkeistä yksinhuoltajaisyyttä elämänsä vaikeimpana aikana. Avioero aiheuttaa puolisoille usein surua ja voimattomuutta avioliiton päättymisen vuoksi ja etenkin miesten on usein vaikea käsitellä näitä tunteita. Reinon kertomus kuvasi, miten monet lasten ja kodin hoitoon liittyvät asiat piti opetella alusta ottamalla täysi vastuu viiden lapsen yksinhuoltajana. Reinon oli myös suhtauduttava eroon rationaalisesti ja keskittyttävä arkeen, yksinhuoltaja-arjen pyörittäminen ei jättänyt tilaa tunteilulle. Selviytyminen yksinhuoltajuudesta ei ollut itsestään selvyys, mutta vaikeiden vaiheiden jälkeen Reino oli tyytyväinen nähdessään lastensa aikuistuvan ja että he olivat terveitä. Yksinhuoltajaisuus on ollut hyvin marginaalinen isyyden muoto vielä tuona aikana, kun haastattelemillani miehillä oli alaikäisiä lapsia. Tuovisen (2014, 127) mukaan aikaisemmin isällä on ollut mahdollisuus yksinhuoltajuuteen vain erityisen painavista syistä, kuten äidin mielenterveyteen tai päihteiden käyttöön liittyvien vaikeuksien takia.

Osa tutkimukseni miehistä joutui parisuhteen solmimisen jälkeen perheen perustettuaan yht' äkkiä tilaanteeseen, jossa he olivat pakotettuja oppimaan uuden roolin. Miehistä tuli hoivaisia ja ensisijaisia vanhempia kuten Eeron, Jaakon ja Reinon tapauksissa. Eeron ja Jaakon kertomukset kuvaavat, kuinka hoivavasta ja vanhemmuutta jakavasta isyydestä oli tullut jo heidän aikanaan mahdollista, jota perinteiseksi tulkitut maskuliinisuuskäsitykset ja miehiin liitetyt kulttuuriset odotukset eivät pystyneet horjuttamaan. Lastensuojelun asiakkaina ja sijoitettuina olleet miehet näkivät omat lapset elämässään merkittävänä ja halusivat panostaa heihin. Lapsista ja heidän pärjäämisestään oltiin aidosti ylpeitä. (Vrt. Hytönen ym. 2016.) Miehet kokivat miesidentiteettinsä vahvojen isyyden tunteiden kautta rakentuvaksi.

Osa miehistä tuli isäksi tilanteessa, jossa heillä oli ongelmia päihteiden ja rikostuomioiden vuoksi. Juovan miehen isyys oli ohutta isyyttä, jolloin isä ei ollut lapsen elämässä läsnä kuin selvinä kausina, Markku kertoo:

"Poika syntyi vuonna [syntymävuosi], minä olin vankilassa tai humalassa. Hän näki, miten pahasti isä alkoholisoitui. Vaimo kävi pojan kanssa katsomassa vankilassa."
(Markku)

Markun vankeusaika vieraannutti häntä lapsesta tämän varhaisina vuosina. Markun vaimo kantoi näinä vuosina pääasiallisen huolen lapsesta ja poika luonnollisesti kärsi isänsä alkoholismista. Markku kertoi, ettei hän koskaan ollut väkivaltainen tai uhkaava ollessaan kotona. Juova vanhempi oli kuitenkin epävakaa ja turvattomuutta tuottava lapsensa seurassa. Perheessä, jossa isällä oli alkoholi-ongelma, äidin rooli hoivaavana ja huoltapitävänä vanhempana korostui entisestään. Markku kertoi, ettei hänen vaimonsa käyttänyt alkoholia lainkaan.

Markku kertoi raitistuneensa, jonka jälkeen hän halusi karistaa tutun kaupungin ryyppyporukat ja juodessa kertyneen maineen räyhäävänä alkoholistina taakseen. Perhe muutti maalle, jossa isä ja murrosikä lähenevä poika löysivät yhteistä tekemistä. He viettivät aikaa moottoripyörien ja autojen parissa. Markun suhdetta poikaansa voi luonnehtia lähinnä toiminnalliseksi isä-poikasuhteeksi kuten myös Jaakon ja hänen poikansa suhdetta yhteisen urheiluharrastuksen parissa. (Vrt. Eerola & Mykkänen 2014.) Yhteiset mielenkiinnon kohteet yhdistivät isää ja poikaa. Luottamus, jota ei juovan isän ja pojan välillä ollut, piti hankkia selvinpäin ollessa takaisin.

Markun oli rakennettava yhteisyyden tunnetta perheensä kanssa keskustelemalla hänen ja koko perheen menneisyyteen liittyvistä vaikeista elämän vaiheista. Aikuistuuessaan Markun ja Jaakon pojat olivat myös halunneet tietää enemmän isiensä lapsuudesta, nuoruudesta ja koulukotivuosista. Keskustelut isän kanssa ja hänen lastensuojelusijoituksensa aikaisiin asiakirjoihin tutustuminen alkoivat kiinnostamaan poikia. Tutustumalla isänsä vaikeaan menneisyyteen poika sai ymmärrystä yli sukupolvien kiertyneistä perheen vaiheista.

Osa haastatelluista miehistä kertoi omista isistään ja heidän kanssaan viettämästään yhteisestä ajasta. Haastateltujen miesten isät olivat tuottaneet aikoinaan läheisyyttä suhteessa poikiinsa toiminnallisuuden kautta, jolloin isä ja poika tekivät yhdessä erilaisia kodin töitä ja isältä opittiin työhön tarttumisen taito (katso luvut 5.1. ja 5.2.). Omasta isyydestään miehet kertoivat myös tekemisen kautta tapahtuvana isän ja lapsen kohtaamisena, vähemmän kiinnitettiin huomiota varsinaiseen tunnekuvaukseen. Erona haastateltujen miesten kerronnassa verrattuna heidän omiin isäsuhteisiinsa oli isien ja poikien yhdessä tehdyn työn muuttuminen isän ja lapsen viihtymiseksi saman harrastuksen parissa. Muutoksen syynä on pitkälti yhteiskunnassa teollistumisen mukana tapahtunut muutos, jolloin käsityövaltainen kodin piirissä tehty työ on vähentynyt ja perheenjäsenille on jäänyt aikaa harrastaa yhdessä. Miehet tunnistivat isyyuskerronnassaan elinolosuhteiden muutoksen, joka oli tapahtunut heidän oman lapsuutensa ja miesten lapsilleen tarjoaman lapsuuden välillä. Muutoksesta puhuttiin tietynlaisena "helppoutena": "ei ollu pulaa niin kun mistään", kuten Reino asian ilmaisi verratessaan sosioekonomisia olosuhteita, jotka mahdollistivat hänen

isyyttään verrattuna edellisen sukupolven isien ja vanhempien vanhemmuuteen, jota elettiin usein suurten taloudellisten huolien keskellä.

Isyydestään kertoneet miehet kuvasivat isyyttä merkittävänä vaiheena elämässään. Heidän miesidentiteettinsä rakentui kerronnassa vahvasti isyyden kautta. Muilla haastatelluilla miehillä voi olla myös vahvoja isyyteen liittyviä yksittäisiä muistoja, mutta ne jäivät kertomuksessa ikään kuin muun kerronnan varjoon. Kaikki miehet eivät kertoneet isyydestään yhtä laajasti. Esimerkiksi Toivo mainitsee lapset vain ohimennen:

"Sitten tapasin vaimon ja jonka kanssa edelleen olen ja maailman paras ihminen ja saatiin kolme ihanaa lasta ja mulla on 12 lastenlasta ja keskimmäisen häät on tässä kahen päivän päästä, että tämmöstä siinä." (Toivo)

Lankeako miesten isyyden ylle omasta väkivaltaisesta laitoslapsuudesta laaja kaiken kattava varjo, on hyvin vaikeasti määriteltävä asia. Joillain miehillä väkivalta ja sen kokemukset olivat koulukodissa jokapäiväistä, toisilla muutaman vuoden myöhemmin sijoitetuilla se oli satunnaista ja hienovaraisempaa kaltoinkohtelua. Isyyden identiteettikertomuksia analysoidessani mietin, miten miehet ovat pystyneet työntämään väkivaltamuistot taka-alalle, niin etteivät ne haittaa omaa isyyttä. Traumojen ylisukupolvisuus tuli isyyskertomuksissa esiin niin, että miehet itse pyrkivät olemaan isiä, joiden lapset välttyvät lastensuojelusijoituksilta. Osa haastatelluista miehistä painotti kertomuksensa kautta miesidentiteettiä isänä. Miehet kuvasivat isyyttä erityisesti itseluottamuksensa kasvuna. Miehet tulkitsivat itseään ja identiteettiään isyyskertomuksen kautta, joka tuotti miesidentiteettiä, jonka saattoi erottaa heille lapsena annetusta koulukotipojan identiteetistä. Miehet tuottivat isyyskertomuksissa itsestään moraalista toimijaa miehenä, joka on luottamuksen arvoinen. Mies on "pienemmistään" huoltapäivä ja heidän elämäänsä suojeleva, ei rankaiseva ja tuomitseva, niin kuin aikuiset, joita he olivat elämänsä varrella kohdanneet. Isyyteen ja vanhemmuuteen liittyy miesten kerronnassa voimakkaasti ajatus lupauksen antamisesta ja niiden pitämisestä, joka on Ricoeurin (1992, 119) mukaan ihmisen tahdon vapautteen liittyvä mahdollisuus toteuttaa itseään.

7.7 Väkivallan traumat identiteetin osana

Haastatelluista miehistä jokainen oli käsitellyt lapsuuttaan ja koulukotisijoitustaan omalla tavallaan. Osa heistä kertoi yksityiskohtaisesti väkivaltaisista tapahtumista ja väkivallan läsnäolon saattoi tuntea koko haastattelujen ajan. Haastattelut olivat myös katkeruuden ja vihan tunteiden sävyttämiä. Kaikki miehet eivät pukeneet kokemuksiaan yhtä laajasti sanalliseen muotoon, hiljaisuus traumaattisten tapahtumien ympärillä saattoi myös kertoa lapsuuden tapahtumien emotionaalisen kohtaamisen vaikeudesta. Väkivallaisen lapsuuden yksityiskohtia on vaikea sanoittaa järkeväksi juonelliseksi kertomukseksi. Hiljaisuus traumaattisten muistojen ympärillä ei ole kuitenkaan samaa kuin unohtaminen.

"Eli, kyllä se vaikuttaa vielä tänä päivänäkin, vaikka niistä on aikaa, jotka muistaa. Ja on tää tietynlainen, ei se ole sillai yksinkertaista, kun sieltä lähetään irti, että sitä nyt pysytään, yhteiskunnan pitäis tulla vastaan. Kyllä se potkii päähän. Eli tämmönen." (Jaakko)

Jaakon kerronta tuo esiin, kuinka koulukoti koettiin aikanaan nuoria kasvattavaksi instituutioksi, josta aikuisuutta lähestyvät pojat lähtivät yhteiskuntaan täysin valmistumattomina kohtaamaan vastassa olevaa vapaan miehen elämää. Koulukotivuodet eivät valmistaneet miehiä vapaan yhteiskunnan vaatimuksiin. Miehet olisivat tarvinneet vastaanottavan kotipaikkakunnan järjestämiä sopeutumista helpottavia toimia, joita ei 70-luvun alussa vielä ollut. Miehet jäivät yleensä täysin yksin ja hakivat vertaisyhteisöjä, jotka vastasivat heidän sen hetkisiin tarpeisiinsa.

Väkivallan kohteeksi joutuminen – erityisesti läheisen ihmisen tekemä väkivalta – aiheuttaa psyykkistä traumatisoitumista. Uhri saattaa kärsiä äkillisen stressihäiriön oireista, jolloin ajatuksia leimaa toivottomuus ja kyvyttömyys kuvitella parempaa tulevaisuutta. Krooniset, pitkään jatkuneet traumaattiset kokemukset aiheuttavat lapsen kehitykselle suuren riskin altistua väkivallalle myöhemminkin. Hän ei usko omin avuin selviytyvänsä pahoista kokemuksistaan eikä pääsevänsä elämässään eteenpäin. Jatkuva altistuminen väkivallan eri muodoille voi johtaa turtumukseen, jolloin ihminen menettää yhteyden omiin tunteisiin, tarpeisiin ja jopa oman kehon viesteihin.

"Huutoa tyhjään, apua. Me olemme olleet kaikki päähän potkittuja." (Eero)

Tulkitsen Eeron edellä olevan kuvauksen ”meistä päähän potkittuina” kollektiivisen identiteetin kuvaukseksi kaikista koulukodissa olleista miehistä tietynä ajankohtana. Ricoeurin (1992) tukeutuen Eeron edellä oleva sitaatti vastaa kysymykseen, keitä me olemme. Eeron kuvauksen voi ymmärtää myös hänen itseysidentiteettinsä aspektina, joka koostuu suhtautumisesta koulukodissa olleiden miesten ryhmän jäsenyyteen ja sen kollektiiviseen identiteettiin (Laitinen 2007).

Näitä lapsuuden koulukotikokemuksia voi pitää traumatisoivina kokemuksina, jotka edelleen heijastelivat miesten elämässä ja kerronnassa. Trauma-peräinen stressihäiriö (PTSD) nähdään seurauksena joko yksittäisistä tai pitkään jatkuneista tilanteista, joissa ihminen kokee itseensä tai läheisiinsä kohdistuvaa äärimmäistä uhkaa, avuttomuutta ja kuoleman pelkoa. Häiriö voi kytkeytyä muihin psyykkisiin tai sosiaalisiin ongelmiin kuten masennukseen, päihteiden käyttöön ja muutoksiin muistissa ja kognitiivisissa toiminnoissa (Parviainen 2014, 180–181).

Leonore C. Terrin (1991) mukaan lapsuudessa koetut traumat voidaan jakaa tyyppin 1 ja 2 tyyppin traumoihin. Tyyppin 1 traumat ovat yllättäviä, yksittäisiä traumaattisia tapahtumia. Tyyppin 2 eli kompleksisella traumalla tarkoitetaan pitkään kestävästä tai toistuvasta altistumisesta traumaattiselle kokemukselle, esimerkiksi lapsuuden kaltoinkohtelua, perheväkivaltaa tai seksuaalista hyväksikäyttöä.

Joidenkin miesten kertomuksissa saattoi kuulla, kuinka he kokivat toistuvaa väkivallan uhkaa koulukodissa, joka sai heidät pysymään valppaana ja ennakoidaan väkivallan mahdollisuutta. Jatkuvasti toistuvat traumaattiset tilanteet saavat aikaan sen, että henkilö alkaa ennakoita, odottaa ja valmistautua

näihin tilanteisiin yrittäen suojella itseään niiltä. Olosuhteista selvitäkseen hän ottaa käyttöön suuren määrän minän puolustus- ja hallintakeinoja, joita ovat esimerkiksi kieltäminen, ahdistavien tunteiden ja ajatusten torjuminen, dissosiaatio ja itseen kohdistuva aggressio. Nämä puolustusmekanismit tarjoavat hetkellisen helpotuksen ahdistukseen, mutta ovat pitkään jatkuessaan haitallisia kehitykselle ja mielenterveydelle. (Terr 1991.) Traumaattiset tapahtumat voivat palata myöhemmin takautumina yllättävissä elämäntilanteissa, usein joku alkuperäistä tilannetta läheisesti muistuttava tapahtuma saa trauman oireet palaamaan. Traumaoireet voivat ilmetä toistuvana ahdistavien painajaismaisten unien näkemisenä. Traumakokemusten käsittely on kuitenkin hyvin henkilökohtaista eikä kaikille hyvin raskaitakin tapahtumia elämässään kokeneille henkilöille kehity traumaaperäistä stressioireyhtymää. (Rothschild 2000, 6).

Haastattelemieni miesten kertomuksissa nousi esiin kuvauksia väkivaltatilanteista koulukodissa, jotka eivät liittyneet koulukodin laillisiin rangaistuskäytäntöihin. Osa miehistä kuvasi näitä tilanteita laajasti omassa kertomuksessaan, jopa siinä määrin, että väkivalta tavallaan kätki alleen muun kerronnan. Lapsiin kohdistunut väkivalta saattoi olla täysin ennakoimatonta ja sattumanvaraista (katso luku 6.3.3.)

Jaana Haapasalon (2017) mukaan väkivaltarikoksiin syyllistyneet ovat usein itse kokeneet erilaista väkivaltaa, kaltoinkohtelua sekä fyysisten ja henkisten tarpeiden laiminlyöntiä vanhempiensa tai hoitajiensa toimesta (Haapasalo 2017, 45–46). Kaltoinkohtelukokemukset lisäävät rikosalttiutta ja väkivaltariskiä, jolloin uhrista saattaakin tulla tekijä. Kaltoinkohtelu saattaa johtaa traumaperäisen stressin kroonistumiseen ja psyykkistenhäiriöiden syntyyn, joka voi lisätä väkivaltaista käytöstä. (Haapasalo 2017, 272.)

Tulkitsen osan haastattelemistani miehistä kertoneen koulukodista eräänlaisena käännekohtana elämässään, jonka jälkeistä elämää tulkitaan vahvasti suhteessa koulukodissa koettuun, kuten seuraavissa miesten sitaateissa.

"Näin monia vuosia painajaisia, olin menossa apulaisjohtajan luo kysymään, milloin pääsen pois ja miksi olen täällä (koulukodissa)?" (Toivo)

"Niin kun tossa mainitsin, syystä meijät vietiin sinne, mutta ei meitä ois saanu hakata siellä ja rääkätä henkisesti, että vielä vuosikymmenten jälkeen vielä ollaan unissaan siellä...Älä lyö enää!" Markku)

Markku kertoi, että hänen vaimonsa on kertonut Markun huutaneen monena yönä. Painajaisunet kertoivat lapsuuden kokemusten vaikutuksesta miesten perusturvallisuuteen ja kuinka kauaskantoisina he kokevat väkivallan vielä ikään-tyessäänkin. Miehet elivät trauman uudelleen tunkeutuvina takaumina, unina ja myös elimellisinä oireina.

Traumaattisia muistoja aiheuttavat kokemukset ja tilannekuvat mielletään integroituvan heikosti ihmisen kerronnalliseen muistiin (van der Kolk ym. 1996, 312–313). Osalla haastatelluista miehistä kerronta oli väkivallan sävyttävää siinä määrin, että heidän kertomustensa valossa traumaattiset väkivaltakokemukset olivat integroituneet liiankin tehokkaasti osaksi elämäkertamuistia. (Berntsen & Rubin 2007, 417–431.) Berntsenin ja Rubinin (2007, 417–431) teorian mukaan

traumaattisista tapahtumista tulee keskeinen osa yksilön elämäntarinaa ja hän rakentaa identiteettiään myös näiden vaikeiden elämänvaiheiden kautta.

Nykyisyys ja nykyhetkessä eläminen ja elämän suunnittelu on ollut miehille vaikeaa. Osittain tiedostamattomat, mutta usein liiankin selkeästi pintaan pyrkivät lapsuus- ja nuoruusvuodet väkivaltaisine tapahtumineen ovat haitanneet elämää. Koulukodista vapautumisen jälkeen traumaattiset tapahtumat ovat jääneet haastatelluilla miehillä taakse ja aktiivinen vapaan nuoren miehen elämä on vienyt ajatukset arjessa selviytymiseen. Monesti traumaattiset muistot, jotka liittyvät henkiseen, fyysiseen ja seksuaaliseen väkivaltaan tulevat aktiivisesti mieleen vasta viiveellä. Joku uusi traumaattinen tapahtuma tai menetys elämässä nostaa vanhat jo unohdetuksi luullut tapahtumat pintaan niin, että normaali elämästä selviytyminen häiriintyy.

"On vaikeaa ollut, että monta kertaa olen ollut itsemurhan partaalla. Olen miettinyt, että mitä helevettä tätä jatkamaan kun koko elämä on ollut yhtä helvettä. Mutta aina olen jollakin tavalla ponnistanut pystyyn." (Kaarle)

Dissosiaatio tarkoittaa persoonallisuuden tai tietoisuuden jakautuneisuutta. Dissosiaatiossa persoonallisuuden eri toimintajärjestelmistä koostuva rakenne on pirstoutunut. Tämän vuoksi dissosiaatiohäiriötä nimitetään myös persoonallisuuden rakenteelliseksi dissosiaatioksi. (Van der Hart ym. 2009, 2.)

Vakava dissosiaatiohäiriö on krooninen psyykkistä ja fyysistä toimintakykyä rajoittava tila. Dissosiaatiohäiriön ajatellaan olevan seurausta varhaisesta traumatisoitumisesta kiintymyssuhteissa. Lapsille, joita on käytetty seksuaalisesti hyväksi, tai jotka ovat kohdanneet väkivaltaa tai kaltoinkohtelua, voi kehittyä dissosiaatiohäiriö. Lapsen joutuessa toistuvasti tällaisen kohtelun uhriksi, hänen autonomisen hermoston säätelemä puolustusrakenne vaurioituu, eikä kehity integroituen osaksi persoonaa. (Suokas-Cunliffe & Van der Hart 2006.)

Koulukodeissa poikia kasvatettiin raskaan työnteon ja kehon hallinnan kautta ohjaamaan omaa toimintaansa. Poikien emotionaalisia tunne-elämän tarpeita ei ymmärretty. Nuoret pojat lähtivät koulukodista vapaan miehen elämään emotionaalisesti hyvin heikosti varustettuna. Kenelle he olisivat puhuneet traumaattisista kokemuksistaan, joten ne oli kätkevä ulkopuolisilta. Häpeä ja toiseuden tunteet ovat seuranneet heitä aina näihin päiviin saakka. Muistoja ei voi vain pyyhkiä pois kuin tahraa ja jatkaa elämäänsä, menneisyys elää meissä. Elämän mielekkyyttä ja tulevaisuuden uskoa miehet ovat luoneet työnsä ja harrastustensa kautta, joilla katse on kiinnitetty tulevaisuuteen.

Eero kertoi, kuinka hän nuorena aikuisena kaipasi kosketusta, mutta samalla pelkäsi lähentyä vastakkaista sukupuolta. Pojat olivat nähneet tyttöjä koulukotivuosina vain ohimennen, mutta läheisiä suhteita vastakkaiseen sukupuoleen ei koulukotivuosina sallittu.

"Olin 27-vuotias ennen kuin menin naimisiin. Eristäminen muusta maailmasta vaikutti, niin ettei uskaltanut koskea naisiin" (Eero)

Lapsen minuuden kokemuksen kehittyminen edellyttää toisen ihmisen hyväksyvää katsetta ja kohtaamista. Lapselle voi jäädä ainoaksi kosketusmuistoksi aikuiselta vain lyönnit ja torjutuksi tulemisen tunteet. Miehet muistelivat usein

henkilökuntaan kuuluvia ohjaajia ja katsastajia negatiiviseen sävyyn, mutta löytyi henkilökunnasta useimmiten yksi ohjaaja tai muu henkilö, joka kuvattiin mukavana tai ymmärtävänä ihmisenä. Useat haastatellut miehet kertoivat joko Järvilinnan vastaanottokodin tai/ja Pernasaaren koulukodin kanslistista, joka oli puolustanut poikia. Kaltointohtelusta selviytymiseen on voinut vaikuttaa se, jos elämässä on ollut yksikin hyvä ja ymmärtävä kohtaaminen.

Haastatellut miehet kertoivat myös koulukodissa vierailuista ja henkilökuntaan kuuluvien henkilöiden tapaamisista koulukodista lähtönsä jälkeen.

"Ja se oli se [miehen nimi], mutta sitten se oli vuosien päästä sitten kun mä kävin siellä se oli kyllä tippa silmässä pyysi anteeksi. Ja minä aina siitä kärsin, kärsin sitten aina. Mutta sitten, niin kun tämä johtajakin sehän pyysi minulta jälkeen päin, kun minä kävin jälkeen päin, kävin siellä, kiertelin, niin tuota se pyysi minulta anteeksi näitä käytkösiään, mitä kato hän minua kohtaan silloin, no se on myöhä." (Kaarle)

Kaarle kuvaa yllä olevassa sitaatissa käyntiään aikuisena koulukodissa. Hän tapasi tuolloin koulukodin entisen johtajan, joka pyysi Kaarlelta oma-aloitteisesti anteeksi. Johtajan anteeksipyyntöä voi pitää osoituksena siitä, että hän pystyi käsittämään toimineensa väärin ja ehkä hän ymmärsi myös väkivallan käytön traumaattiset vaikutukset nuoren miehen elämään.

"Kun me olemme pieniä alle kaksivuotiaita lapsia, me olemme aidoimmillamme. Sen jälkeen vedämme aina jotain roolia. Vanhana voimme palata jälleen aidoiksi..." (Markku)

Yllä oleva Markun pohdinta lapsen ja ikääntyvän ihmisen samanlaisuudesta ja olemisen aitoudesta kuvaa mielestäni hyvin sitä, miten traumaattisten tapahtumien sallitaan näkyä yksilön elämässä. Ihminen pystyy esittämään tiettyä roolia ja pettämään kanssaihmissiään, mutta itseään hän ei voi pettää. Monesti kätkemme syvimmet tunteemme ja niihin liittyvän häpeän vain säilyttääksemme kasvomme. Varhaislapsuuden ja vanhuuden väliin sijoittuvat ne vuodet, jolloin yritetään kamppailla näyttämästä syvimpiä, loukattuja tunteita. Jatkuva vähätteleminen ja torjutuksi tuleminen saattavat johtaa elinikäisiin ihmissuhde- ja identiteettiongelmien. Ikääntyessä, kun varhaisaikuisuuden ja keski-ikä projektit ovat jo pääsääntöisesti ohi, tulee aika palata ajassa taaksepäin. Siksi traumaattisistakin tapahtumista ja niiden emotionaalista vaikutuksista on iän karttuessa helpompi puhua.

Miesten kertomuksissa oli lapsuudesta lähtien toistuvaa juuriltaan repimistä ja uuteen tilanteeseen sopeutumisen pakkoa. Osalla miehistä toinen vanhemmista kuoli pojan ollessa vielä pieni, osalla isä jätti perheensä eron kautta. Lastensuojelusijoitukset jatkoivat pojan repimistä tutusta kasvuympäristöstä jättäen hänet lopulta "tuuliajolle". Linaus Petrin kertomuksesta kiteyttää hyvin miesten kerronnan kokonaisuutta:

"jonkunlainen semmonen tunnekylmyys on niin kuin periytynyt jostain noilta ajoilta jostain." (Petri)

Petrin mielestä lukuisat laitossijoitukset tekivät hänestä miehen, joka saa kyllä itkeä, mutta turhia ei kannata murehtia. Tunteellisuus on sallittua miehellekin, mutta tietyissä asioissa hän osaa olla hyvin kylmäkiskoinen. Nämä

luonteenpiirteet eivät ole Petrin mukaan syntymässä ihmiselle valmiina annettuja tai saatuja ominaisuuksia, vaan ne ovat tulleet ajan ja kokemusten myötä osaksi hänen identiteettiään. Koulukoti kasvatti jääräpäisyyttä ja periksi antamattomuutta ja teki nuoresta miehestä sitkeän ja kovan. Lopulta ihmisen täytyy luovuttaa ja antaa anteeksi päästäkseen elämässä eteenpäin Petri pohtii.

Ikääntyessä on selvää, että lapsuudesta tulevien psyykkisten kuormien lisäksi elämään tulee fyysisiä sairauksia ja rajoituksia, joiden vuoksi elämä muuttuu. Ne myös vaikuttavat toisiinsa ja yksilön voimavarat ovat usein koetuksella. Joidenkin miesten kerronnassa heitä haastatteluhetkellä vaivanneet ja valvottaneet kivut ja säryt tulkitsen myös osittain kulkeneen kerronnassa lomittain traumaattisen lapsuuden kertomuksen kanssa.

Vanhenemisen vaikutusten yksiselitteinen tunnustaminen on kuitenkin hankalaa miehille, jotka ovat koko ikänsä tottuneet tulemaan omillaan toimeen ja tekemään raskasta työtä. Tällainen ajattelutapa lienee tyypillistä yleisesti suomalaiselle mieskulttuurille, jolle on leimallista ” pärjäämisen eetos ” (Kortteinen 1992), mutta erityisesti ruumiillisen työn tekijöille. Suoranaisen heikkouden näyttäminen ei ole suotavaa, ja kun toiminnan rajoituksia ilmenee, ne mielellään nuotoillaan niin, että oma kykenevyys tulee esiin heikentymisestä huolimatta.

Miesten kertomuksiin sisältyi paljon eksistentiaalista pohdintaa olemisen ja elämisen mielekkyydestä, hyvästä ja pahasta sekä elämän tarkoituksesta. Elämästä luopuminen on jokaisella eittämättä edessä kaiken eletyn jälkeen. Miesten pohdinnat siitä, miten koulukodin työntekijät olivat kussakin tapauksessa valinneet tietyn rangaistustavan tai kuinka nöyryyttävä ja kivulias se oli, nousivat muutamassa kertomuksessa hyvin vallitsevaksi kertomukseksi. Monenlaiset kysymykset rankaisijan motiiveista ja vaikuttimista suhteessa siihen, kuinka vakavaksi mies itse koki nuoruutensa pahat teot. Vaikeinta oli niillä miehillä, jotka kokivat, etteivät aikuisenakaan ole voineet toteuttaa itseään tai saaneet kokea rakkautta, olisi saanut edes kokemuksellisesti jotain korvausta menetetyistä vuosista. Miesten kertomuksiin liittyi myös pohdintoja, missä he olisivat nyt, jos asiat olisivat menneet heidän kohdallaan toisin.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimuksessani olen tarkastellut, mitä yhdeksän haastattelemaani 1950- ja 60-luvuilla koulukoteihin sijoitettuna ollutta miestä kertoivat elämästään, lapsuudesta, koulukotiajastaan ja koulukodin kasvatuskäytännöistä, ja kuinka miehet rakensivat miesidentiteettiään aikuisiällä koulukodin jälkeen. Tutkimukseni keskiössä on miesten kerronnan kautta rakentuva narratiivinen identiteetti, erityisesti miehinen identiteetti. Miesten narratiivinen identiteetti rakentui heidän kerrontansa edetessä. Miesten käsitys itsestä ei ole muuttumaton, vaan heidän itseyttänsä rakentui kerronnan kuluessa. Tätä identiteetin liittymistä aina uudelleen kerrottaviin kertomuksiin kutsun identiteetin narratiivisuudeksi. (Ricoeur 1992, 114.) Narratiivinen identiteetti on ihmisen elämästä ja elämän aikana koetuista kokemuksista kertyvä, jatkuvasti uudelleen muotoutuva tarina (Heikkinen 2001, 121).

Käsittelen tuloksiani ja niiden pohjalta tekemiäni johtopäätöksiä miesten identiteetin rakentumisesta luvussa 8.2. Sitä ennen luvussa 8.1. käsittelen, mitä ja miten miehet kertoivat elämästään ennen koulukotisijoitusta ja koulukodissa koetusta. Luvussa 8.3. pohdin narratiivisen tutkimuksen ja narratiivisuuden merkitystä sosiaalityön käytännölle.

8.1 Lapsuus ja koulukoti miehen identiteetin rakentajana

Käsittelen tässä luvussa vastausta ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, mitä miehet kertovat lapsuudesta ja koulukotiajastaan ja koulukodin kasvatuskäytännöistä. Tarkastelen tekemiäni narratiivisen analyysin pohjalta miesten sosiaalistumista kohti aikuisen miehen elämää. Tutkimukseni tarkoituksena on ollut tuoda esiin miesten henkilökohtaisia kokemuksia heidän elämänsä kuluksaan ja tämä menetelmä on toiminut myös metodologisena lähestymistapana hahmottaessani miesten erilaisia polkuja koulukotiin, koulukodissa oloa ja koulukodin jälkeistä elämää.

Miesten tarinat rakentuivat ennen koulukotisijoitusta pääosin suhteessa omiin vanhempiin, sisaruksiin, toveriin sekä muihin lähipiiriin ihmisiin. Miesten lapsuuden kertomuksissa kuvattiin suoranaista köyhyyttä sekä laajempaa huono-osaisuutta, jolloin he olivat haavoittuvassa asemassa jo ennen koulukotisijoitusta. Useat miehet kertoivat lapsuudessa kokemastaan isän kaipuusta. 1940-luvun alussa syntyneillä miehillä isän poissaolo poikien elämästä selittyi sodalla ja isien pitkällä työkomennuksilla. Vastaavasti 50-luvulla syntyneistä miehistä osalla isä oli kuollut ja osalla isä oli jättänyt perheensä kokonaan.

Koulu on merkittävä osa lasten ja nuorten arkea ja samalla instituutio, jonka puitteissa persoonallista identiteettiä rakennetaan. 1950-luvulla koulukodissa olleet miehet kertoivat kouluajasta toiseuden tunteiden kautta, jolloin erityisesti heidän perheidensä köyhyys tuli yhteisössä näkyväksi. Koulu oli myös ensimmäinen instituutio, jossa miehet tulivat eri syistä määritellyiksi pahantapaisiksi ja sopeutumattomiksi, ja miehet itse kokivat erkaantuvansa koulun arvomaailmasta. 1960-luvulla koulukodissa olleet miehet puolestaan kuvasivat koulunkäyntivaikeuksiaan, ja osa heistä kertoi myös syyllistymisestään rikoksiin ja päihteiden käyttöön. Miesten kertomuksissa kuvattiin myös siirtoja tarkkailukouluun, joka entisestään vahvisti heidän toiseuttaan ja poikkeavuuttaan.

Miehet kertoivat koulukotia edeltäneistä lastensuojelusijoituksista ja niihin liittyvistä siirtymistä, joissa heitä ei valmistettu tuleviin elämän muutoksiin. Lapsen emotionaaliset tarpeet elämän käännekohtissa ovat tärkeitä hänen identiteettinsä muovautumisen kannalta (Känkänen 2009, 232; Klap 2008, 106). Useat perättäiset sijoitukset olivat aiheuttamassa myös kiintymisen ja kiinnittymisen ongelmia lasta hoitaviin aikuisiin (esim. Vinnerljung 2004; Vinnerljung & Sallnäs 2008; Hughes 2006; Känkänen 2009, 234). Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on aina merkittävä muutos hänen vertaissuhteissaan ja koko hänen elinympäristössään, ja tältä pohjalta hän myös rakentaa identiteettiään.

Miesten koulukotiin sijoitustarinat olen jakanut luvussa 6. erittäin pitkän, pitkän ja lyhyen tuloreitin tarinoihin. Psykologinen ja psykiatrinen arviointi ja toimenpidesuositukset lisääntyivät vähitellen 1950-luvulta alkaen lastensuojelukäytännöissä kasvatustieteiden myötä (Pulma 1987, 224–226). Osalla tutkimuksen miehistä koulukotisijoitukseen oli päädytty kasvatustieteiden perustuvien tutkimusten, lääkärin lausuntojen tai lastenpsykiatrisen hoitolaitoksen tutkimusjaksoon perustuen. Tällöin suojelukasvatuksen tarpeen määrittivät kasvatustieteiden psykologiset testit ja kokeet sekä psykiatriset määritykset suojelukasvatuksen tarpeesta.

Koulukodista miehet kertoivat kasvatuskäytäntöjen ja arkisten toimintojen kautta. Miesten kertomuksiin sisältyi myös runsaasti kuvauksia väkivallasta ja lapsen emotionaalisten tarpeiden sivuuttamisesta. Miehet kertoivat koulukodissa kokeneensa väkivallan uhkaa sekä henkilökunnan että muiden poikien taholta. Koulukodit olivat väkivallan kyllästämiä paikkoja, kuten myös monet aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet (Honkatukia ym. 2003; Honkatukia 2004; Hytönen ym. 2016; Laitala & Puuronen 2016). Koulukodin kasvatustieteiden oli sosiaalistamista perinteiseen miehuuteen, johon liitetään voima, aggressio ja tunteiden kieltäminen. Poikia kasvatettiin väkivaltaan myös sen arkipäiväistämällä.

Väkivalta oli legitimoitua ja sillä ohjattiin poikien käyttäytymistä ja samalla kontrolloitiin laitonta ei-legitimoitua väkivaltaa. Osa miehistä kuvasi näitä tilanteita laajasti omassa kertomuksessaan, jopa siinä määrin, että väkivalta tavallaan kätki alleen muun kerronnan. Lapsiin kohdistunut väkivalta saattoi olla täysin ennakkoimatonta ja sattumanvaraista. (ks. luku 6.3.3)

Miesten kertomuksissa koulukodista näkyy myös selkeitä eroja siinä, miten 1950-luvulla sijoitettuna olleet kertoivat verrattuna etenkin 1960-luvun loppua lähetessä koulukodista kerrottuun. Niiden miesten kertomukset, jotka olivat sijoitettuna koulukotiin 1950-luvulla ja 60-luvun alussa, kuvasivat koulukotia lapsia raskaan työn, ehdottoman kurin ja väkivallan uhalla kasvattavaksi ja sopeuttavaksi instituutioksi. 1950-luvun kertomukset heijastelivat vahvasti vanhaa patriarkaalista yhteiskuntaa, joissa mieheyttä iskostettiin koulukodin kasvatteihin kovan kurin ja itsehillinnän korostamisella. (Mosse 1996.) Miesten kertomuksissa oli toisaalta kuvauksia hyvistä kohtaamisista koulukodin yksittäisten työntekijöiden kanssa, jolloin miehet tunsivat tulleen kohdelluiksi oikeudenmukaisesti. Miehet kertoivat saaneensa yksittäiseltä työntekijältä esimerkiksi kannustavaa ohjausta mielekkään työntekemiseen tai harrastukseen.

Koulukodit kohtasivat 1960-luvun puolivälissä julkisuudessa kovaa arvostelua väkivaltaisuuksien ja muutenkin jälkeen jääneiden kasvatusmenetelmien vuoksi. Miesten koulukotikertomuksissa on myös 1960-luvun loppuvuosien tapahtumien kuvausta, jossa patriarkaalinen mieskuva ja mieheksi kasvattamisen keinot joutuivat kyseenalaistetuksi. Koulukotikäytänteet muuttuivatkin miesten kertomusten perusteella vapaammiksi ja henkilökunnan ja poikien välinen säännöistä ja arkipäivän käytänteistä neuvottelu muuttui joustavammaksi. Miehet kuvasivat tuolta ajalta yksittäisiä tapahtumia, joissa pojat toivat identiteettiään esiin esimerkiksi musiikin keinoin. Musiikki oli yksi nuorisokapinan muoto murtaa patriarkaalista yhteisöä, joka oli vuosikymmeniä vanha jäännös koulukodeissa. Voimakkaimman muutoksen tulkitsenkin tapahtuneen nuorisokulttuurin läpimurron myötä, joka heijastui miesten 60-luvun lopun kuvauksiin. Osa miehistä kuvasi kerronnassaan tapahtumia, joissa pojat asettuivat vastustamaan koulukodin käytänteitä sekä vallitsevaa miesihannetta. Miesten kertomukset 60-luvun lopusta nostivat esiin myös identiteettiä, joka oli uskollinen itselleen ja asetti toiminnalleen päämääriä (Ricoeur 1992, 21–23). Miehet rakensivat kertomuksessaan yksittäisten tapahtumakuvausten kautta murtumia totaalisen instituution vanhoihin käytänteisiin. Tosin heidän mahdollisuutensa olivat vähäiset ilmentää maskuliinisuutta, joka olisi rikkonut vallitsevia lainalaisuuksia. Muutokset heijastelivat siis koko suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia muun muassa elinkeinorakenteessa ja perhesuhteiden tasa-arvoistumisessa.

Miehet kuvasivat koulukoti-instituution kaventaneen ja osittain riistäneenkin heidän persoonallisen identiteettinsä kasvun mahdollisuuden. Poikien kohtelu oli jatkuva ajan miesihanteiden testaamista tilanteissa, joissa kasvavat pojat olisivat tarvinneet aikuisen miehen tukea ja ohjausta henkilökohtaisen identiteettinsä rakentamiseen. Eriksonin (1982) mukaan nuoruus on elämänvaihe, jolloin identiteetin rakentamisen merkitys korostuu uusien elämäkokemusten myötä. Lapsen minuuden kehittymisessä keskeinen merkitys on omaan elämään

liittyvien tarinoiden tuottamisella. Vilma Hänninen (1999) kirjoittaa, että tarinalisesta orientoituneiden elämänkaaren tutkijoiden mukaan toimintaa ohjaavan oman sisäisen tarinan kehitys ajoittuu erityisesti nuoruusikään. Silloin elämäntilanteiden haasteista selviytyminen edellyttää omaa identiteettiä määrittelevän ja tulevaisuuteen suuntautuvan tarinan muodostumista. Haastavaa on oman elämäntarinan sovittaminen muiden ihmisten tarinoihin. Tavoitteena on, että tarinat tukevat eivätkä tukahduta toisiaan. Nuoren elämässä tapahtuvat muutokset haastavat häntä elämäntarinan uudelleen luomiseen ja jatkuvuuden tuottamiseen eri vaiheiden välille. (Hänninen 1999, 47–48.) Oman elämäntarinan hahmottamisella on tärkeä merkitys ihmisen hyvinvoinnille ja myönteiselle kasvulle. Elämäntarina syntyy aina vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Omien kokemusten jäsentäminen lisää myös itsetuntemusta. (Uusitalo 2007, 127.)

Koulukotisijoitus näyttäytyi merkittävänä käännekohtana miesten identiteetin rakentumisen kannalta. Sijoitus koulukotiin katkaisi monella tapaa nuoren normaalin elämänsä. Useimmat miehet kertoivat sijoituksen aikaisista tapahtumista traumoina, jotka ovat kulkeneet heidän elämässään mukana aiheuttaen sekä avuttomuuden että vihan tunteita. Huostaanotto ja sijoitus olivat merkinneet monelle miehelle lähes täydellistä eroa omasta perheestä ja suhteita vanhempiin ja sisaruksiin oli sijoituksen jälkeen pitänyt rakentaa uudelleen. Miesten itsetunto ei ollut myöskään päässyt kehittymään normaalisti koulukotisijoituksen aikana ja itsetunnon rakentaminen oli siirtynyt aikuisikään.

Väkivallan kohteena olemisen traumatisoiva voima on suhteessa siihen, millaisia tulkintoja väkivallalle ja sen kohteena olemiselle annetaan ja miten väkivallan eri muotoja määritellään (Husso 2003, 327). Koulukodeissa väkivallan eri muodot olivat miesten kertomusten mukaan arkipäiväistyneet. Miehet kertoivat toistuvasta sekä fyysisestä, että henkisestä väkivallasta, jota he kokivat koulukotisijoituksensa aikana. Fyysinen ja henkinen väkivalta olivat yhteen kietoutuneina osa normaalia koulukodin arkea. Jatkuva pelon, varuillaan olon ja epävarmuuden ilmapiiri pitivät yllä poikien keskinäistä väkivaltaa. Koulukotien henkilökunta oli sivuuttanut pojat väkivallan uhreina. Miesten kerronnassa oli myös pohdintoja siitä, millaisilla moraalisisilla arvoilla sellainen aikuinen on varustettu, joka toistuvasti hakkaa lapsia ja nuoria.

Miehet olivat joutuneet kohtaamaan heihin lapsena kohdistuneen väkivallan vähättelyn. He kohtasivat vähättelyä koulukodeissa ja sieltä vapautuessaan sekä myöhemminkin elämässään. Miehiä ei haluttu nähdä väkivallan uhreina eikä heidän särkyvyyttään tunnustettu vuosikymmeniin, jolloin tapahtumien käsittely ei tullut yhdessä jaetuksi, vaan jäi heidän yksin kannettavakseen. Jokainen joutui käsittelemään omia kokemuksiaan yksilöinä, koska yleisesti tunnustettua kaltoinkohtelutarinaa lastensuojelussa ei ole ollut heidän nuoruudessaan eikä aikuisikänsäkään. Miessukupuolella on ollut keskeinen merkitys sille, miten väkivallasta puhuttiin ja puhutaan vielä nykyisinkin. Suvi Keskinen esittää, että miesten keskeisen väkivallan tulkinnat ja tulkinnan tavat ovat tehneet siitä osittain arkipäiväistä ja mieheyteen kuuluvaa (Keskinen 2010, 244).

Miesten kertomukset lapsuudestaan ja koulukotiajasta ovat yksilöllisiä, jokaisella on kerrottavanaan omanlaisensa tarina. Samalla tarinoissa yhdistyy yksi

yhteinen koettu kertomus äidin ja kodin ikävästä, väkivallasta, traumatisoitumisesta, tunteista ja niiden eri ilmentymistä. Poikien sosiaalinen kehitys oli laitosten tarjoamien aikuiskontaktien, lähinnä ohjaajina toimineiden miesten ja muiden koulukotipoikien varassa. Nämä kannattelivat poikia eteenpäin kohti aikuisuutta ja itsenäisyyttä samalla toimien aikuisen miehen esikuvina. Päästyään koulukodista pojat olivat ilman luotettavia aikuisia täysin itsensä varassa.

8.2 Miehisen identiteetin rakentuminen koulukotikokemusten varjossa

Meillä on tietty stereotyyppinen kuva siitä, millaisia koulukotipojat ovat ja millainen heidän elämänsä on aikuisiällä. Tutkimustulokseni eivät kuitenkaan tue tätä, vaan miesten kertomuksissa esiintyi erilaisia identiteettejä, jotka korostuivat eri tavoin elämänvaiheiden ja tilanteiden vaihtuessa kerronnan kuussa.

Olen soveltanut tutkimuksessani miesten identiteetin analyysissä Paul Ricoeurin teoriaa persoonallisen identiteetin narratiivisesta rakentumisesta. Hänen identiteettiteoriaansa mukaan ihmiset samalla selittävät identiteettiään kertoessaan erilaisia kertomuksia. Kertomuksen kautta syntyy tulkinta itsestä eli itseymmärrys. (Ricoeur 1992, 114.) Anja Koski-Jänneksen ja Vilma Hännisen (2000) mukaan kertomuksen kautta tuodaan esille ne seikat, jotka kertoja ajattelee olevan tapahtumien etenemisen kannalta tärkeitä. Erityisen tärkeää tarinoiden rakentaminen on silloin, kun elämässä tapahtuu muutoksia ja normaali elämänsä katkeaa. Kertomalla kokemastaan ihminen etsii selityksiä ja merkityksiä, luo näköaloja tulevaisuudesta sekä turvaa identiteetin jatkuvuutta elämäntarinassa. (Koski-Jänne & Hänninen 2000, 198.) Narratiivinen identiteetti on ihmisen elämästä ja elämän aikana koetuista kokemuksista kertyvä, jatkuvasti uudelleen muotoutuva tarina (Heikkinen 2001, 121). Ihminen pohtii jatkuvasti kokemuksia mielessään ja sanoittaa niitä.

Tiivistän vastaukseni toiseen tutkimuskysymykseeni miesten narratiivisen identiteetin rakentumisesta aikuisiällä koulukodin jälkeen siten, että miehet rakensivat identiteettiään elämänsä eri vaiheissa tilanteittain asettumalla eri identiteetteihin. Nämä identiteetit ovat liikkuvia ja prosessinomaisia ja miehet reflektivat elämäänsä aina kulloisestakin identiteettipositioista käsin. Miesten käsitys itsestään on muuttuva ja rakentuu uudelleen, kun he suhteuttavat uusia kokemuksia aikaisemmin elämässä kokemaansa.

Miesten kertomukset poikkeavat toisistaan ja ovat yksilöllisiä, mutta useista kertomuksista löytyi yhteisiä juonenkäännteitä, jotka yhdistivät niitä toisiinsa. Kaikkia kuvaamiani identiteettien rakennusaineita ei löydy jokaisen miehen kertomuksesta. Olen nimennyt seitsemän teemaa, käännekohtaa tai identiteetin rakennusainesta, joiden varassa miehet rakensivat identiteettiään. Olen nimennyt nämä: 1. Koulukodista "siviiliin", 2. Työnteko ja sitkeys, 3. Päihteet ratkaisuna, 4. Päihteistä rikoksiin, 5. Selviytyjän identiteetin rakentaminen, 6.

Isyyden identiteetit ja 7. Väkivallan traumat identiteetin osana. Luvussa 7 olen esittänyt tulokseni näiden teemojen kautta.

Kaikilla tutkimukseen osallistuneilla miehillä oli siviilielämään integroitumisen vaikeuksia koulukodista vapautumisen jälkeen. Miesten kertomukset sijoittuvat tiettyyn historialliseen aikaan 1950-, 60- ja 70-luvuille, jolloin koulukodista vapautuneille miehille ei ollut järjestetty jälkihuoltoa. Tutkimustulosteni perusteella miehet ovat haavoittuvia fyysisen ja henkisen väkivallan kokijoina. Haavoittuvuuden esiin tuominen on ollut heille vaikeaa miehiseen identiteettiin kätkeytyvän kasvojen menettämisen pelon ja häpeän vuoksi. Miesten on ollut 1960- ja 70-luvuilla suomalaisessa yhteiskunnassa vallinneiden kulttuuristen maskuliinisuuskäsitysten mukaan lähes mahdoton koulukodista päästyään sanoittaa haavoittuvuuttaan. Kokemus nuoren ja aikuisen välisen luottamuksen rikkoutumisesta saattaa rikkoa nuoren kehittyvää identiteettiä niin, että uusien ihmissuhteiden solmiminen on hänelle vaikeaa, kuten koen miesten kohdalla tapahtuneen.

Miehet toivat esiin kertomuksessaan työhön sitoutuvaa miesidentiteettiä. Osalla miehistä oli pitkä työura, joka oli saavutettu joko opiskelun tai työssä oppimisen kautta. Työssä oppiminen olikin osa miehen työidentiteettiä useimman miehen kohdalla. Osa miehistä teki työtä vapaaehtoisesti sairaseläkkeellä ollessaankin. Työ ja siitä saatu mielihyvä ja kunnioitus välittyi heidän kerronnassaan. Työelämässä hyvin pärjänneet miehet liittivät työhön niitä suomalaisen miehen hyveitä, jotka ovat seurausta työn glorifioinnista ja välttämättömyydestä (Kortteinen 1992). Miesten työhön sitoutuvan identiteetin tulkitsen kuvaavan kulttuurisesti hallitsevaa käsitystä maskuliinisuudesta, jossa työ miehen elämässä korostuu (Jokinen 2003). Tekemällä raskasta työtä mies ansaitsee paikkansa yhteiskunnan jäsenenä ja työ saa merkityksensä ennen kaikkea vapautena tehdä työtä, joka näyttäytyi kertomuksissa vastakohtana koulukodin pakkotyölle. Työllä on myös vahvasti miehen itsetuntoa vahvistava merkitys, ja toiminnan kautta miehet käsittelevät tunteita, joita he eivät osanneet sanoittaa. Miesten onkin nähty perinteisesti toimivan rationaalisesti vastakohtana naisten tunteiden avoimelle näyttämiseksi (Seidler 1998). Joidenkin miesten työidentiteettiin yhdistyi myös työn, isyyden ja perhe-elämän yhdistäminen, joka kuvaa miesidentiteetin muutosta. (Ks. luku 7.6)

Osa miehistä kertoi koulukodista pääsyn jälkeisistä yhteiskuntaan integroitumisen vaikeuksista, mutta heidän elämänsä kuitenkin vähitellen vakiintui. Heidän ongelmansa ilmenivät lähinnä päihdeongelmina ja päihteet olivat tuossa vaiheessa iso osa heidän miesidentiteettiään. Tulkitsen miesten ajautuneen päihteiden käyttöön suojautuakseen tunteiltaan ja kokemaltaan turhautumiselta. Osalla miehistä päihteiden käyttöön liittyi myös rikoksia. Näiden miesten päihdeongelmat syvenivät ja he syyllistyivät rikoksiin ja kuvasivat identiteettiään marginalisaation kautta. Tähän liittyi vaikeuksien kasaantumista ja kehityskulkua, joka johti heidän kohdallaan vuosien syrjäytymisen kierteeseen.

Päihteistä irtautuminen oli puolestaan miehille uuden identiteetin omaksumista, jossa entinen päihdeaddiktin arvomaailma ja elämänsisältö nähtiin kielteisessä valossa, joka ei johtanut oman elämän kannalta toivottuun suuntaan.

Päihteistä irtautumisen jälkeinen elämä koettiin aidommaksi ja oli lähempänä miesten haastatteluhetken miesidentiteettiä ja arvomaailmaa. Miesten kertomus-
hetkellä omaksuma päihteetön ja rikokseton identiteetti oli ollut tavoite, jonka
saavuttaminen sinällään oli heille merkittävä käännekohta heidän miesidenti-
teettinsä kannalta.

Miesten kertomukset kiertyivät lopulta päihteiden kyllästämästä ja rikolli-
sesta elämästä parisuhteeseen, kotiin ja etenkin lapsiin. Lapset olivat heidän elä-
mässään etusijalla kiinnittämässä heitä normaaliin elämään. Miesten kertomuk-
sissa kaiken ylittäväksi positiiviseksi kertomukseksi nousi läheisen suhteen luo-
minen omiin lapsiin, jonka voi nähdä onnistuneena kompensointina lapsuuden
läheisyyden ja rakkauden vaille jäämiselle. He tuottivat kertomuksensa kautta
vahvaa miesidentiteettiä isänä. Miehet tulkitsivat miesidentiteettiään isyyskerto-
muksen kautta, jonka saattoi erottaa heille lapsena annetusta koulukotipojan
identiteetistä. He tuottivat itsestään moraalisen toimijan, miehen, joka on luotta-
muksen arvoinen. Mies on ”pienemmistään” huolta pitävä ja heidän elämäänsä
suojeleva, ei rankaiseva ja tuomitseva, niin kuin aikuiset, joita he olivat elämänsä
varrella useimmin kohdanneet.

Joillain miehillä väkivalta ja sen kokemukset olivat koulukodissa jokapäi-
väistä, toisilla muutaman vuoden myöhemmin sijoitetuilla se taas oli satunnaista
ja hienovaraisempaa kaltoinkohtelua. Isyyden identiteetikertomuksia analy-
soidessani mietin, miten miehet ovat pystyneet työntämään väkivaltamuistot
taka-alalle, niin etteivät ne haittaa omaa isyyttä. Miehet pyrkivät olemaan isiä,
joiden lapset välttyivät lastensuojelusijoituksilta. Miesten kertomuksissaan esiin
nostama isyysidentiteetti ja isyyden kokeminen elämän tärkeimpänä saavutuk-
sena ilmeni tutkimuksessani vastakohtana koulukodin kasvatustavoitteille. Mie-
het kertoivat isyydestään ja refleктоivat tunteiden tärkeyttä identiteettinsä ulot-
tuvuutena. Lapsen syntymä ja isyys nostattivat miehissä pintaan niitä tunteita,
jotka liittyvät heidän omaan lapsuuteensa, kohdattuun väkivaltaan ja avutto-
muuden tunteisiin, joiden kanssa miehet jäivät yksin kamppailemaan päästyään
koulukodista. Miehet olivat itse eläneet laitoslapsuuden, joka tarjosi niukasti hel-
lyyttä ja jolloin heitä kaltoinkohdeltiin. Miehet halusivat tarjota lapsilleen sellai-
sen lapsuuden, jonka he olisivat halunneet aikoinaan itse kokea. Isyys edustaa
miesten kertomuksissa myös jatkuvuutta ja uskoa tulevaisuuteen.

Miehet kuvasivat kertomuksissaan paljon väkivallan aiheuttamia trau-
maattisia muistoja ja sitä, miten ne ovat vaikuttaneet identiteetin rakentumiseen
myöhemmin elämässä. On selvää, että lapsena koetut rangaistukset kulkevat
mukana miesten elämässä, mutta he ovat myös osanneet työntää traumamuistoja
taka-alalle. Joidenkin miesten kerronnassa korostui lapsuuden kokemuksiin liit-
tyvä uhrinäkökulma, jonka sovittaminen aikuisuudessa tehtyihin rikoksiin ja
syyllisyyden kokemuksiin oli vaikeaa. Niihin liittyi vaikeasti tavoitettavia tun-
teita. Miehen näkeminen uhrina ja haavoittuvana ei ollut miesten aikuistuessa
vallitseva suhtautuminen mieheyteen ja syyllisen identiteetin omaksuminen tuli
useamman miehen osaksi. Miehet toisaalta kertoivat myös avoimemmasta tun-
nekulttuurista, joka sallii miehille tunnepuheen, tunteiden näyttämisen ja erilais-
ten maskuliinisuuksien esiintymisen (Mykkänen & Huttunen 2008, 179).

Ricoeur (1991) kirjoittaa paljon kertomusten sisältämästä keskeneräisyydestä ja ristiriitaisuuksista. Miesten itseymmärrys ei ollut muuttumaton, vaan rakentui aina uudelleen heidän kerrottuaan uusia kertomuksia. Miesten osittain hyvin fragmentaaristakin kertomusten jaksojen kuvauksista huolimatta, näen identiteetin kannalta olennaisena sen, minkä miehet itse kokivat ja nostivat merkitykselliseksi omasta näkökulmastaan. Ricoeur käyttää käsitettä itseysidentiteetti, joka on produktiivinen itsen ymmärtämisen keino. Tällä tavoin ymmärrettynä yksilö voi kehittää elämänsä aikana identiteettiään. Kun hän käsittää itsensä jonkinlaiseksi, voi se myös tehdä hänet sellaiseksi. (Ricoeur 1992, 118–119.)

Haastattelemieni miesten kertomukset sisälsivät ensinnäkin ajallisia ristiriitaisuuksia, sillä miehet tavoittelivat kerronnassaan kertomushetkestä käsin lapsuuden kokemuksia, joita ei voinut tavoittaa alkuperäisessä ilmiössä. Miehet näkivät menneet lapsuuden ja nuoruuden tapahtumat heille kertyneen pitkän elämäkokemuksen kautta, ei niin kuin lapsi oli ne aikoinaan nähnyt. Miesten kertomukset olivat muistoja menneistä tapahtumista, jonka pohjalta he suunnasivat kertomustaan tulevaisuuteen ja sen suomiin mahdollisiin kertomuksiin. Kertomus yrittää palauttaa samanaikaisesti menneen, nykyisyyden ja tulevan. Kokemukset olivat sen kaltaisia, etteivät ne jäsenyneet yhtenäiseksi kertomukseksi. Ne olivat osittain pirstaleisia, ristiriitaisia ja käsittämättömiä. Lastensuojelusijoitukset olivat merkinneet miehille elämäkerrallista katkosta ja tarinallista haastetta, jossa he joutuivat arvioimaan uudelleen elämäänsä (vrt. Bury 2001, 264; Hänninen & Valkonen 1998, 5–6). Menneen, nykyisyyden ja tulevan sovittaminen keskenään edellytti miehiltä myös emotionaalista pohdintaa ja yhteensovittamista. Miesten kertomusten ajallinen ja merkityksellinen juonentaminen oli myös minulle tutkijana vaikeaa. Mitkä miesten koulukodin jälkeisen elämäkulun valinnoista olivat yhteydessä koulukotisijoitukseen ja mitkä muut tekijät olivat vaikuttamassa heidän elämänsä käännekohtiin. Ihmisen elämä ei etene selkeinä syy-seuraussuhteina, vaan siinä on ennakoimattomuutta. Nämä juonenkäännteet voivat muodostua elämäkulun kannalta merkittäviksi käännekohtiksi, jonka pohjalta kertomusta uudelleen rakennetaan.

Lapsuuden minuus koettiin usein miesten kerronnassa siksi aidoksi identiteetiksi, jonka pohjalle miehet halusivat omaa aikuisen miehen identiteettiään rakentaa. Lapsuuden niin sanotun normaalin kasvun ja kehityksen katkaisivat monista eri syistä johtuvat erilaisuuden tulkinnat, joita miehistä tekivät koulu, sosiaaliviranomaiset, kasvatusvanhemmat, lastenkotien henkilökunta, kasvatusneuvolat, psykiatriset hoitolaitokset ja koulukodit.

Keskeinen tutkimustulokseni liittyy siihen, miten koulukodin institutionaalinen yhteisö näyttäytyi miesidentiteetin muovaajana. Miehet pystyivät kytkeään koulukotikokemukset myöhemmin elämässä kertyneen kokemuksen kautta laajempaan kulttuurilliseen ja historialliseen kehikseen, joka antoi lapsuuden ja nuoruuden tapahtumille uusia merkityksiä. Lapsuuden ja nuoruuden tapahtumien yhteys nähtiin vahvana linkkinä aikuisena kohdatuille ongelmille. Miesten koulukodeissa kokema kaltoinkohtelu, väkivalta ja heidän tunne-elämänsä kehittymisen lähes täydellinen sivuuttaminen oli merkittävä aikuisuuden muovaaja. Miesten kertomukset koulukodissa vietetystä ajasta ja koettu

traumatisoituminen kulminoitui useamman miehen kohdalla koettuihin vääryyden kokemuksiin ja siihen, miten käsitellä niiden herättämiä tunteita. Osalla miehistä päällimmäisenä tunteena oli viha, joka oli patoutunut heidän sisälleen löytämättä purkautumistietä. Vaikutukset ulottuivat psyykkiselle, fyysiselle ja sosiaaliselle tasolle sekä lyhyt- että pitkäaikaisina. Kaltoinkohtelun ja väkivallan traumat aiheuttivat voimakkaita negatiivisia tunteita, kuten pelkoja, häpeää, ahdistusta, vihaa ja syyllisyyttä.

Osalla miehistä koulukodin jälkeinen heikko integroituminen yhteiskuntaan oli edesauttamassa haavoittuvuuden kasautumisen ketjuja, joihin liittyi riskialtis päihteidenkäyttö ja syyllistyminen rikoksiin. Tulkitsen tämän yhteenliittymän olleen osa traumatisoitumisen pitkäkestoisia vaikutuksia. Traumatisoituminen voi johtaa päihteidenkäyttöön, mutta miten päihderiippuvuus yksilöllisesti tarkasteltuna syntyy ja syvenee, ei ole koskaan yksiselitteistä.

Miehet eivät olleet tahdottomia menneisyyden vankeja, mutta menneisyys aiheutti osalle miehistä kapinaa ja aggressiivisuutta, jolle ei ollut varsinaista kohdetta aikuisen miehen elämässä. Näiden miesten kapina ja aggressiivisuus ilmenivät rajuna alkoholinkäyttönä ja myöhemmin rikoksiin syyllistymisenä ja kääntyi lopulta miehiä itseään vastaan. Miehet olivat kokeneet häpeää koulukotivuosiensa ja osaamattomuutta toimia normaaliyhteiskunnan sääntöjen mukaisesti aloittaessaan omaa elämäänsä. Osa miehistä kuvasi myös häpeän ja syyllisyyden tunteita niistä vuosista, jotka he olivat sotkeneet päihteisiin ja rikoksiin. Kun ihmisen muistoissa on tarpeeksi pitkältä ajalta ja tarpeeksi paljon vain negatiivisia muistoja, ei elämänhalun ja jatkuvuuden voimia tahdo löytyä mistään. Ikääntyessään ihminen usein katsoo taakseen ja punnitsee elämäänsä.

Olisiko elämä voinut mennä toisin? Tällaiset pohdinnat johtavat kuitenkin usein umpikujaan ja katkeriin ajatuksiin. Nykyisyys ja nyt hetkessä eläminen ja elämän suunnittelu on ollut miehille vaikeaa. Osittain tiedostamattomat, mutta usein liiankin selkeästi pintaan pyrkivät lapsuus- ja nuoruusvuodet väkivaltaisine tapahtumineen haittaavat elämää. Selvitäkseen miehen on rakennettava elämän tarinansa uudelle pohjalle, joka kestää ja kannattelee. Tutkimustuloksia tarkastellessa täytyy kuitenkin huomioida, etteivät kaikki haastateltavat kokeneet koulukotisijoitusta traumatisoivana jaksana elämässään, vaan se saatettiin kokea myös pysäyttäjänä, jonka jälkeen mies on kasvanut elämässään vastuunottajaksi.

Muistelmissa ja omaelämäkerroissa kerrotaan tyypillisesti tarinaa siitä, miten menneet tapahtumat ja kokemukset ovat muovanneet kertojasta sen henkilön, joka hän nykyään on. Miehet loivat käsitystä siitä, millaisia he ovat itse sekä millaisia ovat ne muut miehet, jotka ovat eläneet koulukodeissa samaan aikaan heidän kanssaan ja kokeneet samoja asioita kuin he. Kertominen rakentaa näin myös ryhmäidentiteettiä eli käsitystä siitä, millaisia ”me” olemme. Muistelu sekä rakentaa että vahvistaa niiden henkilöiden identiteettiä, jotka katsovat kuuluvansa muistelijan kanssa samaan, joko todelliseen tai kuviteltuun, ryhmään. Käsitys kuulumisesta samaan ryhmään saattaa syntyä vasta muistelun äärellä, kuten koen miesten haastattelukerronnan kautta tapahtuneen. Käsitän miesten rakentaneen kerrontansa kautta myös samassa tilanteessa toistensa kanssa olemisen ja kollektiivisuuden kokemusta, jota voi pitää jopa eräänlaisena

sukupuolvikokemuksena, vaikka he kertoivatkin jokainen yksilöllisen tarinan itsestään (vrt. Saarenheimo 1997, 175).

8.3 Narratiivisuuden merkitys sosiaalityössä

Päädyin miesten koulukotikokemusten tutkimiseen narratiivisen tutkimuksen keinoin, koska olin erityisesti kiinnostunut siitä, millaisia subjektiivisia merkityksiä miehet antoivat kokemuksilleen, ja heidän oman äänensä kuulemisesta. Narratiivisuuden lähtökohtana on ajatus, että kertomukset ja tarinat ovat ihmiselle sisäinen ja luonteenomainen tapa jäsentää elämäänsä, kokemuksiaan ja itseään. Kertomukset ovat keinoja eheyttää elämää, tuottaa johdonmukaisuutta ja jatkuvuutta, vaikka ne sisältäisivät epäjohdonmukaisuuksia ja epäjatkuvuuksia. Kertomusten avulla voidaan pyrkiä rakentamaan minuuden ja persoonallisuuden yhtenäisyyttä (Laitinen & Uusitalo 2007, 111–112).

Miesten lapsuuden koulukotikokemukset paikantuvat tiettyyn historialliseen aikaan ja paikkoihin, jolloin pääsy näihin kokemuksiin oli vain tutkimukseeni osallistuneilla koulukodissa 1950- ja 60-luvuilla sijoitettuna olleilla miehillä. Lähtökohtana tutkimuksessani oli, että miesten koulukotisijoitus on ollut merkittävä käännekohta heidän lapsuudessaan ja sillä on ollut vaikutus heidän miesidentiteettinsä myöhemmälle rakentumiselle. Käsitän identiteetin rakentuvan tässä tutkimuksessa kielen ja kommunikaation avulla ja sitä tarkastellaan narratiivisena identiteettinä soveltaen Paul Ricoeurin identiteettiteoriaa. Ricoeurin (1992, 114) mukaan itseymmärrys on tulkintaa, joka syntyy sosiaalisessa kentässä asettumalla suhteisiin muiden ihmisten kanssa. Tulkinta itsestä löytää kertomuksesta ensisijaisen välittymisen muodon: ihmiset tekevät selkoa identiteetistään toimiessaan erilaisten kertomusten kertojina.

Tutkimukseni on narratiivinen tutkimus neljällä tapaa, kuten esitän luvussa 4.2. Ensinnäkin se on narratiivista metodologisilta sitoumuksiltaan, toiseksi haastattelujen toteuttamisen tavassa, kolmanneksi niiden analyysin tavassa ja neljänneksi siten, että olen sitoutunut narratiivisen identiteetin käsitteeseen. Narratiivisen tai tarinallisen lähestymistavan perusajatus on, että tarinoilla on keskeinen merkitys ihmisen olemassaololle, ajattelulle ja toiminnalle (Hänninen 1999, 15).

Miksi lapsuuden muistojen ja elämäntarinan kerronta sitten on tärkeää ja miksi näiden tarinoiden kuuleminen on tärkeää sosiaalityön tutkimuksessa ja käytännössä? Tuija Eronen (2012) on tutkinut lastenkotia osana elämäntarinaa ja hän toteaa, että "lastenkotimuistot eivät ole mitä tahansa muistoja lapsuudesta ja perheestä tai hoivaavista aikuisista" (emt. 38). Koen koulukodissa sijoitettuna olleiden miesten kertomukset myös hyvin erityisinä muistoina, joista kertominen on voinut olla miehille vaikeaa eivätkä ne jäsentyneet aina eheiksi tarinoiksi. Niihin liitettiin usein häpeän kokemuksia tai unohtamista. Kertominen edellyttää, että yhteiskunnallinen aika mahdollistaa vaiettujen henkilökohtaisten muistojen jakamisen. (Mt., 40, 42.)

Sosiaalityössä on tärkeää kuulla ihmisten kokemukset ja kertomukset elämästään. Sosiaalityön asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kohtaamisessa on yleensä

lähtökohtana, että asiakas kokee elämäntilanteensa ongelmallisena ja hän on lähtenyt etsimään siihen apua tai ratkaisua. Ajattelen samoin kuin Kirsi Nousiainen (2004), joka on esittänyt ajatuksen tutkijan ja sosiaalityöntekijän rooleista tutkimusprosessissa: ”Tutkijuus ja sosiaalityöntekijyys kietoutuvat toisiinsa, niitä ei voi erottaa, ja ne liukuvat kohti yleisinhimillistä toimintaa ja kokemusta” (mt., 40).

Clive Baldwinin (2013, 3) mukaan sosiaalityö on kauttaaltaan narratiivista. Sosiaalityön ja sosiaalityöntekijän suhde asiakkaan tarinaan on narratiivisen sosiaalityön keskeinen lähtökohta (Tarvainen 2021, 338). Ilman asiakkaan elämänhistorian ymmärtämistä sosiaalityöntekijä ei voi tulkita, mistä muutosta edellyttävään tilanteeseen on tultu (Pohjola 2010, 63). Asiakkaan mahdollisuus rakentaa omaa tarinaansa ja kertoa sitä muille määrittäytyy sosiaalityön keskeisenä tehtävänä, joka edellyttää eettistä ja käytännöllistä valvutuneisuutta valtavirran narratiivien vaikutuksesta sosiaalityöhön (Tarvainen 2021, 338).

Tutkimuksessani käyttämä narratiivisuus on mielestäni tutkimuskäytön ohella mielekäs sosiaalityön käytännön työmuoto, jossa työskentelyn keskiössä ovat asiakkaan eletty elämä ja kokemukset. Sosiaalityöntekijät kohtaavat työssään ihmisiä, joiden kertomukset sisältävät usein ristiriitaisia kokemuksia. Sosiaalityön ytimessä on asiakkaan kertomus ja tavoite rakentaa asiakkaan kanssa hänen menneisyydestään kertomus, jonka kanssa asiakas pystyy elämään.

Toimiessani päihdekuntoutusyksikön sosiaalityöntekijänä asiakkaiden kokemusten kuuntelu ja yhdessä käsittely oli edellytys merkityksellisen asiakastyöntekijäsuhteen syntymiselle. Kertominen lisäsi asiakkaan sekä sosiaalityöntekijän yhteistä ymmärrystä päihdeongelmasta, kuinka ongelma oli kehittynyt asiakkaan elämän eri vaiheiden myötä sekä suunnitelmaa päihteiden käytön lopettamiseksi tai vähentämiseksi. Kahdenkeskisissä keskusteluissa asiakkaan kanssa käytin sukupuutyöskentelyä keskustelujen virittäjänä. Sukupuun avulla oli mahdollista tarkastella asiakkaan elämänvaiheita ja niihin liittyviä läheissuhteita. Keskustelu asiakkaan kanssa saattoi kiertyä lapsuudenperheeseen ja joskus päihdeongelma oli myös osa ylisukupolvista ongelmavyöhyttä. Päihteiden käyttöön liitetyt valtavirtanarratiivit saattavat olla hyvinkin marginalisoivia, joten asiakkaan kanssa oli yritettävä rakentaa vastanarratiivia, joka rakentaa hänen toimijuuttaan. (McKenzie-Mohr & Lafrance 2017.) Sosiaalityön narratiivinen työote on asiakkaan menneisyyden kertomuksen yhteistä tuottamista, nykyhetken keskittävää ja tulevaisuuteen suuntaavaa.

Sosiaalityön käytännössä sosiaalityöntekijän on mahdollista tehdä suunnitelmallista identiteettityöskentelyä yhdessä asiakkaan kanssa ja pyrkiä asiakkaan elämäntarinan purkamiseen niin, että yhteinen tulkinta on asiakasta osallistavaa. Menneisyyden taakkoja voi purkaa kiinnittämällä huomiota asiakkaan kerronnassa asioihin, jotka rakentavat identiteettiä voimaannuttavasti. Ammatillisen auttamistyön perustana ovat sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaaminen ja hyvä suhde, joka pohjautuu hyväksymiseen, välittämiseen ja luottamukseen. Sosiaalityöntekijän tulee olla asiakasta kunnioittava, aito ja empaattinen, jotta sosiaalityöntekijä ja asiakas voivat yhdessä lisätä ymmärrystä, tarkastella ongelmaa useammista näkökulmista ja päättää käytännön toimenpiteistä. (Särkelä 2001.)

Narratiivisen työskentelyn ytimessä on ajatus, että yksilön identiteetti ja toimijuus rakentuvat elämäkertomukseen kiinnittyvänä prosessina, joka voi joko lukita tai kapeuttaa itseymmärrystä ja toimijuutta tai antaa mahdollisuuden avata näköaloja ja vahvistaa voimavaroja. Menneisyyden kokemuksiin palaaminen voi auttaa ymmärtämään elämässä tehtyjä valintoja ja kokemuksia sekä purkaa toimijuutta estävää syyllisyyttä ja häpeää. Tuija Kotiranta (2008,74) painottaakin ymmärretyksi tulemisen kokemusta vuorovaikutukseen perustuvan ammatillisen työn kaikkein keskeisimpänä elementtinä.

Korostan vielä ylisukupolvisen osattomuuden ja traumahistorian käsittelyn tärkeyttä sosiaalityössä, joka edellyttää pitkäjänteistä työskentelyä ja pysyvyyttä. Olennaista on työntekijän herkkyys asiakkaan viesteille ja rohkeus käydä keskustelua kipeistäkin asioista. Asiakassuhde voi olla terapeutin ja samalla tarjota korjaavia kokemuksia. (Levenson 2017; 2020.)

LÄHTEET

Arkistolähteet

Järvilinnan vastaanottokodin toimintakertomus vuodelta 1965. Järvilinnan vastaanotto-kodin arkisto. Jyväskylän maakunta-arkisto.
Järvilinnan vastaanottokodin toimintakertomukset 1953–1968. Järvilinnan vastaanottokodin arkisto. Jyväskylän maakunta-arkisto.
Pernasaaren koulukodin toimintakertomukset 1931–1964. Pernasaaren arkisto. Jyväskylän maakunta-arkisto. (Kansallisarkistossa ei ollut Pernasaaren toimintakertomuksia 1960-luvulta vuoden 1964 jälkeisiltä vuosilta.)
Heimala, Alpertti 1931. Pernasaaren kasvatustiloksen avajaispuhe. Pernasaaren arkisto. Jyväskylän maakunta-arkisto.

Komiteamietinnöt

Ehdotus suojelukasvatuksen järjestämiseksi. Osat I-I. Komiteamietinnöt 1905:9a ja 1905:9b
Yhteiskunnan lasten- ja nuorisosuojelu. (Lastensuojelukomitea). Komiteamietintö 1921:15.
Komiteamietintö 1925. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma. Komiteamietintö. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.
Kasvatus- ja työlaitoskomiteamietintö. Kasvatustilatokset. Komiteamietintö 1946: I.
Lastensuojelukomitean osamietintö N:o I. Ehdotus koulukotilaiksi perusteluineen. Komiteamietintö 1962: 54.
Komiteamietintö 1963:3. Lastensuojelukomitean osamietintö n:o 2. Ehdotus eräksi muutoksiksi ehdotukseen koulukotilaiksi sekä ehdotus koulukotiasetuksiksi. Helsinki.
Komiteamietintö 1958:1. Koulukotikomitean mietintö. Helsinki:
Lastensuojelukomitean osamietintö n:o III. Ehdotus lastensuojelulaiksi ja laiksi suojelukasvatuksesta niihin liittyvine asetuksineen. Komiteamietintö 1966: A9.
Nuorisolaitostoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1966: B2.

Lait ja asetukset

Laki 1858/ Vaivaishoitolaki
Asetus 1866/28, (4 & 5 §)
Laki 1879/10 Vaivaishoitoasetus
Laki 1894/17a Rikoslaki ja asetus rangaistusten täytäntöönpanosta.
Laki 1898/34 Holhouslaki
Suomen Suuriruhtinaanmaan Rikoslaki 1889/39
Laki oppivelvollisuudesta 1921/101. As. 101/1921. Laki oppivelvollisuudesta 15.4.1921.

Laki 1922/145. Köyhäinhoitolaki.
Laki 1922/293. Laki valtion kasvatustaloksista ja niissä toimivien henkilöiden eläkeoikeuden perusteista. Suomen asetuskokoelma vuodelta 1922.
Laki 1924/125. Laki valtion kasvatustaloksista. Ohjesäännöt.
Asetus 1924/72. Asetus kouluhallituksen lastensuojeluosaston lakkauttamisesta ja sen tehtävien siirtämisestä sosiaaliministeriöön.
Lastensuojelulaki 1936/52
Lastensuojeluasetus 1936/203
Lastensuojelulaki 1983/683
Kansaneläkelaki 1937
Apukouluasetus 32/1952
Huoltoapulaki 116/1956
Kansakouluasetus 321-323/1958
Kansakoululaki 247-257/1957
Päätös kasvatustaloksille myönnettävästä valtionavusta 75/1950
Kasvatustalokalaki 568/71
Sosiaalihuoltolaki 710/82
Mielenterveyslaki 1116/90
Laki Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä 1379/2010
Tuberkuloosilaki 649/1948

Valtiopäivät

Valtiopäivät 1897, pöytäkirjat, asiakirjat ja liitteet.
Vuosikertomukset, muut painetut asiakirjat
Valtion kasvatustalosten ohjesäännöt 1924
Valtion koulukotien ohjesääntö 1960

Eduskunnan oikeusasiamies
EOA (1965) Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 1964. Helsinki 1965.

Kierto- ja yleiskirjeet

Sosiaaliministeriö (1965) Aloite. Eräitä laitostoimintaa koskevia ohjeita. N:o Hvo 33853/976-65. 8.6.1965.
Sosiaalihuolto (1968) Kiertokirje. Tapausneuvottelukäytäntö 4.9.1968.

Muut viralliset lähteet

Valtiovarainministeriö: Sosiaalilaitostutkimus 1972. Tutkimusraportti.

Kirjallisuus

- Aalto, Ilana (2004a) Kerrottu isyys. Kahden sukupolven miesten isyyskertomuksia. TANE-julkaisuja 6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta.
- Aalto, Ilana (2004b) Perinteisestä uuteen? Isyyden muutostietoa purkamassa. Teoksessa Ilana Aalto & Jani Kolehmainen (toim.) Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 65–87.
- Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti (2017) (Toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Julkaisuja 198. Helsinki: Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto.
- Alasuutari, Pertti (1986) Työmiehen elämäntarina ja alkoholismi. Tutkimus alkoholismista suhteesta emokulttuuriin. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Sarja A. Tutkimuksia 9. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Alsop, Rachel, Fitzsimons, Annette & Lennon Kathleen (2002) *Theorizing gender*. Politypress. Cambridge.
- Andenaes, Agnes (2012) From 'placement' to 'a child on the move': Methodological strategies to give children a more central position in Child Welfare Service. *Qualitative Social Work* 11 (5), 486–501.
- Aristoteles (2000) "Runousoppi." Teoksessa Aristoteles IX. Retoriikka. Runousoppi. Toimittanut Simo Knuuttila, Ilkka Niiniluoto & Holger Thesleff. Helsinki: Gaudeamus. 159–171.
- Autonen-Vaaraniemi, Leena (2009) Eronneiden miesten kodit ja kotikäytännöt. *Acta Universitatis Tamperensis* 1445. Tampere : Tampere university Press.
- Badinter, Elisabeth (1993) Mikä on mies? Suom. Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.
- Baldwin, Clive (2013) *Narrative social work. Theory and application*. Bristol: Policy Press.
- Barkman, Johanna (2009) Lasten ja nuorten elämäntarinan äärellä. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 273–283.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1966; 1994) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Berntsen, Dorte, & Rubin, David. C. (2007) When a trauma becomes a key to identity: Enhanced integration of trauma memories predicts posttraumatic stress disorder symptoms. *Applied Cognitive Psychology*, 21, 417–431.
- Bonta, James (2003) Rikoksentehtävien kuntouttaminen – tutkimuksesta käytäntöön. Teoksessa Raija Järvenpää & Marjaana Kempas (toim.) *What Works – Mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa*. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003. Vantaa: Dark Oy.
- Bowlby, John (1969) *Attachment and Loss*. Volume 1. Attachment. New York: Basic Books.
- Bowlby John (1957) Lasten hoivan ja hellyyden tarve. Suom. Laura Jokinen (alkuteos *Maternal care and mental health*). Helsinki: WSOY.

- Bruner, Jerome (1986; 1987) *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge, Ma: Harvard University Press.
- Bruner, Jerome (1980; 1987; 1990; 1991) "Life as Narrative." *Social Research* 54, 11-32.
- Bruun, Kettel (1967) *Yhteiskunnan valvojat ja vapaudenriistot*. Teoksessa Lars D. Eriksson (toim.) *Pakkoauttajat*. Helsinki: Tammi.
- Burr, Vivien (1995) *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
- Bury, Mike (2001) *Illness narratives: fact or fiction?* *M . Sociology of health & illness* 23 (3), 263-285.
- Butler, Judith (2006) *Hankala Sukupuoli*. Suomentaneet Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. *Gaudeamus*: Helsinki. Englanninkielinen alkuperäisteos julkaistu 1990 ja 1999. Routledge.
- Carr, David (1986) *Time, Narrative, and History*. Bloomington: Indiana University Press.
- Carrigan, Tim; Connell, Bob & Lee, John (2002) *Toward a New Sociology of Masculinity*. Teoksessa Rachel Adams & David Savran (toim.) *The Masculinity Studies Reader*. Malden, Blackwell Publishers: Massachusetts, 99-118.
- Caspi, Avshalom, Bem, Daryl & Elder, Glen (1989) *Continuities and consequences of interactional styles across the life course*. *Journal of Personality*, 57 (2), 375-406.
- Castells, Manuel (1997) *The Power of Identity*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Collingwood, Robin G. (1994) *The Idea of History*. Revised Edition. Oxford: Oxford University Press.
- Colton, Matthew, Drakeford, Mark, Roberts, Susan, Scholte, Evert, Casas, Ferran & Williams, Margaret (1997) *Child welfare and stigma. Principles into practice*. *Childhood*, 413, pp 265-283.
- Colton, Matthew & Williams, Margaret (1997) (Eds.) *The world of foster care*. Aldershot: Arena.
- Connell, Robert William (1995) *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, Robert William (2005) *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, Robert William & Messerschmidt, James W. (2005) *Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept*. *Gender & Society*, 19 (6), 829-859.
- Danielsson, Petri & Aaltonen, Mikko (2017) *Vankeusrangaistukseen tuomittujen työmarkkinoille osallistuminen seuraamuksen jälkeen*. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (5), 538-548.
- Denzin, Norman K. (1989) *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. Third Edition. McGraw-Hill, New York.
- Dermott, Esther & Miller, Tina (2015) *More than the sum of its parts? Contemporary fatherhood policy, practice and discourse*. *Families, Relationships and Societies*, 4 (2), 183-195.
- Dudink, Stefan, Hagemann, Karen & Tosh, John (2004) (Eds.) *Masculinities in politics and war. Gendering modern history*. Manchester & New York: Manchester University Press.

- Eerola, Petteri & Mykkänen, Johanna (2014) *Isän kokemus*, Tampere: Gaudeamus.
- Ericsson, Kersti, and Jon, Nina (2006) Gendered social control: "A virtuous girl" and "a proper boy." *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 7 (2), 126–41.
- Ericsson, Kjersti (2015) *Children's Agency: The Struggles of the Powerless*. Teoksessa Johanna Sköld & Shurlee Swain (toim.) *Apologies and the Legacy of Abuse of Children in 'Care'*. *International Perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 42–54.
- Erikson, Erik H. (1959; 1980) *Identity and the life cycle*. New York: Norton.
- Erikson, Erik H. 1982. *Lapsuus ja yhteiskunta*. Jyväskylä: Gummerus.
- Eriksson, Lars D. (1967) *Pakkoauttajat*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Eronen, Tuija (2012) *Lastenkoti osana elämäntarinaa - narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista*. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 1183. Tampere: Tampere University Press.
- Etchegoyen, Alicia (2002) *Psychoanalytic Ideas About Fathers*. Teoksessa Judith Trowell & Alicia Etchegoyen (eds.) *The Importance of Fathers*. *Psychoanalytic Re-evaluation*. *The New Library of Psychoanalysis* 42. Hove and New York: Brunner-Routledge, 20–41.
- Farrington, David P. (2005) *Introduction to integrated developmental and lifecourse theories of offending*. Teoksessa David P. Farrington (eds.) *Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending*. New Brunswick: Transaction Publishers, 1–14.
- Fornäs, Johan (1996; 1998) *Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia*. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, Michel (1980) *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.
- Gadamer, Hans-Georg (2004) *Hermeneutiikka. - Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Suomentanut ja toimittanut Ismo Nikander. Vastapaino, Tampere.
- Gergen, Kenneth (1994) *Realities and relationships soundings in social construction*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Giddens, Anthony (1984) *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self- Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge. Polity Press.
- Giordano, Peggy C., Cernkovich, Stephen A & Rudolph, Jennifer L. (2002) *Gender, crime, and desistance: Toward a theory of cognitive transformation*. *American Journal of Sociology* 107 (4), 990–1064.
- Goffman, Erving. (1961; 1997) *Minuuden riistäjät - Tutkielma totaalisista laitoksista*. 2. painos. Lohja: Marraskuun Liike.
- Goffman, Erving: *Stigma* (1963; 1986) *Notes on the Management of Spoiled Identity*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran Toimituksia 702. Helsinki: SKS.

- Granfelt, Riitta. (2002) Pahasta kirjoittaminen. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS-kustannus, 127–141.
- Granfelt, Riitta (2017) Vankeuden värittäjä haastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (2002) "From the Individual Interview to the Interview Society". Jaber F. Gubrium & James A. Holstein. Handbook of Interview Research. Context and Method. London: Sage. 3–32.
- Haapasalo, Jaana (2017) Kriminaalipsykologia. 2. painos. Jyväskylä. PS-kustannus.
- Haikari, Janne (2009) Latu auki elämään. Sippolan koulukodin historia 1909–2009. Kouvola: Sippolan koulukoti.
- Hall, Stuart (1999) Identiteetti. Suom. ja (toim.) Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Hammarén, Nils & Johansson, Thomas (2014) Homosociality. In between Power and Intimacy. Sage Open 4 (1), 1–11.
- Harrikari, Timo (2004a) Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkinnat suomalaisessa lainsäätämiskäytännössä. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura julkaisuja 48. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura.
- Harrikari, Timo (2004b) Tahdon vahvistamisesta tarpeen tyydytykseen. Suomalaisen koulukodin lainsäädäntöhistoriaa 1860–1980. Teoksessa Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura julkaisuja 43. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, 21–60.
- Harrikari, Timo (2018) Lastensuojelu poikakysymyksenä. Historiallista tarkastelua hallintateorian valossa. Teoksessa Antti Kivijärvi, Tuija Huuki & Harry Lunabba (toim.) Poikakysymys. Tampere: Vastapaino, 76–102.
- Harrikari, Timo (2019) Lastensuojelun historia. Tutkielma oikeussäätelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksista. Tampere: Vastapaino.
- Headey, Bruce & Wearing, Alexander (1989) Personality, life events, and subjective well-being: Toward a dynamic equilibrium model. Journal of Personality and Social Psychology, 57 (4), 731–739.
- Hearn, Jeff (1997) The Implications of Critical Studies on Men. NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research 5 (1), 48–60.
- Hearn, Jeff & Collinson, David (1994) Theorizing unities and differences between men and between masculinities. Teoksessa: Harry Brod & Michael Kaufman (toim.) Theorizing Masculinities. Thousand Oaks, London & New Delhi, Sage: 97–118.
- Helasvuo, Kaarlo (1954) Laitospoikien keskinäisestä väkivaltaisuudesta. Jyväskylä: Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu.

- Helasvuo, Kaarlo (1961) Huollon kenttä. Hämeenlinna: Karisto.
- Heikkinen, Hannu L. T. (2001) Toimintatutkimus, tarinat ja opettajaksi tulemisen taito. Narratiivisen identiteettityön kehittäminen opettajakoulutuksessa toimintatutkimuksen avulla. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 175. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Heikkinen, Hannu L. T. & Huttunen, Rauno (2007) Opettaja ihmisenä ja ammattilaisena. Teoksessa Eila Estola, Hannu L.T. Heikkinen & Rauni Räsänen (toim.) Ihmisen näköinen opettaja. Kasvatustieteiden tiedekunta, kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö, Oulun yliopisto. *Acta Universitatis Ouluensis* E92, 15–27.
- Heikkinen, Hannu L.T. (2010) Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS-kustannus. 143–159.
- Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määräyty lastensuojelun asiakkaaksi. *Tutkimuksia* 77. Helsinki: Stakes.
- Helkama, Klaus, Myllyniemi, Rauni, M., Liebkind, Karmela, R., Ruusuvuori, Johanna, Lönnqvist, Jan-Erik, Hankonen, Nelli, E., Mähönen, Tuuli, A., E., Jasinskaja-Lahti, Inga & Lipponen, Jukka, M., T. (2001) Johdatus sosiaalipsykologiaan. Oy Edita Ab, Helsinki.
- Hentilä, Seppo (1987) Urheilu, kansakunta ja luokat. Teoksessa: Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds & Henrik Stenius (toim.) *Kansa liikkeessä*. Vaasa: Kirjayhtymä, 213–235.
- Hoikkala, Susanna (2020) Historiallinen tapaustutkimus lastensuojelulaitoksen rajoittamis- ja kurinpitokäytännöistä 1950–2000. Helsingin yliopisto. Heikki Waris -instituutin tutkimuksia 4/2020.
- Hoikkala, Tommi (1994) Mies, kasvatus ja auktoriteettimaisema. Teoksessa Jeja-Pekka Roos & Eeva Peltonen (toim.) *Miehen elämää*. Kirjoituksia miesten omaelämäkerroista. *Tietolipas* 136. Helsinki: SKS, 86–105.
- Hoikkala, Tommi (2008) ”Suuret ikäluokat ja työ”. Teoksessa Semi Purhonen, Tommi Hoikkala & Jeja-Pekka Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Toim. Gaudeamus, Helsinki.
- Honkatukia, Päivi (2004) Väkivalta ja tyttöys koulukodissa. Teoksessa Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) *Nuoruus ja koulukoti*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto, 189–213.
- Honkatukia, Päivi, Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja (2004) Väkivalta koulukodista käsin. Teoksessa Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) *Nuoruus ja koulukoti*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto, 151–188.
- Honkatukia, Päivi, Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja (2006) Rikokset nuorten ”juttuina” – narratiivisen lähestymistavan mahdollisuuksia. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) *Nuorisoriikollisuus*. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: OPTL:n julkaisuja 221

- Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 66.
Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 33, 211–234.
- Hughes, Daniel, A. (2006) Tie traumasta tervehtymiseen. Rakkauden herättäminen syvästi vaurioituneissa lapsissa. PT-kustannus. Alkuperäinen teos Hughes, Daniel A. (2006) *Building the Bonds of Attachment, Awakening Love in Deeply Troubled Children*. Maryland: Jason Aronson, Inc. Lanham.
- Husso, Marita (2003) *Parisuhdeväkivalta: Lyötyjen aika ja tila*. Tampere: Vastapaino.
- Huttunen, Jouko (1994) Isyys ja miehisuus: isä perhepsykologisessa tutkimuksessa. Teoksessa Juha Virkki (toim.) *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*. Helsinki: WSOY, 46–66.
- Huttunen, Jouko (2001) Isänä olemisen uudet suunnat. Hoivaisiä, etäisiä ja eroisiä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hytönen, Kirsi-Maria, Malinen, Antti, Salenius, Paula, Haikari, Janne, Markkola, Pirjo, Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna (2016) *Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74821/Rap_2016_22.pdf?sequence=1 (Luettu 6.4.2016.)
- Hytönen, Kirsi-Maria & Salenius, Paula (2017) Yhteiskunnallisen etnologisen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa Outi Fingerroos, Niina Koskihaara, Sanna Lillbroända-Annala ja Maija Lundgren (toim.) *Yhteiskuntaetnologia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 79–100.
- Hyvärinen, Matti (1994) *Viimeiset taistot*. Vastapaino.
- Hyvärinen, Matti (1998) Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen & Anni Vilkkö (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino. 311–336.
- Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2005) *Kerronnallinen haastattelu*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu – Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 189–222.
- Hyvärinen, Matti (2006) *Kerronnallinen tutkimus*. www.hyvarinen.info
http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf: (Luettu 29.12.2013.)
- Häkkinen, Antti, Linnanmäki, Eila & Leino-Kaukiainen, Pirkko (2005) *Suomi, johon suuret ikäluokat syntyivät*. Teoksessa Antti Karisto (toim.) *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino, 61–91.
- Hämäläinen, Juha (2007) *Lastensuojelun kehityslinjoja. Tutkimus Suomen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta*. Snellman instituutin A-sarja 22/2007. Vaajakoski: Gummerus kirjapaino Oy.
- Hämäläinen, Kati (2012) *Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 56/2012. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.
- Hänninen, Jorma (2006) *Vanhan miehen ruumis ja hegemoninen maskuliinisuus*. *Gerontologia* 2 (20), 67–74.

- Hänninen, Vilma (1999) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hänninen Vilma (2008) Narratiivisen tutkimuksen eettiset haasteet. Teoksessa Anna-Maija Pietilä & Helena Länsimies-Antikainen (toim.) *Etiikka monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä*. Hoitotieteen laitos. Kuopion yliopisto. Kopijyvä.
- Hänninen, Vilma (2010) Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. Jyväskylä: PS-kustannus, 160–178.
- Ikonen, Pentti & Rechard, Eero (1994) *Thanatos, häpeä ja muita tutkielmia*. Nuorisopsykiatriaterapia-säätiö, Helsinki.
- Itkonen, Hannu (2003) Nuorisourheilun muuttuvat käytännöt, tavoitteet ja merkitykset. Teoksessa Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen (toim.) *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 909. Nuorisotutkimusverkoston / Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 32. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 327–343.
- Jahnukainen, Markku (2004a) *Koulukodissa ja koulukodin jälkeen*. Vuosina 1996 ja 2000 valtion koulukodeista kotiutettujen nuorten koulukotikokemukset ja jälkiseuranta vuoteen 2002. Aiheita 29. Helsinki: Stakes.
- Jahnukainen, Markku (2004b) *Koulukodin jälkeen*. Vuosina 1996 ja 2000 kotiutettujen nuorten yhteiskuntaan jäsentymisen ja riskikäyttäytymisen jatkuminen. Teoksessa Markku Jahnukainen & Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) *Nuoruus ja koulukoti*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto, 293–330.
- Jahnukainen, Markku (2007) High-risk youth transitions to adulthood: A longitudinal view of youth leaving the residential education in Finland. *Children and Youth Services Review*. 29 (5), 637–654.
- Jahnukainen, Markku, Pösö, Tarja, Kivirauma, Joel & Heinonen, Hanna (2012) "Erityisopetuksen ja lastensuojelun kehitys ja nykytila", teoksessa Markku Jahnukainen (toim.) *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa*, Vastapaino.
- Jokinen, Arto (1999) *Suomalainen miestutkimus ja -liike*. Muutoksen mahdollisuus? Teoksessa Arto Jokinen (toim.) *Mies ja muutos*. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Tampere University Press, Tampere, 15–51.
- Jokinen, Arto (2000) *Panssaroitu maskuliinisuus*. Mies, väkivalta ja kulttuuri. Tampere University Press: Tampere.
- Jokinen, Arto (2003) *Miten miestä merkitään? Johdanto maskuliinisuuden teoriaan ja kulttuuriseen tekstintutkimukseen*. Teoksessa Arto Jokinen (toim.) *Yhdestä puusta – Maskuliinisuuksien rakentuminen populaarikulttuureissa*. Tampere University Press. Tampere, 7–31.
- Jokinen, Arto (2017) *Maskuliinisuus ja väkivalta*. Teoksessa Johanna Niemi, Kainulainen Heini & Päivi Honkatukia (toim.) *Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Tampere: Vastapaino, 36–50.

- Josselson, Ruthellen (2004) Nimeämistä, tunkeilua, vallankäyttöä? Toisten elämän kirjoittamisesta. Teoksessa Johanna Latvala & Eeva Peltonen & Tuija Saresma (toim.) Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 292–305.
- Josselson, Ruthellen (2007) Narrative research and the challenge of accumulating knowledge. *Narrative Inquiry* 16 (1), 3–10.
- Järvinen, Tero & Jahnukainen, Markku (2001) Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa: Minna Suutari (toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto. 125–152.
- Karisto, Antti, Takala, Pentti & Haapola, Ilkka (2003) Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. WSOY.
- Karisto, Antti (2005) Suuret ikäluokat kuvastimessa. Teoksessa Antti Karisto (toim.) Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino, 17–60.
- Kaunismaa, Pekka & Laitinen, Arto (1998) Paul Ricoeur ja narratiivinen identiteetti. Teoksessa Petri Kuhmonen & Seppo Sillman (toim.) Jaettu jana, ääretön raja. Filosofian julkaisuja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 178–195.
- Kekoni, Taru (2004) Koulukoti kertomuksena. Kirjassa Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) Nuoruus ja koulukoti Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. 331–52.
- Kekoni, Taru (2007) Kannabiksen käyttö, yhteiskunnallinen reagointi ja siihen vastaaminen: kannabisaktivistien näkökulma. *Acta Universitatis Tamperensis* 1281. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kelly, Liz (1987) The continuum of sexual violence. Teoksessa Jalna Hanmer & Mary Maynard (eds.) *Women, violence and social control*. MacMillan, London, 46–61.
- Keskinen, Suvi (2010) Sukupuolistunut väkivalta. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 287–300.
- Kestilä, Laura, Väisänen, Antti, Paananen, Reija, Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka*, 77 (6), 599–620.
- Kinnunen, Merja & Korvajärvi, Pirjo (1996) Johdanto: Naiset ja miehet työelämässä. Teoksessa Merja Kinnunen & Pirjo Korvajärvi (toim.) *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*. Tampere: Vastapaino, 9–22.
- Kitinoja, Manu (2005) Kujan päässä koulukoti. Tutkimus koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojeluasiakkuudesta ja koulukotihistoriasta. *Tutkimuksia* 150. Helsinki: Stakes.
- Kiuasmaa, Kyösti (1982) Oppikoulu 1880-1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun. Oulu.

- Kiuru, Hanna (2015) Tragedian tarina. Nuoren itsemurhaan päättynyt elämä vanhemman kertomana. Sarja C, Scripta lingua Fennica edita, osa 404. Sosiaalitieteiden laitos, Turun yliopisto. Akateeminen väitöskirja.
- Kivinen, Tarja (1994) Valikoituminen lastensuojelun asiakkaaksi. Näkökulmia asiakkuuden määrittämiseen. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 45. Helsinki.
- Kivimäki, Ville (2007) Sodan rampauttama vanhemmuus. Teoksessa Sari Näre & Jenni Kirves, Juha Siltala & Joni Strandberg (toim.) Haavoitettu lapsuus. Sodassa koettua. Helsinki: Weilin+Göös.
- Kivirauma, Joel (1989) Erityisopetus ja suomalainen oppivelvollisuuskoulu vuosina 1921–1985. Kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja A:120. Turun yliopisto.
- Kivirauma, Joel (2001) Erityisopetuksen historialliset kehityslinjat Suomessa. Teoksessa Markku Jahnukainen (toim.) Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. 11., täysin uudistettu painos. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 23–33.
- Kivivuori, Janne (2006) Nuorisoriikollisuuden kehitys. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221, Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 66; Nuorisosaian neuvottelukunta, julkaisuja 33, 15–55.
- Kivivuori, Janne & Linderborg, Henrik (2009) Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämänkulusta ja rikollisuudesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 248. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2009.
- Klap, Kaija (2005) Perheen merkitys sijoitetun lapsen kuntoutumisprosessissa. Teoksessa Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Laituri-projetti. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 79–107.
- Knuuti, Ulla (2007) Matkalla marginaalista valtavirtaan? Huumeiden käytön lopettaneiden elämäntapa ja toipuminen. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Knuutila, Tarja & Lehtinen, Aki Petteri (2010) Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi. Gaudeamus. Helsinki: University Press.
- Komulainen, Katri (1998) Kotihiiriä ja ihmisiä. Retorinen minä naisten koulutusta koskevissa elämäkertoissa. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 35. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Korhonen, Merja (1999) Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 39, Joensuu: Joensuun Yliopisto.
- Korkiakangas, Pirjo, (1996) Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. Kansantieteellinen arkisto 42. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Korkiakangas, Pirjo (1999) Muisti, muistelu, perinne. Teoksessa Bo Lönnqvist, Elina Kiuru & Uusitalo, Eeva (toim.) Kulttuurin muuttuvat kasvot.

- Johdatusta etnologiatieteisiin. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 155–176.
- Kortteinen, Matti (1982) Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Otava. Helsinki.
- Kortteinen, Matti (1992) Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hanki ja Jää: Helsinki.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998) Työtön – tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Helsinki: Tammi.
- Koski-Jännes, Anja (1998) Riippuvuuden kehitys ja vaikutukset. Teoksessa Anja Koski-Jännes, Antti Jussila & Vilma Hänninen (toim.) Miten riippuvuus voitetaan. Helsinki: Otava, 37–60.
- Koski-Jännes, Anja (2002) Social and personal identity projects in the recovery from addictive behaviours. *Addictive Research and Theory*. 10 (2), 183–202.
- Kotiranta, Tuija (2008) Aktivoinnin paradoksit. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Sciences* 335. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.
- Krogerus, Ansaliina (1996) Ole luja, ole mies! Pernasaaren koulukoti 1930–1994. Julkaisematon laudaturtyö, Jyväskylän yliopisto, erityispedagogiikan laitos.
- Kröger, Teppo (2009) Yksinhuoltajuus ja isyys: outo yhdistelmä? Teoksessa Katja Forssén, Anita Haataja & Mia Hakovirta (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Helsinki: Väestöliitto, 170–185.
- Kuntsche, Emmanuel N. & Kuendig, Hervé (2006) What is worse? A hierarchy of family-related risk factors predicting alcohol use in adolescence. *Substance use & Misuse*, 41 (1), 71–86.
- Kupiainen, Heikki (2007) Savotta-Suomen synty, kukoistus ja hajoaminen. Talonpoikaisen maanomistuksen muutos ja elinkeinot Savossa ja Pohjois-Karjalassa. Joensuun yliopisto, Joensuu 2007.
- Kuronen, Marjo (1993) Lapsen hyväksi naisten kesken: tutkimus äitiys - ja lastenneuvolan toimintakäytännöistä. *Stakesin tutkimuksia*: 35. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino: Tampere.
- Kuula, Arja & Tiitinen, Sanni (2010) Eettiset kysymykset ja haastattelujen jatkokäyttö. Teoksessa Johanna Ruusuvaara & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 446–459.
- Kuusisto, Katja (2010) Kolme reittiä alkoholismista toipumiseen. *Acta Universitatis Tamperensis* 1492. Tampere: Yliopistopaino.
- Kvale, Steinar (1996) *InterView. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Sage Publications: Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Kvale, Steinar & Svend Brinkman (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kyppö, Ensio (1967) Kasvatukselliset tavoitteet koulukodin työtoiminnassa. *Huoltaja-lehti* 8, huhtikuu, 239–247.

- Kyppö, Ensio (1989) Ne kovimmat pojat. Heidän koulukotinsa yhteiskunnan muutospaineessa. Kokemuksia, muistoja ja mietteitä kolmenkymmenen vuoden ajalta. Helsinki: Alea-Kirja.
- Känkänen, Päivi (2004) Hämärän peitto. Ilmaisutaidot ja tarinat aikatilan tekijöinä nuorten kanssa tehtävässä työssä. Kirjassa Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. 214–235.
- Känkänen, Päivi (2009) Siirtymät sijaishuollossa –hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 232–239.
- Känkänen, Päivi (2013) Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia. Tutkimuksia 109. Sosiaalitieteiden laitos, Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kääriäinen, Juha (1994) Seikkailijasta pummiksi. Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1994.
- Laakso, Riitta & Enroos, Rosi (2016) Vierailta ovilla. Lapsen sijaishuoltoon tulo huostaanotettujen lasten ja sijaishuoltoon toimijoiden näkökulmasta. Yhteiskuntapolitiikka 81 (5), 506–515.
- Lacan, Jacques Marie (1966) The agency of the letter in the unconscious or reason since Freud. *Ecrits, A selection*, kääntänyt Sheridan, A. 1977. New York: Norton.
- Laitala, Marjo & Puuronen, Vesa (2016) Yhteiskunnan tahra. Koulukotien kasvattien vaietetut kokemukset. Tampere: Vastapaino.
- Laitinen, Arto (2007) Syntykö itseys tulkinnoissa vai edeltäkö se niitä? Teoksessa Jussi, Kotkavirta (toim.) Persoonia vai ihmisiä. Helsinki: Gaudeamus. 136–185.
- Laitinen, Merja (2002) Insestitilanteen ulottuvuuksia. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS-kustannus. Jyväskylä, 63–85.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2007) Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. *Janus* 15 (4), 316–332.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2008) Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Raimo Kaasila, Raimo Rajala & Kari E. Nurmi (toim.) Narratiivikirja: menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Lamb, Michael E. (1986) (toim.) *The Role Of The Father In Child Development*. New York: John Wiley and Sons, Inc.
- Laub, John H. & Sampson, Robert J. (2003) *Shared Beginnings, Divergent Lives. Delinquent Boys to Age 70*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Laukia, Jari (2013) Tavoitteena sivistynyt kansalainen ja työntekijä. *Ammattikoulu Suomessa 1899–1987. Väitöskirja*. University of Helsinki.
- Lee, Raymond M. (1993) *Doing research on sensitive topics*. London, Newbury Park & New Delhi: Sage.

- Lehtonen, Mikko (2003) Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura julkaisuja 31. Helsinki : Yliopistopaino.
- Lehtovuori, Pirjo (2010) Muistin synty. *Psykoterapia* 29 (1), 20–37.
- Lehto-Salo, Pirkko (2011) Koulukoti – nuoren toinen mahdollisuus? *Mielenterveyden häiriöiden, oppimisvaikeuksien ja perheongelmien kirjo kehittämishaasteena. Jyväskylä studies in education, psychology and social research* (414). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Leino, Mia & Viitanen, Kirsi (2003) Aikuiseksi kasvaminen suomalaisessa maalaisperheessä 1940–1950-luvuilla. Teoksessa Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen (toim.) *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia.* SKS 909, Jyväskylä, 187– 197.
- Lemert, Edwin M. (1967) *Human Deviance, Social Problems and Social Control.* Enlewood Cliffs: Prentice-Hall Sociology Series.
- Levenson, Jill (2017) Trauma-Informed Social Work Practice. *Social Work* Volume 62 (2), 105–113.
- Levenson, Jill (2020) Translating Trauma-Informed Principles into Social Work Practice. *Social Work*, 65 (3), 288–298.
- Levin, Claes (2004) Nuorisokodit Ruotsissa. Teoksessa Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) *Nuoruus ja koulukoti.* Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, 263–289.
- Linderborg, Henrik (2009) Vankilaan johtavat kehityskulut. Teoksessa Janne Kivivuori & Linderborg, Henrik (toim.) *Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämänkulusta ja rikollisuudesta.* Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 248. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2009. 59–141.
- Lupton, Deborah & Barclay, Lesley 1997. *Constructing Fatherhood. Discourses and Experiences.* Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- MacIntyre, Alasdair (1981; 1984) *After Virtue. A study in moral theory.* Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Malinen, Antti (2014) Perheet ahtaalla. Asuntopula ja siihen sopeutuminen toisen maailmansodan jälkeisessä Helsingissä 1944–1948. *Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D* 59/2014.
- Malinen, Antti (2017) Rauhaa rauhattomuuteen. Luonnon ja eläinten merkitys vaikeissa oloissa eläneiden lasten elämässä, n. 1945–1960. *Kasvatus & Aika* 11 (1), 24–40.
- Malinen, Antti & Tamminen, Tuomo (2017) *Jälleenrakentajien lapset. Sotien jälkeinen Suomi lapsen silmin.* Helsinki: Gaudeamus.
- Malmberg, Ilkka (2009) *Isännät ja rengit.* Helsingin Sanomat. Kuukausiliite.
- Manninen, Marko (2013) Koulukotiin sijoitettujen nuorten psykiatrinen oirekuva ja ennuste. *Tutkimuksia* 112. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- McAdams, Dan P. (1988) *Power, intimacy, and the life story. Personological inquiries into identity.* New York & London: The Guilford Press.

- McDonald, Thomas P., Allen, Reva I., Westerfelt, Alex & Piliavin, Irving (1996) *Assessing the Long-Term Effects of Foster Care. A Research Synthesis*. Washington, DC: Child Welfare League of America.
- McIntosh, James & McKeganey, Neil (2000) Addicts' narratives of recovery from drug use: constructing a nonaddict identity. *Social Science and Medicine* 50 (10), 1501–1510.
- McKenzie-Mohr, Suzanne & Lafrance, Michelle N. (2017) Narrative resistance in social work research and practice: counter-storying in the pursuit of social justice. *Qualitative Social Work* 16 (2), 189–205.
- Mead, George Herbert (1934; 1963) *Mind, Self and Society*. University of Chicago Press. Reprinted/adapted by permission.
- Mendes, Philip & Moslehuddin, Badal (2006) From Dependence to Interdependence: Towards Better Outcomes for Young People Leaving State Care. *Child Abuse Review*, Vol. 15, 110–126.
- Mitchell, Monique B. & Kuczynski, Leon (2010) Does anyone know what is going on? Examining children's lived experience of the transition into foster care. *Children and Youth Services Review* 32 (3), 437–444.
- Moilanen, Johanna (2015) Tutkimus lastensuojelun tukihenkilötoiminnan muutoksista. *Relationaalinen näkökulma*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Morgan, David (1990) *Masculinity, Autobiography and History*. *Gender & History* 2: 34–39.
- Morgan, David (1996) *Family Connections. An Introduction to Family Studies*. Cambridge: Polity Press.
- Morgan, David (2005) Class and masculinity. Teoksessa Michael Kimmel, Jeff Hearn & Robert William Connell (eds.) *Handbook of studies on men & masculinities*. Thousand Oaks, CA: Sage, 165–178.
- Mosse, George (1996) *The Image of Man. The Creation of Modern Masculinity (Studies in the History of Sexuality)*, Oxford University press, New York.
- Mulvey, Edward P., Steinberg, Laurence, Fagan, Jeffrey, Gauffman, Elizabeth, Piquero, Alex R., Chassin, Laurie, Knight, George P., Brame, Robert, Schuber, Carol A., Hecker, Thomas & Losoya, Sandra H. (2004) Theory and Research on Desistance from Antisocial Activity among Serious Adolescent Offenders. *Youth Violence and Juvenile Justice* 2 (3), 213–236.
- Mäki, Helmi (1944) Pernasaaren kasvatuslaitoksen oppilasaines ja sen sijoittuminen yhteiskuntaan. Tutkielma sosiaalihuoltajan loppututkintoa varten. (Moniste).
- Mäki, Helmi (2003) Rapsodia avopalvelujen kehityksestä sosiaalihuollossa. *Yhteiskuntapolitiikka* VOL. 68 (5), 508–518.
- Nevala, Seija-Leena & Hytönen, Kirsi-Maria (2015) *Toimet, työt ja taakat. Perhe-elämä maaseudulla sodan jälkeen*. Teoksessa Ville Kivimäki & Kirsi-Maria Hytönen (toim.) *Rauhaton rauha: suomalaiset ja sodan päätyminen 1944–1950*. Tampere: Vastapaino, 151–172.
- Nieminen, Liisa (1974) *Pakkohuostaanotot ja oikeusturva*. Helsinki : Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

- Nieminen, Liisa (1990) Lasten perusoikeudet. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki.
- Nieminen, Liisa (2013) Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe. Talentum, Helsinki.
- Nikander, Ismo (2005) Dialogin mahdollisuus ja mahdottomuus - Gadamerin ja Derridan "epätodennäköinen kiistely". Teoksessa Jarkko Tontti (toim.) Tulkinnasta toiseen. Tampere: Vastapaino.
- Nousiainen, Kirsi (2004) Lapsistaan erillään asuvat äidit: Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. *Sophi* 89. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Nousiainen, Kirsi (2016) Ylisukupolvisten ilmiöiden näkyväksi tekeminen, ymmärtäminen ja purkaminen narratiivisella työskentelyllä sosiaalityössä. Teoksessa Kirsi Nousiainen, Päivi Petrelius & Laura Yliruka (toim.) Puheista tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. Työpaperi: 2016_20: THL, 71-81.
- Nurmi, Jan-Erik (1998) Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä. Teoksessa Paula Lyytinen, Mikko Korkiakangas & Heikki Lyytinen (toim.), Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. WSOY, Porvoo.
- Nyqvist Leo (2006) Miesten kriisikeskuksen loppuarviointi. Teoksessa: Sanasta miestä - kokemuksia miesten kriisityöstä. Helsinki: Pekan Offset Oy, 86-171.
- Näre, Sari & Kirves, Jenni (2010) Lapsuus sodan keskellä. Teoksessa Sari Näre & Jenni Kirves & Juha Siltala (toim.) Sodan kasvattamat. WSOY.
- Ojakangas, Mika (1997) Lapsuus ja auktoriteetti. Pedagogisen vallan historia Snellmanista Koskenniemeen. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ojala, Hanna & Pietilä, Ilkka (2013) Maskuliinisuuden hegemoniasta monenkirjaviin eroihin: Kriittisen miestutkimuksen avauksia vanhenemisen tutkimukseen. Teoksessa Hanna Ojala & Ilkka Pietilä (toim.) Miehistä puhetta. Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: Tampere University Press, 17-37.
- Parviainen, Jaana, (2014) Kehomuisti: Traumaperäisistä stressihäiriöistä kollektiivisiin traumoihin. Teoksessa Jani Hakkarainen & Mirja Hartimo (toim.) Muisti. Tampere University Press, 179-189.
- Pekkarinen, Elina (2010) Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu: viisi tapaus-tutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Nuorisotutkimusverkosto / Nuoriso- tutkimusseura julkaisuja 102. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura.
- Pekkarinen, Elina (2017a) Koulukoti muutoksessa - Selvitys koulukotien asemasta ja tehtävästä. Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Sosiaali- ja terveysministeriö, LAPE-kärkihanke. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/koulukoti_muutoksessa.pdf (Luettu 2.4.2018.)
- Pekkarinen, Elina (2017b) "Mä oon ollut tässä asiakirja muitten joukossa" - Koulukodeista aikuistuneiden kokemuksia lastensuojelusta. Teoksessa

- Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi (toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Helsinki: Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto, 173–198.
- Peled, Einat & Leichtenritt, Ronit (2002) The ethics of qualitative social work research. *Qualitative Social Work* 1 (2), 145–169.
- Pietilä, Ilkka (2013) Työmiehen vanheneva ruumis ja miesten sosiaaliset järjestykset. Teoksessa Hanna Ojala & Ilkka Pietilä (toim.) Miehistä puhetta. Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: Suomen yliopistopaino Oy, 197–223.
- Pietilä, Ilkka, Ojala, Hanna, Tiilikainen, Elisa & Seppänen, Marjaana (2019) Horisontaalinen homososiaalisuus eläkeikäisten miesten yhteisössä. *Sukupuolentutkimus-Genusforskning* 32 (1), 21–33.
- Piirainen, Veikko (1962) Sosiaalilautakunnan huostaan joutuminen turvattoman lapsen kokemuksena. *Huoltaja/1-2*, 12–17.
- Piirainen, Veikko (1974) Vaivaishoidosta sosiaaliturvaan: sosiaalihuollon ja sen työntekijäjärjestöjen historiaa Suomen itsenäisyyden ajalta. Hämeenlinna: Karisto.
- Piquero, Alex R. (2004) Somewhere between persistence and desistance: the intermittency of criminal careers. Teoksessa Shadd Maruna & Russ Immarigeon (Eds.) *After Crime and Punishment. Pathways to offender reintegration*. Cullompton: Willan, 102–125.
- Pohjola, Anneli (2003) Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.) *Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Rovaniemi, 53–67.
- Pohjola, Anneli (2007) Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Leena Viinamäki & Erkki Saari (toim.) *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. 11–31.
- Pohjola, Anneli (2010) Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Laitinen, Merja ja Pohjola, Anneli (toim.) *Asiakkuus sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus. 19–74.
- Poikolainen, Janne (2014) Populaarimusiikki suomalaisnuorten arjessa 1950- ja 1960-luvuilla. Teoksessa Kaisa Vehkalahti & Leena Suurpää (toim.) *Nuoruuden sukupolvet: monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, 150–177.
- Polkinghorne, Donald E. (1995) Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa J. Amos Hatch & Richard Wisniewski (toim.), *Life History and Narrative* London: The Falmer Press. 5–23.
- Pulma, Panu (1987) Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Teoksessa Panu Pulma & Oiva Turpeinen (toim.) *Suomen lastensuojelun historia*. Helsinki. Lastensuojelun keskusliitto. 11–249.
- Pulma, Panu (1994) Vaivaisten valtakunta. Teoksessa Jouko Jaakkola & Panu Pulma & Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu,*

- sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 15–70.
- Purhonen, Semi & Hoikkala, Tommi (2008) 60-lukulaisen eliitin tyyppitarina. Teoksessa Purhonen, Semi, Hoikkala, Tommi & Roos, Jeja-Pekka (toim.) Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina Helsinki: Gaudeamus. 134–155.
- Puuronen, Vesa (2006) (toim.) Nuorisotutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Pylkkänen, Kari (2006) Nuorisopsykiatrian kehitys Suomessa. Teoksessa: Laukkanen, Eila, Marttunen, Mauri, Miettinen, Seija & Pietikäinen, Matti (toim.) Nuoren psyykkisten ongelmien kohtaaminen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 14–26.
- Päivän Sanomat-lehti 5.7. (1964) (Artikkeli.)
- Pösö, Tarja (1993) Kolme koulukotia. Tutkimus tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytännöistä koulukotihoidossa. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol. 383. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pösö, Tarja (2004) Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Tutkimuksia 133. Helsinki: Stakes.
- Pösö, Tarja, Jahnukainen, Markku & Kekoni, Taru (2004) Koulukoti tutkimuspuheenvuorojen aiheena. Teoksessa Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, 9.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 235–256.
- Rauhala, Urho (1972) Koulukotipoikien ja nuorisovankien myöhemmät elämänvaiheet. Tutkimus sosiaalisen taustan, henkilökohtaisten ominaisuuksien ja laitoshoidon vaikutuksista koulukotipoikien ja nuorisovankien myöhempisiin elämänvaiheisiin. Raportti No. XXXII:30. Helsinki: Suomen virallinen tilasto.
- Reinikainen, Sarianna (2009) Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 224. Helsinki. Helsingin yliopisto.
- Ricoeur, Paul (1984) Time and Narrative Vol. 1. (Temps et récit, 1983.). Transl. Kathleen McLaughlin & David Pellauer. Chicago & London. The University of Chicago Press.
- Ricoeur, Paul (1985) Time and Narrative Vol. 2. (Temps et récit, vol. 2, 1984) Transl. Kathleen McLaughlin & David Pellauer. Chicago & London. The University of Chicago Press. Chicago.
- Ricoeur, Paul (1988) Time and Narrative Vol. 3. (Temps et récit, vol 3, 1987) Transl. Kathleen McLaughlin & David Pellauer. Chicago & London. The University of Chicago Press.
- Ricoeur, Paul (1991) Life in Quest of Narrative. Teoksessa David Wood (toim.) On Paul Ricoeur, Routledge. London and New York. 20–33.

- Ricoeur, Paul (1992) *Oneself as Another*. The University of Chicago Press. Chicago.
- Ricoeur, Paul (2000) *Tulkinnan teoria. Diskurssi ja merkityksen lisä.* (Interpretation Theory. Discourse and the Surplus of Meaning, 1976.) Suom. Heikki Kujansivu. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Riessman, Catherine Kohler (1993) *Narrative Analysis*. Newbury Park: Sage.
- Riessman Catherine Kohler (2008) *Narrative Methods for the Human Sciences*. Boston College. Los Angeles: Sage Publications.
- Rogers, Jenny (2007) *Adults Learning*. Fifth Edition. Berkshire: Open University Press.
- Romakkaniemi, Marjo (2011) *Masennus - Tutkimus kuntoutumisen kertomusten rakentumisesta*. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 78. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Roos, Jea-Pekka (1987) *Suomalainen elämä*. Suomalaisen kirjallisuuden seura Helsinki: Karisto.
- Rosenthal, Gabriele (2003) *The healing effects of storytelling: on the conditions of curative storytelling in the context of research and counseling*. *Qualitative Inquiry* 9 (6), 915 - 933.
- Rosenthal, Gabriele (2004) *Biographical Research*. In: Clive Seale, Giampietro Gobo, Jaber F. Gubrium & David Silverman (eds.) *Qualitative Research Practice*. 48-64. London - Thousand Oaks - New Delhi: Sage. 48-64.
- Rossi, Leena-Maija (2010) *Esityksiä, edustamista ja eroja*. Representaatio on politiikkaa. Teoksessa Tarja Knuutila & Aki Petteri Lehtinen (toim.) *Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Gaudeamus. Helsinki University Press. Helsinki.
- Rothschild, Babette (2000) *The Body Remembers: The Psychophysiology of Trauma and Trauma Treatment*. New York: W.W. Norton & Company.
- Ruisniemi, Arja (2006) *Minäkuvan muutos päihderiippuvuudesta toipumisessa*. Tutkimus yhteisöllisestä päihdekuntoutuksesta. Acta Universitatis Tamperensis 1150. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rutter, Michael (1989) *Pathways from childhood to adult life*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 30 (1), 23-51.
- Saarenheimo, Marja (1997) *Jos etsit kadonnutta aikaa*. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Tampere: Vastapaino.
- Saari, Erkki (1951) *Pahantapaisuus yksilön sopeutumattomuuden oireena*. Jyväskylä. Julkaisuja, No. 6. Jyväskylä: Jyväskylän Kasvatusopillinen Korkeakoulu.
- Saari, Erkki (1952) *Sielullisesti poikkeavat lapset*. Jyväskylä. Gummerus oy.
- Saari, Erkki (1961) *Laitoskasvatus, eräs epäsosiaalisten nuorten käsittelymenetelmä*. Jyväskylä. Gummerrus.
- Saari, Erkki (1986) *NLT:n "tähtihetkiä"*. Nuorisolaitosten kuulumiset. Nuorisolaitosten toimihenkilöt ry, 7-8.
- Saarikangas, Kirsi (2003) *Nuorten lähiöt*. Teoksessa Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen (toim.) *Nuoruuden vuosisata*. Suomalaisen nuoruuden historia. Nuorisotutkimusverkoston / Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 32.

- Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusseura, 397-417.
- Saastamoinen, Mikko (2006) Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina. Minuus ja identiteetti käsitteinä. Teoksessa Pertti Rautio & Mikko Saastamoinen (toim.) Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. Tampereen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print, 170-180.
- Salmensaari, Sulo (1921) Poikakysymys. Kokemuksia ja poimintoja kasvatusalalta. WSOY, Porvoo.
- Salminen, Matti (2001) Koulukotityön sisältö, laatu ja tuloksellisuus. Stakesin aiheita 13/2001. Helsinki: Stakes.
- Sallnäs, Marie; Vinnerljung, Bo & Westermarck, Pia Kyhle (2004) Breakdown of teenage placements in Swedish foster and residential care. *Child and Family Social Work*, 9 (2), 141-152.
- Sampson, Robert J. & Laub, John H. (1993) *Crime in the Making: Pathways and Turning Points through Life*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Sampson, Robert J. & Laub, John H. (1997) A Life-Course Theory of Cumulative Disadvantage and the Stability of Delinquency. Teoksessa Thornberry, Terence P. (toim.) *Developmental Theories of Crime and Delinquency*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 133-161.
- Sariola, Heikki (2006) Älkäämme lyökö lapsia - historiallinen asennemuutos etenee. *Haaste* 3/2006, 9-11.
- Satka, Mirja (1994) Sosiaalityön peräänkatsojiamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva*. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 261-340.
- Satka, Mirja (1995) *Making Social Citizenship. Conceptual Practices from the Finnish Poor Law to Professional Social Work*. Publications of Social and Political Sciences and Philosophy. University of Jyväskylä, SoPhi: Jyväskylä.
- Satka, Mirja (2003) Finnish conceptions of children and the history of child welfare. Teoksessa Christine Hallet & Alan Prout (toim.) *Hearing the voices of children. Social Policy for a new century. Future of Childhood Series*. London: Falmer Press, 73-88.
- Satka, Mirja & Moilanen, Johanna (2004) Lasten mukaan ottamisen ja ulosjättämisen paikat. Suomalaisen sukupolvisuhteiden siirtymät ja lasten asema. Teoksessa Tuula Helne, Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen (toim.) *Seis yhteiskunta - tahdon sisään!* Jyväskylä: Minerva Kustannus, 125-148.
- Saurama, Erja (2002) *Vastoin vanhempien tahtoa*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Schalin, Lars-Johan (1991) *Narsismin kohtaloita. Psykoanalyttisiä tutkielmia kateudesta, isättömyydestä ja vanhenemisesta*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Schütze, Fritz (1977) *Die Technik des narrativen Interviews in Interaktionsfeldstudien, dargestellt an einem Projekt zur Erforschung von*

- kommunalen Machtstrukturen. Manuskript der Universität Bielefeld, Fakultät für Soziologie.
- Segal, Lynne (1990) *Slow Motion, Changing Masculinities, Changing Men*. London: Virago Press.
- Sen, Robin, Kendrick, Andrew, Milligan, Ian & Hawthorn, Moyra (2008) Lessons learnt? Abuse in residential childcare in Scotland. *Child & Family Social Work* 13 (4), 411–422.
- Seidler, Victor (1998) "Masculinity, Violence and Emotional Life". Teoksessa *Emotions in Social Life. Critical Themes and Contemporary Issues*, toim. Simon J. Williams & Gillian Bendelow. London: Routledge. 193–210.
- Seidler, Victor (2004) Des/Orienterade maskuliniteter. *Kroppar, känslor och rädsla. Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 1–2. 2004, 11–26.
- Sevón, Eija & Huttunen, Jouko (2002) Odottavan äidin vastuu. Teoksessa Anna Rönkä & Ulla Kinnunen (toim.), *Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-kustannus, 72–98.
- Siltala, Juha (1994) *Miehen kunnia. Suomalaisen miehen taistelu häpeää vastaan*. Helsinki, Otava.
- Siltala, Pirkko (2002) Ruumiillinen sairaus traumana. Teoksessa Soili Haaramo & Kirsti Palonen (toim.) *Trauman monet kasvot. Psykkinen trauma sisäisenä kokemuksena*. Helsinki: Terapia-säätiö. 241–265.
- Siltanen, Anja-Riitta 1990. Rangaistuksesta kuntoutukseen, eristyksestä perheterapiaan. *Sosiaalihuollituksen julkaisuja* 21. Helsinki.
- Sirén, Pirkko (1967) *Ei koulua, ei kotia*. Teoksessa Lars D. Eriksson (toim.) *Pakkoauttajat*. Helsinki: Tammi.
- Sköld, Johanna & Swain, Shurlee (2015) Introduction. Teoksessa Johanna Sköld & Shurlee Swain (toim.) *Apologies and the Legacy of Abuse of Children in 'Care'*. International Perspectives. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1–9.
- Slevin, Kathleen & Linneman, Thomas (2009) Old Gay Men's Bodies and Masculinities. *Men and Masculinities* 12 (4), 483–507.
- Smart, Carol (2011) Relationality and socio-cultural theories of family life. Teoksessa Riitta Jallinoja & Eric D. Widmer (eds.) *Families and kinship in Contemporary Europe. Rules and practices of relatedness*. Palgrave Macmillan: *Studies In Family And Intimate Life*, 13–28.
- Smith, Brett & Sparkes, Andrew C. (2009) Narrative inquiry in sport and exercise psychology. What can it mean, and why might we do it? *Psychology of sport and exercise* 10 (1), 1–11.
- Spector-Mersel, Gabriela (2010) Narrative research. Time for a paradigm. *Narrative Inquiry* 20 (1), 202–224.
- Strömpl, Judit (2002) *The K. School Residential Management of Troublesome Girls in Transition-Time Estonia*. Tartu: Tartu University Press.
- Strömpl, Judit (2004) Ongelmallisesti käyttäytyviin nuoriin kohdistuva hoito Virossa. Teoksessa Markku Jahnukainen & Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) *Nuoruus ja koulukoti*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto, 239–262.

- Stein, Mike (2006) Missing years of abuse in children's homes. *Child and Family Social Work* 11 (1), 11-21.
- Stein, Mike & Munro, Eileen (2008) (eds.) *Young People's Transitions from Care to Adulthood: International Research and Practice*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Sulkunen, Pekka, Alasuutari, Pertti, Nätkin, Ritva & Kinnunen, Merja (1985) *Lähiöravintola*. Helsinki: Otava.
- Sunnari Vappu, Heikkinen Mervi & Kangasvuo Jenny (2000) *Johdanto*. Teoksessa Vappu Sunnari, Jenny Kangasvuo, Mervi Heikkinen & Niina Kuorikoski (toim.) *Leimattuna, kontrolloituna, normitettuna – Seksualisoitunut ja sukupuolistunut väkivalta kasvatuksessa ja koulutuksessa*. Oulun yliopiston oppimateriaalia. Oulu, Oulun yliopistopaino, 9-14.
- Suokas-Cunliffe, Anne & van der Hart Onno (2006) *Dissosiaatiohäiriö – varhaisen, jatkuvan traumatisoitumisen pitkäaikaisseuraamus*. *Duodecim* 122 (16), 2001-2007.
- Swann, William B. Jr. (2007) The self and identity negotiation. Teoksessa Petra Hauf & Friedrich Försterling (eds.) *Making minds. The shaping of human minds through social context*. Amsterdam: John Benjamins, 61-74.
- Swain, Shurlee. (2015) "Institutionalized childhood: The orphanage remembered." *Journal of the History of Childhood and Youth* 8 (1), 17 – 33.
- Särkelä, Antti (2001) *Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön*. Vastapaino.
- Tarvainen, Lauri (1954) *Lapsen sosiaalinen huolto. Lastensuojelun Keskusliiton julkaisu N:o 15*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Tarvainen, Merja K. (2021) *Narratiivinen sosiaalityö – kuvaileva kirjallisuuskatsaus*. *Janus* vol. 29 (4), 332-348.
- Taskinen, Sirpa (2003) *Perheneuvonnan kehitys*. *Tilastotiedote* 15/2003. Stakes. Helsinki.
- Taylor, Charles (1995) *Autenttisuuden etiikka*. (Alkuteos 1991). Suomennos Timo Soukola. Helsinki: Priima- Offset.
- Terr, L. C. (1991) *Childhood traumas: An outline and overview*. *American Journal of Psychiatry*, 148, 10-20.
- Toiviainen, Seppo (1997) *Kantapöydän imu. Juoppokulttuuri valintana ja pakkona*. Helsinki: Tammi.
- Toivola, Pirjo (1987) *Koulukotinuorten seurantatutkimus. 1980-1982 kotiutetut oppilaat*. Raportti No. 20. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Tosh, John (2004) *Hegemonic masculinity and the history of gender*. Teoksessa Stefan Dudink, Karen Hagemann & John Tosh (eds.) *Masculinities in politics and war. Gendering modern history*. Manchester & New York: Manchester University Press. 41-58.
- Tuomaala, Saara (2004) *Työätekeivistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921-1939*. *Bibliotheca historica* 89. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Tuori, Kaarlo (1990) *Oikeus, valta ja demokratia*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Tuovinen, Paula (2014) *Isyys yksinhuoltajaisien kertomana*. Teoksessa Petteri Eerola & Johanna Mykkänen (toim) *Isän kokemus*, Tampere, Gaudeamus, 127–142.
- Turunen, Sakari (1967) *Poikkeavat lapset lastenkodeissa*. *Huoltaja-lehti/kesäkuu*, 11–12.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi*. TENKin ohjeet ja suositukset. <https://www.tenk.fi/fi/tenkinohjeistot>. (Luettu 2.12.2020)
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf (Luettu 2.12.2020)
- Tuunainen, Kari & Nevala, Arto (1989) *Erityiskasvatuksen kehitys Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tuunainen, Kari 1998. *Historiallisia kehityslinjoja*. *Erityispedagogiikka ennen ja nyt*. Teoksessa Tarja Ladonlahti, Aimo Naukkarinen & Simo Vehmas (toim.) *Poikkeava vai erityinen? – Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet*. Atena. Juva. 26–39.
- Törnudd, Margit (1956) *Värnlösa barn i samhällets vård*. Helsinki: Työväen kirjapaino.
- Uljas, Päivi (2012) *Hyvinvointivaltion läpimurto*. *Pienviljelyhegemonian rapautumisen, kansalaisliikehännän ja poliittisen murroksen keskinäiset suhteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun lopussa*. Into, Helsinki.
- Van der Hart, Onno, Nijenhuis, Ellert & Steele, Kathy (2009). *Vainottu mieli*. *Rakenteellinen dissosiaatio ja kroonisen traumatisoitumisen hoitaminen*. Traumaterapiakeskus.
- Van der Kolk, Bessel, van der Hart, Onno & Marmar, Charles D. (1996) "Dissociation and Information Processing in Posttraumatic Stress Disorder", teoksessa Bessel van der Kolk, Alexander C. McFarlane ja Lars Weisaeth (eds.) *Traumatic stress. The effects of overwhelming experience on mind, body, and society*, The Guilford Press, New York, 303–327.
- Vehkalahti, Kaisa (2004a) *Kissanpäiviä ja koulunkäyntiä*. 110 vuotta kasvatustyötä Vuorelan koulukodissa. Vihti: Vuorelan koulukoti.
- Vehkalahti, Kaisa (2004b) *Lankeemuksen ja katumuksen tyttäret*. *Kulttuuriset konventiot 1900-luvun alun kasvatuslaitostyttöjen elämäkerrallisissa kuvauksissa*. Teoksessa Markku Jahnukainen & Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) *Nuoruus ja koulukoti*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto, 61–94.

- Vehkalahti, Kaisa (2009) *Daughters of Penitence. Vuorela State Reform School and the construction of reformatory identity, 1893–1923*. Oxford: Peter Lang.
- Vehkalahti, Kaisa (2014) Muisteltu ja kerrottu nuoruus 1920–1930-luvulla syntyneiden omaelämäkerrallisissa teksteissä. Teoksessa Kaisa Vehkalahti & Leena Suurpää (toim.) *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto, 58–87.
- Vehviläinen-Julkunen, Katri (1987) *Perhevalmennuksen kehittäminen. Ensisynnyttäjien pienryhmävalmennuskokeilu neljässä äitiysneuvolassa*. Helsinki. Lääkintöhallituksen tutkimukset 2.
- Widdershoven, Gam A. M. (1993) *The story of life. Hermeneuric perspectives on the relationship between narrative and life history*. Teoksessa Ruthellen Josselson & Amia Lieblich (eds.) *The narrative study of lives, Vol. 1, (I-20)*. Newbury Park & London: Sage.
- Wild, Jim 1999. (Eds.) *Working with Men for Change*, UCP Press, London.
- Vilkko, Anni (1990) *Omaelämäkertojen analysoiminen kertomuksina*. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Gaudeamus: Helsinki, 81–98.
- Winnicott, Donald Woods (1988) *Human Nature*. Free Association Books, London.
- Vinnerljung, Bo (2004) Återplacering av barn i dygnsvård (II). Vad ökar eller minskar risken? *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 2/2004, 150–167.
- Vinnerljung, Bo & Sallnäs, Marie (2008) *Into adulthood: a follow-up study of 718 young people who were placed in out-of-home care during their teens*. *Child and Family Social Work* 13 (2), 144–155.
- Virkki, Juha (1994) *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*. Helsinki: WSOY.
- Wolf, Diane L. (1996) *Situating Feminist Dilemmas in Fieldwork*. Teoksessa Diane L. Wolf (eds.) *Feminist Dilemmas in Fieldwork*. Colorado: Westview Press. 1–55.
- Vuori, Jaana (2001) *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa*. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis*: 95. Tampereen yliopisto.
- Vuori, Jaana & Ojala, Hanna (2013) *Miestutkimus ja sukupuolentutkimuksen murtuvat raja-aidat? Naistutkimus – Kvinnoforskning* 26 (3), 2–3.
- Vuori, Katariina (2016) *Joulumerkkikodin lapset*. Like Kustannus.

SUMMARY

Introduction

This dissertation is a study about men and how they have constructed their identities throughout their lives in the shadow of experiences during childhood and adolescence. The starting point for this study was to find and interview men who were placed in the Järvilinna Reformatory School and/or the Pernasaari Reformatory School in the 1950s and 1960s. These institutions were reformatory schools for boys, and their task was to turn boys into men.

The boys' placement in reformatory schools had a significant impact on their lives and self-image. My research questions are: what do the men say about their childhood, their time in the reformatory school, and the school's education practices, and how did the men build their male identity in adulthood after leaving the reformatory school? The men lived in the reformatory school during a specific historical period, which had its own culturally specific civic perceptions and corresponding educational methods that aimed to raise the boys to become socially adjusted citizens. Pösö, Jahnukainen, and Kekoni (2004, 5) state that reformatory schools are special institutions for education, socialisation, child protection, and youth. Reformatory schools also have their own cultural significance from one generation to the next. My research highlights the potential options for growing up as a man. Narration is culturally structured even when sharing the most private experiences. Thus, individuality and subjective meaning are revealed only by unlocking the socially divided layers of the narrative. Then again, subjectivity is tied to the fact that the narrative is an important mediator of experience. The stories of individual men are part of a shared cultural narrative.

My research is a social work study and it combines narrative biographical research, men's studies, and research into the history of child welfare. In this study, I work with the experiences of the interviewed men as well as with data from child welfare history, men's studies, and especially research on men's identity.

Gender, especially masculinity, is central to my research, as the gender-based division of girls' and boys' institutions has highlighted the significance of gender both educationally and morally, and this has permeated the objectives of reformatory schools' daily activities since their inception (Pösö 1993). Placement and custody in a reformatory school can be seen as a legitimate action of its time, which was done to fulfil the task of raising a boy into a man to join society and its institutions. The rights of a boy placed in a reformatory school depended on the institution's internal rules and the judgement of the staff. In the 1950s and 1960s, the education of boys placed in reformatory schools included strongly gendered notions of how boys seen as delinquent, and later defined as maladjusted, should be socialised into decent, working male citizens. A man's identity and aspired manhood are linked to the ways in which they are produced, reproduced, and repeatedly presented in social relations in a given era. (Pösö 1993, 74.)

The institutional education of delinquent children was largely defined by ideas from the doctrine of protective education, which had spread to Finland at the turn of the century. Protective education was seen as a means to normalise the behaviour of delinquent children who had been found guilty of crimes, and as a measure that considered education a better option than punitive punishment. The idea of re-educating juvenile offenders, based on international influences, was the clearest guide for reformatory schools' operations (e.g. Hämäläinen 2007, 123, 126–127; Pulma 1987, 107; Harrikari 2004a; Vehkalahti 2008, 2009). Their operations were characterised by strict discipline, supervision, adaptation to a regular schedule and work, as well as focus on the importance of schooling and acquiring professional skills (Tarvainen 1954, 177; Hoikkala 2020).

Until the early 1950s, a child placed in reformatory school was defined as delinquent and in need of protective education. A “socially maladjusted” identity gradually replaced a “delinquent” one (see Harrikari 2004a, 238–242). The concept of social maladjustment still included delinquency, but it also covered a broader range of behaviours, so expressions and symptoms of maladjustment were understood to include neglect of school attendance, loitering, and crime. Insecurity experienced by the child and adolescent was seen as having a clear link to his/her dysfunction and even the behaviour of the individual throughout their life (ibid., 268–269). Absences from school, life on the street, substance abuse, or petty crimes were sufficient reasons to define a child as socially maladjusted and in need of protection, such as being placed in a reformatory school. Psychological and psychiatric evaluation and action recommendations gradually increased from the 1950s onwards in child protection practices via child and family guidance clinics (Pulma 1987, 224–226; Saurama 2002, 229–230; Harrikari 2004a, 238–242).

Identity is the central concept and point of view in this study. Identity, especially male identity, is here understood as constructed through the narratives of the men I interviewed. This study examines how the men constructed their identities at different stages of their lives. In my research, I analyse masculinity and, in particular, the construction of male identity during reformatory school placement and after release from reformatory school. In my research, I apply French hermeneutic philosopher Paul Ricoeur's (1992) theory of the narrative construction of personal identity to the analysis of male identity. I address masculinity and the construction of male identity at different stages of life via the narratives shared by the men I interviewed.

Research methods and research questions

In this study I examine how men who were placed in a reformatory school in the 1950s and 1960s speak about their lives from the perspective of male identity and their reformatory school experiences. At the core of the research are the men's reformatory school experiences and the narrative of their lives after the reformatory school placement.

The study asks, what do the men say about their childhood, about their time in the reformatory school, about the reformatory school's education methods, and about how they built their male identity in adulthood after they left the reformatory school?

My approach is narrative research. It comprises narrative in four ways, first in its methodological commitments, secondly in the way the interviews were conducted, thirdly in the way the interviews were analysed, and fourthly in my commitment to the concept of narrative identity. The basic idea behind a narrative or story-telling approach is that stories play a central role in human existence, thinking, and action (Hänninen 1999, 15).

I am interested in what the men tell about their lives in the reformatory school and what kinds of lives they have led after they left it. Because my dissertation research is based on the men's experiences, some of which took place decades ago, the interviews should be approached with care from the perspective of historical truth, as memory can be influenced and life experience may have distorted memories (Korkiakangas 1999, 170).

This study is both constructivist and constructionist. According to the constructivist conception of information, narratives can be seen as producing and interpreting reality, not merely as reflecting it (Riessman 1993, 4-5; Heikkinen 2010, 146-148). According to constructivism, people always build their knowledge on their earlier knowledge and experience. Our knowledge and conceptions of things are not immutable; rather, we have the opportunity to change our perceptions through new experiences and through discussions with other people. (Heikkinen 2010, 146). Social constructionism, on the other hand, argues that the reality perceived by the individual - with its signs, symbols, and meanings - is born through human interaction; that is, the perception of reality is socially constructed (Berger & Luckman 1994, 11-13).

The interviews in this study were conducted using the biographical narrative interview model developed by Gabriele Rosenthal (2004). The narratives of the men interviewed for this study were transcribed verbatim.

In the type of narrative analysis I employ (Polkinghorne (1995), the focus is on generating a new narrative based on the narratives in the research material, so that the central themes from the research material are highlighted (Heikkinen 2010, 149). When analysing and interpreting the men's experiences, it was important to uncover oft-recurring themes and turning points where the men had to rethink their identities and find a new direction for their lives.

Research results

Nearly all of the men's childhood stories included descriptions of family poverty, and many men spoke of an absent father. In the case of the older men interviewed, the fathers were absent from their lives because of work or the war. Meanwhile, the younger interviewees' fathers had either passed away or abandoned the family after a divorce. What was common to all the interviewed men's stories

was the burden of the families' everyday circumstances and the boys' continued problems.

The younger men spoke of their school experiences and shared the personal difficulties they felt as a child, focusing on the value system and order offered by school. The world and friends outside school and home were found to be more appealing. The men partly constructed their own identities outside of socially accepted communities, because these offered places to mirror and construct their own identities. At that time, the communities the men chose provided them objects for identification that best supported the construction of their own identities and created opportunities where the men felt accepted. In the men's stories, going to school was a turning point, as it played a part in creating an identity for the men that distanced them from school rules. They sought their identities in ways that were contrary to the values of society.

Stories of the men's reformatory school placement are divided into three groups: very long, long, and short routes to entry. In the very long entry route stories, the child was placed into care for the first time before the age of ten, in the long entry route stories the child was placed into care at least once before entering reformatory school, and in the short entry route stories the child was placed directly in a reformatory school. Common denominators are found in each type of story, even though the stories are not entirely similar (see Kitinoja 2005).

Of the interviewed men, for two men placed into reformatory school in the 1950s and one in the 1960s, the reformatory school became the growth environment in which they spent seven years of their childhood. Indeed, reformatory school placements from the early 1900s until the 1950s lasted several years. After this, the duration of placements has become shorter and shorter as we approach the present day.

The men's stories depicted the institution of reformatory schools of the 1950s and 1960s and the lifeworld it created as the child's or youth's growth environment and an identity modifier, which manifested as a powerfully marginalising period in their lives. The men's stories included memories from decades ago of sudden departures and arrivals at bleak institutional complexes where the reception was devoid of all emotionality: the complete stripping of a past childhood with prison-like rituals and quick adjustment to the reformatory school's regulated daily life. According to the men, integrating into the daily life of the reformatory school depended on the child's own ability to adapt.

Regarding their employees, the reformatory schools that specialised in raising boys mostly hired men on the basis of their physical characteristics, in order to better ensure discipline and order in the reformatory school. The strong physique of the male instructors served to profile reformatory school activities towards heavy labour and hobbies that focused mostly on sports (see Pösö 1993, 92). In their narratives, the men also emphasised their own artistic identities, which allowed them to challenge the prevailing stereotypes of masculinity (Mosse 1996). One of the interviewed men said that at the end of the '60s, while at reformatory school, he had a chance to play in a rock music band. For youth in reformatory schools, bringing youth culture more broadly into the reformatory

school world first and foremost meant dissociation from and rebellion against patriarchal practices.

The men's reformatory school stories included a lot of emotional descriptions of missing their mothers and home. According to the men, boys who ran away from the reformatory school often headed home. In many ways, their stories revealed their feelings of a lack of maternal care, as they were being raised by men. According to the interviewees, the relationship between children and their parents was minimal during their time at the reformatory school. In the men's narratives, descriptions of the reformatory schools' male instructors and their role as male models varied from situation to situation.

The men's descriptions of the reformatory schools included many descriptions of heavy labour. In the 1950s and 1960s, reformatory schools thought that work not only consisted of physical and educational elements but also included strong healing and therapeutic goals (Kyppö 1967). The reformatory school's objective was to raise a boy into a working man, who would support his family with his labour (see Siltala 1994). During the period the men describe, the sought-after identity of the working man was associated with action, corporeality, and rejection of emotions. Strongly tied to the male ideals of the time, the reformatory school value system did not provide the conditions for the boys to develop a positive personal identity. The masculine ideals that the reformatory school represented were also out of date, considering the boys' future lives as adult men.

The patriarchal structures of the reformatory school institution not only included the possibility of power but also violence, meaning that the potential for violence was always present. A violent instructor could violently target those who were less masculine than himself (see Jokinen 2000, 204). The subculture that the boys themselves created within the institution was also permeated by violence (Kyppö 1989; Helasvuo 1954). The boys' value hierarchy was determined by their fights with each other. Through force of strength, one could also gain different kinds of benefits. Violence can thus be seen as a significant historical component of daily life in a reformatory school. Reformatory schools' educational methods included concealed emotional violence, which increased the boys' state of fear. The boys' treatment comprised constant testing of their manhood in situations where growing boys would have needed the support and guidance of an adult man to build their identity. Discussions between the staff and the boys would have been more meaningful if the boys had understood the connection between the undesired behaviour and the ensuing punishment. A constructive discussion between the child and the adult about the child's situation and future would have increased the necessary trust between them. In 1965, corporal punishment was banned in reformatory schools. The men's stories depicting life in a reformatory school at the end of the 1960s began to feature calls for the boys to be treated more fairly.

Identity construction after leaving reformatory school

The men reported that getting out of reformatory school was a long-awaited turning point in their lives. However, society had undergone many changes during the time the men had spent in the institution. The men began their lives as young men in the 1960s and 1970s, and their future living environments were urban, compared to the rural and suburban surroundings they had left as adolescents. All the men released from reformatory schools reported some degree of difficulty in integrating into society.

It was thought in the late 1950s and early 1960s, that men who were released from reformatory schools would eventually be employed mostly by the agricultural sector, that is, as farm workers or farmhands. After the interviewed men returned to civilian life, there were few jobs available for farmhands except at the biggest farms and estates. Some men reported long paid careers and they built their identity through work. The narratives also included descriptions of moves to Sweden and careers built there. At times, the men's narratives linked workaholism to both paid employment and interest-based activities outside paid work, and generally to the importance of action in a man's life. Men who were either on a sickness pension or old-age pension also sought to give life meaning through work and taking action. Perhaps it was a model instilled in them in their youth to experience life through being useful (Purhonen and Hoikkala 2008, 136). In the men's stories, taking action was also a way to handle and vent repressed and restrained emotions (see Siltala 1994). The men's relationships to work and their work identity formed at different stages of life and through different interactions, which were also influenced by other life events; sometimes work was the most important thing in their lives, while at other times, for some of the men, fatherhood became a priority. The narratives also shed light on male work identity, which had been influenced by a stage of life lived in the margins and which estranged the men from paid work.

The men also spoke about the time after reformatory school, when they gradually lost their grip on life and drifted into using intoxicants. Binge drinking was a common way in the 1960s and 1970s to produce masculinity, especially among working-class men (see Alasuutari 1985; Sulkunen et al. 1985; Toiviainen 1997). In the men's narratives, alcohol-related experiences and feelings gave them an identity where alcohol was seen as the answer to all of life's questions. After the development of an alcohol problem, the men's identities can be seen as having drifted into a dead end, at which point the men attempted to correct their identity confusion with intoxicants. In some of the men's stories, substance abuse was short-lived, but for others the use of intoxicants became an identity determinant for years. The men's stories, which included their committing of crimes, reported that the background and risk factors for substance abuse and criminality could be seen as being broadly the same. The men described how such factors accumulated gradually. Marginality can develop into social exclusion if the individual is outside many different areas of life at the same time (Järvinen & Jahnukainen 2001, 143). The men who moved to criminality via

drinking saw their societal ties badly damaged or completely severed (ibid., 128–129, 134, 142).

The men also talked about the construction of a survivor identity, in which case they talked about becoming tired and fed up with a life of substance abuse, which subsequently led to them becoming distanced from crime as well (see Kääriäinen 1994, 261–271). The men's narratives highlighted the role of change within the individual in adopting a drug-free and crime-free life. Indeed, change within the individual at the attitudinal level has been seen as the strongest incentive to break away from a life of crime. Alongside the men's internal changes, external factors such as family and attachment to work enabled the adoption of a new, crime-free identity. (Giordano 2002; Knuuti 2007, 91; Danielsson & Aaltonen 2017, 538.)

An overwhelmingly positive thread of the men's narratives was their forging of a close relationship with their own children, which can be viewed as a successful compensation for the loss of intimacy and love in their own childhoods. In their stories, some of the men interviewed developed strong narrative identities as fathers. The men interpreted themselves and their identities through a narrative of fatherhood, which at the same time generated an identity that could be distinguished from the reformatory schoolboy identity they were given as children. Through their narratives of fatherhood, the men made themselves moral agents, men that are worthy of trust. A man is someone who cares for his "little ones" and who is protective of them, not punitive and judgemental like the adults they had most often encountered in their own lives. In the men's narratives, fatherhood was described both as caring fatherhood and as active fatherhood. Men told about the traumatic effects of reformatory school experiences, that affected throughout their later life.

Conclusions

The men had had to face violence committed against them as children. They encountered denigration in and outside of reformatory schools, as well as later in life. People did not want to see the men as victims of violence, and their vulnerability was not recognised for decades, which meant that they could not share their processing of past events; this was left for them to handle on their own. Each had to handle their own experiences as an individual, because there was no universally recognised story of abuse in the child protection system when they were young, or even when they were adults. The male gender has played a key role in how violence was – and still is – talked about. Suvi Keskinen suggests that interpretations of and ways of interpreting violence between men have made it partly mundane and a part of manhood (see Keskinen 2010, 244).

In my research, I have applied Paul Ricoeur's (1984, 52–87) narrative theory, as I make sense of the men's narratives. Ricoeur (1991, 29–30) writes extensively about the incompleteness and contradictions of narratives. The men's self-understanding was not immutable but continually reconstructed as they told new stories. Despite the at times very fragmentary descriptions of life's episodes

in the men's narratives, I see that what is essential to identity is what the men themselves experienced and highlighted as meaningful from their own point of view (Ricoeur 1992, 21-23). Self-identity can be seen as a productive means of self-understanding. Seen in this way, an individual can develop his/her identity over the course of his/her life. When he/she perceives himself/herself to be some particular way, that can also actually make him/her that way (Ricoeur 1992, 118-119).

The plots of the narratives of the men guilty of substance abuse and crimes, which I analysed in this study, reveal the changes in the productive identities of the men; thus, we find that their narratives also include experiences of fatherhood. As the traits of the men's characters change over time, it is possible, with the help of the narrative plot, to understand that the characteristics belong to the same individuals. Crucial to the concept of identity from the perspective of narrative mimesis is that it includes the possibility to reform concepts about the self as well as identifications. It therefore places equal emphasis on innovation and stagnation. Regardless of the men's reformatory school and prison backgrounds, through narrative their personalities can be understood to be harmoniously controversial or controversially harmonious, and in any case as belonging to one person (see Kaunismaa & Laitinen 1998, 190).